

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

BROJ 36
ISSN 1512-9411

U ovom broju:

Mr.sc. Safet Kešo
PAŽNJA – ZLOČIN U TOKU!

Mr. Adil Žigić
AGRARNOM REFORMOM U KRALJEVINI SHS/JUGOSLAVIJI OD 1919. DO 1931. GODINE OBESPRAVLJEN JE BOŠNJAČKO – MUSLIMANSKI NAROD, I NA TAJ NAČIN NAD NJIM JE IZVRŠEN EKONOMSKI GENOCID

Doc. dr. Izet Bijedić
GEOPOLITIČKE ASPIRACIJE SRBIJE I HRVATSKE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI, SA POSEBNIM OSVRTOM NA RIJEKU DRINU

General Fikret Muslimović
PONAŠANJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U KRIZI NA BLISKOM ISTOKU I DALJA ESKALACIJA IZRAELSKOG DRŽAVNOG TERORA NAD PALESTINCIMA, MARTA I APRILA 2018. GODINE

Mirsad Čukle
KRVAVIM STAZAMA PRENJA

Mr. Husnija Sejdinović
BOSNA U SRPSKOJ POLITICI

Aziz Nuhić
U ZABORAVU JE PROPAST

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BIH

BROJ 36

Sarajevo, 2018.

Izdavač:

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu
Sarajevo, Nedima Filipovića 19
Tel.: (033) 658 015, fax: (033) 658 015
E-mail: zatebebih@bih.net.ba; www.zatebebih.ba

Za Izdavača:

Mustafa Polutak

Redakcija:

Dr. Orhan Bajraktarević, Mirsad Begić, Šefko Hodžić, Neven Kazazović, mr.
Safet Kešo, dr. Džemal Najetović, mr. Emir Ramić, Samija Rizvanović i mr.
Husnija Sejdinović

Glavni urednik:

Nazif Osmanović

Sekretar Redakcije:

Dževad Hadžić

Lektor i korektor:

Nazif Osmanović

Dizajn, korice i računarski prelom:

Kenan Branković

Štamparija:

Štamparija Fojnica

Za Štampariju:

Šehzija Buljina

Tiraž:

1000 kom

SADRŽAJ

ODBRANA BOSNE I HERCEGOVINE

Acc. prof. dr. Džemal Najetović DAN NEZAVISNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE.....	7
Nazif Osmanović I OVE GODINE DOSTOJNO OBILJEŽEN DAN AR BIH	11
Mr.sc. Safet Kešo PAŽNJA – ZLOČIN U TOKU!	17
Klaus Rot, profesor na Univerzitetu u Minhenu KAKO IZAĆI NA KRAJ S PROŠLOŠĆU?	22
Mr. Husnija Sejdinović PRIKAZ PROJEKTA URGENTNE USTAVNE REFORME NOVIM USTAVOM DO DEMOKRATSKI PROSPERITETNE DRŽAVE BiH u EU	32

Mr. Adil Žigić AGRARNOM REFORMOM U KRALJEVINI SHS/JUGOSLAVIJI OD 1919. DO 1931. GODINE OBESPRAVLJEN JE BOŠNJAČKO – MUSLIMANSKI NAROD, I NA TAJ NAČIN NAD NJIM JE IZVRŠEN EKONOMSKI GENOCID	38
--	----

Doc. dr. Izet Bijedić GEOPOLITIČKE ASPIRACIJE SRBIJE I HRVATSKE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI, SA POSEBNIM OSVRTOM NA RIJEKU DRINU	46
--	----

UMIJEĆE SJEĆANJA

Dr.sc. Kenan Dautović PRESJEK VOJNO-POLITIČKE SITUACIJE NA GLOBALNOM PLANU U SREDNJOJ BOSNI KRAJEM 1992. I POČETKOM 1993. GODINE	53
--	----

Mr.sc. Nedim Kebo ULOGA I ZNAČAJ VOJNIH OPERACIJA 5. I 7. KORPUSA ARBIH OD 1994-1995. GODINE.....	58
---	----

Mirsad Čukle KRVAVIM STAZAMA PRENJA	78
--	----

Avdo Huseinović "SLUČAJ DOBROVOLJAČKA"POLIGON VELIKOSRPSKIH LAŽI I PODVALA	81
--	----

Mr. Husnija Sejdinović „BOSNA U SRPSKOJ POLITICI“	85
--	----

Aziz Nuhić
U ZABORAVU JE PROPAST 89

Brigadir u penziji: Ekrem Alihodžić
OBRAĆANJE NA OBILJEŽAVANJU 25. GODIŠNJICE
333. BBR. I PROMOCIJA MONOGRAFIJE „BUSOVAČKO NE“
- 1991-1995. GODINA..... 92

Šaćir Hrustemović
101. MTBR - BRIGADA ZA PONOS 97

Nazif Osmanović
IZGRAĐEN DOM OSLOBODILACANA BRDU ŽUČ 102

BIH I SVIJET

General Fikret Muslimović
PONAŠANJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U KRIZI
NA BLISKOM ISTOKU I DALJA ESKALACIJA IZRAELSKOG
DRŽAVNOG TERORA NAD PALESTINCIMA, MARTA
I APRILA 2018. GODINE 104

Acc. prof. dr. Džemal Najetović
GRADNJA NELEGALNIH JEVREJSKIH NASELJA
I OTIMANJE PALESTINSKOG TLA 126

Fikret Muslimović
SIGURNOSNI PROBLEMI TURSKE 2016 - 2017. GODINE..... 135

DAN NEZAVISNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

Svjedočenje francuskog filozofa Bernarda Henry Levya u knjizi „Ljiljani i pepeo – dnevnik pisca o bosanskom ratu“.

„Bosna nije nacija, nema ni prava ni povijest nacije. Nacija je zemlja, ali je i rasa i krv, a tzv. Bosnu naseljava nekoliko rasa i krvi. Kako bi neki iz te mješavine i nečiste etničke situacije htjeli oblikovati cjelinu. Ne, gospodo, ne! Bosna mora nestati!“ (Franjo Tuđman, predsjednik R Hrvatske).

„Dobro, gospodo, da zaključimo. Skupština je zauzela stav da su Muslimani komunistička tvorevina i da predstavljaju vjersku skupinu turske orijentacije.... Oni su nevjernici, narod koji nije narod, odnosno narod koji hoće da bude narod i nema nikakve argumente za naciju... Smatramo da su muslimani sekta, grupacija ili skupina turske orijentacije... Ko je za? Ima li neko protiv? Suzdržan? Gospodo, hvala, usvojili smo zaključke jednoglasno“. (Momčilo Krajišnik, Skupština RS, početkom 1993.)

„Muslimani se natalitetom učetrostručuju, a mi Srbi nismo tome dorasli, ne da samo mi Srbi nismo tome dorasli, čak ni hrišćani u Libanu nisu dorasli tim orijentalnim mentalitetima koje daje islam. Prema tome, mi to ne možemo. Ni Srbi, ni Hrvati zajedno natalitetom ne mogu da kontroliraju prodor islama u Evropu, jer za 5-6 godina bi u unitarnoj Bosni Muslimana bilo preko 51%...“ (Radovan Karadžić, u Skupštini RS, juli 1992.)

„...Srbi ne pristaju da padnu u ruke svojim vekovnim neprijateljima - Muslimanima“. (Neđeljko Prstojević, predsjednik srpske opštine Ilidža, 1992.)

Na osnovu prava na samoopredjeljenje, uključujući i pravo na otcjepljenje, a polazeći od revolucionarnih avnojevskih i ustavnih rješenja, SR BiH je bila dobrovoljno ujedinjena u zajedničku državu SFRJ. Time su bili osigurani uvjeti i puna ravnopravnost SR BiH za svestrani nacionalni razvitak, materijalni i kulturni napredak i socijalistički preobražaj.¹

1 Ustav SR BiH, NIRO "Službeni list SR BiH", Sarajevo, 1985., str. 8.

U junu 1989. godine upriličeno je prethodno izjašnjanje građana SR BiH povodom izbora člana Predsjedništva SFRJ iz SR BiH, koje je sprovedeno po, u tu svrhu, posebno donesenim propisima. Ovo izjašnjanje razlikuje se od referenduma, jer je ono predstavljalo samo anketu građana čiji rezultati nisu obavezivali Skupštinu SR BiH. Međutim, odluka donesena na referendumu je obavezna.

Robert Badinter, šef Arbitražne komisije EZ o Jugoslaviji, povodom održavanja Mirovne konferencije o Jugoslaviji, u Parizu, 15.01.1992. godine, podnio je Izvještaj lordu Karingtonu. U tački 3. Mišljenja broj 4. – Priznanje BiH od strane EZ i zemalja članica konstatuje: "Osim toga, izvan institucionalnog okvira SR BiH, srpski narod u BiH se 10.11.1991. godine putem plebiscita izjasnio za zajedničku jugoslovensku državu. Skupština srpskog naroda u BiH izglasala je 21.12.1991. godine rezoluciju koja se odnosi na formiranje Srpske Republike BiH u okviru Savezne države Jugoslavije, ukoliko bi muslimanske i hrvatske zajednice u BiH odlučile da promijene stav o Jugoslaviji. Dana 09. januara 1992. godine ta Skupština proglasila je nezavisnost Srpske Republike BiH i donijela Deklaraciju o proglašenju Republike srpskog naroda BiH".²

Slobodan Milošević i Franjo Tuđman javno su izjavljivali da brane Evropu od islama. Predstavljali su Srbe i Hrvate voljnim da učine uslugu Evropi tako što će uništiti Muslimane. Tvrdili su da Srbi i Hrvati braneći se od islamske opasnosti ujedno od toga brane Evropu i Evropljane. Izjavljivali su i da bi im Evropa trebala biti zahvalna zato što bi "uništenjem islamske države BiH uništili odskočnu dasku za migraciju muslimana u Evropu". U januaru 1992. godine Radovan Karadžić je izjavio: „Borit ćemo se dok ne postignemo Karađorđev cilj - ujedinjenje svih Srba“.

RASPISIVANJE I SPROVOĐENJE REFERENDUMA 1992. GODINE

Na zajedničkoj sjednici Vijeća građana i Vijeća opština Skupštine SR BiH, održanoj 24. i 25.01.1992. godine, vođene su rasprave i donijeta je Odluka o raspisivanju republičkog referenduma za utvrđivanje statusa (nezavisnosti) SR BiH, koji je održan 29.02. i 01.03.1992. godine.³ Na referendumu građani SR BiH trebali su se izjasniti o pitanju: "Da li ste za suverenu i nezavisnu BiH, državu ravnopravnih građana, naroda BiH – Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive"?⁴ Ovim je narodima SR BiH data prilika da na neposredan način donesu odluku o tome u kakvoj državi žele da žive. Referendum je po načinu provođenja i njegovim rezultatima trebao biti garancija izraza stvarne volje građana o sudbonosnom pitanju budućnosti SR BiH. On je istovremeno dao legitimitet SR BiH u procesu njenog međunarodnog priznanja.

2 Momir Stojković: Balkanski ugovorni odnosi 1876 – 1996, III tom, Beograd, 1999., str. 537 i Hilmo Pašić: Raspisivanje i sprovođenje referenduma, Sarajevo, 1992.

3 O značenju pojma referendum (odnosno plebiscit) šire vidi, Pravna enciklopedija – tom II, Savremena administracija, Beograd, 1985., str. 1402 i Leksikon temeljnih pojmova politike, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 105 – 106.

4 O navedenom referendumu, opširno vidi, Hilmo Pašić: Raspisivanje i sprovođenje referenduma, Sarajevo, 1992.

Na insistiranje Radovana Karadžića, većina Srba bojkotovala je referendum. Neposredno nakon zatvaranja glasačkih mjesta, noću 01. na 02.03.1992. godine, SDS je postavila barikade na putevima da bi spriječila postavljanje i prikupljanje glasačkih kutija i tako omela provođenje referenduma na područjima pod njihovom kontrolom.⁵

Dana 24.03.1992. godine, Skupština srpskog naroda BiH na Palama izjasnila se protiv nezavisne i suverene BiH, a od 28. do 29.03. u Sarajevo je u organizaciji SDS-a održan kongres srpskih intelektualaca (oko 500 prisutnih). U kongresnoj deklaraciji istaknuto je da je "trodjelna zajednica u kojoj će Srbi suvereno stati na svoje međe" jedino rješenje za budućnost BiH.

Referendum je proveden pod međunarodnom kontrolom. Za uspješnost referenduma bilo je potrebno da glasa natpolovična, odnosno dvotrećinska većina birača od ukupnog biračkog tijela. Rokovi za pripremu referenduma bili su kratki. Isti je proveden u stanju općeg ratnog okruženja i zimskim uvjetima. U tom cilju, Skupština SR BiH je uz Odluku o raspisivanju referenduma donijela i Zaključak kojim je Vlada SR BiH zadužena da osigura sve materijalne, organizacione i tehničke uvjete potrebne za pripremu i sprovođenje referenduma.⁶ U vezi s tim, Vladi je dat zadatak da, u saradnji s nadležnim organima, formira Organizacioni odbor za pripremu referenduma koji bi vodio promotivne i druge aktivnosti u odnosima sa javnošću, organizovao međunarodni Press-centar i ostvario saradnju s međunarodnim posmatračima. Vlada je nakon toga formirala Organizacioni odbor za pripremu republičkog referenduma za utvrđivanje statusa SR BiH, koji se sastojao od 15 članova i u kojem su imenovani predstavnici Predsjedništva SR BiH, Skupštine SR BiH, Vlade SR BiH i Republičkog zavoda za javnu upravu. U okviru ovog Odbora formirani su: Međunarodni Press-centar, Centar za promotivne aktivnosti, Centar za saradnju sa međunarodnim posmatračima i Ured prevodilaca.⁷

Osnovni cilj preduzetih mjera bio je da se građanima SR BiH omogući da nesmetano izađu na referendum i sasvim slobodno, bez ičijeg uticaja, izraze svoju volju o utvrđivanju budućeg statusa SR BiH. Za realizaciju navedenog cilja bili su zaduženi: republička izborna komisija, općinske izborne komisije i glasački odbor. Ovaj referendum je prvi klasični referendum koji je sproveden u SR BiH po odredbama Ustava SR BiH i Zakona o referendumu.⁸

5 Noel Malcolm: *Bosna i Zapad*, Zagreb-Sarajevo, 1995., str. 231.

6 Ova Odluka i Zaključak objavljeni su u "Službenom listu SR BiH", broj 2/92.

7 Za predsjednika Organizacionog odbora imenovan je Jure Pelivan, a za zamjenika predsjednika Rusmir Mahmutčehajić.

8 Ustav SR BiH iz 1974.godine (član 152. i Amandman LXXIX tačka 3) doslovno je preuzeo odredbe o referendumu iz Ustava SFRJ (član 146.), što znači da se raspisivanje i sprovođenje referenduma u SR BiH zasniva na istim principima koji su dati u Ustavu SFRJ. Pored toga, Ustav SR BiH (u Amandmanima LXII) predviđa i obavezno održavanje referenduma radi prethodnog izjašnjenja građana cijele SR BiH o promjeni njenih granica. Prema ovom amandmanu, "teritorija Bosne i Herecegovine je jedinstvena i nedjeljiva. Granice republike mogu se mijenjati odlukom Skupštine SR BiH samo u skladu s voljom građana cijele Republike, izraženom njihovim prethodnim izjašnjenjem putem referenduma, ako se za mijenjanje izjasni najmanje dvije trećine ukupnog broja birača". Bliže o tome, Hilmo Pašić: *Raspisivanje i sprovođenje referenduma*, Sarajevo, 1992., 10 – 11. Zakon o Referendumu donesen je 1977. godine i objavljen u "Službenom listu SR BiH" broj 29/77 i 24/91.

Dana 03.03.1992. godine objavljeni su rezultati referenduma. Glasalo je 63,41% glasača, od čega 99,7% potvrdno i 0,19% negativno.⁹ Na osnovu ovog izjašnjenja Bosna i Hercegovina je primljena u članstvo OUN. Za Dan nezavisnosti BiH proglašen je 1. mart. Odmah nakon međunarodnog priznanja suverenosti i samostalnosti, na BiH otpočinje otvorena agresija jedinica JNA, "šešeljevaca", "arkanovaca", "belih orlova", paravojnih formacija SDS-a i drugih.

I pored toga što je to bio prvi Republički referendum, kao jedan od oblika neposredne demokratije u SR BiH, naročito od donošenja Ustava iz 1963. godine, kasnije je veoma široko korišten u praksi prilikom donošenja značajnih odluka.

9 O navedenom referendumu, opširno, Hilmo Pašić: Raspisivanje i sprovođenje referenduma, Sarajevo, 1992.

I OVE GODINE DOSTOJNO OBILJEŽEN DAN AR BiH

Na Dan Armije RBiH, 15. aprila 2018. godine, brojne delegacije u svim gradovima Federacije BiH obilježile su ovaj veoma važan praznik. Dan Armije R BiH je obilježen i u jednom broju gradova u RS. Ovaj praznik je bila i prilika da se podsjetimo na sve hrabre i čestite borce naše Armije – naše heroje koji su, ne žaleći svoje živote, pobijedili zlo, našu državu odbranili od brutalne agresije i našem narodu donijeli slobodu.

Sarajevo

Brojne delegacije, udruženja i pojedinci obilježili su Dan AR BiH na području Kantona Sarajevo. Na svim grobljima i šehidskim mezarjima položeno je cvijeće i pročena je Fatiha. Brojne delegacije su taj dan posjetile i mezar prvog predsjednika Predsjedništva RBiH Alije Izetbegovića.

Najveći skup i ove godine povodom Dana AR BiH bio je u Novom Gradu. U sportskoj dvorani u naselju Dobrinja okupilo se oko 600 boraca kojima se obratio načelnik ove općine Semir Efendić i ratni komandant 3. korpusa general Sakib Mahmuljin.

Slaviša Šučur, nosilac najvišeg vojnog priznanja „Zlatni ljiljan“ je rekao da je armija RBiH bila jedina vojska nastala na prostorima bivše SFRJ, u tom periodu, koja je u svojoj osnovi imala platformu koja je zagovarala zajednički život svih naroda, bez obzira na religiju ili nacionalnu pripadnost.

Predsjedavajući Vijeća ministara BiH Denis Zvizdić, čestitajući 15. april – Dan AR BiH, rekao je: „Danas kada obilježavamo Dan Armije RBiH, ne možemo zaboraviti da su naši vojnici u herojskoj i patriotskoj borbi, sa lojalnim građanima BiH, odbranili i sačuvali nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet BiH. Uz poseban pijetet prema onima koji su dali živote i veliku zahvalnost prema svima koji su požrtvovanošću i hrabrošću omogućili da danas živimo u slobodnoj zemlji.

Mostar

U prisustvu brojnih građana grada Mostara, učesnika odbrambeno-oslobodilačkog rata, ratnih vojnih invalida, porodica šehida i poginulih boraca, te učenika osnovnih škola koje nastavu pohađaju po federalnom nastavnom planu i programu polaganjem cvijeća i učenjem Fatihe na spomen-obilježju u Blagaju i mostarskim Šehitlucima je obilježena dvadeset šesta godišnjica formiranja AR BiH. Tokom obilježavanja Dana Armije RBiH spomenute organizacije su od 12. do 15. aprila na području svih općina u Hercegovačko-neretvanskom kantonu organizirale niz manifestacija. "S obzirom na vrijeme u kojem je nastala i tok borbe koje je vodila, Armija RBiH ostala je ponosna i čista te ostavila neizbrisiv trag u povijesti BiH. Jedan od ratnih komandanata Armije RBiH u Mostaru, Esad Humo, kazao je kako 15. april doživljava sa pomiješanim emocijama, postavljajući i pitanje 'je li oni koji sad vladaju razumiju ono vrijeme od prije 25 godina?'" "Znam da bi opet i ja i većina ostali, ne bi otišli, da se sve ovo ponovi, kao što smo i onda ostali. Dobro je podsjetiti na ovaj datum, da se ne zaboravi. Da nije bilo tog otpora, nas ne bi bilo ovdje. Tu je jedina utjeha", rekao je Humo. "Osim Dana državnosti BiH, 25. novembra, 1. marta, Dana nezavisnosti BiH, 15. april je sljedeći datum kao jedan od najvažnijih u historiji BiH, kada je Republika BiH dobila svoje oružane snage, koje su u odbrambeno-oslobodilačkom ratu od 1992. do 1995. godine obranile BiH, stvorile preduslove da se potpiše Dejtonski mirovni sporazum, odnosno da se BiH reintegrira u mirovnom procesu, u miru. Nažalost, taj poslijeratni proces ide sporije, ali smo mi svi optimisti da će buduće generacije živjeti u državi BiH, kao demokratskoj, koja ima svoje institucije, koje stvaraju uvjete svojim građanima da mogu živjeti normalno u toj državi", izjavio je medijima predsjedavajući Skupštine Hercegovačko-neretvanskog kantona Šerif Špago. Prisutnim učenicima, građanima, bivšim suborcima, članovima obitelji poginulih, te predstavnicima vlasti obratio se predsjednik Jedinствене organizacije boraca Hercegovačko-neretvanskog kantona Semir Drljević. "Samo ime Armija Republike Bosne i Hercegovine, nije imala nijedan drugi predznak, i uvijek je imala jasan cilj – jedinstvena i nedjeljiva država, ravnopravnih građana i naroda. I mi smo evo i do danas ostali dosljedni tome", istaknuo je između ostaloga Drljević. Pored ovih aktivnosti u Mostaru, u suradnji sa školama, održan je i niz manifestacija (razna sportska takmičenja, priredbe i sl.) u svim općinama ovog kantona - Prozoru, Konjicu, Jablanici, Čapljini, Stocu...

Brčko

U organizaciji Koordinacije boračkih udruženja Armije Republike Bosne i Hercegovine Brčko distrikta, u ovom gradu je obilježen 15. april – Dan Armije RBiH. **Tim povodom**, na Centralnom spomen-obilježju u centru gradu i na Šehidskom mezarju u brčanskoj mjesnoj zajednici Gornji Rahić položeni su vijenci i cvijeće, čime je odata počast šehidima i poginulim borcima. "Mi se trebamo sjetiti tih vremena i izvući neku pouku. Pouka je da pokušamo graditi bolji ambijent u državi Bosni i Hercegovini i Brčkom. Ovaj grad nije tijesan za bilo kojeg njegovog stanovnika. U tom duhu, Koordinacija će i dalje raditi. Spremni smo pružiti svaku saradnju i svima

ostalima. Moram istaći dobru saradnju sa boračkim organizacijama iz reda druga dva naroda u proteklom periodu”, kazao je predstavnik Koordinacije Avdija Banda.

Nevesinje

Patriotska liga Nevesinje i Udruženje građana „Povratkom za Bosnu i Hercegovinu“ 15.4.2018. godine su u Kljunima kod Nevesinja obilježili 26. godišnjicu formiranja Armije R BiH. Učenjem Fatihe i polaganjem cvijeća kod spomen-obilježja šehidima, poginulim borcima AR BiH i civilnim žrtvama rata odali su dužno poštovanje za 126 poginulih pripadnika A RiH rođenih u Nevesinju, među kojima je 17 dobitnika najvišeg ratnog priznanja „Zlatni ljiljan“, 6 dobitnika Zlatne policijske značke i dvojica dobitnika Ordena hrabrosti. „Naša je obaveza da se sjećamo šehida koji su dali živote za slobodu Bosne i Hercegovine i da ta sjećanja prenosimo na mlađe generacije kako njihova žrtva ne bi pala u zaborav“, istakao je u svom obraćanju Šerif Bojičić, predsjednik Udruženja „Povratkom za BiH“.

Goražde

Obilježavajući 26. godišnjicu formiranja Armije R BiH, brojne delegacije Ministarstva za boračka pitanja, Koordinacije boračkih organizacija, zakonodavne i izvršne vlasti BPK, Oružanih snaga i Goraždanskog muftijstva, položile su cvijeće na centralno spomen-obilježje “Goražde-grad heroj svojim braniocima”, kao i na šehidsko mezarje u Kolijevkama. Fatihom i minutom šutnje odana je počast poginulim braniocima, dok je na centralnom spomen-obilježju postavljena skromna izložba ratnih fotografija. O vremenu u kojem je počela organizacija patriotskih jedinica i stasala

Armija RBiH govorili su ratni komandanti i zvaničnici. "To su bili mladi ljudi koji nisu imali viziju rata, ali su bili odlučni da brane svoju državu BiH. I na ovom prostoru početkom '92. godine formirani su krizni štabovi, posebno nakon barikada SDS-a, animirali smo što više ljudi da se branimo. Prva razmjena vatre između naših patriotskih snaga i jedinica paravojnih formacija SDS-a desila se još 22. marta 92. godine, kada su sa brda Površnica otvorili vatru prema ljudima koji su zagovarali mir", rekao se Abduselam Sijerčić, ratni komandant.

Naredbom glavnog štaba TO Goražde 1. juna su formirane tri brigade, 31.DUB, 1.DUB i 43. DUB. "Od tada se vodimo kao pripadnici Armije RBiH, a dijelovi jedinica koje su ušle u sastav tih brigada bili su i iz Rogatice, Foče i drugih gradova. U prvoj polovini '92. godine formirali smo odbranu užeg dijela grada. Iako nismo imali namoružanja, izdržali smo na linijama do avgusta 92. godine, i već tada u Goraždu je bilo preko 700 poginulih građana i boraca. Bili smo primorani da pripremamo jednu veću vojnu operaciju. Od 15. avgusta do 18. septembra 1992. godine uspijevamo da oslobodimo kompletnu teritoriju općine Goražde i dijelove teritorija Višegrada, Foče i Rogatice. U to vrijeme, '92. godine, taj uspjeh kojeg su napravile jedinice na prostoru Goražda je najveći uspjeh Armije RBiH na prostoru BiH", tvrdi Pelam.

"Puno je sjećanja na to vrijeme kada nije bilo velike organizacije odbrane u Foči, jedino u Donjem Polju. Branili smo se, ali nismo mogli izdržati. Foča se nije mogla odbraniti, ali mi Fočaci prišli smo borbi u mnogim dijelovima prema Foči. Učestvovali smo rame uz rame sa drugim borcima iz Goražda u brojnim akcijama oslobađanja", prisjeća se Sakib Pačo, ratni komandant Prve drinjske brigade.

"Ovo je prilika da se sjetimo svih onih koji su dali živote u odbrani ovih krajeva i odbrani BiH. I živim borcima i našim komandantima da još jednom iskažemo veliko hvala za sve što su uradili u stvaranju Armije RBiH. Mi ne živimo u prošlosti ali prošlost živi u nama, sjećanje nam daje snagu da se odupremo svim pritiscima, daje nam prijeko potrebnu snagu da pružimo ruku i onima protiv kojih smo se borili. Mi nikada nećemo zaboraviti za koje ciljeve smo se borili. U sukobima koji su nam nametnuti imali smo snage, ne samo da se odbranimo nego i da obuzdamo mržnju. Kao i svi mudri narodi gradit ćemo mir i u miru uvijek biti spremni da odbranimo svoj opstanak, identitet, čast i dostojanstvo", poručio je Eniz Halilović, ministar za boračka pitanja BPK Goražde.

Sanski Most

Činu obilježavanja Dana AR BiH u Sanskom Mostu prisustvovala su delegacije boračkih organizacija iz Unsko sanskog kantona i Općine Sanski Most, predstavnici lokalnih vlasti na čelu s načelnikom Farisom Hasanbegovićem, te drugi građani. Ovom prilikom je istaknuto kako je cilj prenijeti istinu o značaju i ulozi Armije RBiH u odbrani suvereniteta i teritorijalnog integriteta naše zemlje. Jedina legitimna oružana formacija Bosne i Hercegovine zvanično je formirana 15. aprila 1992. godine i od tada se taj dan obilježava kao Dan Armije RBiH.

Na ove istorijske okolnosti podsjetio je ratni komandant, Senad Kljajić, a prisutnima se obratio i ministar za boračka pitanja u Vladi USK, Dževad Malkoč. Tokom ratnih godina Armija RBiH prerasla je u respektabilnu vojnu silu, a njene oslobodilačke akcije zaustavljene su potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma. Armija RBiH je priča o znanim i neznanim junacima, o hiljadama heroja, o šehidima, palim borcima i svima drugima koji su sebe ugradili u temelje današnje Bosne i Hercegovine.

Bugojno

Odavanjem počasti svim patriotama koji su poginuli u ratu od 1992. do 1995. u Bugojnu je obilježena 26. godišnjica od formiranja Armije Republike Bosne i Hercegovine.

Brojne boračke i druge delegacije položile su cvijeće na lokaciji Centralnog šehidskog spomen-obilježja, na kojem su ispisana imena više od 300 poginulih pripadnika Armije RBiH s područja bugojanske općine.

Istaknut je doprinos pripadnika Armije RBiH u odbrani države od agresije i očuvanju njene cjelovitosti, suverenosti i nezavisnosti, te poslana poruka budućim generacijama kako se žrtva koju su dali nikada ne smije zaboraviti.

Uz čestitku za Dan Armije RBiH, načelnik Bugojna Hasan Ajkunić pozvao je sve prisutne da „čuvaju uspomenu na prošlost, bez koje ne bi bilo ni sadašnjosti. Svi smo mi borci, i ova djeca koja su danas ovdje, to su djeca naših boraca. Nemojmo to zaboraviti, nemojmo zaboraviti porodice šehida i one koji su dali najviše za ovu državu“ - kazao je.

Istim povodom, čestitku je uputila i predsjednica Organizacije porodica poginulih boraca-šehida općine Bugojno Džemka Đelilović. - Mnogi od nas svjedočili su vremenu zla i stradanja, malim ljudima a velikim herojima koji su, prije svega, voljeli slobodu i Bosnu, branili je, i ginuli za nju. Mnogih sudionika velikih bitaka i pobjeda više nema. Na nama je da čuvamo uspomenu na njihova djela – naglasila je. Apelirala je na Bošnjake, i sve one koji vole Bosnu i Hercegovinu da rade na njenom prosperitetu.

Bosanska Krupa

Predsjedavajući Općinskog vijeća Bosanska Krupa Tahir Nuhić, zajedno sa predstavnicima Vlade USK, boračkih udruženja, političkih partija, pojedinih vijećnika i predstavnika bosanskokrupskog Odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu, u povodu 15. aprila – Dana Armije RBiH, obišli su spomen-obilježje u Bosanskoj Krupi, položili cvijeće i pred duše poginulih boraca proučili Fatihu. Obilaskom mezarja i spomen-obilježja Dan Armije RBiH je obilježen i u drugim općinama i gradovima Unsko-sanskog kantona. Izvršen je obilazak mezarluka „Humci“ u Bihaću. Isti dan u Kulturnom centru u Bihaću promovisana je Monografija „5. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine 1992-1995“.

Podsjetimo, Armija Republike Bosne i Hercegovine bila je zvanična oružana snaga Republike Bosne i Hercegovine za vrijeme agresije na RBiH. Osnovana je 15. aprila 1992. godine. Formirana je od jedinica Teritorijalne odbrane BiH i organiziranih dobrovoljaca. Vrhovni komandant bio je predsjednik Republike, a nakon Dejtonskog sporazuma, ARBiH je zajedno sa HVO-om formirala Vojsku Federacije BiH, da bi nakon reforme odbrane bila transformisana u “Bosanske rendžere”, jednu od tri pukovnije u okviru Oružanih snaga BiH. Bila je sastavljena od korpusa.

Najčešći simbol ARBiH bio je ljiljan, a grb iste je ustvari grb RBiH uz dodatak zlatnih mačeva i vojnih natpisa. Najveće vojno priznanje je “Zlatni ljiljan”, koji se dobijao za efikasnost u izvršavanju svrhe i cilja ARBiH, a svrha i cilj bili su upravo odbrana međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine od stranih i domaćih izdajnika.

Prilikom ovih svečanosti istaknut je i sve lošiji status boračke populacije koja sve češće na ulicama ili pred vratima kantonalnih, federalnih i državnih institucija traže ostvarivanje svojih prava.

PAŽNJA – ZLOČIN U TOKU!

„Trojanski konji“ u našoj avliji

I posljednji među nama napokon su progledali. Maske sa lica Milorada Dodika i Dragana Čovića strgnute su potpuno 20. februara 2018. godine. Strgnuli su ih oni sami i to onog trenutka kada su njihovi (SNSD i HDZ) poslanici/zastupnici u Parlamentu BiH pred očima cjelokupne javnosti glasali bratski složno – PROTIV inicijative da se, saglasno Ustavu BiH, u ustave kantona u kojima HDZ ‘vedri i oblači’ konačno ugradi konstitutivnost Srba i uvedu službeni nazivi jezika bosanski i srpski! Čim su maske popadale, te dvije mračne individue koje nikada nisu prešle put do zrelih civiliziranih ličnosti, uhvaćene su na djelu – u neposrednoj pripremi za izvršenje zločina etničkog čišćenja dijelova teritorije BiH i ostvarenja (pred)ratnih fašističkih velikodržavnih političkih projekata ratnih zločinaca Tuđmana i Miloševića. Nakon što su njihove ideološke preteče od 1992. do 1995. godine ognjem i mačem u zastrešujućem obimu očistili prostore oko sebe od Bošnjaka, Čović i Dodik sada su na nišan uzeli i one dijelove vlastitih naroda koji stoljećima, do dana današnjeg, žive u multietničkim prostorima BiH. Budući da multietničnost ometa planove potpune etničke podjele naše zemlje, krenuli su u lukavi završni atak na dva fronta. Da bi uspavali javnost i zamaskirali stvarne namjere te da bi, dok napad traje, otupili senzore nacionalne ugroženosti unutar svojih naroda, oni ne napadaju direktno u prostorima realnog života na terenu, nego u sali Parlamenta BiH. Njihova je vojska u finim odijelima sa kravatama i među njima vrijedi dogovoreno pravilo da kada jedan od njih napada na svoj narod, onaj drugi mu daje „principijelnu podršku kao legitimnom predstavniku naroda“.

Na jednom frontu Čović napada na one Hrvate koji žive u multietničkim sredinama BiH. Čini to svojim (HDZ-ovim) nedavnim prijedlogom Izbornog zakona kojim kreće u direktno otimanje prava da oni budu birani zato što ne žive pod njegovom komandom u nacionalno homogeniziranom „herceg-bosanskom“ toru za Hrvate. S druge strane, napad na Srbe predvodi Dodik, koji glasanjem protiv konstitutivnosti vlastitoga naroda u onim kantonima gdje vlada Čović, njegov saučesnik u udruženom mirnodopskom zločinu, želi pokrenuti talas etničkog čišćenja preostalih Srba sa područja izvan RS. U suštini, bosanskohercegovački entitet RS kao i multietničke kantone u entitetu Federacija BiH oni koordiniranim djelovanjem žele do kraja očistiti od Hrvata, a kantone pod HDZ-ovom vlašću od preostalih Srba. Taj su krvavi posao vrlo predano i divljački bezosjećajno obavljali njihovi ideološki oci i za vri-

jeme oružane agresije na BiH. Potpunim obespravljanjem, ponižavanjem, zapostavljanjem i zastrašivanjem vlastitoga naroda oni taj zločin danas nastavljaju da rade pred našim i očima cijeloga svijeta. Oni žele po svaku cijenu potpuno ogaditi i učiniti nepodnošljivim život Srbima izvan Dodikove i Hrvatima izvan Čovićeve nahije, natjerati ih da se konačno i zauvijek podignu sa svojih ognjišta te pokorno dopužu pred noge osionim gospodarima svoje zlosreće. Na djelu nije samo direktno protivustavno djelovanje ovog dvojca bezdušnih rasističko-fašističkih silnika, nego njihov zapanjujuće drzak čin direktne pripreme prisilnog etničkog čišćenja svojih sunarodnjaka. Oni istrajno mamuzaju na suludim idejama i planovima Tuđmana i Miloševića, koje je, zbog direktne odgovornosti za masovna pogubljenja stotina hiljada nevinih ljudskih bića, samo anđeo smrti mogao spasiti haškog žiga ratnih zločinaca. I učinio je to, kao što je poznato, u zadnji tren i na vrlo misteriozan način.

Ono što je mnogima od nas u BiH već odavno bilo jasno konačno su shvatili i oni bosanskohercegovački Hrvati koje je Čović (i HDZ) otpisao i pustio niz vodu kao građane trećeg reda. Njihov neoprostivi grijeh je što žive u etnički izmiješanim sredinama te remete i uporno blokiraju tuđmanovsku rasističku koncepciju homogenizacije naroda putem preseljenja (Srednja Bosna, Unsko-sanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Tuzla, Sarajevo, Posavina ...). Dugo im je zaista trebalo da progledaju. Prvo im je u tome dobro pomogao Čovićev HDZ svojim famoznim naprijed pomenutim prijedlogom izmjena Izbornog zakona, koji krajnje uvredljivo bagateliše i obespravljuje sve Hrvate izvan etnički homogenog prostora političke dominacije i vlasti HDZ. Oči im je 23.2.2018. godine definitivno širom otvorio tzv. „radni materijal“ Centralne izborne komisije BiH o raspodjeli mandata za Dom naroda Federacije BiH, koji se misteriozno našao u opticaju. Na taj „radni materijal“, nazvavši ga „političkim smećem“ i „mučkom podvalom“, krajnje žestokim saopćenjem su reagirali Hrvatska stranka i HDZ 1990 iz Srednje Bosne i ZE-DO kantona, poručivši:

„...Za Hrvate u Bosni je poglavito prepoznatljiv zloćudni rukopis Dragana Čovića i njegovih najbližih saradnika. Nametanjem šovinističkih odredbi o izboru delegata u federalni Dom naroda, po Popisu iz 2013. godine, Čović, uz odobravanje njegovih stranačkih beskičmenjaka iz Bosne, želi konačno i bez skrivanja iskasapiti hrvatsko političko i fizičko biće iz Sarajeva, Zenice, Tuzle, Travnika, Bugojna pa onda redom, ovisno od prigoda. Za članstvo Hrvatske stranke i HDZ 1990 s područja Bosne i RS Dragan Čović je i definitivno najveće političko zlo kojem se mora stati ukraj“.

U svom su saopćenju posebno istakli da su Hrvati sa ovih područja bili žrtve suludoga ratnoga sukoba, naročito sa Bošnjacima, i da su skupo platili cijenu od Posavine, preko Usore, Žepča, Kraljeve Sutjeske, Vareša i Srednje Bosne te da „neće dopustiti da ih beogradska marioneta (Čović- prim. S.K.) sa svojim klimoglavcima pod muklo istrijebi sa povijesnih ognjišta“.

Koliko su postali svjesni moguće tragedije u koju ih Čović vuče najbolje se vidi iz završnih riječi pomenutog saopćenja koje zvuče upozoravajuće:

„Prvom prigodom, a vjerujemo da će to biti već u oktobru ove godine, pokrenut ćemo inicijativu da se Dragan Čović proglasi nepoželjnom osobom na našim prostori-

ma. Apeliramo još jednom na visoke dužnosnike HDZ BiH s područja Bosne da progledaju i dignu glas protiv mračnih podvala oko izmjena Izbornoga zakona jer nam svima budućnost u našoj zemlji može biti tragična“.

Da li ovo bolno otvaranje očiju dijela hrvatskog naroda u BiH, nakon gotovo dvije i po decenije odbijanja da progleda, konačno najavljuje dugo očekivano propitivanje o vlastitom ponašanju u vremenu proteklog rata, propitivanju kao prvom koraku na dugom putu katarze? Nada i želja da to tako i bude sada bi mogle imati realne osnove.

Sadržaj pomenutog „radnog materijala“, kojim se sva prava daju „hercegovačkim“, a brutalno otimaju „bosanskim“ Hrvatima, vjerno odražava sve želje Dragana Čovića, čije ispunjenje on javno i ultimativno zahtijeva već duži period i to pod prijetnjom potpune blokade države BiH ukoliko mu se ne udovolji. Stoga Čovićevo autorstvo ovog „materijala“ uopće nije upitno. To što su olovku kojom je on pisan držali Čovićeви, a šiljalo za nju Dodikovi ljudi u Centralnoj izbornoj komisiji BiH i što će sutra svojim nečasnim rukama oni složno nastojati da izglasaju i ozakone taj model izbornoga aparthejda u srcu Evrope 21. stoljeća – predstavlja poseban problem. Naime, iz ovog se slučaja jasno vidi da je Centralna izborna komisija, kao zakonom uspostavljeno specijalizirano državno tijelo, kidnapovana, banditski oteta od strane dvojca Dodik-Čović, čiji ljudi u Komisiji čine većinu i rade po njihovim osobnim, a ne po nalogima Ustava BiH i važećih zakona. Bahatost i beskrupuloznost ovih svojih igrača Čović i Dodik štite prijetnjama blokadom i proizvođenjem haosa ukoliko ih iko prstom takne ili pokuša ugroziti. Na isti ili sličan način ovaj „dvojac sa kormilarima izvan BiH“ drži u talačkom ropstvu još nekoliko iznimno važnih institucija sistema najvišeg ranga u našoj zemlji, usljed čega država stoji u mjestu i ne kreće se svojim prirodnim putem prema EU i NATO-u.

ISLAMOFOBNE MIZERIJE „KRŠKOG TROJANSKOG KONJA“

Dva najveća poraza koja smo nanijeli velikodržavnim projektima Srbije i Hrvatske od njihovog postojanja do danas jesu međunarodno priznanje BiH i presude Haškog suda za agresiju, genocid i udruženi zločinački poduhvat. Ti porazi historijskog su domašaja i značaja i trajnog su karaktera pa se s njima teško mire nosioci i pristalice hegemonističkih ideja u susjedstvu. I Draganu Čoviću, Tuđmanovom sljedbeniku i poštovaocu, teško su pale presude u Hagu izrečene Prliću i grupi zločinaca okupljenoj oko 'udruženog zločinačkog poduhvata zvanog HR „Herceg-Bosna“. Osudom i propašću zločinačkog projekta „Herceg-Bosne“ i Čovićeва je misija služenja interesima našeg zapadnog susjeda nepovratno pravno-politički kompromitirana. Stoga on pokušava nemoguće – ubiti živu i zdravu Bosnu i Hercegovinu kako bi oživio mrtvu „Herceg-Bosnu“. Čini to jer dobro zna da se ta dva logička antipoda potpuno i beskompromisno uzajamno isključuju i da postojanje jednog potire svaku mogućnost postojanja onog drugog. U svom sizifovskom poslu potkopavanja BiH on jedino uspijeva pokazati patološku mržnju prema onima koji su vojnički porazili

i sudski raskrinkali Tuđmanov (i Miloševićev) velikodržavni projekat te prema Bosni i Hercegovini kao neporecivom historijskom podsjetniku na Tuđmanov (i Miloševićev) poraz i na konačni krah tzv. „Herceg-Bosne“.

Potpuno shrvan iracionalnom mržnjom Čović iz dana u dan atakuje protiv BiH pokušavajući proturiti tezu da nikakva Bosna i Hercegovina bez njegove tzv. „Herceg-Bosne“ nije ni realna ni normalna država. Koliko je daleko spreman ići najbolje pokazuje njegova nedavna izjava da „zalaganje za građansku BiH znači u osnovi zalaganje za islamsku državu“. Pomenutom je šokantnom izjavom ovaj štovatelj ratnog i zagovornik i vođa pokušaja mirnodopskog UZP „Herceg-Bosna“, datom prilikom nedavne posjete članova Predsjedništva BiH Briselu, optužio Bošnjake da u BiH prave 'islamsku državu'. Učinio je to kako bi napao bijelim figurama i doveo člana Predsjedništva iz reda bošnjačkog naroda g. Bakira Izetbegovića u situaciju da se brani, čime bi se ujedno skrenula pažnja sa friško usvojene ustaško-fašističke „Livanjske deklaracije“ HDZ-a BiH, čiji je Čović idejni i stvarni autor.

A šta u njoj piše i koliko je lišena logike i prepuna apsurdna ta tzv. „deklaracija“ (koja je zapravo i dokumentovani dokaz nastavka UZP) najbolje govore njeni sljedeći pasusi:

1. „Presude hrvatskoj šestorki (Prliću i ostalima – prim. S.K.) su samo pokušaj završetka protuhrvatske i protupravne politike, potpomognute sve jačom težnjom bošnjačkog korpusa u Federaciji da se od Federacije, ako ne i od čitave BiH, stvori bošnjačko-islamski kalifat u srcu Evrope“.

2. „Gospodarsko-politički nered i geostrateško opredjeljenje prema nositeljima islamističkog novog poretka su dio smišljene strategije koju naivno i djelatno potpomažu EU i njezini predstavnici pozivajući se na demokratska i humanistička načela, koja za Hrvate u BiH ne vrijede“.

Pisci ove prilično „nepismene“, ali naručene i čovićevski zlonamjerne „deklaracije“ u prvocitiranom pasusu direktno dovode u pitanje presudu Međunarodnog suda u Hagu, optužuju Sud u Hagu za pokušaj završetka protuhrvatske i protupravne politike (?!), a Bošnjacima pripisuju nadnaravnu moć da „sve jačom težnjom da se stvori islamski kalifat u srcu Evrope“ upravljaju tim sudom (u kojem čak nije bilo niti jednog sudije muslimana) nekom tajanstvenom silom i to do te mjere da Haški sud pretvaraju u svog saučesnika u težnji da se u srcu Evrope stvori „bošnjačko islamski kalifat“ (?!). Ne bi nas začudilo da pisci „deklaracije“ zapravo pojma nemaju ni šta uopće znači taj „islamski kalifat“, ali nas veoma čudi da ti isti pisci, koji s Bošnjacima žive stoljećima zajedno, kuća uz kuću i vrata do vrata a svi svoji na svome, ne znaju ništa o svojim najbližim komšijama Bošnjacima. Isto tako ni u snu ne bismo mogli pomisliti da ćemo baš od livanjskog HDZ-a dobiti iznenađujuće 'ugodan haber' o tome da su Bošnjaci toliko ojačali na međunarodnoj političkoj sceni da upravljaju međunarodnim sudovima u Hagu(!?).

U drugom pasusu pisci ove mrziteljske „deklaracije“, lišene svake pameti i smisla, optužuju EU za geostrateško opredjeljenje da podrže „nositelje novog islamističkog poretka“, i to „naivno i djelatno“. Kakav logički paradoks! U istoj rečenici pisci „dekla-

racije“ Evropljanima poručuju i da znaju šta rade (imaju geostrateško opredjeljenje) i da ne znaju šta rade (naivno i djelatno potpomažu svoju strategiju).

Doslovno poput slijepog „vođe“ iz istoimene satirično-alegorijske pripovijetke Radoja Domanovića, Čović srlja krivim putem, nezaustavljivo vodeći svoj narod prema anticivilizacijskom političkom i moralnom ambisu u koji će se survati svako ko ga bude slijedio. Kod Domanovića, pad u ambis preživljava „vođa“ i par njegovih pratilaca, koji u stanju potpunog očaja i beznađa tog trenutka dolaze do bolne spoznaje da je njihov „vođa“ od rođenja slijep čovjek. Sličnu povijesnu situaciju hrvatski je narod imao u svojoj bližoj prošlosti, za vrijeme Ante Pavelića i NDH. I tada je, nažalost, veliki dio hrvatskog naroda krenuo stazama fašizma, slijedeći slijepog „vođu“. Bolno buđenje iz te grozne historijske noćne more traje već punih 75 godina, pri čemu neki još uvijek nisu otvorili oči, a neki čak odbijaju i da to učine. O tom povijesnom slučaju Stevo Đurašković, docent na zagrebačkom Fakultetu političkih znanosti, kaže:

„Nažalost, mi se još nismo suočili s povijesnim teretom Jasenovca i NDH. Ta povijest je bila ispervertirana na jedan način do 1990., a od 1990. naovamo na drugi. A povijesne činjenice nepobitno govore kako je režim NDH bio drugi najzločinačkiji režim u nacističkoj Evropi, odmah iza Hitlerovog. Naime, žrtve ustaškog terora u odnosu na broj stanovnika NDH su druge po veličini, odmah iza Hitlerovih: po izračunima demografa Vladimira Žerjavića – koje se i danas uzima za relevantne – pogubljeno je oko 250.000 civila, što u logorima, što u akcijama „čišćenja terena!, od toga oko tri četvrtine Srba. Žerjavić je inače svojim izračunima „raščarao“ velikosrpski mit o Jasenovcu, došavši do brojke žrtava logora u visini oko 80.000. Nedavno je sveobuhvatni popis žrtava koji provodi Spomen-područje Jasenovac došao do skoro iste brojke“ (izvor: Vijesti.hr, 5. 12. 2017. god.)

Inače, Đurašković je hrvatski politolog mlađe generacije, koji je doktorirao na temi usporedbe Tuđmana i bivšeg slovačkog vođe Mečiara. U intervjuu za Vijesti.hr on kaže: *“Tuđmanovo shvaćanje nacionalne države automatski ekstrahira nacionalne manjine. Tuđman je bio respektabilni ideolog i to nije krio: sve što je namjeravao u politici može se pročitati u njegovim knjigama. „U bespuću povijesne zbiljnosti“ on vrlo jasno piše kako su države koje nisu nacionalno homogene u krajnju ruku neodržive, pri čemu se homogenost po Tuđmanu postiže razmjenom pučanstva, kako bi se izbjegao rat. Znači, trajni mir između Hrvatske i Srbije treba postići razgraničenjem i razmjenom pučanstva; iz toga proizlazi Tuđmanova želja da se dogovori s Miloševićem“.* (Vijesti.hr, 5.12.2017.god.)

Prethodnim se citatom i strategijom „razmjene pučanstva“ efikasno objašnjava i Tuđmanova izdaja Hrvata u Posavini, guranje Hrvata u Varešu u sukob sa Bošnjacima, kako bi bili poraženi i trajno zavađeni s njima i kako bi ti isti Hrvati napustili Vareš i nastanili se u etnički homogeniziranoj tzv. „Herceg-Bosni“.

Klaus Rot, profesor na Univerzitetu u Minhenu

KAKO IZAĆI NA KRAJ S PROŠLOŠĆU?

Otomansko nasleđe u jugoistočnoj Evropi

Narodi na Balkanu imaju snažan i specifičan odnos prema istoriji. Posebno, mada ne i isključivo, u pravoslavnim zemljama, u Bugarskoj, Grčkoj, Makedoniji, Rumuniji i Srbiji, njihov stav prema vremenu i istoriji, pamćenju i sećanju odlikuje se željom da se uspomene sačuvaju i da ostanu žive. A pamćenje na Balkanu može biti veoma dugo: Aleksandar Veliki može da se učini kao kakav skoriji grčki kralj.

Balkan je uvek predstavljao raskršće Istoka i Zapada, strateških interesa moćnih carstava. U ovom regionu bilo je malo autohtonih kraljevina i carstava, a ni oni nisu bili dugog veka. Tako su Balkanom vladali stari Grci i Rimljani, krstaši i Vizantija, Otomani i zapadne sile, a nedavno i Rusija, sa njenom verzijom socijalizma. Ta traumatična istorijska iskustva ostavila su traga na Balkanskom poluostrvu; moćna istorijska nasleđa nametala su se spolja, u dugoj tuđinskoj vlasti. I sva su ona ostavila balkanskim narodima kulturu pamćenja, čuvanja kolektivnih uspomena i njihovog skladištenja u kulturno pamćenje, kako je rekao Jan Asman (ASSMANN). Sećanja su se vekovima čuvala u epskim pesmama, baladama i legendama, u kultu predaka (slava) i krvnoj osveti, a u novije vreme se održavaju i kroz čitulje, spomenike, komemoracije (28. juni), čitanke i medije, sprečavajući tako ljude da zaborave.

U zemljama na Balkanu su tri istorijska nasleđa u velikoj meri odredila razvoj svakodnevnog života i svakodnevnog života tih naroda. Najstarije je vizantijsko nasleđe, sa cezaropapističkim sistemom vladanja, sistemom apsolutne carske vlasti koja nikad nije pravila razliku između države, crkve i društva, i koja i dan-danas utiče na stav ljudi prema vlasti, prema državi, pa i demokratiji, građanskom društvu - na Balkanu koliko i u Rusiji (upor. BECK 1985).

Drugo je otomansko nasleđe. A treće je nasleđe socijalizma, perioda koji je trajao svega 45 godina, ali čije se posledice neće tako brzo ukloniti; toga su, uostalom, sve više svesni i političari i narodi u zemljama bivšeg socijalizma.

Otomanska vlast verovatno je imala najtrajniji i najjači uticaj na Balkan. Posle poraza hrišćanskih vojski u bici na Kosovom polju 1389. godine i sloma Drugog bugarskog carstva odmah potom, Grčka, Bugarska, Makedonija, Srbija, Bosna i - na nešto drugačiji način - Rumunija postale su deo "evropske Turske" tokom sledećih skoro

500 godina; Mađarska je pod otomanskom vlašću bila 150 godina. Makedonija i Albanija su poslednje uspele da zbacе tursku vlast, tek 1912. godine.

Šta je otomansko nasleđe? Kakav su pečat ostavili vekovi strane vlasti? Šta je od otomanske kulture ostalo? Naučnici poput Milovana Gavacija (GAVAZZI 1967), Jozefa Matla (MATL 1967, 1972), Vejna Vučinića (VUCINICH 1963) ili Bernarda Lorija (LORY 1985), ukazali su na brojne elemente otomanske zaostavštine u domenu politike, religije, ekonomije, društva, jezika i kulture naroda na Balkanu.

Klaus Rot je profesor njemačke i uporedne etnologije na Univerzitetu u Minhen, koji u knjizi «Slike u glavama» pokazuje kako stereotipne predstave koje grupe i narodi imaju o sebi i drugima imaju veliku ulogu u međuetničkoj koegzistenciji. Ovdje prenosimo jedan dio iz pomenute knjige, objavljene u Biblioteci XX vek u Beogradu, 2000.

Posebno su se Vučinić i Lori bavili uticajima otomanske vlasti na svakodnevnu kulturu i svakodnevni život: Vučinić je istakao «otomansko nasleđe» u društvenim institucijama, u stavovima, sistemu vrednosti i običajima, u verskom životu, hrani i odeći, u arhitekturi, u narodnoj tradiciji, u jeziku i književnosti (VUCINICH 1963: 85-113], dok se Lori pretežno bavio načinom na koji je otomanska vlast odredila svakodnevnu kulturu, «V/e domestique» i «V/e spirituelle» naroda na Balkanu (LORY 1985: 123-186).

Nemam nameru da ovim izvrsnim studijama dodajem još detalja, da navedem još podataka koji bi potvrdili dalje postojanje otomanskih elemenata ili da razmatram njihovo poreklo, trenutnu rasprostranjenost ili značaj, već ću pokušati da - na nešto uopštenijem nivou - razjasnim i razlučim relevantne kulturne procese, kako bih doprineo teoretski utemeljenijem gledanju na ovaj težak i još uvek veoma problematičan predmet.

I sami pojmovi «otomanski» i «otomanska kultura» polaze od pretpostavke da je postojao jedan jedinstven i stabilan politički, administrativni, ekonomski i socio-kulturni sistem. Takva vrsta jedinstva možda je, u kraćim periodima i na nekim administrativnim i političkim poljima, i postojala u ovom centralizovanom carstvu, ali se, sve u svemu, teško može govoriti o homogenom i stabilnom sistemu otomanske kulture. Treba podsetiti na značajne razlike, i u genezi ove kulture i u njenim regionalnim, verskim, socijalnim i istorijskim dimenzijama. Po svom nastanku, otomanska kultura je amalgam koji spaja različite uticaje: pored snažnog turskog i islamskog elementa, ona je prisajedinila i arapske i persijske koliko i grčke i vizantijske elemente (upor. VUCINICH 1963: 80, DOLGER 1959). Efektu homogenizacije koji su centralizovana država i islam imali opirale su se drugačije usmerene i veoma dinamične snage.

Regionalno posmatrano, otomanska kultura imala je mnogo podsistema, pa se tako na primer narodi Balkana razlikuju od naroda na Bliskom istoku i u Severnoj Africi po tradicionalnoj narodnoj i elitnoj kulturi (upor. LEWIS 1971, GARNETT 1917). Regionalne patrijarhalne narodne kulture bile su u latentnom sukobu sa otomanskom, ali su bile i pod njenim snažnim uticajem (LORY 1985: 195f, JELA-VICH 1977,

VUCINICH 1963, WILHELMY 1935). Pored toga, otomanska kultura mora se podeliti na društvene i verske sup-kulture (upor. KARPAT 1973b: 22, 58f). I, svakako, treba imati u vidu i istorijsku promenu, kao posledicu, između ostalog, stalnih kontakata sa drugim zemljama, posle XVII veka, na primer, sve jačih kontakata sa Venecijom, Francuskom, Italijom, Austrijom i Nemačkom i njihovom «evropskom kulturom». Nasuport dominantnom mišljenju o balkanskim zemljama, otomanska kultura nikad nije bila niti homogena niti statična: to je bila šarolika kultura spore, ali stalne promene.

Zbog svih ovih faktora teško je odrediti šta je zapravo to «otomansko nasleđe» i šta su «otomanski elementi». Da bi se utvrdili materijalni i nematerijalni tragovi ove kulture na Balkanu, čini se da je neophodno da se ovi elementi podele u tri kategorije u zavisnosti od njihovog odnosa indigenim balkanskim kulturama.

Prvo, treba spomenuti autentične otomanske turske elemente koji su u srednjem veku nastali od islamske, arapske, persijske i vizantijske tradicije. U domenu svakodnevne kulture, tu su otomanska javna zdanja i urbana struktura (KISSLING

1968), kao i specifično «otomanski način života» (JELAVICH 1977, LEWIS 1971) sa svojim kulinarskim osobenostima, sa institucijom čajdžinice ili kafane, specifičnim životom u kući i podređenim položajem žena i dece, sa svojim hedonističkim i fatalističkim stilom življenja i drugim elementima (VUCINICH 1963, GAVAZZI 1967).

Drugo, pet vekova neposrednog kontakta među kulturama imali su uticaja na postojeće patrijarhalne strukture kod naroda na Balkanu, i postepeno su izmenili mnoge indigene elemente. Zbog toga su svakodnevne kulture na Balkanu prepune pozajmica i sinkretističkih fenomena na polju materijalne kulture, jezika, narodne vere, sistema vrednosti i uopšte pogleda na svet; ovo su dobro pokazala istraživanja istoričara i etnografa poput Jozefa Matla (1972), Milenka Filipovića (1954, 1960), Milovana Gavacija (1967) i drugih.

Treći, i verovatno najsnažniji otomanski uticaj jeste onaj indirektni. On se odnosi na sve one elemente svakodnevne kulture na Balkanu koji nisu bili u direktnom kulturnom kontaktu sa otomanskom sferom, već se oni pre mogu označiti kao reakcija na otomanski oblik vladanja, kao njegova adaptacija, posebno kada su u pitanju centralizovani despotizam i administrativni sistem (tzv. sistem mileta).

Ova modifikacija patrijarhalne narodne kulture može se shvatiti i kao patrijarhalno nasleđe. Tradicionalni elementi kulture su se sačuvali, neki su i ojačali, jer je otomanska vlast stabilizovala, a možda čak i ponovo oživela starije socijalne strukture i institucije poput gospodstva i patrijarhalnog društva (KASER 1992), krvne osvete (u Crnoj Gori, Makedoniji i Albaniji), izolacije u manje jedinice, što je pogodovalo jačanju porodičnih i rodbinskih veza i lokal-patriotizmu, kao i veoma dubokom nepoverenju i neprijateljstvu podanika prema državi ili vlastima, ili, pak nepoverenju seljaka prema gradu (JELAVICH 1977, VUCINICH 1963: 85-89; MATL 35 5 - 5 7). I ne smemo zaboraviti da je, uz sve to, od poznog XVIII veka ova «arhaična» narodna kultura važila za čuvara etničkog ili nacionalnog identiteta, te da je stoga uživala velik ugled. Treba dodati i da je socijalizam, u izvesnoj meri, imao sličan efekat tradicio-

nalizacije, da je prisilio ljude da se oslanjaju na arhaične modele prirodne privrede i snalaženja u svakodnevnom životu.

II

Zbog svega toga, kao i zbog nedostatka pisanih izvora, u svakodnevnoj kulturi balkanskih naroda često je teško razlučiti otomanske elemente i uticaje od indigenih. Ja ću ovde, razume se, poći od kulture u širem smislu, i shvatati «svakodnevnu kulturu» kao celokupni kulturni sistem u svakodnevnom životu, koji uključuje sve objektivacije i subjektivacije, kao i mentalne strukture naroda koje su ovima u osnovi. «Objektivacije» obuhvataju čitavu materijalnu kulturu, načine ponašanja i radnje, uključujući i verbalne i ne-verbalne; načine izražavanja; subjektivacije su nevidljivi, ali veoma važni elementi kulture: verovanja, vrednosti i norme, osnovne pretpostavke i stavovi, ili «dugotrajne» (*longue duree*) mentalne strukture.

Kada se razmatra pitanje koje tačno objektivacije, subjektivacije i mentalne strukture u svakodnevnoj kulturi balkanskih naroda odaju direktan ili indirektan otomanski uticaj, treba da napomenemo još nekoliko važnih faktora. Kulturni elementi nikad nisu izolovani, oni su uvek deo dinamičnih sistema u kojima funkcionišu i zauzimaju svoj relativni položaj. A ako dođe do društvene i kulturne promene, i oni će promeniti svoju funkciju i svoju poziciju. Nema sumnje da su zemlje na Balkanu posle kraja otomanske vlasti prošle kroz dramatične društvene i kulturne promene, kroz modernizaciju koja se često nazivala i «pozapadnjavanjem» ili «evropeizacijom», i koja je dovela do dubokih promena na mnogim poljima.

Krajem XIX veka, vladajuće elite i vlade na Balkanu suočile su se sa zadatkom da stvore nacije i da daju nacionalni identitet stanovništvu koje je u multietničkom Otomanskom carstvu živelo i mislilo u okvirima malih lokalnih, plemenskih i rodbinskih jedinica. Ako ostavimo po strani slučaj Grčke, koja je na svoju sreću mogla da se pozove na antičku grčku kulturu, nove nacionalne države na Balkanu mogle su da biraju između tri kulturne formacije od kojih bi konstruisale nacionalne kulture i identitete: (a) «evropsku kulturu»; (b) svoju indigenu narodnu kulturu, i (c) balkanske varijante otomanske kulture. Prema svakoj od ovih kultura elita i ostatak stanovništva imali su ambivalentan odnos:

(a) Nesporno je da je najsnažniji impuls bilo (i ostalo) okretanje ka Evropi, tj. evropskoj modernosti, načinima ophođenja i kulturi. Ova vrsta modernizacije, koja je pre svega bila prihvatanje i oponašanje tuđeg, ne samo da je obuhvatila vladu i politički, pravni, administrativni i ekonomski sistem, uređenje gradova i školstvo, nego je prožela i svakodnevni život pojedinaca, promenila njihovo ponašanje i odnos prema radu, kao i njihovu materijalnu kulturu (odeću, na primer). Ovako brzo okretanje Zapadu je još veoma rano naišlo na kritiku, sažetu u krilatici o «krivo shvaćenoj civilizaciji»;² u Grčkoj je «pozapadnjavanje» čak dovelo do

jakog otpora, kako su Stavirianos (1963: 184-187) i Vuidaskis (1977: 161-182) pokazali otpor koji se može povezati sa snažnom netrpeljivošću prema «latinskom» Zapadu još od vizantijskih vremena. Zanimljivo je primetiti da se taj ambivalentan stav divljenja i odbacivanja «Zapada» danas opet pojavio u zemljama bivšeg socijalizma.

(b) Stav prema patrijarhalnoj, ruralnoj narodnoj kulturi još je ambivalentiji. U periodu nacionalnog oslobođenja, indigena narodna kultura uživala je velik ugled i bila je okosnica nacionalnog određenja. Ona je bila na ceni i posle oslobođenja i osnivanja nacionalnih država, ali ovaj kasniji folkloristički pristup narodnoj kulturi ne srne da nas prevari: nove urbane elite su narodnu kulturu smatrale zaostalom, sirovom, primitivnom, preprekom napretku i «evropeizaciji», i krivile su je da je puna tragova prezrene otomanske prošlosti i njenih «loših» elemenata. Postojala je težnja da se narodna kultura podeli na «pozitivne elemente» indigenog «narodnog stvaralaštva», koje će folkloristi i etnografi skupljati, proučavati i uključivati u riznicu nacionalne kulture, i na «negativne elemente», uglavnom ostatke otomanske kulture, koje je trebalo odbaciti (LORY 1985: 2f). I opet, zanimljivo je primetiti kako se ta podela narodne kulture na «pozitivne» i «negativne» elemente nastavila i u vreme socijalizma, kada je «svu tu silu okamenjenih oblika, navika i stereotipa, nasleđenih iz predašnjeg načina života», trebalo prognati iz novog «socijalističkog načina života», dok je izraze narodnog stvaralaštva svakako trebalo ukijučiti u njega i (HADŽI-NIKOLOV 1979: 41).

(c) Kao što se i moglo očekivati, opšti stav mladih nacionalnih država prema otomanskom nasleđu bio je krajnje negativan. Ono se uglavnom smatralo najvećom preprekom modernizaciji, a «otomansko» (ili «tursko») uskoro je postalo sinonim za sve što je negativno i štetno u svakodnevnoj kulturi nacije. A u toj kulturi bilo je mnogo crta koje su se pripisivale Osmanlijama. Sasvim je logično što je umanjivanje ove zaostavštine, de-otomanizacija nacionalne kulture, postala jedan od prioritarnih političkih interesa tog vremena.

U zavisnosti od polja koje se posmatra, termin «de-otomanizacija» odnosi se na čišćenje političkih, administrativnih, ekonomskih, pravnih, verskih, društvenih ili kulturnih struktura i elemenata od otomanske prošlosti. No, u ovom radu ja ću taj termin koristiti samo za promene izazvane modernizacijom društvenih i kulturnih elemenata relevantnih za svakodnevni život na Balkanu. U izvesnoj meri «de-otomanizacija» znači isto što i «de-orijentalizacija», «de-balkanizacija» ili «de-patrijarhalizacija» (upor. MATL 1969: 109). Na ovom mestu treba istaći da je, sve do današnjih dana, eliminisanje otomanskih elemenata iz svakodnevnog života i kulture balkanskih naroda, kao preduslov za modernizaciju, imalo tek ograničen uspeh. Razlog za ovu «neuspehu modernizaciju» (SUNDHAUSSEN 1984) treba istražiti nešto detaljnije.

III

Ako «pozapadnjavanje» i «de-otomanizaciju» shvatimo kao dva suprotna procesa, socio-kulturno inoviranje i regresiju, moramo takođe imati u vidu i merila od kojih takvi procesi uvek zavise. Ta merila određuju i prihvatanje i odbijanje inovacija, kao i odbacivanje ili očuvanje postojećih elemenata. Kao što kazuje teorija inovacije (BARNETT 1953: 357-77), da bi bile prihvaćene i da bi zamenile postojeće oblike, inovacije moraju da ispune čitav niz uslova: one moraju biti kompatibilne sa postojećim socio-kulturnim sistemom, moraju da budu efikasne i dostupne, moraju da pokažu vidljivu prednost u odnosu na postojeće elemente, i, konačno, moraju da donesu svom korisniku određen stepen zadovoljstva i užitka. Svaka prihvaćena inovacija utiče na sistem, odnosno vodi do (ponekad i nepredviđenih) promena u različitim delovima celog sistema.

Nasuprot namerama nove građanske elite, ovaj proces inoviranja nikada nije pridobio oblik potpune promene celokupnog društvenog i kulturnog sistema u balkanskim zemljama. Naprotiv, to je, što i ne iznenađuje, bio veoma diferenciran i kompleksan proces selektivnog, pa čak i električnog prihvatanja pojedinih elemenata ili grupa elemenata. Da navedemo neke primere: javni prevoz i gradska infrastruktura, odeća i tehničke inovacije prihvatili su se veoma brzo jer su bili kompatibilni sa postojećim sistemom, bili su efikasni i nudili su mnoge prednosti. Za razliku od njih, druge inovacije nisu nudile ove prednosti, već su se sukobile sa osnovnim pretpostavkama i vrednostima društva na Balkanu: na primer, zapadni društveni i porodični odnosi, zasnovani na individualizmu i racionalnosti, (protestantska) radna etika i racionalno mišljenje, određenje uloga dvaju polova, vaspitanje dece, navike u ishrani (upor. ROTH 1997).

«Pozapadnjavanje» i «de-otomanizacija» balkanskih društava danas već ima 130-ogodišnju istoriju, to je dugotrajan proces (*longue duree*). Uprkos tome, on nije doveo do promene paradigme, već do selektivnog i nesumičnog prihvatanja i odbijanja pojedinih objektivacija i subjektivacija (upor. ROTH 1988: 225-228). Na prirodu i brzinu ovih procesa uticalo je nekoliko faktora, koje ću sad ukratko izneti.

(a) «Evropska kultura» koja je stigla do Balkana već je predstavljala izbor, a kriterijumi za taj izbor, kao i često nesumični putevi kojima se on prenosio, igrali su odlučujuću, ali još uvek nedovoljno poznatu ulogu. Tokom mnogo decenija samo su viši slojevi društva mogli da putuju i da stiču neposredno znanje o «evropskoj» kulturi i načinima ophođenja, dok je ogromna većina tek iz druge ruke mogla da stekne predstavu o zapadu, uvek zasnovanu na izboru koji su drugi sačinili. Zapadna kultura je tek površno uticala na njihov svakodnevni život, a u selima, gde je do 1950. godine živelo oko 75% stanovništva, tradicionalne patrijarhalne norme ostale su jedine relevantne, bar do tridesetih godina ovog veka.

(b) Kad bi se zapadnjačke inovacije suočile ili sukobile sa postojećim oblicima, ljudi su se često opredeljivali za tradicionalne forme - uprkos svem proklamovanom «evropejstvu». Razlog je jednostavan: tradicionalne forme ne samo da su bile po-

znate, ne samo da su nudile smernice za ponašanje, već su imale i pozitivne emocionalne vrednosti: ne govorim samo o tradicionalnom načinu ishrane i javnim institucijama poput kafane (u kojoj sede pretežno muškarci), nego i o načinu života kojim su živele nekadašnje otomanske elite (paše i njihova svita), sa njihovim fatalizmom i hedonizmom.

(c) Mnogi elementi otomanske kulture, kao i oni elementi narodne kulture koje je otomanska modifikovala, nisu se više doživljavali kao strani, već kao sastavni deo nacionalne kulture, pa i kulturnog identiteta. Elementi poput rodbinskih i prijateljskih veza, partikularistička etika i familizam, održavanje snažnih veza sa širom rodbinom i lokalnom zajednicom, nepoverenje prema svakoj vrsti vlasti i prema gradu, čitav stav prema životu, ali i relativno velika društvena pokretljivost, bili su neosporni deo identiteta i nosioci uglavnom pozitivnih vrednosti (upor. VUCINICH 1963: 97f; JELAVICH 1977). Svi ovi, ali i neki drugi elementi socio-kulturnog sistema nisu se mogli (i ne mogu se) odbaciti bez gubitka ličnog i kulturnog identiteta.

(d) Važan faktor jeste i konzervativnost, svojstvena i islamu i tradicionalnim narodnim kulturama, mada je nju održavala i Pravoslavna crkva, koja je bila zainteresovana za očuvanje postojećeg stanja. Osim toga, očuvanju tradicije pogodio je i marginalni položaj balkanskih zemalja, koje su bile na periferiji kako u odnosu na centar otomanske moći (sa izuzetkom Bugarske), tako i u odnosu na inovativne evropske centre (upor. COLE 1985; SUNDHAUSSEN 1984).

(e) Konačno, ne smemo ispustiti iz vida i iskustvo viševjekovnog kontakta sa različitim kulturama, etničkim grupama i verama, i sposobnost naroda na Balkanu da elemente stranih kultura usvajaju na selektivan, adaptivan i sinkretistički način (upor. SCHMAUS 1959: 188; RoTx 1988: 227f) ova navika usvajanja i adaptiranja no vina jednako se primenjivala i u slučaju inovacija sa Zapada.

«Pozapadnjavanje» i «de-otomanizacija» svakodnevne kulture na Balkanu jeste, kako se može videti, veoma složen proces inoviranja i eliminisanja koji pogađa različite sektore kulturnih sistema, ne samo na različite načine, nego i pre svega sa različitom dinamikom tokom poslednjih 130 godina. Ono što stoga možemo očekivati jesu fenomeni koji se najčešće označavaju kao «kulturni zaostatak»,³ «delimična modernizacija, sinkretizam ili istovremenost neistovremenog» (Gleichzeitigkeit des Ungleichzeitigen).⁴ Zbog toga će pitanje o stepenu modernizacije ili «de-otomanizacije» u različitim delovima Balkana morati da ima različite odgovore. Preterana modernost, hipermodernost u jednoj oblasti (poput mode, tehnologije) postoji rame uz rame sa atavizmima u drugoj (poput porodice, hrane, loše privrede). No, ipak, moguće je utvrditi neke opšte tendencije i razlike, koje se mogu formulisati preko tri para suprotnosti (s tim što se i oni preklapaju).

1. Vidljiva sfera - nevidljiva sfera

Indikativno je da je prioritetni cilj vlada većine balkanskih zemalja posle oslobođenja od otomanske vlasti bilo svesno razaranje svih vidljivih tragova prošlosti, uvek praćeno snažnim emocijama: hiljade džamija i otomanskih javnih zgrada bilo je uništeno, čitave četvrti u kojima su nekad bili Turci ustuknule su pred moderim urbanističkim planovima,⁵ imena nebrojenih mesta su promenjena, a otomanska nošnja (poput fesa) bila je zabranjena. Sve to nisu bili samo fizički, već i simbolički činovi, i oni se nastavljaju kroz nepoštovanje, pa čak i uništavanje, otomanskog nasleđa u arhitekturi, recimo u savremenoj Grčkoj, ili nedavno u ratu u Bosni. Što je relikv otomanske kulture vidljiviji, veća je verovatnoća da će on biti odbačen ili uništen. Zato su najpre suzbijani i odbacivani mnogi predmeti svakodnevne materijalne kulture, i neki upadljiviji načini ponašanja. Većinu manje upadljivih načina ponašanja, a posebno vrednosti, stavove i mentalne strukture koji su im u osnovu, proces «de-otomanizacije» jedva da je dotakao, prosto zato što nisu bili vidljivi.

2. Javna sfera - privatna sfera

Na sličan način su se i javna i privatna sfera razvijale u različitim pravcima: modernizacija se više odnosila na javnu nego na privatnu sferu. Mislim tu ne samo na sve vidove zvaničnog i javnog izražavanja, poput urbanističkih planova, javnog prevoza, impresivnih upravnih i vladinih zdanja, nego i na mnoge aspekte društvenog i porodičnog života dostupne oku javnosti, poput odeće i drugih vidova samoizražavanja. Produžena tradicija javnih kafana u selima i manjim gradovima ne uklapa se u ovu šemu, ali se izgleda i ona u novije vreme povukla pred modernim novim kafeima, pabovima i diskotekama.

U sferi domaćeg života, pak, tradicionalne patrijarhalne porodične strukture i dalje prevladavaju, isto koliko i tradicionalni način odgajanja dece i vaspitanja, ili seoski način života i stanovanja; na ovo ukazuje tradicionalni nameštaj u oblacoderima po gradovima i način na koji se u njima živi, a posebno tradicionalan način ishrane i skepsa prema inovacijama u ishrani.

3. Sporedne vrednosti - glavne vrednosti

Inovacije se po pravilu lakše prihvataju ako se ne sukobljavaju sa osnovnim pretpostavkama i najvažnijim vrednostima, ili ako se tiču marginalnih društvenih i kulturnih vrednosti. U tom smislu, «de-otomanizacija» ili «pozapadsvrednosti» Balkana jesu veoma normalni procesi koji i jedva da dotiču središnje tačke sistema vrednosti: veći deo njih zaista jeste ostao netaknut, poput snažnih ličnih i neformalnih odnosa, mišljenja i delanja u čitavim spletovima poznanstava, veza, zavičajnih i porodičnih spona, tradicionalnih uloga koje se dodeljuju polovima, važnosti koju pojam časti i muško junaštvo i dalje imaju, kao i snažnog narodnog verovanja (na primer, u čini ili «urokljiv pogled») - uopšte, način života kojim upravljaju tradicionalne norme i vrednosti. S druge strane, u slučajevima u kojima najvažnije vrednosti nisu bile doirnutе nije postojao nikakav otpor promenama, a spremnost da se inovacije prihvate bila je ponekad veća nego u zemljama na Zapadu.

IV

Međutim, proces modernizacije i «de-otomanizacije» regularan je i u drugom smislu: postepena zamena otomanskih elemenata modernim, «evropskim» elementima može bitno da varira u zavisnosti od tri etnografske dimenzije: prostora, društva i funkcije.

Što se prostorne dimenzije tiče, gotovo da je očigledno da je svakodnevna kultura balkanskih sela i varošica zadržala više otomanskih i tradicionalnih indigenih elemenata nego što je to slučaj u gradovima, posebno u metropolama poput Atine, Beograda, Bukurešta ili Sofije. Kao posledice brzog razvoja gradova, regioni na periferiji, ekonomski i kulturno zaostali, počeli su još više da zaostaju i da zadržavaju još više tradicionalnih elemenata. No, posle Drugog svetskog rata, ovu oštru opoziciju između sela i grada ublažilo je «poseljachenje» balkanskih gradova, kada se veliki broj seljaka preselio u metropole; taj proces urbanizacije sa snažnim ruralnim elementima nazivao se «rurban-izacijom» (upor. ROTH 1985: 371-373). Mnoge regione na margini naseljavaju etničke manjine, poput Cigana i Turaka, pa ti regioni nikad nisu učestvovali u modernizaciji u meri u kojoj su to činile središne oblasti (upor. POPOVIĆ 1986).

Kada je, opet, reč o društvenoj dimenziji, tradicionalni otomanski elementi zadržali su se u marginalnim i nižim društvenim grupama, pre nego kod više klase. Posebno je nova urbana građanska klasa bila nosilac promena koje je donela modernizacija, i ona je prva približila svoj sistem vrednosti sistemu vrednosti evropske buržoazije i civilnog društva (ROTX 1997), delom i zato što se školovala po univerzitetima na Zapadu. Ulozi koju su stanovnici jugoistočne Evrope zaposleni u inostranstvu imali kao nosioci promene u nižim slojevima društva i u regionima na periferiji tek je nedavno posvećena odgovarajuća pažnja, tako da ne možemo sa sigurnošću reći da li su oni doprineli procesu «de-otomanizacije» i modernizacije - ili su možda, sasvim suprotno, želeli da njihov zavičaj ostane nostalgичni, tradicionalni «protiv-svet», pa su se zalagali za zadržavanje starih matrica (upor. LIENAU 1986). Konačno, razlike među generacijama takođe treba imati u vidu: stariji ljudi više se drže tradicionalnih oblika, na primer, turcizama, dok je mlađa generacija mnogo spremnija da usvoji zapadne modele.

Pogledajmo još nakratko funkcionalnu dimenziju. Mnogi otomanski i drugi tradicionalni elementi spustili su se tokom poslednjih stotinu godina ka dnu ne samo društvene, nego i funkcionalne hijerarhije. U hijerarhiji društvenih vrednosti, oni su se pomerili na manje prestižne pozicije, posebno u privatnoj i emocionalnoj, tj. manje vidljivoj sferi. Evo jednog primera: zvanični i standardni jezici svih balkanskih zemalja imaju mnogo manji broj otomanskih turskih reči i fraza nego što ga ima prisni svakodnevni jezik, gradski sleng ili emotivno obojeni jezik, koji su puni turcizama. Slične se razlike mogu zapaziti i u domenu ishrane, gde se zapadna hrana i navike mogu pronaći u zvaničnim prilikama i na boljim mestima, dok je svakodnevna ishrana puna otomanskih i tradicionalnih elemenata. Isto tako, zapadnjački načini predstavljanja u javnosti, ceremonije i rituali dominiraće zvaničnom sferom, a tra-

dicionalni oblici pre će dominirati domaćom i ličnom sferom. Venčanja, na primer, imaju zvaničan deo sa snažnim građanskim i modernim elementima (poput deveruša, belog vela i venčanice, svečane odeće svatova i snimanja ceremonije video kamerom), dok se u nezvaničnom delu obilato jede, peva i pleše uz tradicionalnu muziku i ostale tradicionalne elemente.

V

Nadam se da sam uspeo da pokažem da proces «deotomanizacije» na Balkanu nije samo komplikovan i slojevit, već da je to ujedno i proces koji je veoma važan za nacionalnu samosvest i identitet. Smatralo se, a i dalje se smatra, da žilavo otomansko nasleđe nije imalo samo negativne posledice po modernizaciju (i po integrisanje u Evropu), već i po indigenu narodnu kulturu. S obzirom na ovako negativan stav prema (stvarnim ili pretpostavljenim) otomanskim elementima u svakodnevnoj kulturi, oni su još veoma rano postali deo zajedničke svesti: odmah po oslobođenju, ovi elementi postali su simboli zaostalosti, atavističnosti i omražene prošlosti. No, ovaj proces uglavnom je pogađao najupadljivije elemente, poput «turskog fesa» u XIX veku, ili - u skorije vreme - «turske kafe», koju u Grčkoj više ne smete zvati turskom.⁷ Na sličan način su i kuće u otomanskom stilu, ali i neki tipično «otomanski» načini ponašanja, poput davanja bakšiša, nepotizma, muškarca koji glumi «pašu», ili nemarnost, «javašluk», pridobili simbolično ti emocionalno značenje. Lepa književnost, sa svojim romanima i dramama bitno je pomogla da se ovi «otomanski elementi» očuvaju u kolektivnom pamćenju; još su važnije bile popularna književnost i školski udžbenici iz istorije, kao i priče i pesme iz usmenog predanja (upor. ROTH 1995). No, ovi otomanski elementi su, kako ću još objasniti, samo simbolični, oni su samo vrh ledenog brega. Ogromna većina otomanskih tradicionalnih elemenata ostala je nezapažena, ili je postala sastavni deo nacionalne kulture i identiteta, pa se njihovo poreklo više ne osporava.

Ono što, dakle, imamo u zemljama na Balkanu jeste u velikoj meri simbolična «de-otomanizacija», proces paralelan simboličnoj modernizaciji, a to su često opažali i kritikovali mnogi savremenici i naučnici (upor. SUNDHAUSSEN 1984: 290). «Simbolična modernizacija» ili «fasadna modernizacija» jeste proces samo površnog prihvatanja i asimilovanja zapadnih merila; ona se tiče pre svega materijalne kulture, i to posebno moderne tehnologije (automobila, tehničkih uređaja, elektronskih uređaja za zabavu, kompjutera, mode, otmenih radnji i diskoteka itd), ali ne toliko i odgovarajućih načina ponašanja i stavova, vrednosti, normi i pretpostavki koje bi to podrazumevalo.

Mr. Husnija Sejdinović

PRIKAZ PROJEKTA URGENTNE USTAVNE REFORME NOVIM USTAVOM DO DEMOKRATSKI PROSPERITETNE DRŽAVE BIH U EU

(Zbornik inicijativa i naučnih radova)

Na osnovu šestogodišnjih istraživanja je, pod gornjim naslovom, nastao Zbornik inicijalnih dokumenata i naučnih radova za pokretanje dijaloga i za urgentne konkretne aktivnosti na stvaranju novog USTAVA BiH. Ukupna istraživanja i aktivnosti na izradi ovog Zbornika urađena su volonterski, a u okviru Programa djelovanja Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, koje je i izdavač ove izuzetno značajne publikacije. Štampanje Zbornika je uradila Štamparija Fojnica, obima blizu 300 stranica na kojima su desetak zvaničnih inicijalnih dokumenata, te 33 autorizovana naučna rada koji čine teorijsku podlogu za izradu novog USTAVA BiH.

O URGENTNOSTI IZRADE NOVOG USTAVA BIH

Glavna inspiracija da Udruženje uradi i odštampa naslovljeni Zbornik naučnih radova, pisanih zvaničnih apela inicijativa i važnijih teoretskih koncepata na temu novog Ustava BiH, proizašlo je:

1. Iz višegodišnje sveobuhvatne strukturalne krize funkcionisanja države BiH, iz čega je proizašla i njena aktuelna ustavna kriza.
2. Iz jedanaest rezolucija od (2002. do 2013. godine), Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope u kojima se preporučuje i zahtijeva suštinska ustavna reforma, pa i pisanje novog Ustava BiH i otvaranje javnog dijaloga o tome.
3. Iz suštine i teksta „Otvorenog apela 202” i „Pisma podrške 69”, koje je koncem 2011. godine potpisalo blizu 300 uglednih intelektualaca i javnih ličnosti BiH, susjednih i drugih zemalja Evrope. Tim dokumentima se od domaćih i međunarodnih faktora zahtijeva donošenje novog Ustava BiH. Tome se (sredinom 2015. godine) pridružilo i nevladino Udruženje za zaštitu tekovina borbe za BiH svojim „Javnim

apelom "i, "Konceptom za vođenje naučnog dijaloga" o organizovanju konkretnog rada na izradi novog Ustava BiH.

4. Iz činjenice da je ugrožavanje BiH nastavljeno i poslije DMS kojim je prekinut oružani rat. Međutim pogrešnom etnonacionalnom paradigmatom ustavnog uređenja (Aneks 4) BiH je izložena brojnim drugim destrukcijama i opasnostima od dezintegracije. Zbog toga je i danas obaveza i čast braniti BiH kao i tokom minulog rata. Ali kako? Sadržajem ovog zbornika čini se pokušaj valjanog odgovora na to krucijalno pitanje, posebno zbog toga što u cijelom poratnom periodu na to pitanje nije ponuđen potreban djelotvoran odgovor. A kako je i sa koliko časti i dužnosti branjena RBiH u vrijeme oružane agresije odgovoreno je, pored ostalog, i u Zborniku radova sa naučnog skupa pod naslovom „OBAVEZA I ČAST JE BRANITI BiH" (U Sarajevu, 2015. godine). Izdavač i tog zbornika bilo je Udruženje za zaštitu tekovina borbe za BiH (2016.)

5. Iz činjenice da u posljednjih deset godina, zakonodavna i izvršna vlast, koja je anahrono utemeljena dejtonskim ustavom BiH, a istovremeno je potpuno blokirana uzurpacijom i međusobnim sukobljavanjem vodećih birokratiziranih političkih stranaka, nema potrebne motivacije ni sposobnosti da preduzima mjere suštinske ustavne reforme. Pogotovo urgentnog rada na izradi i donošenju novog Ustava.

Zbog svega navedenog, ovaj Zbornik, kao izuzetno aktuelan društveni projekat, je koncipiran i urađen pod naslovom: „NOVIM USTAVOM DO DEMOKRATSKE I PROSPERITETNE DRŽAVE BIH U EVROPSKOJ UNIJI" Projekat polazi od stanovišta da je za stvaranje inicijalne radne verzije novog Ustava potreban umreženi-sinergetski aktivizam kompetentnih institucija naučne zajednice, nevladinih organizacija civilnog društva i vodećih informativnih medija, a svih zajedno sa građanima BiH.

O NAMJENI ZBORNICA I PRIMARNIM NOSIOCIMA AKTIVNOSTI NA IZRADI NOVOG USTAVA

Primarni cilj štampanja ovog zbornika je poticaj, sadržajno obogaćivanje i intenziviranje već započetog naučnog dijaloga o urgentnosti izrade i donošenja novog Ustava. Većina naučnih autorizovanih radova u ovom zborniku je već objavljena u zbornicima tematski komplementarnih simpozija i okruglih stolova, kao i u relevantnoj naučnoj literaturi. Njihovi autori će to vjerovatno prihvatiti sa odobravanjem jer ih se na ovaj način želi reafirmisati zbog njihovog evidentnog značaja za suštinsku ustavnu reformu i izradu novog Ustava BiH.

Tematska struktura Zbornika je nastala u skladu sa postavljenim ciljem njegovog objavljivanja i neprofitnog distribuiranja prema korisnicima. To će prvenstveno biti učesnici zvaničnih javnih dijaloga iz okvira naučne zajednice, osocijacija civilnog društva i informativnih medija.

Kada je riječ o korištenju Zbornika kroz aktivnosti naučne zajednice, pažnju zaslužuje tekst, među ostalim temama, pod naslovom „Uloga i koncepcija djelovanja

naučne zajednice i građana na izradi novog Ustava BiH". U tom tekstu je vidljiva zamisao da se na tom izuzetnom društvenom zadatku prvenstveno angažuje Akademija nauka i umjetnosti BiH,¹ (kroz potrebne aktivnosti njenog Odjeljenja društvenih nauka) na zadacima koordinacije i ekspertnih konsultacija. Uloga ANU bi bila i u organizaciji međunarodne konferencije o radnom tekstu novog Ustava.

Predloženo je da težište konkretne aktivnosti u koncipiranju novog Ustava bude na Univerzitetu u Sarajevu, u saradnji sa ostalim zainteresovanim univerzitetima. Konkretna aktivnost bi se odvijala djelovanjem posebnog ekspertnog tima sastavljenog od kompetentnih naučnih radnika odgovarajućih fakulteta društvenih nauka. Svoj doprinos tome bi davale i asosijacije civilnog društva uz podršku informativnih medija, preko kojih bi ova tematika postepeno stizala i do građana kao primarnih subjekata novog Ustava.

Predviđa se da ukupan rad započne održavanjem naučnog simpozija na Univerzitetu u Sarajevu o urgentnosti, naučnim polazištima i glavnim nosiocima izrade novog Ustava. Zamisao je da svemu tome korisno posluži i ovaj Zbornik.

U tom pogledu izuzetan značaj ima i Zbornik naučnih radova, u izdanju ANU BiH sa simpozija na temu „DMS i budućnost Bosne i Hercegovine, koji je održan u novembru 2015.godine.

Ukupna sadržina Zbornika naučnih radova o izradi novog Ustava BiH prezentirana je u okviru tri poglavlja koja su komplementarna i međusobno se prožimaju.

TEMATSKA STRUKTURA ZBORNIKA

Prvo poglavlje sadrži dokumenta o već pokrenutim javnim apelima i inicijativama za izradu i donošenje novog Ustava BiH. Tu je i „Deklaracija Prvog kongresa Bosanskohercegovačkih naučnika“ (iz zemlje i inostranstva), o ulozi nauke u reformskim procesima u BiH. Od koristi će biti i Okvirni koncept o organizovanju naučnog dijaloga o urgentnosti i načinu rada na izradi novog Ustava BiH, kao i tekst Reformske agende BiH (2015-2018. godine) itd.

Drugo poglavlje obuhvata preko trideset autorizovanih naučnih radova. Većina tih radova se odnosi na tematiku ustavne reforme, a sasvim konkretno i na urgentnost i koncipiranje pisanja novog Ustava. Osim toga, nekolicina naučnih radova kontekstuiraju BiH u periodu njenog bivstvovanja u SFRJ, ali i njenog susretanja sa protivrječnostima i krizama kapitalizma (krajem 20 i početkom 21. stoljeća) u koji je i sama poratno kročila kao zemlja u tranziciji. Posljedice koje trpi i prednosti koje bi, pod određenim uslovima, mogle doći do izražaja ukazuju na to da joj je nauka jedina prava nada. Jer, još krajem 19.stoljeća, je F.Engels (U tadašnjim turbulentnim

¹ Takva zamisao oslonjena je na izjavu sadašnjeg predsjednika ANU, akademika Miloša Trifkovića, koji je prilikom izbora na tu izuzetno odgovornu i časnu dužnost (2014.) rekao: „Akademija NU BiH će se početi baviti aktuelnim društvenim pitanjima...na naučnoj osnovi...Nama je gorući problem privredni sistem i Ustav...Pravna država je totalno zakazala. -Sazrelo je vrijeme da se ANU BiH otvori prema društvu...Moramo shvatiti da ovako više ne može... (Dnevni avaz, 13. septembra, 2014.)

historijskim previranjima) ukazivao da „Država koja hoće da bude na visini mora biti na visini teorije i nauke“ (Dijalektika prirode).

Nekoliko značajnih radova elaborira karakter rata u BiH, zatim prednosti i protivrječnosti DMS, te potrošenost i dalju neodrživost tzv. dejtonskog Ustava koji će u bliskoj budućnosti imati „značajno mjesto“ u historijskim arhivima. Tu je i nekoliko naučnih radova koji insistiraju na tome da je za uspješan proboj BiH iz aktuelne krajnje složene krize potreban sasvim novi naučni način mišljenja. Umjesto konzervatizma i etnonacionalnog političkog pragmatizma, potrebna joj je „naučna dijalektička logika“ i „teorija stvaralačkog naučnog uma“. Potrebne su joj znatno više angažovane depolitizirane društvene nauke i društveno agilnija naučna zajednica. Ako to dođe do izražaja u procesima ustavne reforme onda BiH sa modernim novim Ustavom može postati prosperitetna država u EU. A sa kakvim bi to modelom i sadržajem trebao biti moderan Ustav BiH? Na to ključno pitanje u znatnoj mjeri odgovaraju pomenuti naučni radovi u ovom zborniku. Još konkretnije od toga razjašnjavat će se kroz planirane naučne dijaloge, a posebno kroz praktičan rad na pisanju novog Ustava.

Treće poglavlje je tematski također značajno jer sadrži nekoliko važnih dokumenata koja su komplementarna sa ostalom tematikom Zbornika. Uz to sama po sebi su poticajna za naučne dijaloge u toku koncipiranja i pisanja Ustava BiH. Takav je, npr., „Akcioni program Konferencije gradonačelnika i civilnog društva o jačanju lokalne samouprave i regionalne saradnje“. Pažnju zaslužuje i kratki tekst „Platforma Vijeća građana Sarajeva (u Vijeću građana BiH)“, za ostvarivanje zahtjeva protestnih skupova i plenuma građana iz februara 2014. godine na kojima je, pored ostalog, zahtijevana pravednija, bogatija i bolja država i društvo BiH. Pažnju čitalaca će vjerovatno privući i „Platforma Predsjedništva RBiH za djelovanje u ratnim uslovima“, bez obzira što nije dovoljno ostvarena, itd.

O ZNAČAJU KORIŠTENE NAUČNE LITERATURE

Na kraju ukazujemo i na značaj korištene literature, kao i literature koja će za aktuelne potrebe reformi u BiH biti izučavana u narednom periodu. Pretežan dio navedene literature odnosi se na BiH u poslijeratnom periodu (u vrijeme potpisivanja DMS i nakon toga). Težište je na kontinuitetu krize u funkcionisanju države BiH i pokušajima da se iz toga izađe prema EU, provodeći ustavnu reformu, naročito sa novim Ustavom. Međutim, veoma je (za današnje promišljanje BiH), važna i navedena literatura iz perioda cijelog 20. stoljeća, kroz koje je BiH mukotrпно bivstvovala i opstajala.

Moglo bi se reći da su najsloženiji tragovi u društveno - historijskom biću BiH nastali upravo u periodu 20-tog i početka 21. stoljeća. U tom periodu je glavno uporište kontinuiteta njenog dugotrajnog postojanja što je i formalno - pravno zapisano u Dejtonskom sporazumu. Upravo u 20. stoljeću su preko Bosne protutnjala dva velika svjetska rata. Ispratila je i austrougarsku carevinu, bila rastrgana fašizmom u Drugom svjetskom ratu u kojem je izborila obnovu svoje državnosti. Susrela se sa razornim monopolističkim kapitalizmom, ali i sa dogmatsko-hegemonističkim tzv.

ruskim socijalizmom. U tom periodu je, zajedno sa drugim federalnim jedinicama SFRJ, uspješno izvršila četiri društvenoekonomske i jednu veliku ustavnu reformu. Bile su vrlo bitne i tri suštinske partijske reforme (KPJ, SKJ, SDP). Poslije Drugog svjetskog rata je, osloncem na tadašnji veliki projekat socijalizma, R BiH ubrzano obnovila ratom razrušenu infrastrukturu, pa krenula i snažno se razvijala na putevima svoga društveno-ekonomskog prosperiteta. Pred svim tim historijskim činjenicama će morati da ustuknu današnji kojekakvi zlobnici i neznalice koji BiH posmatraju „kao privremenu vještačku tvorevinu ...“

U svemu tome je suštinsko obrazloženje, zbog čega se na listi korištene i preporučene literature nalaze naslovi iz naučnih knjiga, za koje bi bosanskohercegovački birokratizirani vlastodršci i njihove teoretičarske apologete (svih etno-nacionalnih boja), voljeli da budu zaboravljene. Jer, te knjige govore o suštinskom kontinuitetu i dostignućima R BiH u prethodnim društvenim sistemima. Za takve apologete sadašnje stvarnosti Bosne i Hercegovine, demokratije u njoj ima samo od kada su oni na vlasti. Zbog takve neistine i gluposti, akademik Abdulah Sidran poručuje (a mi ga svesrdno podržavamo), da nije on „postao književna veličina u današnjem, već u prethodnom društvenom sistemu, iako nije bio književnik Saveza komunista“. (Iz intervjuja na TV Face sa S. Hadžifejzovićem).

Naravno, u pedesetak godina postojanja u SFRJ su (u svim federalnim jedinicama, pa time i u R BiH) postojale duboke objektivne protivrječnosti, koncepcijske sistemске pogreške i razvojne krize. Međutim, o tome je istovremeno postojala snažna kritička naučna i politička svijest kao i uspon nauke, posebno u oblasti društvenih nauka. Upravo su se na tome temeljile kontinuirane strukturalne društvene reforme među kojima je i poznati odlučni iskorak ex Jugoslavije (i R BiH u njoj) iz tzv. državnog etatističkog socijalizma, ka sistemu radničkog samoupravljanja i neposredne demokratije. To je praćeno i odgovarajućom ustavnom reformom i sistemskim zakonodavnim reformama, kao i reformom SKJ i drugih političkih organizacija. U tom pogledu je npr. veoma ilustrativna knjiga prof. dr. Stipe Šuvara „Sociološki presjek jugoslavenskog društva“, te knjige prof. dr. Miroslava Pečujlića „Sociologija između revolucije i apologije“, kao i niz drugih bisera naučne literature iz tog perioda. Zbog svega toga smatramo da bi bilo naučno nekorektno, a i krajnje nerazuman luksuz danas, kada se traga za što boljim rješenjima izlaza BiH iz duboke krize, preskakati njena prebogata iskustva iz naznačenog perioda.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Na osnovu cjelokupne sadržine Zbornika (inicijalnih dokumenata i naučnih radova za vođenje dijaloga i za konkretno stvaranje novog Ustava BiH), može se reći da je riječ o izuzetno aktuelnom društvenom projektu. Iz tog razloga je već dostavljen na preko 70 adresa kompetentnih institucija naučne zajednice (ANU BiH, UNS-a i kompetentnim NVO civilnog društva i medijima, kao i na adrese oko šezdesetak profesionalno kompetentnih univerzitetskih profesora i akademika.

Nažalost, još uvijek nije došlo do izražaja njihovo angažovanje na promociji i realizaciji ovog izuzetno važnog projekta suštinske ustavne reforme, mada za to postoje primarne društvene pretpostavke. Postoje imponantni naučni kapaciteti u oblasti društvenih nauka, postoje brojne i kompetentne asocijacije civilnog društva, postoje veoma podmlađeni i brojni informativni mediji. Što je najvažnije, postoje sve glasnjiji zahtjevi građana (svih socijalnih i etničkih grupacija na prostoru cijele BiH) da se direktno angažuju naučne institucije i drugi navedeni subjekti na razrješavanju duboke krize u funkcionisanju države BiH na štetu svih njenih građana. Najvažnija njihova društvena uloga, u aktuelnim uslovima je prioritetno angažovanje na zadacima suštinske ustavne reforme. Prvenstveno na vođenju naučnog dijaloga i izradi naučno zasnovanog inicijalnog radnog teksta novog Ustava BiH. To bi bio neprocjenjivo važan korak u pravcu da država BiH zaista postane i demokratska, i funkcionalna, i prosperitetna članica Evropske unije.

Mr. Adil Žigić

AGRARNOM REFORMOM U KRALJEVINI SHS/JUGOSLAVIJI OD 1919. DO 1931. GODINE OBESPRAVLJEN JE BOŠNJAČKO – MUSLIMANSKI NAROD, I NA TAJ NAČIN NAD NJIM JE IZVRŠEN EKONOMSKI GENOCID

Cilj ovog istraživanja je da utvrdi i opiše način oduzimanja zemlje od zemljovlasnika muslimana u Kraljevini SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji, te da na temelju svima dostupnih izvora prikaže stepen obespravljanja zemljovlasnika muslimana, odnosno izmjenu vlasničke strukture zemljišnog posjeda, samim tim i izmjenu demografske strukture stanovništva. Pokazalo se da se proces preobrazbe bosanskog društva i izmjena vlasničke strukture zemljišnog posjeda moraju sagledavati u kontekstu općih prilika kakve je Bosna i Hercegovina imala u pojedinim historijskim fazama svoga razvoja, naročito u vremenu od 1918. do 1931. godine.

Osnovne rezultate istraživanja saopćili smo u nekoliko navedenih poglavlja ove studije. Period dolaska Turaka u Bosnu i uvođenje njihovog agrarnog uređenja, pod nazivom timarski sistem, bio je historijska podloga bosanskih agrarnih institucija, koje su duboko zasijecale u socijalni i privredni život bosanskoga naroda. Ovo agrarno uređenje bilo je zasnovano na feudalnom sistemu, gdje na jednoj strani imamo zemljovlasnika a na drugoj strani kmeta. Položaj bosanskog kmeta bio je veoma povoljan, jer kroz historiju u Bosni gotovo da nije bilo slučajeva da kmetovi dignu bunu. Evropske vlasti namjerno su širile vijesti o tradicionalnom turskom zulumu da bi svijetu pokazale da je narod nezadovoljan. Stare turske agrarne institucije rezultat su historijske evolucije u kojoj je učestvovao duh vremena, država i narod.

Tursko agrarno zakonodavstvo regulisano je zakonima i drugim dokumentima, od kojih ćemo navesti sljedeće: Ramazanski zakon od 7. ramazana 1274. godine (2. maja 1858. godine), Saferska naredba od 14. safera 1276. godine (12. septembra 1859. godine).

Ševalskim zakonom utvrđeno je pravo korištenja šuma, a Vezirskim pismom naloženo je da se ispita šumski posjed. Zakon o dobrovoljnom otkupu kmetova do-

nesen je 1879. godine, kada i počinje obligatorni otkup kmetova slobodnom nagodbom između zemljovlasnika i kmeta. Ovaj kratak prikaz namijenjen je turskom periodu i upotpunjuje sliku o agrarnoj reformi koja je predmet istraživanja u ovom radu.

Za vrijeme austrougarske vladavine agrarno pitanje u BiH bilo je ogroman teret, koji njihova administracija nije mogla u cijelosti obuhvatiti. Ona se orijentisala na rješavanje agrarnog pitanja putem fakultativnog otkupljivanja kmetovskih selišta, dobrovoljnim sporazumom između age i kmeta ili zakupca. Kao pravna država, nije htjela da prekrši princip privatne svojine i da oduzme zemljovlasnicima muslimanima zemlju. Uglavnom su nastojali zadržati postojeće stanje u agraru koje su naslijedili od Turske. O radikalnom rješenju agrarnog pitanja nije bilo ni govora. Vlasti su radije igrale posredničku ulogu između zemljozakupaca i feudalaca. Takvo stanje dovelo je do čestih nemira, tako da je Agrarni pokret u Bosni i Hercegovini 1910. godine nastao zbog nezadovoljstva kmetova općim stanjem u agrarnim odnosima. Vlasništvo nad zemljom bilo je u rukama zemljovlasnika muslimana. Stoga je jasno da je postojala jedna opća glad kmetova za zemljom. Muslimansko političko vođstvo, odnosno muslimanski veleposjednici, čiju je glavnu riječ imao begovat, željeli su zadržati posjed, te su u tom smislu nastojali pokazati da bi, ukoliko bi se njihova zemlja oduzela, bilo ugroženo cjelokupno muslimansko stanovništvo.

13. juna 1911. godine izglasan je Zakon o fakultativnom otkupu kmetova i to je bila jedina intervencija Austro-Ugarske monarhije kada su bili u pitanju agrarni odnosi u BiH. Po ovom zakonu, i onom turskom iz 1879. godine, zaključno sa 1915. godinom, otkupile su se 41 852 kmetovske porodice. Računa se da je do 1918. godine ostalo oko 100 000 kmetovskih porodica koje su potpuno ili djelimično ostale u tom položaju.

Dakle, potrebno je ukazati na činjenicu, da su agrarni odnosi neprekidno vodili sukobima između feudalaca i kmetova i nisu omogućavali da se u zemlji stvori snošljivo političko stanje. U jesen 1918. godine, stvaranjem države Kraljevine SHS, dolazi do rješavanja agrarnog pitanja u novim državnopravnim uvjetima.

Proces oduzimanja zemljišta zemljovlasnicima muslimanima u razdoblju 1919 – 1931. bio je veoma intenzivan i nepravičan. Niko u Bosni i Hercegovini nije bio protiv agrarne reforme. Muslimanski narodni predstavnici u Bosanskom saboru 1911. godine prihvatili su fakultativni otkup kmetovskih selišta i samim tim pristali na rješenje kmetskog pitanja. Očekivali su da će se taj proces odvijati postepeno i uz pravičnu nadoknadu za oduzeto zemljište. Odlazak austrougarske vlasti Srbi su shvatili kao akt oslobođenja, kao prestanak svakog prava posjeda muslimana i prelazak ogromne površine zemljišta u njihove ruke. Suprotnosti između feudalaca i kmetova dostigle su vrhunac pred stvaranje Kraljevine SHS 1918. godine. Teške ekonomsko- socijalne prilike odražavale su se i na vjersko-nacionalne odnose i bile su takvih razmjera da se ničim nije moglo spriječiti razrješavanje kmetovskih odnosa i oduzimanje zemlje veleposjednicima. Kmetovi su poslije prevrata sami proglašavali čifluke (kmetsku zemlju) i begluke (slobodnu zemlju) vlastitom svojinom.

Dešavala su se ubistva, vršene su osvete i pljačke, naročito dolaskom zarobljenika iz Rusije i Italije. To je bio uzrok za inicijativu i neposrednu intervenciju regenta Aleksandra Karađorđevića, 6. januara 1919. godine. Proglasom o agrarnoj reformi već 25. februara 1919. godine donesene su Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme, po kojima se ukidaju kmetovski odnosi. Tako su kmetovska selišta prešla u ruke kmetova. Jednim potezom pera prešlo je 775 233 ha zemljišta aginluka u ruke 113 103 kmetovske porodice pretežno srpske nacionalnosti.

Pravična nadoknada bila je regulisana odredbama Uredbe o finansijskoj likvidaciji agrarnih odnosa u BiH, od 12. maja 1921. godine, kao obeštećenje za oduzeta kmetovska selišta. Predviđen je bio fiksni iznos od 255 miliona dinara, sa isplatom u odnosu 50% obveznice, a 50% u gotovini. Obveznice, kojih je izdato u vrijednosti od 130 miliona dinara, bile su označene na rok otplate od 50 godina, sa 4% kamate na glavicu, a zadnji kupon trebao je biti isplaćen 1. novembra 1971. godine. Što se tiče gotovine, do početka Drugog svjetskog rata age su naplatile predviđeni iznos od 125 miliona dinara, a u obveznicama naplatili su samo 36 od predviđenih 100 kupona.

Beglučke zemlje kao slobodno privatno vlasništvo nisu smjele biti predmetom agrarne reforme, jer za to nije postojao nikakav razlog. Sama činjenica da je oduzimanjem kmetovskog zemljišta iz ruku zemljovlasnika otišlo preko 30% njihovog privatnog posjeda govori jasno da o kmetskom pitanju u BiH više nije bilo govora. To je bio dovoljan razlog da se ne dira u privatnu svojinu. Uredbom o postupanju s beglučkim zemljama u Bosni i Hercegovini, od 14. februara 1920. godine, ipak su obuhvaćene zemlje koje begovi trajno ne obrađuju u vlastitoj režiji i one zemlje koje imaju kmetstvu sličan odnos. Na taj način prešlo je 400 072 ha poljoprivrednog i šumskog zemljišta u ruke 54 728 beglučarskih porodica pretežno srpske nacionalnosti.

Od predviđenih 650 miliona dinara u obveznicama sa 6% kamate u roku od 43 godine begovi su naplatili 139, 5 miliona ili 21, 5% od ukupne sume. Do početka rata isplaćeno je trinaest od pedeset kupona. Prema tome, begovi nisu naplatili 510, 5 miliona dinara ili 78, 5%. U gotovini, begovima je bilo odobreno 2 714 189 dinara. Dakle, agama je po jednom hektaru isplaćeno za odštetu po 328, 93 dinara, a za oduzete begluke svega 355, 50 dinara po hektaru.

Oduzimanjem zemljišta od zemljovlasnika muslimana (aga i begova) prešlo je 1 175 305 ha poljoprivrednog i šumskog zemljišta u posjed 167 821 porodice zemljoradnika bezemljaša.

Kada se uzme u obzir oduzeta zemlja od akcionarskih društava, tvornica, banaka i dr., onda ispada da je ukupno u Bosni i Hercegovini oduzeto 1 286 227 ha ili 66, 9% zemljišta i podijeljeno u vlasništvo 249 580 bezemljaških porodica. Uz muslimane u BiH, zemlja je oduzeta i od vlasnika aga i begova koji su živjeli u Makedoniji, na Kosovu i Metohiji, te u Sandžaku. Tim zemljovlasnicima oduzeto je 231 099 ha zemljišta i dato u vlasništvo 48 261 bezemljaškoj porodici, uglavnom srpske nacionalnosti.

Agrarnopolitička znanost sasvim jasno definira okvire agrarne reforme, i u ovom slučaju, osim izmjene vlasničke strukture nad zemljom, nije bila poduzeta nijedna druga mjera. Ako posmatramo cjelokupnu agrarnu reformu u Kraljevini SHS/KJ, vidimo da faktori koji su provodili reformu nisu imali ista mjerila ni u pogledu veličine oduzete zemlje, ni u pogledu veličine odštete.

U Srbiji se uopće nije diralo u posjedovne odnose, u Hrvatskoj i u Vojvodini pogođeno je agrarnom reformom samo nekoliko veleposjednika, većinom stranog porijekla, i to sasvim malo. Takav slučaj bio je i u Sloveniji, dok je u Bosni Hercegovini tzv. agrarnom reformom totalno izmijenjena vlasnička slika, odnosno zemljišnoknjižno stanje posjednika muslimana. Slično je bilo u i južnoj Srbiji, dakle, u onim regijama gdje je pretežno živjelo muslimansko stanovništvo.

Razlozi za jednu zdravu agrarnu reformu treba da budu socijalni, nacionalno-ekonomski i čisto nacionalni. Ako ove principe usporedimo sa provođenjem agrarne reforme u Bosni i Hercegovini, onda jasno vidimo da u provođenju te reforme nisu u potpunosti primijenjeni navedeni principi. Socijalni razlozi išli bi za tim da se dodijeli zemlja onima koji je nemaju i koji se žele baviti zemljoradnjom. Ovi razlozi bi se mogli donekle primijeniti samo na kmetove, ali pri oduzimanju privatne svojine, na kojoj počiva pravni poredak u čitavom svijetu, vrijedi opći princip da se potpuno i pravedno obeštete oni od kojih je zemlja oduzeta. U Bosni i Hercegovini, pa i šire, nije se poštovao ovaj princip, nego je zemlja jednostavno proglašena oduzetom i kao takva data obrađivačima, a bivšim zemljovlasnicima nisu date pravične nadoknade, iako je od tada prošlo 83 godine. Kada je u pitanju nacionalni razlog, on je u Bosni i Hercegovini posve promašen i potpuno povrijeđen. Od zemljovlasnika muslimana (71 339), od kojih je oduzet posjed, a koji su ga godinama i decenijama čuvali i od njega živjeli, moglo se samo očekivati ogorčenje i veliko nezadovoljstvo. To što se njima dogodilo od ujedinjenja Kraljevine SHS do 1931. godine, pa i kasnije, ne može se nazvati agrarnom reformom. Prije bi se to moglo nazvati otimačinom i pljačkom.

Dakle, očigledno je da je agrarna reforma 1919-1931. poslužila kao sredstvo za jednostrano obezvlašćivanje zemljovlasnika muslimana, a izvedena je od srpske vladajuće strukture. Ona je imala za cilj da pored drugih aspekata realizira ekonomsko obespravljanje zemljovlasnika muslimana.

Bosna i Hercegovina najviše je od svih pokrajina Kraljevine SHS bila zahvaćena agrarnom reformom. Ona je uništila zemljovlasnike muslimane i u socijalnom i u ekonomskom smislu. Nacionalno-politički ciljevi agrarne reforme bili su nacionalna i politička obespravljenost muslimana, odnosno njihovog jednog stratuma, veleposjedničkog. Naknada za jedan hektar zemlje u Bosni i Hercegovini je bila najniža, pri čemu nije bitno koliko je isplaćeno. Agrarna reforma doprinijela je socijalno-ekonomskom osiromašenju zemljovlasnika muslimana i njihovoj nacionalno-političkoj obespravljenosti, a imala je velike posljedice na savremenu situaciju u Bosni i Hercegovini, kada su pojedini narodi (Srbi) smatrali da imaju 67% zemlje u Bosni i Hercegovini.

Gledano u cjelini, Bosna i Hercegovina je postala glavna meta agrarne reforme u kojoj su pored socijalno-ekonomskih ostvareni, prije svega, nacionalno-politički ciljevi. Ekonomskim uništavanjem zemljovlasnika muslimana i njihovim socijalno-političkim razaranjem velikosrpska buržoazija sebi je stvorila prostor za ostvarivanje svojih već ranije postavljenih ciljeva.

Ovdje se otvara problem za dalje naučno istraživanje - koliko i na koji način se nastavilo obespravljanje zemljovlasnika muslimana nakon završetka Drugog svjetskog rata, od 1945. godine, ako znamo da je do 1974. godine od zemljoposjednika muslimana nacionalizacijom oduzeto oko 600 000 ha zemljišta.

Da bi se donekle ublažila nepravda nad ovim zemljovlasnicima, neophodno bi bilo pristupiti donošenju Zakona o restituciji i kvalitetnom zakonskom regulativom vratiti narodu vjeru u pravo vlasništva. Prilikom određivanja oblika restitucije isključivi princip bi morao biti prirodni povrat imovine, jer je to i najveći garant bivšim vlasnicima da će im oduzeta imovina biti pravično nadoknađena. Time bi obeštećenim, a i budućim vlasnicima zemlje bilo pokazano da će njihova imovina biti zaštićena i da se više nikada neće ponoviti ona vremena kada je država na tako bezobziran način lišila vlasništva svoje podanike. Ako bi se 1945. godina uzela kao polazna osnova za restituciju, ne bi se ispravila historijska nepravda nanesena zemljovlasnicima, ali bi se donekle ublažila pravičnom nadoknadom za zemljišta oduzeta od 1945. do 1974. godine. Ustavom SFRJ iz 1974. god. zabranjena je nacionalizacija kao vid oduzimanja prava vlasništva, ali je i dalje građanima ograničeno pravo svojine, osim na predmetima koji služe određenoj namjeni – ličnoj potrošnji ili zadovoljavanju kulturnih i drugih ličnih potreba (Član 78, Ustav SFRJ iz 1974. godine).

Također se otvara problem za dalje naučno istraživanje o tome koliko je proces obespravljanja muslimana - Bošnjaka nastavljen u periodu od 1992. do kraja 1995. godine, odnosno do potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine. Ovim sporazumom Federaciji Bosne i Hercegovine Međunarodna zajednica od ukupne površine države Bosne i Hercegovine odredila je 51% zemljišta, što se apsolutno kosi sa prethodnim vlasničkim odnosima, te je na taj način napravila još jednu u nizu nepravdi prema Bosni i Bošnjacima.

Osnovni energetske podaci sliva. Dužina glavnog vodotoka rijeke Drine je 346 km, od Šćepan polja do ušća u rijeku Savu.

Ukupan hidropotencijal sliva rijeke Drine, uz mogućnost izgradnje 26 velikih hidroelektrana na glavnom vodotoku i pritokama, je procijenjen na oko 3300 MW i 12100 GWh. Sadašnja iskorištenost ovog potencijala je svega oko 40 posto, 1322 MW u snazi i 42 posto, 5131 GWh u proizvodnji. Na slivu rijeke Drine izgrađeno je samo 8 hidroelektrana, i to: $\frac{3}{4}$ na području Crne Gore: HE Piva; $\frac{3}{4}$ na području Srbije: HE Sjenica, HE Kokin Brod, HE Bistrica i HE Potpreč; $\frac{3}{4}$ na graničnom području između BiH i Srbije, na glavnom toku rijeke Drine, HE Zvornik i HE Bajina Bašta; $\frac{3}{4}$ na području BiH: HE Višegrad.

Na preostalom neizgrađenom potencijalu je planirana izgradnja 18 hidroelektrana, od čega je 5 hidroelektrana na graničnom području BiH i Srbije (HE Tegare,

HE Kozluk i HE Drina I, II i III), a 3 hidroelektrane na zajedničkom području BiH i Crne Gore (HE Buk Bijela, HE Bijeli Brijeg i HE Vikoč). Ovih 8 hidroelektrana pokrivaju oko 70 posto neiskorištenog potencijala rijeke Drine. Ukupan hidroenergetski potencijal rijeke Drine iznosi 17,5 posto svih slivova prostora bivše države Jugoslavije.

Do danas je izgrađeno 8 hidroelektrana koje su u pogonu. Preostali hidropotencijal od 60 posto omogućava izgradnju 18 novih HE.

Od izgrađenih velikih hidroelektrana jedino su sporne HE ZVORNIK I HE BAJINA BAŠTA. Naime, radi se o hidroelektranama na zajedničkom dijelu sliva, ali se na žalost ove dvije elektrane od momenta puštanja u pogon (HE Zvornik 1957; HE Bajina Bašta 1968. godine) koriste u potpunosti od strane Republike Srbije.

Zato su u ovoj prezentaciji detaljno obrazložene ove sporne hidroelektrane.

Kako se radi u prirodnom resursu koji podliježe normama pravednog višenamjenskog korištenja zajedničkih vodotoka, smatram da se radi o određenom vidu uzurpacije potencijala i neuvažavanja suvereniteta i prava svih građana BiH na dio prirodnog resursa koji im, po svim normativima, bilo domaćim ili stranim, pripadaju.

Izgrađene hidroelektrane na zajedničkom vodotoku rijeke Drine, koje su sporne po osnovu raspodjele prirodnog resursa na zajedničkom vodotoku u skladu sa važećim međunarodnim i domaćim normativima. Osnovni tehnički podaci o ovim hidroelektranama: HE ZVORNIK - Nakon puštanja u pogon (1957. -) Poslije rekonstrukcije (od do danas) (xxx) Instalirana snaga 4 X 22,4 MW 4x 31,25 MW Srednja god. proizvodnja 525 GWh 550 GWh Raspodjela potencijala BiH 49,8% / Srbija 50,2% Prihod godišnji od proizvedene el. energije, ako se računaju tržišne cijene kWh (0,035 EUR/kWh 9,26 mio. EUR (BiH) (261,5 GWh) 9,34 mio. EUR (Srbija) (263,5 GWh).

Ukupan prihod na HE Zvornik od 1957.-2017. BiH: 555,6 mio. E Srbija: 560,4 mio. E Ukupno: 1,116 mlrd. E

Investiciona vrijednost HE Zvornik

110 mio. EUR ---- zarada 10 puta veća od investicije

(xxx) –nije računato u navedenim kalkulacijama, jer bitno ne utiče.

VAŽNA NAPOMENA: Iz gornje tabele jasno je vidljivo da je irelevantno razgovarati ko je finansirao izgradnju objekta, jer se isto otplatilo višestruko. Inače, po međunarodnom pravu se koncesije za ovakve objekte daju na period od 30 godina, s tim da se po modelu DBOT, kada je u pitanju inostrani investitor, nakon isteka koncesionog perioda, objekat vraća u posjed i korištenje države.

Najduži period u praksi, u svijetu, je maksimalno 50 godina, a HE Zvornik se koristi duže od 60 godina, samo od jedne strane.

Osnovni tehnički podaci o ovim hidroelektranama: HE BAJINA BAŠTA - Nakon puštanja u pogon (1968. -) Poslije rekonstrukcije (od 2013 do danas) Instalirana snaga 4 X 90 MW 4 x 105 MW Srednja godišnja proizvodnja 1625 GWh 1819 GWh Raspodjela potencijala BiH 67,0% / Srbija 33,0% Prihod godišnji od proizvedene el.

energije, ako se računaju tržišne cijene kWh (0,035 EUR/kWh 38,0 mio. EUR (BiH) (1088,8 GWh 18,8 mio. EUR (Srbija) (536,2 GWh).

Ukupan prihod na HE Zvornik od 1968.-2017. BiH: 1,862 mlrd. EUR Srbija: 921,2 mio. EUR Ukupno: 2,783 mlrd. EUR

Investiciona vrijednost HE Zvornik

435 mio. EUR ----- zarada 6,5 puta veća od investicije

VAŽNA NAPOMENA: Iz gornje tabele jasno je vidljivo da je irelevantno razgovarati ko je finansirao izgradnju objekta, jer se isti otplatio višestruko. Inače, po međunarodnom pravu se koncesije za ovakve objekte daju na period od 30 godina, s tim da se po modelu DBOT, kada je u pitanju inostrani investitor, nakon isteka koncesionog perioda objekat vraća u posjed i korištenje države.

Najduži period u praksi, u svijetu, je maksimalni od 50 godina, a HE Zvornik se koristi već 49 godina, samo od jedne strane, od Republike Srbije.

ZAKLJUČCI: I. - Uvažavajući avnojevske granice i granice koje su priznate od strane Badinterove komisije, BiH je vlasnik 50 posto vodotoka na potezu od ušća rijeke Drine do 12,5 km iznad Bajine Bašte i kompletnog vodotoka rijeke Drine od te tačke do ušća Pive i Tare u Drinu (granica sa Srbijom od 10-15 km u područje na desnoj obali u vlasništvu BiH).

1. Ukupno ostvarena proizvodnja HE Zvornik (1957. - 2017.) = 31,500 GWh, a ostvarena proizvodnja HE B. Bašta (1968. - 2017.) = 79.625 GWh. Odnosno, obje hidroelektrane = 111,125 GWh, - **KOMPLETNO PREUZETO OD STRANE REPUBLIKE SRBIJE**, s tim da je dio proizvodnje koji je trebala da prezume BiH sa obje elektrane 69,041,2 GWh, što predstavlja 62,13 posto (53,351,2 GWh sa HE B.Bašta; 15,690 GWh sa HE Zvornik).

2. Doprinosi koji su se trebali plaćati lokalnim zajednicama po osnovu potopljenog zemljišta, bez obzira na propisane zakone koji su vladali za ovu oblast iz zakonodavstva Srbije i BiH, bez obzira na ovako visoku ostvarenu dobit, po našim informacijama, nisu isplaćivane lokalnim zajednicama u BiH. Za lokalne zajednice u Republici Srbiji nemamo podatke. Ali je jasno da su ta sredstva, bez obzira što nisu velika u odnosu na vrijednost prihoda, neophodno ih je prije isplate valorizovati jer iz tih sredstava Republika Srbija je imala profit koji joj ne pripada.

3. Koncesione naknade: obzirom da se u svijetu prirodni resursi daju na koncesije, potrebno je istaći da u ovom slučaju nije bilo nikakvih koncesionih davanja, i da je Republika Srbija uživala punu finansijsku zaradu od prodaje el. energije sa ovih objekata.

4. Energetska vrijednost ostvarene proizvodnje i utjecaj iste na upravljanje hidroenergetskim sistemom Srbije koji su koristili bez ikakvih odobrenja i ovlaštenja od strane nadležnih bosanskih organa za ovu oblast. Radi se o hidroelektranama koje imaju raspoloživu instaliranu snagu od 550 MW i varijabilne proizvodnje električne energije koja se može upotrijebiti za efikasno upravljanje hidroenergetskim sistemom te ostvariti dodatne benefite i zarade za korišteni period, uključujući i

hitne isporuke havarijske energije na tržištu JI Evrope. Ovi benefiti nisu računati u procjeni moguće zarade od same proizvodnje el. energije, i nisu uključeni u gornju kalkulaciju. Analizom bi se moglo ustvrditi da je taj benefit veći od 10 posto od ukupne vrijednosti prosjeka kWh sa ovih objekata.

5. Bosna i Hercegovina, ni formalno ni pravno, nikada nije dala saglasnost Srbiji za korištenje svojih prirodnih resursa.

6. Državi Bosni i Hercegovini je uzurpiran dio njezinog prirodnog bogatstva i drugi ga koriste decenijama bez ikakve nadoknade.

II. - U prezentaciji smo obradili problem uzurpiranja hidroenergetskog potencijala rijeke Trebišnjice, na HE Dubrovnik, gdje je također bez ikakve saglasnosti BiH o pravednoj raspodjeli potencijala sa 78 posto pripadnosti BiH. U ratu je napravljen dogovor Srbije i Hrvatske, bez saglasnosti BiH, da se ovaj potencijal podijeli po 50 posto (brana i akumulacija na bh. strani, a strojara na hrvatskoj strani).

Također, za isti slučaj kao i za HE Dubrovnik, HE Obrovac (brana i akumulacija na bh. strani, veći dio pripada BiH, a strojara na hrvatskoj strani), od momenta izgradnje nikada ni 1 kWh nije dobila BiH, što je ponovo uzurpiranje potencijala Bosne i Hercegovine od Republike Hrvatske.

Takođe, treba ustvrditi da li naknade za potopljeno zemljište i naknade za korištenje voda nisu plaćeni od momenta puštanja u pogon ovih hidroelektrana do danas (1974 – HE Orlovac; 1965 - HE Dubrovnik). Smatramo, da identičan problem mora biti regulisan i sa Republikom Hrvatskom.

Ukupno BiH gubi, kada se primijene pravedne raspodjele voda, preko 270 miliona eura na ove 4 hidroelektrane na godišnjem nivou, bez benefita za proizvodnju električne energije. Smatramo da odmah treba pristupiti rješavanju ovih problema, jer najviše gubi BiH, s tim da primjena datuma od kada će se uspotaviti pravedna raspodjela voda zavisi od ekspertne rasprave koja će dati argumente za utvrđivanje istih za svaki od pojedinačnih objekata.

Ukoliko se BiH vrati pravo na pravednu raspodjelu voda, građani BiH će imati pored uvećane dobiti od preko 250 miliona eura/godišnje, na raspolaganju jeftiniju cijenu el. energije za građanstvo i privredu BiH, što će nas učiniti fleksibilnijim za napredak investicije i mogućnosti povećanja penzija i plaća svih građana BiH koji je osjećaju kao svoju državu. BiH bi raspolagala sa preko 2000 GWh proizvodnje i preko 590 MW instalisane snage.

Doc. dr. Izet Bijedić

GEPOLITIČKE ASPIRACIJE SRBIJE I HRVATSKE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI, SA POSEBNIM OSVRTOM NA RIJEKU DRINU

1. Sažetak

Bosna i Hercegovina zbog svog geografskog položaja, oblika i granica interesantna je susjedima - Hrvatskoj koja nema svoje strateške državne dubine i Srbiji zbog njenog nastojanja da Bosnu i Hercegovinu tretira kao svoje geostrateško jezgro na projektovanoj liniji tzv. velike Srbije Karlovac - Karlobag- Virovitica i zbog vjekovne želje Srbije da pređe rijeku Drinu, koja je za nju mitologem, što je u prethodnoj agresiji na BiH ispoljila genocidom nad Bošnjacima Podrinja. To se sada zove etničkim čišćenjem odnosno etnizacijom prostora.

2. Uvod

Bosna i Hercegovina je kroz historiju imala rizičan geopolitički položaj. U Drugom svjetskom ratu odigrala je ključnu ulogu u oslobođenju prostora bivše Jugoslavije od fašizma. Geopolitičke aspiracije prema Bosni i Hercegovini pored Srbije ima i Hrvatska, pa i Crna Gora. Ovom prilikom, a u skladu sa geopolitičkom procjenom, određenu pažnju ćemo dati geopolitičkim aspiracijama Srbije prema BiH, odnosno rijeci Drini, jer su one objektivno mnogo prisutnije, dok je hrvatsko stanovništvo veoma malo prisutno na Drini, odnosno u čitavom Podrinju. Što se tiče aspiracija Hrvatske prema prirodno teritorijalnom kompleksu Podrinja, njih ćemo prikazati u historijskom pogledu koji je u formi mitologema, dok ćemo detaljnije govoriti o njenim aspiracijama kroz historiju prema Bosni i Hercegovini, jer se do sada o tome malo pisalo i govorilo.

3. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je spoznaja i dokazivanje kontinuiteta geopolitičkih aspiracija Srbije prema Bosni i Hercegovini od najstarijih vremena do danas, sa posebnim osvrtom na rijeku Drinu, koja čini prirodnu granicu između ovih država u dužini od 220 km, a čija je ukupna dužina 346 km. Ovo istraživanje je bazirano na ciljnoj pretpostavci da je u sigurnosnom pogledu Bosna i Hercegovina okružena NATO - savezom: Hrvatska i Crna Gora i da je Srbija kao „vojno neutralna država“ trenutno najveća opasnost za opstojnost BiH granicom rijeke Drine. Posebno ćemo istražiti etnizaciju prostora općina uz rijeku Drinu, koristeći uporedne podatke popisa iz 1991. godine i popisa iz 2013. godine sljedećih općina: Bijeljina, Bratunac, Zvornik, Višegrad, Srebrenica, Foča, Čajniče i Rudo.

4. Historijat geopolitičkih aspiracija Hrvatske prema rijeci Drini

Težnja za teritorijalnim širenjem Hrvatske traje dugi niz godina, a njene geopolitičke namjere možemo pratiti na geografskim kartama, „Turska Hrvatska“, „Crvena Hrvatska“, „Bijela Hrvatska“ i „Karantanska Hrvatska“, koje se odnose na dijelove Bosne, pa Crne Gore i Slovenije.

Poznati hrvatski književnik i publicista Đuro Deželić, sljedbenik Hrvatske stranke prava 1879. godine objavio je knjigu „Hrvatska narodnost ili duša hrvatskog naroda“ u kojoj je napisao - da su Hrvatima naseljene i da su strogo hrvatske pokrajine sva današnja Dalmacija s Bokom Kotorskom, Bosna sa Turskom, Hrvatskom i novopazarskim pašalukom, današnja Hercegovina, sve do izvora Neretve.

Velikohrvatska nastojanja došla su do izražaja u programu Stranke prava, koji je sastavljen početkom novembra 1893. godine. Oni su bili zaduženi da ovladaju „hrvatskim povijesnim prostorom“ u dva kruga. U prvoj fazi bilo je predviđeno da sjeverozapadni dijelovi Bosne i Hercegovine budu pripojeni Hrvatskoj, dok bi u drugoj fazi pripojili Hrvatskoj cijeli prostor BiH.

Prema opštoj ocjeni svih hrvatskih političara i geopolitičara, kako ranijeg tako i sadašnjeg vremena, geopolitički položaj Hrvatske je takav da ona po svom obliku liči na raskriženu kobasicu, a što je zvanično napisao hrvatski političar Vjekoslav Klačić. Takva Hrvatska, po opštem uvjerenju svih politički mislećih Hrvata, uopće nema uslove za opstanak i napredak.

Da bi dobili trajnu privrednu stabilnost, hrvatski političari su procijenili da moraju posegnuti za novim teritorijama. Najpoznatiji i najznačajniji hrvatski geopolitičar Ivan Pilar, zapisao je da „sa geopolitičkog gledišta trodjelnica bez BiH nema nikakvog izgleda da se narodno-politički, a niti gospodarsko-politički udruži Hrvatska i Slovenija, odijeljena od Bosne i Dalmacije, svojih prirodnih i sastavnih dijelova, jeste uopće torzo nesposoban za život“. Ideju tzv. velike Hrvatske je promovisao Petar Vučić u knjizi „Geopolitičke i geostrateške karakteristike Hrvatske 1995. godine“, gdje otvoreno i bez sustezanja govori da je NDH, poslije kapitulacije Italije, septembra 1943., te poništavanja Rimskih ugovora, teritorijalno bila sasvim uobličena, te

da je Hrvatska po veličini, obliku i smještaju, po svim geopolitičkim i geostrateškim oznakama tada ostvarila svoj geopolitički i geostrateški ideal.

Proglašenjem nezavisnosti Bosne i Hercegovine 1992. godine nacionalističko vođstvo Republike Hrvatske, na čelu sa predsjednikom Franjom Tuđmanom, imalo je teritorijalne pretenzije prema BiH, nastojeći da se Hrvatska teritorijalno proširi na njen prostor najmanje po Sporazumu Cvetković - Maček iz 1939. godine. Navedenim sporazumom Bosna i Hercegovina je prekično podijeljena između Hrvatske i Srbije. Hrvatskoj banovini je pripala Savska i Primorska banovina, kao i srezovi Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derвента, Travnik i Fojnica. U svrhu aktualizacije podjele Bosne i Hercegovine po navedenom sporazumu, Franjo Tuđman je održao sastanak sa Slobodanom Miloševićem u Karađorđevu 26. marta 1991. godine, gdje je u tajnosti dogovorena „normalizacija srpsko-hrvatskih odnosa.“ Iz svega što se dešavalo u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu, kako od strane Srbije tako i od strane Hrvatske, moglo se zaključiti da su Hrvati (HV i HVO) ratovali protiv Bošnjaka na planu formiranja Herceg-Bosne, koja se nije uklopila u Sporazum Cvetković – Maček, nego su u sklopu samostalne, suverene i nezavisne Bosne i Hercegovine pripali Federaciji BiH, a dobrim dijelom i entitetu Republika Srpska. Politika podjele po sporazumu Cvetković – Maček doživjela je potpuni slom zahvaljujući ARBiH koja je to spriječila i entitet Republiku Srpsku dovela u tešku poziciju njene opstojnosti sa geostrateškog aspekta.

U ovakvom razmišljanju, gotovo savršeno se uklapa poznata izjava Franje Tuđmana da je NDH stvarno bila izraz “povijesne i tisućljetne težnje hrvatskog naroda za samostalnom državom.

Važno je istaći da su svi hrvatski pisci i političari, od Vitezovića do Tuđmana, bili snažno frustrirani i opterećeni veličinom, oblikom i etničkim sastavom Hrvatske. Oblik i veličina državnog prostora Hrvatske značajno su utjecali na formiranje hrvatskog političkog mentaliteta i državne ideologije. Stoga su sve hrvatske koncepcije bile izrazito geopolitičke. Usljed geopolitičke nemoći, hrvatski etnički prostor je ostao historijski izobličen, dugačak, spljošten, male dubine (i nakon razvojačenja Vojne granice 1881. godine), nesrazmjernih granica, na mjestima prekidiv. Oblik hrvatske teritorije i nakon ujedinjenja Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, predstavlja za Hrvate trajan geostrateški nedostatak i geopolitičku frustraciju.

U hrvatskoj političkoj javnosti pa i među Hrvatima i Bošnjacima u Bosni i Hercegovini u 20. vijeku vrlo se često ponavljala teza da je tokom historije postajala granica na Drini, odnosno da je na ovoj rijeci, kojom se danas uglavnom proteže granica između Bosne i Hercegovine i Srbije, bila stoljetna granica između istoka i zapada, odnosno katoličanstva i pravoslavlja. Ponavljam, nigdje se ne spominju Bošnjaci. Svaki takav mitologem doima se veoma star, ali nije tako. Često se stavovi i predrasude o narodnoj historiji, kakav je i ovaj stav, zasnivaju na tezama da se ta historija događa na razmeđu svjetova. Praktično o svakoj evropskoj pučkoj kulturi ili narodnoj ideologiji postoji teza o granici na kojoj živi vlastiti narod, počevši od Portugala pa do Rusije.

Mitologem o granici na Drini zasniva se na činjenici da se nakon smrti cara Teodozija 395. godine, dotad jedinstveno Rimsko Carstvo, definitivno podijelilo na istočni i zapadni dio. No, takva podjela nije tačna jer su se crkvene i vlasničke podjele i istoka i zapada prostirale sa obje strane Drine.

Da bi uopće bilo moguće postaviti granicu na Drini trebalo je u hrvatskoj javnosti radikalno promijeniti tradicionalno negativan odnos prema islamu i Bošnjacima. Naime, od petnaestog stoljeća, kako su Turci Osmanlije u svojim pohodima stigli do hrvatskih zemalja, u hrvatskoj kulturi živi uvjerenje da je zemlja predgrađe kršćanstva. Iz te teze proizilazio je zaključak da je svaka saradnja sa drugim kršćanima u cilju borbe protiv zajedničkog islamskog neprijatelja ne samo dobro došla nego i prijeko potrebna. Već pedesetih godina, kada razvija svoju hrvatsku nacionalintegracijsku ideologiju, Ante Starčević (1823. – 1896.) zamjenjuje antagonistički stav prema Bošnjacima s tezom da su oni zapravo „cvijeće hrvatskog naroda“. Ante Starčević i Eugen Kvaternik nastoje sve Južne Slovene proglasiti Hrvatima.

5. Historijat geopolitičkih aspiracija Srbije

- Teritorijalne aspiracije po velikosrpskom projektu Načertanije. Velika Srbija kao regionalna sila na Balkanu.

- Projekt Stevana Moljevića homogena država – velika Srbija proširena Karlovac, Karlobag, Virovitica. Širenje i na prostor Hrvatske.

- Bosna i Hercegovina u djelima Jovana Cvijića. Stvaranje zajedničke države SHS kao velike Srbije.

- Memorandum SANU. Svi Srbi u jednoj državi.

„U prvoj fazi Prvog svjetskog rata, od septembra do decembra 1914. godine odvijala se bitka na Drini. Srpska a zatim jugoslovenska mitologija tvrdile su da su se Austro-Ugarske snage bojale da će srpska vojska krenuti prema Budimpešti.“

Bitka je završila srpskim porazom i povlačenjem prema Valjevu i Ubu, na prostor istočno od Kolubare. U javnosti je to prezentirano kao umanjenje ofanzivne moći Austro-Ugarske vojske, čime je u znatnoj mjeri olakšana i pripremljena pobjeda u bici na Kolubari u novembru i decembru iste godine. Kolubarskom bitkom Austrougarska vojska je potpuno istjerana iz Srbije.

Marš na Drini, koji je pobjednički izvela Srpska vojska u završnoj fazi operacije, postao je simbol te pobjede. A nakon toga poznata istoimena pjesma je uspaljivala srpski nacionalni duh.

6. Drina kao granična rijeka

U procesu stvaranja samostalne Srbije, pri čemu su ključne 1833. i 1878. godina, Drina je opet granica, odnosno njezin donji tok između Osmanskog carstva na zapadu i Srbije na istoku. Kad je Bosnu i Hercegovinu zauzela Austro-Ugarska, granica je i dalje bila na Drini i tako je ostala do 1914. godine. Prethodno smo za period od 1914. godine do Sprazuma Cvetković - Maček tretirali Drinu u sklopu podjele Kra-

ljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na banovine. I u bivšoj SFRJ Republika Bosna i Hercegovina je imala granicu sa Srbijom na Drini. Dejtonskim mirovnim sporazumom Bosna i Hercegovina je međunarodno priznata država sa avnojevim granicama i granicom prema Srbiji rijekom Drinom u dužini od oko 220 km.

7. Etnizacija općina uz rijeku Drinu, agresijom Srbije na Bosnu i Hercegovinu

Šest strateških ciljeva srpskog naroda koje je Karadžić izložio su: Državno razgraničenje od druge dvije nacionalne zajednice, koridor između Semberije i Krajine, uspostavljanje koridora u dolini rijeke Drine, odnosno eliminisanja Drine kao granice između srpskih država, uspostavljanje granica na rijekama Uni i Neretvi, podjela grada Sarajeva na muslimanski i srpski dio, izlaz Republike Srpske na more i uspostavljanje u svakom od dijelova efektivne srpske vlasti.

Posebno je zanimljiv treći strateški cilj - uspostavljanje koridora u dolini rijeke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država, jer se time pokazuje namjera uništenja Bošnjaka u istočnoj Bosni.

Na evropskom planu i nivou evropskih integracionih procesa u oblasti nacionalnih protivrječnosti vodi se velika borba „nacionalnom saradnjom“. Uopće, u zemlji etničkih napetosti, na primjeru kakva je BiH, egzistira paralelna supernacionalna država u državi kao „vesternizirano svjetsko društvo“. Predstava o etnički čistim državama na Balkanu ne samo da je vodila u katastrofu, nego ne nudi nikakvu budućnost. Svaka podjela jednog državnog prostora na etničkoj osnovi stvara nove male državice koje ne mogu biti upotpunosti etnički čiste i gdje se ponovo kao problem pojavljuju različiti kulturni identiteti.

Etnizacijom prostora općina uz rijeku Drinu razmatrati ćemo sljedeće općine: Bijeljina, Zvornik, Bratunac, Srebrenica, Višegrad, Foča, Čajniče, Rudo i Goražde, komparacijom etničkog sastava stanovništva popisom iz 1991. godine i 2013. godine R.br. Općine Ukupno Bošnjaci, Srbi, Hrvati, Jugosloveni i Ostali. Bijeljina 97.642 30.229 57.389 192 4.935 4.897 2. Bratunac 33.619 21.535 11.475 40 223 346 3. Srebrenica 36.606 27.572 8.315 38 380 301 4. Višegrad 20.399 13.471 6.473 32 359 64 5. Rudo 11.571 3.130 8.150 5 106 180 6. Čajniče 8.954 4.024 4.709 5 75 141 7. Foča 40.512 20.790 18.315 94 463 850 8. Zvornik 81.442 48.102 30.863 129 1.388 960 9. Goražde 37.573 26.296 9.843 70 779 585 368.318 195.149 155.532 605 8708 8324 Izvor: Popis stanovništva Republike Bosne i Hercegovine iz 1991. godine, Republički zavod za statistiku red.br . Općina Ukupno Srbi, Bošnjaci, Hrvati, Ostali, Ne izjašnjavaju se, Bijeljina 107.613 91.784 13.090 515 1550 674 2. Bratunac 20.414 12.350 7.803 106 129 26 3. Srebrenica 13.415 6.028 7.248 33 86 20 4. Višegrad 10.493 9.338 1.048 33 54 20 5. Rudo 8.050 7.241 677 99 27 6 6. Čajniče 4.890 3.972 884 6 25 3 7. Foča 18.316 16.783 1270 55 176 32 8. Zvornik 59215 38579 19.855 106 129 546 9. Goražde 20. 879 707 19.692 23 64 393 263.285 186.782 71.567 976 2.240 1.720 Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013., Rezultati popisa, Sarajevo, juni 2016. godine.

Prema popisu od 1991. godine, na razmatranom području je živjelo ukupno 368.318 stanovnika, dok prema popisu iz 2013. godine na istom živi 263.285 stanovnika, što je za 104.533 stanovnika manje ili u procentima 28,3 posto. Prema popisu iz 1991. godine na razmatranom području, živjelo je 195.149 Bošnjaka ili 52,9 posto od ukupnog broja stanovnika, dok je Srba bilo 155.532 ili 42,2 posto. Ostali i Jugoslaveni su ovim popisom bili situirani sa 2,4 posto. Prema popisu iz 2013. godine, na razmatranom području živi 186.185 Srba ili 76,1 posto, dok na istom trenutno živi 71.567 Bošnjaka ili 27,2 posto. Ostatak od 1,5 posto su oni koji se ne izjašnjavaju i «Ostali». Genocidom (etničkim čišćenjem) sa ovih područja, broj Bošnjaka je umanjem za 123.582 ili za 33,5 posto u odnosu na ukupan broj stanovnika prema popisu iz 1991. godine. Napominjemo da je politika zloglasnog vođe Srba u BiH Karadžića u režiji SANU, predviđala da se na genocidom očišćenim područjima može zadržati manje od 5 posto nesrpskog stanovništva. Vidimo da u Podrinju sada egzistira 27,2 posto Bošnjaka. Daljnja demografska istraživanja tražila bi analizu radnog kontingenta, kvalifikacionu i obrazovnu strukturu kako bi Bošnjaci mogli poduzimati adekvatne mjere po pitanju prosperiteta područja na kome žive.

8. Zaključci

1. Geopolitičke aspiracije Srbije prema Bosni i Hercegovini, a posebno prema rijeci Drini, će se nastaviti, ovisno od toga kako će se odvijati integracioni procesi Bosne i Hercegovine prema euroatlantskim integracionim procesima.

2. Geopolitičke aspiracije Hrvatske prema Bosni Hercegovini će se također nastaviti ovisno o geopolitičkoj poziciji Bosne i Hercegovine, jer je ista njena strateška dubina.

3. Da bi kako-tako održali multietničku strukturu na posmatranom području moramo naučno i strateški posmatrati ovaj prostor kao i poduzeti sve neophodne mjere na njegovom ekonomskom jačanju i zadržavanju radno aktivnog stanovništva

Akademik prof. dr. Suad Kurtćehajić:

„Srbija, kada je bila najmoćnija u vrijeme cara Dušana, 1350. godine, probala je preći s ove strane Drine i nije uspjela. Stjepan II Kotromanić je porazio vojsku Dušana Silnog i vratio je na polazne pozicije. I zato nije slučajno da je nakon instaliranja ovog manjeg entiteta u Dejtonu Dobrica Ćosić rekao: „Prvi put u istoriji Srbi su prešli s ove strane Drine.“ To je ponovio i Krajišnik kad je potpisan Dejton, u Parizu 14. decembra 1995. godine. Rekao je tom prilikom: „Mi smo uradili što smo uradili, prvi put je instalirana srpska država (oni govore još tada o srpskoj državi s ove strane Drine), a na budućim generacijama je da naprave više (to jeste da naprave secesiju)“

Dokument Srpske akademije nauka i umjetnosti iz februara 2011. godine govori o tome da bez obzira na vrijeme i bez obzira na žrtve ne treba odustati od svesrpskog ujedinjenja i da je na prvom mjestu Bosna i da u narednih deset, najviše dvadeset godina, Bosnu treba razbiti i stvoriti nezavisnu Republiku Srpsku (to je do 2021. odnosno najkasnije do 2031. godine).

U međuvremenu se desilo nekoliko stvari: 26. februara 2007. godine je presuđen genocid formulacijom da su vojska i policija Republike Srpske osmislile i izvršile genocid u Srebrenici od strane najvećeg suda na našoj planeti Internacionalnog suda pravde osnovanog od Ujedinjenih nacija 1945. koji je počeo sa radom 1946. godine. To je najteža presuda na ovom sudu. Još samo jedna postoji u Ruandi. Genocid se desio i u Njemačkoj nad Jevrejima, ali on nije presuđen, jer tad nije postojala Konvencija o genocidu. Tu su još i dvije sljedeće stvari: Doživotna presuda vojnom lideru Mladiću i Karadžiću od po 40 godina, iako u prvostepenom postupku zaista daju osnove da se postavi pitanje: Kako može da postoji entitet koji je odgovoran za genocid i čiji je kompletan vojni i politički vrh presuđen na ovaj ili onaj način, a te presude uključuju i genocid. To naprosto pravno nije normalno.

Ovde je na sceni u Bosni ozbiljna manipulacija. Ako Milorad Dodik kaže da je Ratko Mladić heroj, onda to nije normalno. To naprosto sa aspekta cijelog civiliziranog svijeta nije normalno. Ja sam u više navrata poručio Visokom predstavniku da mora da smijeni i suspenduje Milorada Dodika. Neka ga suspenduje na deset godina. On ne podliježe Vijecu za implementaciju mira, to je njegovo savjetodavno tijelo stvoreno nekoliko dana prije Dejtona, ono uopšte nije osmišljeno u Dejtonu. Ingerenciju ima Visoki predstavnik. U jednom momentu je rekao „Kako to izvršiti?“ Dodik će dolaziti na posao, ali u opoziciji ima toliko mržnje prema tom Dodiku da mu oni neće dati da duže opstane. On (Visoki predstavnik) neka samo donese odluku. Dodik je toliko toga uradio, toliko je generisao svijest u manjem entitetu, da oni zaista Bosnu doživljavaju kao iluziju i samo čekaju povoljan moment da se otcijepi. Oni samo smatraju da Republika Srpska postoji, a da smo mi u iluziji i to je dozvoljeno zato što Milorad Dodik nije na vrijeme suspendovan iz politike. Da je on suspendovan niko u tom entitetu ne bi imao kapacitet da jednostavno počne iznova sa tom pričom, a to bi bila i jako dobra poruka svim političarima iz manjeg entiteta, šta će im se desiti ako nastave u tom pravcu.

Ono što bih htio vama da poručim jeste da nikada ne smijemo dozvoliti - bez obzira na Dejtonski sporazum i na postojanje Republike Srpske u tom Ugovoru – postoji nešto što je jače od internacionalnog ugovora, a to je presuda Suda u Hagu od 2007. godine. Ta presuda je dovela čitav Dejtonski ugovor u pitanje, jer je povrijeđena ius cogens norma, najveća norma na planeti koja svaki Internacionalni ugovor koji je učinjen uz povredu ius cogens norme koja zabranjuje genocid čini ništavnim. Vizental je rekao „nije genocid samo učinjen genocid. Navikavanje žrtve na posljedice genocida je također genocid.“ Navikavanje nas da je Republika Srpska nešto normalno je također genocid. S jedne strane Dodik govori da je Bosna Frankeštajn, nemoguća država, da će Bosna propasti, a mi se ustručavamo da kažemo da je Republika Srpska stvorena na genocidnim temeljima, a ima presudu za to. I da vam kažem, da nije bilo Mladića i Karadžića ne bi bilo Republike Srpske. Takav je apsurd i takva ironija, iznimno visoke presude vojnom i političkom lideru Republike Srpske pored ostalog i za genocid u Srebrenici, a ostavljeno je njihovo djelo da postoji. To je kao da je Gering presuđen smrtnom kaznom, ali da je nacistička Njemačka nastavila da postoji. To je adekvatno poređenje. I to je ono što bih htio da kažem – mi nikada mentalno nemamo pravo da prihvatimo Republiku Srpsku, a ona je osporiva nakon presude, posebno nakon presuda vojnim i političkim liderima ovog entiteta.“

PRESJEK VOJNO-POLITIČKE SITUACIJE NA GLOBALNOM PLANU U SREDNJOJ BOSNI KRAJEM 1992. I POČETKOM 1993. GODINE

RASPAD/DISOLUCIJA SFRJ – ŠIRI KONTEKST

Pad Berlinskog zida, koji je 1989. godine simbolički označio kraj „Hladnog rata“ i pad komunizma, stvorio je ogromne tektonske pokrete stvarajući nezamisliv debalans i geopolitički vakuum unutar dotadašnjeg međunarodnog poretka te, konsekvantno, historijske uvjete za kreiranje „novog svjetskog poretka“. U teorijskom smislu, ova značajna strukturalna promjena stvorila je novu strukturu očekivanja koja je neminovno vodila novom balansu snaga. Ove nekongruentne strukture očekivanja oživjele su mnoge pritajene političke projekte, za čiju se realizaciju, u strateškom smislu, nastojalo osigurati dovoljno ljudskih i materijalnih resursa. Kako je većina tih pritajenih programa počivala na različitim etno-nacionalnim projektima, ubrzo su uslijedile nacionalne homogenizacije koje, u skladu sa teorijom o konfliktima, veoma često i veoma brzo završavaju u sigurnosnoj dilemi¹.

Najveće turbulencije su se dešavale na prostorima gdje nacionalno pitanje nije bilo adekvatno riješeno: prostor Sovjetskog saveza i Jugoslavije.

Proces stvaranja novih (nacionalnih) država bio je nezaustavljiv, a na putu svoje realizacije angažirao je sva raspoloživa sredstva – politička, ekonomska, diplomatska, socijalna, psihološka, vjerska, kulturna, i naravno, vojna.

Neuspjeli proces usaglašavanja političkih vizija budućnosti jugoslovenske zajednice doveo je do jasne polarizacije na dva suprotstavljena bloka: unitarnog i decentraliziranog. Ovaj prvi, čiji su proponenti bili Srbija i Crna Gora, zagovarali su mogućnost opstanka jugoslovenske zajednice u kojoj bi živjeli svi oni koji imaju ta-

¹ Sigurnosna dilema je, prema Mingstu, situacija u kojoj jedna država unapređuje svoje vojne potencijale, posebno one odbrambene, dok se ta unapređenja doživljavaju kao prijetnja od drugih država. Dakle, svaka država u anarhičnom međunarodnom sistemu pokušava povećati svoj nivo sigurnosti, što vodi povećanju nesigurnosti drugih i, u konačnom, trci u naoružanju (Dautović, 2007: 61-2).

kvo opredjeljenje a svako formiranje nacionalnih država koje bi razdvojilo srpsko nacionalno biće smatrali su protivustavnim i nelegalnim.

Drugi blok, predvođen Slovenijom i Hrvatskom tražio je vrlo decentraliziranu konfederalnu ili unijsku zajednicu insistirajući na osnaživanju jugoslovenskih republika na svakom planu.

Bosna i Hercegovina i Makedonija su u početku procesa nastojali biti dio kompromisnog rješenja, no kako je vrijeme odmicalo i one su sve više artikulirale zahtjeve prema samostalnosti, uključujući i nezavisnost.

Na ovaj način došlo je do kreiranja socio-kulturne distance koja se, u teorijskom smislu, može označiti kao početak spirale konflikta, potpuno prelazeći u dinamične faze životnog ciklusa konflikta.

Naravno, proces političkog balansiranja do ove tačke bio je praćen različitim pripremnim aktivnostima, kojom prilikom je svaka od strana nastojala koristiti svoje komparativne prednosti. Nije potrebno biti sigurnosni ekspert da bi se došlo do ključka u kakvoj prednosti se nalazio „unitarni“ blok kada je u pitanju dostupnost državnim, vojnim, diplomatskim i ekonomskim resursima. Sve što je poslije uslijedilo, spada u domen strategije – načina upotrebe raspoloživih sredstava da bi se došlo do političkog cilja.

U tom kontekstu treba posmatrati razoružavanje formacija Teritorijalne odbrane, uređenje teritorije, zaposjedanje ključnih operativno-strateških objekata pod plaštom izvođenja vojnih vježbi, jednostrano nasilje nad fiskalnim sistemom države, zloupotrebu diplomatskog sistema u cilju osiguranja međunarodne podrške za pojedina politička rješenja, mobilizaciju i naoružavanje odabranih naroda i sl. (Čekić, 2004; Jurčević, 2008)

RAT U HRVATSKOJ I IMPLIKACIJE NA SITUACIJU U BIH

Zahvaćeni internom dinamikom konflikta, događaji su se redali jedan za drugim a njihova frekvencija je bivala sve veća. No, za ovu priliku važno je izdvojiti samorganiziranje „srpskih područja“ u Republici Hrvatskoj u junu 1990. godine, čime je faktički ¼ hrvatske teritorije bila izvan kontrole republičkih organa vlasti. Proglašenje nezavisnosti republika Slovenije i Hrvatske 25.06.1991. godine može se smatrati inicijalnim događajem za početak otvorenih sukoba, nakon čega je nepovratno pređen prag nasilja i nakon čega je konfliktom bilo gotovo nemoguće upravljati.

Pokušaj državnog udara u Sloveniji okončan je odlukom o povlačenju Jugoslovenske narodne armije (JNA) i slovenačkim konačnim napuštanjem jugoslovenske državne zajednice, a potpisivanje Sarajevskog sporazuma, početkom 1992. godine, označilo je početak dugotrajnog primirja koje nije ozbiljnije narušavano sve do završnih operacija Hrvatske vojske tokom 1995. godine.

Ovaj „prekid neprijateljstava“ na području Hrvatske stvorio je prostor protagonistima jugoslovenske tragedije da fokus djelovanja premjeste na Bosnu i Hercegovinu.

nu, koja je po mnogo čemu bila specifična, ali i izuzetno važna. No, nakon burnih i relativno nenadanih dešavanja u Sloveniji i Hrvatskoj, bilo je vremena za temeljnu konsolidaciju i ispravljanje svih „pogrešaka“ na temelju „naučenih lekcija“ iz prethodna dva rata. Istovremeno, „ratna psihoza“ već je uveliko bila prisutna, kako kod srpskog tako i kod hrvatskog stanovništva u BiH, jer su i jedni i drugi rat u Hrvatskoj doživljavali u dobroj mjeri kao svoj sopstveni, posebno imajući u vidu da su pojedinci i jednog i drugog naroda već uzimali učešća u pojedinim hrvatskim bitkama.

Naravno, bilo je vrlo ozbiljnih borbenih djelovanja i u toku 1992. godine, ali su ona uglavnom vođena na prostoru Bosne i Hercegovine, što je neminovno imalo implikacije na kasniji razvoj odnosa između Bošnjaka i Hrvata u ovoj republici.

Naime, kako za „srbijanske agresore“ tako i za hrvatsko državno i vojno rukovodstvo, prostor Hrvatske i Bosne i Hercegovine je smatran „jednim, cjelovitim bojištem“ (Jurčević, 2008: 60, Bobetko, 1996).

PARADRŽAVA SRPSKA REPUBLIKA BIH

Politička situacija

Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, kao stranka, formirana je 12.07.1990. godine, dok je 13.10. iste godine na Svesrpskom saboru Bosne i Hercegovine formirano Srpsko nacionalno vijeće Bosne i Hercegovine. Ova vijeća, koja su kasnije formirana i u pojedinim regijama BiH, zapravo su predstavljala alternativnu, paradržavnu vlast legalnim organima vlasti BiH. Ova vijeća su bila odgovorna „samo srpskom narodu u BiH“, te ih je mogao raspustiti samo taj isti narod, dok se državni položaj srpskog naroda, koji podrazumijeva nastavak života „u istoj državi u kojoj je i njihova matica Srbija“, ne može promijeniti „nikakvim skupštinskim odlukama, već isključivo nacionalnim referendumom“ (Čekić, 2004: 485).

Srpsko nacionalno vijeće je, nadalje, 08.11. 1990. godine donijelo Deklaraciju o položaju srpskog naroda u SR Bosni i Hercegovini i njome je jasno stavljeno do znanja „da za srpski narod nije prihvatljiva BiH kao samostalna država, koja bi egzistirala sama ili u konfederativnoj zajednici sa drugim državama, niti bilo koja druga forma državnog organizovanja kojom bi on bio odvojen od cjeline srpskog naroda ili bio sveden na status nacionalne manjine“, dok je za sva suštinska pitanja samobitnosti srpskog naroda bio predviđen referendumski način odlučivanja.

Projektom regionalizacije koji je trebao biti praćen od strane Štaba za regionalizaciju trebala se zaokružiti „srpska BiH“ na način da osnovni princip formiranja regija koje će dovesti do realizacije konačnog cilja bude „nacionalno i teritorijalno bogatstvo“. Zajednice opština koje su kasnije preimenovane u Srpske autonomne oblasti (SAO) su „već u januaru 1992. godine obuhvatale 62,94% državne teritorije“, a SDS je 13. marta, na osnovu takvoga stanja, „podnijela i zvaničnu ponudu o podjeli BiH (61,06% naspram 38,4%)“ (Čekić, 2004: 497-503). Formiranje srpskih oblasti označilo je proces teritorijalnog zaokruživanja i homogenizacije srpskog naroda i teritorije

koju nastanjuje. Naravno, „ponuđeni“ teritorijalni procenat nikako nije odgovarao procentu učešća srpskog naroda u ukupnom stanovništvu BiH (31,19%), niti je srpski narod na svim „kontrolisanim“ teritorijama imao apsolutnu ili relativnu većinu. Naravno, ovakav pristup je u potpunosti zanemario višestoljetni obrazac zajedničkog življenja prekidavši ga na jedan vrlo grub i surov način.

Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH u vanrednim okolnostima, koje je donio Glavni odbor (GO) SDS-a 19.12.1991. godine, označila je prelazak na djelovanje, do tada pripremanih paralelnih organa vlast, na režim „punog kapaciteta“. Naime, Uputstvom je regulisano formiranje „kriznih štabova srpskog naroda, sazivanje skupština srpskog naroda u opštinama, sprovođenje pripremnih radnji za formiranje opštinskih državnih organa, pripremanje preuzimanja kadrova, objekata i opreme Centara službi bezbjednosti, mobilizacija svih snaga milicije iz 'reda pripadnika srpskog naroda' uz saradnju i prepotčinjavanje komandama i štabovima JNA, obezbjeđivanje sprovođenja naređenja za mobilizaciju rezervnih sastava JNA i jedinica TO,...“ Svi planirani krizni štabovi bili su formirani u periodu mart-maj 1992. godine, realizujući sve planirane aktivnosti Uputstva na „najbolji mogući način“. Ove aktivnosti su, između ostalog, obuhvatale i „proglašenje vanrednog stanja u opštinama, uvođenje policijskog sata, izdavanje ultimatumu nesrpskom stanovništvu o predaji oružja i imovine, odvođenje nesrpskog stanovništva na prisilni rad, učešće u svim vojnim aktivnostima usmjerenim protiv nesrpskih naselja i stanovništva, formiranje i kontrolisanje koncentracionih logora,...“ Organizovano iseljavanje nesrpskog stanovništva, uz plansko sahranjivanje masovno ubijenih civila sa ciljem prikrivanja obima zločina, bila je jedna od najtamnijih aktivnosti ovih kriznih štabova zbog kojih se danas vode mnogobrojni sudski procesi za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti. (Čekić, 2004: 526-539).

Sve ove aktivnosti bile su zapravo operacionalizacija političke vizije koja se najbolje može razumjeti iz pisma D. Ćosića Kongresu srpskih intelektualaca, od 28.02.1992. godine, u kojem se kaže da se „mi Srbi, Muslimani i Hrvati, uvažavanjem istorijskih iskustava i sadašnjeg stanja među nama, moramo se što pre razdeliti i razgraničiti, da bismo otklonili da se mrzimo i ubijamo, da sutra možemo sa što manje prepreka da se ujedinito u svemu što nam je obostrano razumno i korisno“. Srpski narod je, po Ćosiću, raspadom Jugoslavije primoran da rješava svoje nacionalno pitanje, i to ne samo po formuli „svi Srbi“, u „federaciji srpskih zemalja“, već i „sve etničke teritorije“. Za one Srbe koji ipak ostanu van ovako zamišljenog okvira, D. Ćosić je predvidio „humano preseljenje“, jer je i ono bolje od „života u međusobnoj mržnji i međusobnom ubijanju“. Ovako zamišljena politička vizija oživotvorena je u Odluci o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH, koju je 06.05.1992. godine donijela Skupština srpskog naroda i prema kojoj je potrebno ostvariti: „državno razgraničenje od druge dve nacionalne zajednice, koridor između Semberije i Krajine, eliminisanje Drine kao granice između srpskih država, uspostavljanje granice na rekama Uni i Neretvi, podjela granica Sarajeva te izlazak Republike Srpske² na more“ (Čekić, 2004:

2 Srpska Republika BiH je 09.01.1992. promijenila ime u Republika Srpska

564-7). Bilo je više nego jasno da se ovako postavljeni ciljevi ne mogu realizirati bez ogromne količine nasilja i razaranja.

Realizacija ovako postavljenih ciljeva nije se ni prema sada ratnom zločincu Ratku Mladiću mogla ostvariti bez zločina genocida, pa ipak je ovaj zadatak dodijeljen upravo vojnim formacijama kojima je on lično komandovao.

Vojna situacija

Povlačenje JNA iz Slovenije i Hrvatske se u dobroj mjeri odvijalo preko teritorije BiH, bilo da se radilo o tranzitu ili mjestu destinacije. Kako su „jugoslovenske“ snage kontrolirale $\frac{1}{4}$ hrvatske teritorije koja je u najvećoj mjeri graničila sa BiH, bilo je sasvim razumljivo da će se značajne snage JNA zadržati, kako u područjima uz samu granicu u cilju zadržavanja kontroliranih teritorija u Republici Hrvatskoj tako i po dubini teritorije BiH u cilju „pacifikacije“ unutarnje situacije i vršenja prisiljska na moguća politička dešavanja u ovoj jugoslovenskoj republici. Tako je 10.01.1992. godine od rasformirane 5. vojne oblasti, sa sjedištem u Zagrebu, te jedinica sa područja BiH formirana 2. vojna oblast jačine 5 korpusa sa oko 76 000 ljudi, od čega oko 16 000 stalnog sastava. Nadalje, JNA je pod krinkom transformacije Teritorijalne odbrane BiH (TO) praktički izvršila njeno razoružavanje i dramatično smanjenje, pa je tako dodatno raspolagala sa „78 400 cijevi naoružanja i 1 500 tona municije“ namijenjenog TO te „30 000 komada lakog pješadijskog naoružanja, 40 tona municije i minskoeksplozivnih sredstava i oko 25 tona pogonskog goriva“ za potrebe JNA. Nakon toga je već potpuno „posrbljena“ JNA (komandnu strukturu oficirskog kadra reorganizirane JNA činili su „92,6% Srbi, 7% Crnogorci i 0,4% ostali“), do 20.03.1992. godine „srpskim dobrovoljačkim jedinicama na prostoru BiH u zoni odgovornosti 2. VO podijelila 51 900 komada naoružanja (75%), a SDS 17 298 komada (ili 25%)“ (Čekić, 2004: 622-78).

Istovremeno, JNA je, „pod izgovorom izvođenje vojnih vježbi, zauzela sve strateške položaje, zaposjela vitalne objekte oko gradova i naselja, potpuno kontrolišući sve značajnije komunikacije“ (Čekić, 2004: 775). Ova priprema obuhvatala je i uređenje artiljerijskih položaja, mobilizaciju ljudi, formiranje i obuku „dobrovoljačkih“ jedinica, inženjerijsko uređenje teritorije, logističko snabdijevanje, a sve u cilju potpune vojne kontrole politički definiranog prostora. A taj prostor je činio 64% bosanskohercegovačke teritorije. Taj prostor je sada samo trebalo etnički „očistiti“, pa je realizacija istovremeno otpočela na prostoru Bosanske Krajine, Posavine, Istočne Bosne, Istočne Hercegovine, Sarajeva.

Na ovaj način je „do zuba“ naoružano srpsko stanovništvo, dovoljno isfrustrirano gubicima u Sloveniji i Hrvatskoj, unaprijed „moralno abolirano“ za sve buduće poteze na osnovu „slavne ratničke historije“ i „pravednog razloga“ koji sa sobom nosi „isključivo odbrambeni rat“, historijski pripremljeno za konačni obračun sa „turdima“ i „ustašama“, dobro raspoređeno i organizovano od profesionalne vojske, bilo spremno za izvršenje svih postavljenih zadataka u funkciji ispunjenja „svetog cilja, ujedinjenja svih Srba u jednu državu“.

Mr.sc. Nedim Kebo

ULOGA I ZNAČAJ VOJNIH OPERACIJA 5. I 7. KORPUSA ARBIH OD 1994-1995. GODINE

Peti korpus ARBiH je formiran 21. oktobra 1992. godine u Bihaću, a 7. korpus 26. februara 1994. godine u Travniku. Budući da je 7. korpus ARBiH tek počeo egzistirati i djelovati 7.4.1994. godine, ovaj datum se uzima kao početak njegovog osnivanja. Srpski agresor je u svom konceptu imao za cilj da formira tzv. paradržavu RS koja bi se pripojila SR Jugoslaviji. Mislio je da će sve riješiti brzo, ali se nije nadao čvrstom i jakom otporu 5. i 7. korpusa ARBiH. Peti korpus ARBiH je spriječio pad Bihaćkog okruga, i tako onemogućio spajanje dvije srpske paradržave (RS i RSK), dok je 7. korpus ARBiH u najtežim i najnepovoljnijim vremenskim uvjetima uspio da osvoji gradove i planinske vrhove koji su bili od geografskog i strateškog značaja. Vojne operacije koje je proveo 5. i 7. korpus ARBiH su u bosanskohercegovačkoj obrazovnoj i društvenoj javnosti potcijenjene i o njima se govori veoma malo. Tako se mladim generacijama i budućim naraštajima onemogućava kvalitetno obrazovanje u teorijsko-praktičnoj kvalitetnosti nastave. Vojne operacije 5. i 7. korpusa ARBiH su veoma bitne i značajne za tok rata u državi Bosni i Hercegovini u periodu od 1994. do 1995. godine. Zbog toga sam odlučio da sa aspekta vojne historije i sociologije koncipiram, kreiram i razvijem naučni rad u kojem će se govoriti o ulozi i značaju vojnih operacija 5. i 7. korpusa ARBiH u periodu od 1994. do 1995. godine.

UVODNA RAZMATRANJA

O ulozi i značaju vojnih operacija 5. i 7. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine se u bosanskohercegovačkoj društvenoj i obrazovnoj stvarnosti govori veoma malo, iz razloga što se istina odbrambeno-oslobodilačkog rata transformira u politizaciju i individualizaciju svega postojećeg. Tako se sve više govori o teoretskim konceptima, a sve manje o praktičnim progresima iz aspekta vojnih operacija uopšte i generalno.

Peti korpus, kao najviša vojna formacija na bihaćkom okruženom prostoru, formiran je 21.10.1992. godine Odlukom Predsjedništva R BiH broj: 02-111-738/92, sa

sjedištem u Bihaću. Prvi komandant¹ 5. korpusa ARBiH bio je Ramiz Dreković, a drugi i posljednji komandant sve do kraja rata bio je Atif Dudaković. Načelnici štaba su bili Ramiz Duraković, Mirsad Sedić i Mirsad Selmanović. Zona odgovornosti 5. korpusa je obuhvatala skoro kompletnu Bosansku krajinu. Organizacijsko-formacijska struktura na dan formiranja 5. korpusa je obuhvatala: komandu korpusa, 1. bihačku pješačku brigadu (Bihać)², 2. bihačku muslimansko-hrvatsku pješačku brigadu (Bihać)³, 1. cazinsku pješačku brigadu (Cazin)⁴, 105. bužimsku pješačku brigadu (Bužim)⁵, 101. muslimansku krajišku brigadu (Cazin)⁶, 111. bosanskokrupsku pješačku brigadu (Bosanska Krupa)⁷, 1. velikokladušku pješačku brigadu (Velika Kladaša)⁸, 5. bataljon vojne policije⁹, 5. mješovitu artiljerijsku bateriju, 5. inženjerijsku četvu, 5. tenkovsku četvu¹⁰, 5. mješovitu lahku bateriju, odred za specijalna dještva¹¹ i 5. logističku bazu“ (Felić, B.2002:48). Kao korpus koji je uspio da izvede najveći broj vojnih operacija u području svog egzistiranja i djelovanja, a da je pritom vodio borbe sa više neprijateljskih strana (VJ, VRS, SVK, NOZB) i specijalne jedinice pod nazivom Crvene beretke iz kojih će kasnije nastati paravojne formacije kao što su, primjera radi, „srpska dobrovoljačka garda“, „škorpionci“ i mnoge druge definitivno se može kazati da je pitanje opstanka države Bosne i Hercegovine zavisilo od situacije na terenu (sjeverozapadni dio Bosanske Krajine) koji je držao 5. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine. Zato se u vojnoj historiji i sociologiji postavljaju i razvijaju mnoga

- 1 „Prvom naredbom Predsjedništva, na čelnu funkciju 5. korpusa bio je postavljen Hajrudin Osmanagić, major, ali je ista ukinuta prije njegova preuzimanja dužnosti. Zbog toga, historijski gledano, on nije ni postao prvi čelni starješina 5. korpusa, jer nije bio primio dužnost“ (Felić, B.2002:48).
- 2 „Prva bihačka pješačka brigada formirana je 19.7.1992. godine u s.Kamenica kod Bihaća. Prva bihačka brigada je preimenovana 1.4.1993. godine u 501.brdsku brigadu. Odlukom Predsjedništva R BiH brigada je proglašena „slavnom“ 20.2.1995. godine“ (Felić, B.2002:26).
- 3 „Druga bihačka muslimansko-hrvatska pješačka brigada formirana je 19.7.1992. godine u Žegar, u predgrađu Bihaća. Druga bihačka muslimansko – hrvatska pješačka brigada preimenovana je naredjenjem Generalštaba OS R BiH od 1.4.1993. godine u 502. brdsku brigadu. Brigada je zadržala naziv muslimansko – hrvatska sve do 1.4.1993. godine iako je Vlado Šantić kao zamjenik komandanta Brigade izdvojio 1. hrvatski bataljon iz sastava brigade 11.11. 1992. godine od kojeg je formirao 101. bojnu HVO-a, te istu vratio u kasarnu. Tada je raskinuo formacijsku uvezanost tog bataljona sa 2. MHpbr. Odlukom Predsjedništva R BiH od 15.4.1993. godine 502 bbr. dodijeljen je počasni naziv „slavna“, a 29.6.1995. godine počasni naziv „viteška“ (Felić, B.2002:27).
- 4 „Prva cazinska pješačka brigada formirana je 17.8.1992. godine u Czinu. Naredjenjem Generalštaba Armije R BiH Brigada je preimenovana u 503. brdsku brigadu. Počasni naziv „slavna“ dobila je 29.6.1995.godine Odlukom Predsjedništva R BiH“ (Felić, B.2002:28).
- 5 „Sto peta bužimska krajiška pješačka brigada je formirana 15.8.1992. godine u Bužimu. Odlukom Predsjedništva R BiH od 14.12.1993. godine Brigadi je dodijeljen počasni naziv „viteška“ i od tog dana nosi naziv 505. „viteška“ brdska brigada“ (Felić, B.2002:29).
- 6 „Prva brigada formirana na Okrug u 101. samostalna muslimanska krajiška brigada. Formirana je 9.4.1992. godine u s. Kovačević općina Cazin. Od 1.4.1993. godine brigada je preimenovana u 504.bbr.“ (Felić, B.2002:26).
- 7 „111. bosanskokrupska pješačka brigada formirana je 1.9.1992. godine u selu Pištaline, općina Bosanska Krupa. Brigada je preimenovana u 511. brdsku brigadu Naredjenjem Generalštaba AR BiH od 1.4.1993. godine. Počasni naziv „slavna“ dobila je Odlukom Predsjedništva R BiH od 14.12.1993. godine“ (Felić, B.2002:30).
- 8 Kasnije je preimenovana u 521. brdsku brigadu koja će zajedno sa 527. lahkom brigadom postati sastavni dio paravojske NOZB.
- 9 „Od 12.1.1995. godine Bataljon je dobio naziv 5. bataljon Vojne policije 5. korpusa“ (Felić, B.2002:36).
- 10 „Peta tenkovska četa 5. korpusa rasformirana je 27.10.1995. godine, a ljudstvo i sredstva iz njenog sastava ušla su u 5. mehanizovani bataljon 5. korpusa“ (Felić, B. 2002: 37).
- 11 „Odred za specijalna dještva rasformiran je 15.3.1994. godine po Naredbi Komande 5. korpusa. Od ljudstva OdSD formirana je Izviđačka četa 5. korpusa. Ostatak ljudstva ušao je u sastav 501. brdske brigade“ (Felić, B.2002: 36).

pitanja tipa: Šta bi bilo da nije postojao 5. korpus? I - Šta bi se desilo da nije postojao tako jak sistem odbrane i čvrste organizacije 5. korpusa?

Od vojnih operacija koje je koncipirao i realizirao 5. korpus ARBiH, uzeo sam vojne operacije koje ću sociološki obraditi u sljedećem odjeljku, a to su: „Tigar-Sloboda 94“, „Breza 94“, „Grmeč 94“, „Pauk“ i „Sana 95“ (sa jedinicama 7. korpusa ARBiH). Što se tiče 7. korpusa ARBiH, to je jedan od najmlađih korpusa, a „formiran je po Odluci Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine broj: 02-111-134/94, od 26. februara 1994. godine, kada je na dužnost postavljen i ključni personal u komandi korpusa, komandant, zamjenik komandanta i načelnik štaba. Kao sjedište 7. korpusa određen je Travnik“ (Ramić, E.2003:57). S obzirom da je korpus tek egzistirao i djelovao od 7.4.1994. godine, ovaj datum se uzima kao početak njegovog osnivanja. Neke od jedinica 3. korpusa su činile osnovu u njegovom formiranju, a to su: „17. Slavna krajiška brdska brigada, 27. brdska brigada, 37. Muslimanska lahka brigada, 305. brdska brigada, 306. brdska brigada, 307. brdska brigada, 308. brdska brigada, 312. brdska brigada, 317. Slavna brdska brigada, 325. brdska brigada, 333. brdska brigada i 370. brdska brigada. Pored brigada koje su predstavljale osnovne manevarske jedinice korpusa, korpus je u svom sastavu imao i samostalne i prištapske jedinice: Mješoviti artiljerijski divizion OG „Bosanska krajina“, Mješoviti artiljerijski divizion OG „Zapad“, koji će u januaru 1995. godine prerasti u Mješoviti artiljerijski puk, lahki artiljerijski divizion protivvazdušne odbrane, samostalni diverzantski bataljon, inženjerijski bataljon, bataljon vojne policije, logističku bazu i tenkovsku četvu. Zadatak ovih jedinica je bila borbena i druga podrška korpusa u toku borbenih djelovanja“ (Ramić, E.2003:60). Prvi i jedini komandant 7. korpusa bio je Rahmetli Mehmed Alagić, a načelnici štaba bili su: Selmo Cikotić, Kadir Jusić i Fikret Čuskić. Zona odgovornosti je obuhvatala uglavnom slobodne teritorije u dolinama rijeka Vrbas i Lašva. Početkom 1995. godine izvršena je transformacija jedinica u 7. korpusu ARBiH, tako da je korpus imao sljedeću organizacijsko-formacijsku strukturu: „17. Slavnu krajišku brdsku brigadu (Travnik), 705. brdsku brigadu (Jajce), 706. brdsku brigadu (Travnik), 708. brdsku brigadu (Novi Travnik), 712. brdsku brigadu (Travnik), 725. brdsku brigadu (Vitez), 727. brdsku brigadu, 737. muslimansku brdsku brigadu, 707. brdsku brigadu (Bugojno), 717. brdsku brigadu (Gornji Vakuf), 770. brdsku brigadu (Donji Vakuf), 733. brdsku brigadu (Busovača), 7. mješoviti artiljerijski puk, 7. lahki artiljerijski divizion protivračne odbrane, 7. samostalni diverzantski bataljon, 7. tenkovsku četvu, 7. inženjerijski bataljon, 7. bataljon vojne policije i 7. logističku bazu“ (Mušinbegović, H. Šiljak, R. Bećirević, K.1999:24).

7. korpus ARBiH je u veoma kratkom vremenskom periodu koncipirao i realizirao vojne operacije koje će se kasnije izučavati i na najpoznatijim vojnim univerzitetima u svijetu. Od vojnih operacija koje je koncipirao i realizirao 7. korpus ARBiH izdvojio sam sljedeće vojne operacije: „Kupreška operacija Jesen 94“, Operacija „Domet-1“ (poznatija pod imenom Operacija „Vlašić“), „Donjevakufska operacija“ i „Sana 95“ (zajedno sa jedinicama 5. korpusa). 5. i 7. korpus ARBiH su uspjeli da kreiraju i razviju odličnu organizaciju. Uspostavljena je vojna disciplina i put prema pobjedi koja je kao što će se kasnije pokazati bila spriječena, te nije ostvareno ono što je trebalo da

se desi, a to je pobjeda nad srpskim agresorom i političkim rukovodstvom koje je imalo za cilj da uništi sve što je bosansko, multikulturalno, multikonfesionalno i što asocira na hiljadugodišnju tradiciju i univerzalnu vrijednost države Bosne i Hercegovine. Ono ipak nije „računalo“ da će naići na jak i čvrst otpor 5. i 7. korpusa ARBiH.

ULOGA I ZNAČAJ VOJNIH OPERACIJA 5. KORPUSA ARBIH U PERIODU OD 1994 DO 1995. GODINE

Operacija „Tigar-Sloboda 94“ (Eng. „Tiger-Freedom 94“) jedna je od najvećih pobjeda 5. korpusa ARBiH nad paravojskom NOZB osnovanom od strane samoproglašenog lidera mini-paradržave Autonomne pokrajine „Zapadna Bosna“ Fikreta Abdića. Idejni tvorci ove operacije su bili Atif Dudaković i Hamdija Abdić (502. viteška brdska brigada). Glavni cilj operacije je bio da „se ugradnjom odabranih saradnika u najviši vrh rukovodstva tzv. APZB otkriju namjere i planovi neprijatelja te da se u skladu sa prikupljenim obavještajnim podacima planiraju i izvedu kombinovane operacije obavještajno-bezbjednosnog i borbenog karaktera prema tzv. APZB i njenim osloncima u tzv. RSK i RS i UNPROFOR-u“ (Felić, B.2002:217). Operacija „Tigar“ je prvi dio realizacije koji se ogledao u namjerama da se dođe do detaljnih informacija o moći i sadržini organizacije, naoružanja i postavci jedinica NOZB, a Operacija „Sloboda 94“ je drugi dio realizacije koji će dovesti do konačnog sloma APZB. Operacija „Tigar“ je realizovana u tri faze. „Prva faza: „Prethodne pripreme, ugradnja saradnika i stvaranje uslova za praćenje planova i namjera političkog i vojnog vrha tzv. APZB, trajala je od februara mjeseca do 2.7.1994. godine. Druga faza: Neposredna priprema za tzv. oružanu pobunu trajala je od 3 do 6.7.1994. godine. Treća faza: Završna faza operacije bila je proigravanje oružane pobune u jedinicama i komandama 5. korpusa i potčinjenim jedinicama i među civilnim stanovništvom u rejonima sela Klokot-Kamenica-Vrsta-Gata- Izačić, a trajala je od 3,00 sati 6.7. do 18,00 sati 9.7.1994. godine, kada je okončana“ (Felić, B.2002:218).

Primarno je trebalo ubaciti saradnika, a to je bio Hamdija Abdić koji odlazi 2. jula u Veliku Kladašu gdje se sastaje sa Fikretom Abdićem. Ubjeđuje Abdića da uz pomoć 100 „tigrova“ koji su ostali u Bihaću i još oko 2.000 vojnika i pobunjenika koji bi se priključili planu a kojima je dosadila tortura sarajevske vlasti, može slomiti otpor 5. korpusa i zauzeti slobodnu teritoriju. Abdić je prihvatio plan i već je 4. jula u Bihać poslao prve količine oružja i municije iz skladišta sa okupirane hrvatske teritorije. U naredna tri dana pošiljke potrebnih sredstava su preko kontrolnog punkta Poljskog bataljona, koji je djelovao u sklopu UN-a, stizale u Bihać, pri čemu su snage UN-a prekršile embargo na uvoz oružja, te su dozvoljavale isporuke oružja pobunjenicima, dok su prema ARBiH držale embargo na uvoz naoružanja. Sekundarno, trebalo je izvršiti pripremu za oružanu pobunu, što je izvedeno tokom lažnog napada, pri čemu su pripadnici 5. korpusa ARBiH izvodili inscenirane borbe pucajući manevarskom municijom i aktivirajući zaostale srpske granate čije su detonacije potresale Bihać. Tercijarno, realizirano je proigravanje pobune pri čemu je završena

Operacija „Tigar“, a sada su otvoreni svi uvjeti da se krene i za pokretanje Operacije „Sloboda 94“. Operacija „Sloboda 94“ je izvedena u tri faze: „Prva faza trajala je od 29.7.1994. godine u 2,30 sati do 4.8.1994. godine, kada je oslobođen Pećigrad. Druga faza trajala je od 5. do 18.8.1994. godine, kada je oslobođen veliki prostor južno od Pećkih brda sve do Johovice, Šabićina mezara, Marjanovca i Brkića Koplja. Treća faza otpočela je 19.8.1994. godine iza ponoći i trajala je do 21.8.1994. godine u 5,20, kada su jedinice 505. Vbbe prve ušle u grad, a zatim oko 10,00 sati oslobođena Velika Kladuša i naše snage izbile širokim frontom na državnu granicu sa Republikom Hrvatskom, odnosno tvorevinom RSK na tlu Hrvatske“ (Felić, B.2002:239). APZB je doživjela veliki poraz i morala je da povuče svoje snage. „Bosanska vlada je objavila trodnevni period amnestije za bivše pobunjenike, ali je stotinu Abdićevih vojnika ostavilo svoje oružje i pridružilo se masovnoj koloni od 10 hiljada i više izbjeglica koje su bježale na dijelove Hrvatske pod kontrolom Srba. Abdić je napustio Veliku Kladušu za relativnu sigurnost Hrvatske, gdje bi tražio podršku Srba za pokušaj povratka“ (Central Intelligence Agency, 2003:516). Šta se može kazati iz rezultata navedene vojne operacije? Iz rezultata navedene vojne operacije se može kazati da je izvršena priprema u definitivno najboljem sistemu organizacije i vojne sigurnosti.

Ni u jednom trenutku nije postojao put prema odustajanju i obustavljanju operacije. Išlo se do pravog i konkretnog cilja koji je postignut u najvećim zaslugama i ocjenama. Peti korpus ARBiH je u borbi protiv „prve autonomije“ pokazao da može eliminisati jednog neprijatelja (NOZB) koji je podržan u svim kriterijima vojne moći i nadmoći od druga dva neprijatelja (SVK i VRS) u pozadini. Riječ je o vojno sposobnim i kreativnim ljudima koji su kroz životno iskustvo i poznavanjem terena uspjeli da izvedu ono što ne bi mogao svako da koncipira i sprovede, a ni blizu da se usudi da uradi tako nešto. „Složena i hrabra operacija „Tigar-Sloboda 94“ je dokazala možda najstrašnije i neuobičajne trikove 5. korpusa ARBiH pod komandom Atifa Dudakovića“. Međutim, vremena za odmor je bilo malo, jer su agresorske snage pripremale plan za vojnu operaciju pod nazivom „Breza 94“. Operacija „**Breza 94**“ jedna je od najvećih i najintenzivnijih vojnih operacija koje je pokušala da realizira tzv. VRS, a koja je imala za cilj da presiječe Bihaćki okrug, uvede svoje jedinice u Bužim i Cazin, i potom izvrši spajanje sa srpskim snagama u Željavi. „Plan VRS je pozvao 2. krajiški korpus da obustavi ofanzivu sa novim napadima na Grabeški plato kako bi zauzeo liniju rijeke Une i eventualno zauzeo željezničke linije na istočnoj strani Bihaća. Napad 1. krajiškog korpusa, u saradnji sa 39. banijskim korpusom SVK, bi uslijedio između Bužima i Bosanske Otoke na sjeveroistočnoj strani enklave. Kada bi se snage VRS probile, Srbi bi išli na Bihaćku enklavu srednjim putem i logističkim centrom oko Cazina. Gubitak Cazina, podijeljenog na pola, bi praktično obezbijedio potpuni poraz 5. korpusa“. Šta je 5. korpus ARBiH ovog puta pokazao? Pokazao je da nadmoć neprijatelja i kvantitet naoružanja ne znači sigurnu i konačnu pobjedu, nego je zapravo riječ o vojnoj taktici i jakoj liniji odbrane. Kada je poražena NOZB, sada su došla druga dva neprijatelja iz pozadine koji bi nadoknadili propust i do kraja uništili 5. korpus ARBiH vjerujući u sve što imaju i što posjeduju. Od vojne sile do masovnog naoružanja. Od brutalne taktike i nemilosrdnog korištenja svih sredstava

kojim raspolažu. Zbog toga je ovom operacijom lično komandovao zločinac Ratko Mladić, koji je kasnije ranjen. Ko je sve učestvovao od brigada u 5. korpusu ARBiH, a ko u agresorskim snagama VRS i SVK?

„Oko Bihaća i Grabeža odbrane 5. korpusa oslanjale su se na 501. bihaćku, 502. bihaćku, 503. cazinsku i 1. bosansko-oslobodilačku brigadu¹² da drže liniju. Na osi Bužim-Otoka korpus je imao kompletnu 505. bužimsku motorizovanu brigadu i većinu 511. bosanskokrupske brdske brigade“. Na strani agresora¹³ učestvovala su: „snage 1. i 2. krajiškog korpusa i snage iz 39. banijskog korpusa i to: iz 1. kk 43. motorizovana brigada iz Banja Luke, 1. novigradska brigada iz Bosanskog Novog, 5. sanska brigada iz Sanskog Mosta, 5. kozaračka brigada, Bataljon Vojne policije iz Banja Luke, izviđačka četa 1. kk. Ovom korpusu pridodata je 24. brigada iz 39. banijskog korpusa i 3. petrovačka lpbr iz 2. krajiškog korpusa. Snage 2. kk. sastava: 15. bihaćka, 1. drvarska, 13. ključka i 11. krupska brigada držale su l/o od Lohovskih brda do Bosanske Krupe“. U ovoj operaciji je uspješno izvršeno odbijanje napada¹⁴ i paralelno stvaranje panike u redovima agresora kroz kontranapad (505. viteška brdska brigada je tajno prošla kroz linije 1. krajiškog korpusa¹⁵). „U tom odsudnom momentu komandant 505. Vmtbr prikupio je snage, snažno udario s lijevog boka agresora u rejonu Čulumka, gdje je bilo komandno mjesto generala Mladića i gdje su bile prikupljene snage koje su za koju minutu trebale biti ubačene u borbu, radi proboja odbrane 505. viteške, s ciljem da što prije izbiju u rejon Bužima. Pomoćne snage su trebale krenuti preko Makarovače i Ćorkovače na Bužim, kao i one sa Baštre, isto tako, ka Bužimu. Tako su snage 505. Vmtbr svom silinom i iznenada udarile po okupljenim snagama, brzo ih razbile i natjerale na bijeg iz reiona Čulumka i Markovače, a snage u prostoru Sip – Križ – s. Radač i tt. 629 zapale u okruženje. Mladi komandant, brigadir Nanić, je ocijenio da treba što prije osujetiti ovaj napad našim protivudarom, baš na te okupljene snage, što je i dovelo do sloma toga napada, a i cijele zamišljene Mladićeve ofanzive. U ovom protivudaru te snage SČA potučene su do nogu, a zarobljena je i brojna tehnika“. Zato se s pravom može kazati da će se u vojnoj historiji i sociologiji pisati ono što se godinama stvaralo u apstraktnim strategijama, a sada će se stvarati na transformaciji iz nemoguće teorije u moguću

12 „Prva bosansko-oslobodilačka brigada formirana je dana 25.10.1993. godine u selu Ćoralici, općina Cazin. Naređenjem Generalštaba AR BiH brigada je 12.1.1995. godine preimenovana u 510. oslobodilačku brigadu tipa „A“ bataljonske formacije“ (Felić, B.2002:31).

13 U ovoj Operaciji na strani agresora je učestvovala i Prva bijeljinska laka pješadijska brigada (Specijalne brigade Garde „Panteri“), Jedinica se nalazila u sastavu istočnobosanskog korpusa VRS, a njen osnivač je Ljubiša Savić-Mauzer.

14 „Agresor je 12.9.1994. godine nastavio najžešća do tada granatiranja l/o i dubine teritorije. Nastojao je sve više pobiti, povrijediti ili promašiti. Za agresora je najvažnije da pustoš ostaje kuda prolaze i kud će proći. Na bužimskom i otočkom dijelu ratišta 505. viteška i 511. slavna vodile su iscrpljujuće odsudne odbrambene borbe sve do 12.9. 1994. godine, a na grabeškom i grmuškom dijelu ratišta 501. i 503. bbr izvodile su češće uspješne napade, gdje su pored vidnih učinaka, vezivale 2-3 brigade SČA na tom dijelu ratišta, što je išlo u prilog odbrani na otočko-bužimskom pravcu“ (Felić, B.2002:291).

15 „Unatoč svim pokušajima agresor nije uspio sa probojima na otočkom, a ni na bužimskom pravcu. Zbog toga je doveo 6. sansku i 5. kozaračku brigadu, bataljon Vojne policije, izviđačku i novu tenkovsku četvu s kojim je kanio rano ujutro 12.9.1994. godine nastaviti napade prikupljenim glavnim snagama, pravcem: Čulumak – Sip – Križ – s. Radač – Bužim kako bi već jednom izvršio svoj bliži zadatak“ (Felić, B.2002:291).

praksu. To će biti praksa u vojnoj tehnici i kvalitativnosti strategije. Šta se može kazati iz rezultata navedene vojne operacije?

Operacija „Breza 94“ je proglašena neuspjelom. Tako je 5. korpus ARBiH još jednom dokazao da je sve moguće. Da je prošla operacija „Breza 94“ to bi bio nestanak Bošnjaka i rezultirao bi genocidom i masovnim uništenjem svega što je nesrpsko. Dakle, „VRS je postigla malo u njenim napadima na Grabeški plato, i snage ARBiH su porazile srpske snage u bici kroz vremenski testirane metode fortifikacije¹⁶ podržane sa snažnim kontranapadima“. Peti korpus ARBiH je mogao da priprema jednu ofanzivnu vojnu operaciju nakon teškog poraza srpskog agresora, a to je Operacija „**Grmeč 94**“. Operacija „Grmeč 94“¹⁷ je ofanzivna vojna operacija koju je 5. korpus ARBiH nakon velike pobjede nad srpskim agresorom pokušao da realizira u kratkom vremenskom roku i zauzme što više teritorijalnog prostora kako bi se otvorila veća mogućnost napredovanja i širenja odbrane Bihaćkog okruga. „Vladine snage, obuhvatajući 501. brdsku, 502 brdsku, 503. brdsku i 1. bosansko-oslobodilačku brigadu, zarobile su kasarnu Grabež i većinu dugoosporavanog Grabeškog platoa istočno od Bihaća od četiri pješadijske brigade 2. krajiškog korpusa VRS na platou. Sa kasarne¹⁸ i platoa Grabež direktno se mogao vidjeti Bihać, i snage bosanskih Srba su granatirale grad konstantno sa ovih pozicija.“ Drugi dan ofanzive 5. korpusa ARBiH je „ostvario veliki napredak, osvajajući preko stotinu kvadratnih kilometara teritorije i napredujući duž dvije glavne ose južno i istočno od Bihaća. Jedan napad, vođen od strane 501. i 502. brdske brigade, je išao južno prema Ripču pod kontrolom Srba, u pravcu Orašca, Kulen-Vakufa¹⁹, i na kraju Bosanskog Petrovca sa juga. Drugi udar, obuhvatajući dijelove 503. brdske, 511. brdske, i 1. bosansko-oslobodilačke brigade je išao istočno duž obale rijeke Une u pravcu Bosanske Krupe, oko 20 km istočno od Bihaća“. Dana 27. oktobra 1994. godine 5. korpus je osvojio između stotinu i stotinu pedeset kvadratnih kilometara i „zarobio nekoliko komada dragocjene teške opreme ostavljene od strane bosanskih Srba tokom njihovih borbi“. Peti korpus ARBiH je nastavio napredovanje prema jugu, ali se suočio sa problemom prekomjerne raširenosti linija odbrane. Zbog toga je morao da se vrati na početne položaje i uspostavi odbranu²⁰.

16 Fortifikacija (lat. fortificatio) je nauka o utvrđivanju pozicije radi odbrane od napada.

17 Početak operacije „Grmeč 94“ je 24.10.1994. godine. Atif Dudaković je kazao sljedeće: „Cijeneći ukupnu političku situaciju u Bosni, a mi smo u 5. korpusu i tekako dobro to pratili, stvoreni su momenti i uvjeti za jednu našu ofanzivnu akciju, aktivnost – tako da smo mi krenuli u jednu Operaciju „Grmeč“ i oslobodili smo značajni dio zapadnog Grmeča. Izašli smo na razdjelnicu Bosanska Krupa-Kulen Vakuf“ (Mušibegović, H. Šiljak, R. Bečirević, K. 1999: 99).

18 „Već 25.10.1994. godine izvršen je bliži zadatak. Tog dana, ujutro oko 7,00 sati, jedinice 502. sbbr. oslobodile su kasarnu Grabež iz koje je agresor gotovo 30 mjeseci sijao smrt po okolnim selima i gradu Bihaću ispalivši na stotina hiljada metaka, mina i granata iz te kasarne od strane dotadašnjih, nazovimo ih, komšija“ (Felić, B.2002:319).

19 „Snage 501. Bbr ušle su u Kulen-Vakuf 28.10.1994. godine, očistivši prethodno š.r. Orašca i Rajinovaca“ (Felić, B. 2002:327).

20 „Nakon naših pobjeda u kladuškoj operaciji pod nazivom „Sloboda-94“ i u velikoj agresorskoj ofanzivi pod nazivom „Breza-94“ na bužimsko-otočkom pravcu pripremana je i izvedena naša napadna operacija „Grmeč-94“ koja je bila zaustavljena na vakufskom i vrtočkom pravcu 5.11.1994. godine, a na Krupskom 11.11.1994. godine. U proteklim borbama je razbijen 2. kk i oslobođeno oko 250 km² prostora, kada naše snage prelaze u odbranu“ (Felić, B.2002:357).

U dodatnom osvajanju teritorije koju je držao agresor, konačna brojka je iznosila impresivnih 250 km². Nakon Operacije „Grmeč 94“ period od početka novembra 1994. godine pa sve do avgusta 1995. godine je jedan od najtežih perioda ikada za 5. korpus ARBiH. Fikret Abdić ne odustaje od ciljeva za stvaranje svoje mini-paradržave, koja će se sada zvati „Republika Zapadna Bosna“. Riječ je o „drugoj autonomiji“ koja je drugačija, teža i puno opasnija od prve iz razloga što su angažovane sve snage kojima je srpski agresor raspolagao. Na jednoj strani to su bili: Vojska Jugoslavije, Vojska Republike Srpske, Srpska Vojska Krajine, Narodna odbrana Zapadne Bosne i specijalne jedinice Crvene beretke²¹ koje su obuhvatale paravojne formacije kao što su: „srpska dobrovoljačka garda“²² i „škorpioni“²³. Od navedenih snaga agresora je formirana OP „Pauk“²⁴ pri čemu je i izvršena priprema za operaciju „Pauk“, čiji je cilj bio da Fikret Abdić ponovo dođe na vlast u Velikoj Kladaši i uništi snage 5. korpusa ARBiH. Da bi Fikret Abdić trebao vojnu snagu za takvu vrstu poduhvata, sklapa dogovor sa Slobodanom Miloševićem. Rezultat ovog dogovora je upravo bilo formiranje OP „Pauk“²⁵. Prema ovome dogovoru paravojne formacije Fikreta Abdića su obučavane od strane instruktora Crvenih beretki u vojnim kampovima u Slunju. Obuka je trajala 45 dana, a snage su bile uvježbane za ulazak i zauzimanje Velike Kladaše, te za daljnje napredovanje prema Cazinu i Bužimu. U periodu od januara do juna 1995. godine su vođene teške borbe između OG „Pauk“ i 5. korpusa. „Abdićeve snage i snage SVK su napravile znatne pomake polovinom februara, pritiskajući ofanzivu jugoistočno od Velike Kladaše prema selima Podzvizd, Elezovići i Šumatac. Mart je bio preokret u bici za Podzvizd. Tokom prve sedmice u mjesecu, OG „Pauk“ je krenula naprijed prema sjeveru, postepeno zauzimajući teritoriju od „tvrdoglavih“ branioca 5. korpusa“. Dana 21. marta su srpske snage i snage Fikreta Abdića zauzeli većinu Podzvizda, i krenuli su na sljedeći cilj-Vrnograč. Vrnograč je bio u opasnosti, i branioci 505. i 506 brigade²⁶ su pali pod pritisak OG „Pauk“ i morali su da se povuku.

Sljedeće sedmice, OG „Pauk“ je napredovala još 2 km južno prije nego što se odbrana 5. korpusa konsolidovala. Tako su teške borbe između agresora i 5. korpusa ARBiH mirovale sve do početka jula kada će uslijediti još teži scenario, jer VRS i SVK pokreću operaciju „Mač-95“ i „Štit-95“, a u bosanskohercegovačkoj vojnoj historiji i

21 Crvene beretke su bile specijalne jedinice službe državne bezbjednosti. Poznata je i pod nadimkom „frenkijevci“ (po Franku Simatoviću) i kasnijem službenom nazivu Jedinica za specijalne operacije (JSO). Zapovjednici ovih jedinica bili su: Franko Simatović, Dragan Vasiljković i Milorad Ulemek.

22 Srpska dobrovoljačka garda su bile paravojne formacije kojima je zapovijedao Željko Ražnatović-Arkan.

23 Škorpioni su bile paravojne formacije kojima je zapovijedao Slobodan Medić-Boca.

24 OP „Pauk“ sastojala se iz tri brigade Fikreta Abdića-vjerovatno 5,000 u cjelini-uključujući „dvije taktičke grupe od 1,000 do 1,500 ljudi iz 21. i 39. banijskog korpusa SVK, i 500 boraca iz elitnih formacija VJ, specijalnih jedinica „Crvene beretke“, i Arkanove „srpske dobrovoljačke garde“ (poznatija kao „crna legija“ pod Arkanovim zamjenikom komandanta, Mihailom Ulemekom-„Legijom“.

25 Komanda operacije Pauk se uspostavlja 6. novembra 1994. godine na Petrovoj gori, nakon čega do kraja 1994. srpske i Abdićeve snage zauzimaju Veliku Kladašu. Jedinice 5. korpusa na čelu sa 505. Bužimskom brigadom usljed nepovoljne vojne situacije u decembru napuštaju gradsku jezgru Velike Kladaše.

26 „Petsto šesta bosansko-oslobodilačka brigada formirana je 20.7.1994. godine u selu Todorovo, općina Velika Kladaša. Brigada je pri formiranju imala naziv „506. lbr, a kasnije i još dvije performacije i to 506. brigada „B“ formacija i 506. oslobodilačka brigadu „A“ formacije“.

sociologiji se zove operacija „Spržena zemlja”²⁷. SVK i VRS „koriste mjesec juli 1995. godine za neposredne pripreme zajedničke operacije „Mač-95” i „Štit-95”. Šta je bio cilj ove operacije? Cilj ove operacije je bio konačno uništavanje 5. korpusa ARBiH i zauzimanje teritorije Zapadne Bosne. „Donošenju ovakve odluke za operaciju pod šifrovanim nazivom „Mač-95” i „Štit-95” prethodila su intenzivna djeljstva OG „Pauk” (Felić, B.2002:507). Operacija je pripremana čak mjesec dana unaprijed (15.6.1995. godine), a počela je 19.7.1995. godine nakon nekoliko odgađanja. Srpski agresor je krenuo na sve da uništi 5. korpus ARBiH do kraja. „Najkritičniji trenuci bili su 23. i 24.7.1995. godine u z/o 517. obr u rejonu Krivaje, kada je zaustavljena ofanziva četnika i autonomaša na liniji Pećigrad-Hadžići-Čajčići-Krivataja-Pjanići. U odbrani su učestvovala, težišno, 510. i 517²⁸. obr, zatim po bataljon iz 502. i 511. sbbr, dijelovi 503. bbr. i 505. Vmbr. Činjenica je da su to bili posljednji trzaji združenih agresora u pokušajima proboja preko Cazina do Cazin-Srbljana s ciljem presijecanja z/o 5. korpusa od zapada prema istoku, razbijanje snaga 5. korpusa na pravcima napada radi stvaranja bezbjedne dubine prema tzv. RS od Cazin-Srbljana do Bosanskog Novog. Oni su procijenili da u slučaju izvlačenja sa Korduna i Banije imaju dovoljno široku zonu izvlačenja dolinom r. Žirovac, dolinom r. Baštra i pravcima Tržac- Cazin – Cazin - Srbljani i Cazin – Stijena – Bos. Krupa” (Felić, B. 2002: 519). Šta se može kazati iz navedenog? Može se kazati da operacija „Spržena zemlja” nije uspjela, jer je 5. korpus ARBiH uspio da se održi i sačuva koliko-toliko zadnje linije odbrane koje su bile svakodnevno u stanju opasnosti (Bihać-Bužim-Cazin). Potrebno je kazati da je na Bihaćki okrug poslana sva srpska agresorska mašinerija, jer je pomicanjem tih jedinica ostavljen prostor koji će kasnije lahko zauzimati Hrvatska vojska²⁹ (Livno-Glamoč-Bosansko Grahovo). Naravno, bilo je i tu jakog otpora srpskog agresora, ali ne može se mjeriti sa onim što je bilo u sjeverozapadnom dijelu Bosanske Krajine. Petom korpusu je bila potrebna pomoć i ona je stigla tačno onog trenutka kada se očekivalo. Hrvatska vojska je pokrenula operaciju „Oluja” koja je trajala svega tri dana. Dana 6. avgusta 1995. godine kod Plitvica je došlo do spajanja jedinica 5. korpusa ARBiH (Atif Dudaković³⁰) i Hrvatske vojske (Marijan Mareković), izvršena je deblokada Bihaća koji je bio u opsadi 1201 dan, a 8.8.1995. godine po drugi put

27 „Naša strana nije imala saznanja da oni imaju te nazive. Zbog toga je tu operaciju jednostavno nazvala „spržena zemlja”, jer je u njoj gorjelo na sve strane: žitna polja i gospodarski objekti iza čega je ostajala samo pustoš” (Felić, B.2002: 506).

28 „Petsto sedamnaesta lahka brigada formirana je 15.8.1993. godine u selu Pjanići, općina Cazin. Brigada je preimenovana dana 14.2.1995. godine iz 517. lahke brigade u 517. oslobodilačku brigadu bataljonske formacije” (Felić, B.2002:33).

29 Uoporedo sa navedenim vremenskim periodom i pitanjem opstanka Bihaćkog okruga, Hrvatska vojska je uspješno realizirala sljedeće Operacije: „Zima 94” (eng. „Winter 94”) koja je trajala od 29. novembra do 24. decembra kada je zauzeta planina Dinara i Livanjsko polje (poslije operacije „Zima 94” realiziraju se još dvije, a to su „Skok-1” (eng. „Jump-1”) i „Skok-2” (eng. „Jump-2”) iz razloga što je bilo potrebno zauzeti kompletan položaj planine Dinare radi boljeg stanja na terenu i otvoriti slobodan put prema Bosanskom Grahovu i Glamoču), „Ljeto 95” („Summer 95”) koja je trajala od 25. jula do 30. jula kada su zauzeti Bosansko Grahovo i Glamoč, Operacija „Bljesak” (eng. „Flash”) koja je trajala od 1. maja do 3. maja kada su oslobođeni okupirani dijelovi zapadne Slavonije i naposljetku presudna operacija „Oluja” (eng. „Storm”) koja je trajala od 4. avgusta do 7. avgusta kada je definitivno poražena ideja RSK.

30 Atif Dudaković je kazao za operaciju „Spržena zemlja” sljedeće: „Dan 23. jula za mene je zaista bio najkritičniji dan u odbrani Cazin-ske krajine. Opet smo bili iscrpljeni u danonoćnim borbama na pravcu prema autonomiji. Na drugoj strani smo ustabilili front, ali taj dio fronta je bio iscrpljujući” (Felić, B.2002:518).

je oslobođena Velika Kladuša i definitivno je poražena ideja RZB i njenog tvorca Fikreta Abdića.

3. ULOGA I ZNAČAJ VOJNIH OPERACIJA 7. KORPUSA ARBIH U PERIODU OD 1994-1995. GODINE

„**Kupreška operacija Jesen 94**“ je bila prva udružena operacija 7. korpusa ARBiH i 2. gardijske brigade HVO poslije potpisivanja Washingtonskog sporazuma sa ciljem da se oslobodi Kupres, omogućiti putna komunikacija i porazi srpski agresor (1. i 2. krajiški korpus VRS i „Panteri“). Trajala je od 19. oktobra do 3. novembra 1994. godine. Snage 2. gardijske brigade HVO-a se uključuju u borbu 1.11.1994. godine, a ova operacija se u hrvatskoj javnosti zove operacija „Cincar“ koja je trajala od 1.11. 1994. godine do 3.11. 1994. godine. Kako je tekla navedena operacija? U jutarnjim satima 19. oktobra 1994. godine, udružene jedinice 7. korpusa otpočinju borbeno dejstvo prema Kupresu. Za veoma kratko vrijeme pripadnici 307. i 370. slavne brigade u potpunosti izvršavaju postavljeni zadatak. Udarom sa leđa i bokova ovladano je objektima Jarčišće i Biljeg, te su razbijene snage vojske Republike Srpske na objektima Risovac i Hadrovica. Jedinice 370. brigade ovladale su objektima Srebrno brdo, Mala Vrljevača i Mala Luka. Narednog dana sa dijelovima 308. brigade ovladavaju Osmanaginom kosom. Uporedo su tekle i akcije 305. brigade čija su dejstva uslijedila na pravcu Biljeg – Debela kosa – Koprivnica (poznatija kao stara Titova vila). Drugog dana vidljivost je bila ispod 30 metara, uz jaku kišu, što su pripadnici 7. korpusa iskoristili da ovladaju objektom poznatim kao nova Titova vila na Koprivnici. Tada su u operaciju uvedene i jedinice 27. 37. i 17. viteške krajiške brigade, koje kreću direktno na Kupres.

Ovakvo stanje natjeralo je komandu 1. krajiškog korpusa VRS da jedinice vojne policije, 11. lahke pješadijske brigade i dio specijalnih jedinica „panteri“ i „mauzerova garda“ usmjere prema snagama 7. korpusa ARBiH, tačnije postavljene su direktno u odbranu Kupresa. Time je oslabila linija prema Hrvatskom vijeću odbrane, naročito prema rejonu Gornjeg i Donjeg Malovana, Rilica i Ravnog. Ipak, ni takvo stanje nije pomoglo VRS, pa su snage 7. korpusa ovladale objektima Demirovac, tt – 1765, Mali Stožer, tt – 1624 i krenule su u prodor prema Kupreškim vratima i Vrani, najvišem vrhu planine Stožer. Kakvi su bili rezultati u toku „Kupreške operacije“? „U toku „Kupreške operacije“ **oslobođen je veći dio Kupreške visoravni, grad Kupres** i planinski **prijevoj** velikog značaja, **Kupreška vrata**. Oslobođeno je oko **130 km²** privremeno zaposjednute teritorije na pravcu napada jedinica 7. korpusa Armije RBiH. **Razbijena je 7. motorizovana brigada**, a i 2. krajiškom korpusu su u cjelini naneseni gubici, jer su istovremeno i snage 5. korpusa Armije RBiH postigle značajne rezultate u djelovanjima prema tom korpusu, od kojih se on nije uspio oporaviti do kraja rata“ (Ramić, E.2003:149). Iz navedene operacije se može kazati sljedeće: Ostvarena je jedna od najvećih pobjeda 7. korpusa ARBiH zajedno sa 2. gardijskom brigadom

HVO³¹, iz razloga što je uspostavljena planirana saradnja i tačan raspored jedinica na terenu. „Zajedničkim“ djelovanjima snaga Armije RBiH i HVO, **međusobno nepovjerenje je potisnuto u drugi plan i sve snage su okrenute prema srpskom agresoru**“ (Ramić, E.2003: 149). Povećan je borbeni moral, jer je sada u daljnjim borbama koje će se voditi protiv srpskog agresora ARBiH dobila svog saveznika, a to je bio HVO. Ovo je pozitivno uticalo na odnos bošnjačkog i hrvatskog naroda, jer je u funkciju „stavljena izuzetno važna putna komunikacija, Split – Kamensko – Livno – Kupres – Bugojno. Stavljanjem te komunikacije u funkciju omogućen je znatno veći promet ljudi i roba između Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, a time je znatno unaprijeđen sistem logističkog osiguranja jedinica ARBiH, naročito njenog 7. korpusa. Korištenjem te komunikacije izbjegnuta su mnogobrojna maltretiranja Bošnjaka i pljačkanje roba namijenjenih Bošnjacima i jedinicama Armije RBiH, na potezu Metković – Mostar“ (Ramić, E.2003:151). U predstojećem vremenskom periodu 7. korpus ARBiH će se pripremati za realizaciju jedne od najvećih operacija, a to je operacija „**Domest-1**“. Operacija „Domest-1“³² poznatija kao operacija „**Vlašić**“ je jedna od najvećih i najhrabrijih pobjeda 7. korpusa ARBiH koju je ostvario nad srpskim agresorom, a trajala je od 20. marta do 10. aprila 1995. godine. 7. korpus ARBiH je ovog puta pokazao da se može prilagoditi situaciji u najtežim vremenskim uvjetima. To se definiše kao veliko samopouzdanje i vjera u konačnu i sigurnu pobjedu. Kako su tekle pripreme za Operaciju „Domest-1“? Pripreme za Operaciju „Domest-1“ su trajale postepeno, organizovano i vremenski prilagođeno jer „stečena ratna iskustva komandi i jedinica 7. korpusa nalagala su da se priprema za boravak i izvođenje b/d u zimskim uvjetima mora pristupiti sveobuhvatno i na vrijeme. Zbog toga se u materijalnim priprema pristupilo već krajem ljeta, a ogledale su se kroz nabavku odgovarajuće odjeće i obuće (organizirano je pletenje, džempera, kapa, rukavica, čarapa, šivenje zimske maskirne bijele uniforme, nabavljanje toplije odjeće i obuće), osiguranje masti protiv smrzavanja, nabavka krplji, skijaške opreme i motornih sanki, pripremu naoružanja i tehnike za boravak u zimskim uvjetima. Oslobođanje Vlašića tražilo je angažiranje velikih snaga, a zimi se snage ubrzano troše. Daleko od linija bila su prva naselja, a trebalo je jedinice primaknuti frontu.

31 13. dana borbi, tačnije 1. novembra 1994. godine, HVO se uključuje u borbu za Kupres, čime započinju operaciju „Cincar“. Nosilac operacije je bila 2. gardijska brigada. Obzirom da su linije odbrane prema VRS dodatno oslabile, HVO munjevito prodire na pravcu Ravašnjice – Ravno i iz pravca Rilići. Narednog dana pripadnici 7. korpusa izbijaju na Stožer, Kupreška vrata i Malu Plazenicu. Odlučujućim udarom oslobođeni su i objekti Veliki i Mali slver, Crni vrh, Runjevica. Sa tih pravaca vršen je ogroman pritisak na Velika Vrata. Dana, 3. novembra zaposjedanjem najdominatnijih kota, operacija oslobođenja Kupresa doživljava svoj vrhunac. Iako su snage 7. korpusa, nakon niza uspjeha, mogle ući u sam grad Kupres koji je bio pust od pripadnika VRS, to je prepušteno snagama HVO, koje nakon dva sata ulaze u Kupres.

32 U Operaciji „Domest-1“ učestvovao je 7. korpus (b/Gbr, 120.lbr „CL“, K-da 7. K sa priš. jed., 17.VKbbr, 737. Mlbr, 705.Sbbr, 727.Sbbr, 712.bbr, 706.lbr, 725.lbr, 733.bbr, b/707.Sbbr; 2.č/770.Sbbr, 7.lard PVO, 7.map, 7.bVP, 7.inž b, 7.tč, 7.lab, 7.snb) dijelovi 3. korpusa (7.SMbbr, 1.manbr, 2.manbr, ptč/3. bVP) 4. korpusa ARBiH (4.Mlbr), CSB Banja Luka, CBS Zenica i CBS Travnik (Mušibegović, H. Šiljak, R. Bećirević, K. 1999:72). O učestvovanju snaga srpskog agresora Alagić je kazao sljedeće: „To područje držali su dijelovi snaga 1. krajiškog banjalučkog Korpusa, i dijelovi snaga 2. krajiškog korpusa. Komandant im je bio Momir Talić. Imali su Operativnu grupu Vlašić, 30. diviziju, sa komandom u Donjem Vakufu i Jajcu, i 7. motorizovanu brigadu iz sastava 2. korpusa. Ispred mene bile su pješadijske jedinice, lahke, brigade, motorizirane brigade, specijalne diverzantske grupe... sve su bile pojačane tenkovima sa izraženim težistem na prednjem kraju, što im je davalo mogućnost dublje i cjelovitije kontrole prilaska naših jedinica“ (Latić, N. Isaković, Z. 1997:58).

Zato su još od ljeta u Krni, Gluhoj Bukovici i na samom Vlašiću građene brvnare u koje se moglo smjestiti oko četiri hiljade boraca. Pravljene su i pekare neposredno iza položaja odbrane, tako da je svaka brigada na terenu imala barem jednu pekaru i bila je u potpunosti osamostaljena u snabdjevanju hljebom“ (Mušinbegović, H. Šiljak, R. Bećirević, K. 1999:31). U pripremi se došlo do rezultata da je najbolje realizirati operaciju u vremenskim uvjetima koji su najnepovoljniji, i to je dovelo do zaključka da je najbolje sačekati zimu iz razloga što tada neprijateljske snage najviše miruju. Mehmed Alagić je svoj koncept³³ prezentirao predsjedniku, Aliji Izetbegoviću, koji ga je pitao da li je moguće osloboditi Opaljenik (najveći vrh na Vlašiću Opaljenik 1933 m.), general Alagić je odgovorio da jeste, ali je potrebno sačekati zimu. Kada je počela operacija „Domet-1“?

Operacija „Domet-1“ je počela u samu zoru (4:30 sata), prelaskom sa 19. na 20. mart. Još u noći 19. marta počelo je, kroz snijeg i mećavu, uvođenje jedinica do objekata napada. Na glavnom pravcu napada krenule su jedinice 17. i Gardijske brigade GŠ ARBiH. Vrlo brzo je došlo do eliminacije neprijatelja na glavnom pravcu što je rezultiralo spajanjem sa 727. brigadom koja je djelovala na pomoćnom pravcu. VRS je počela izvlačiti svoje snage sa Polica ka Babanovcu i dolinom rijeke Ugar. Tokom prvog dana operacije oslobođena su mjesta Pavo, Čavo, Crni vrh, Simišće te veći dio Polica. Mali Šantić je doveden u poluokruženje, dok su pripadnici VRS na Opaljeniku bili odsječeni. Ipak, zbog veoma niske temperature veliki broj boraca je promrzao te je vraćen u Travnik na odmor. Narednog dana u borbu je uvedena i 7. muslimanska brigada koja je oslobodila planinski dom na Malom Šantiću i zaplijenila veću količinu naoružanja. Istovremeno je oslobođen i kompletan objekat Police, dok je 727. brigada ovladala dijelom objekta Poljane. Dana 22. marta sve snage su usmjerene na glavni pravac napada, kako bi se što prije izbilu na Galicu, čime bi se pod kontrolu stavio put Mali Šantić – Galica, kako bi se onemogućilo korištenje puta Travnik – Ovčarevo – Galica. Time bi se VRS na Opaljeniku stavila u potpuno okruženje. Napadajući iz tri pravca ARBiH je izbila na Galicu čime su eliminisani artiljerijski položaji odakle je granatiran Travnik i okolica. Tom prilikom oslobođeni su objekti: kota 1616, Panje, Srnske stijene, Mačak, te širi rejon Planinarskog doma na Galici, put Šantić – Galica je stavljen pod kontrolu, dok su snage VRS dovedene u potpuno okruženje na Opaljeniku i Devećanima. Narednog dana dio snaga je poslan na odmor, dok je oslobodilačka akcija nastavljena prema Opaljeniku i Devećanima. Da ne bi zapali u nezavidan položaj pripadnici VRS izvode uspješan proboj prema Babanovcu, dok snage ARBiH oslobađaju Planinarski dom na Devećanima i Opaljenik. Oslobođanjem Opaljenika učinjen je najuspješniji korak u dotadašnjem toku operacije “Domet 1”. Ipak, u narednim danima VRS je uspjela konsolidirati svoje linije odbrane tako da je nekoliko napada ARBiH odbijeno. Ne želeći nepotrebno srljati u daljnje napade i time proizvesti moguće veće gubitke, Komanda 7. korpusa nare-

33 „Kad je Predsjednik bio u posjeti na Vlašiću ljeta 94., gledao je četničke linije sa jugoistočne strane. Pitao me je: „Mehmede, možemo li mi ovo osloboditi?“ U svom stilu rekao sam mu da ćemo to uzeti ili nas neće biti. „Kako Mehmede?“ „Za ovo što je ispred nas, ja već radim pripreme, kopam zemunice, siječem balvane, a da bismo to savladali moramo sačekati snijeg“– rekao sam mu“ (Latić, N. Isaković, Z. 1997:55).

đu je borcima da utvrde dostignute položaje, jer se očekivala snažna kontraofanziva VRS u cilju povratka oslobođenog područja. S tim ciljem prema Vlašiću se upućuju i jedinice iz sastava 4. korpusa ARBiH i specijalna jedinica "Crni labudovi". VRS je izvela nekoliko manjih napada na Galici i prema Babanovcu. U novi napad snage ARBiH kreću 3. aprila 1995. godine na pravcu: Bukovačko brdo – Šešići i Sečevo – Potkraj – Dželilovac, kao i na nekoliko pomoćnih pravaca. Ipak, novu inicijativu nisu uspjele u potpunosti pratiti snage koje su tek pridošle, tako da su snage ARBiH izvučene na početne položaje.

Dva dana kasnije, glavni napad se ponovo preusmjerava na Vlašić, tačnije prema Babanovcu. Ipak, ni ovaj napad kao ni naredni 7. aprila nije donio zacrtane rezultate. Stagnacija operacije je bila razumljiva, prvenstveno iz razloga što bi VRS, čija dejstva je predvodila 22. pješadijska brigada iz sastava 1. krajiškog korpusa VRS, svaki put nakon napada ARBiH izvodila žestoke kontranapade. Uslijed vidnog zamora snaga 7. korpusa, 14. aprila 1995. godine, na Vlašić biva upućena i 146. brigada iz Visokog, koja je bila u sastavu 1. korpusa ARBiH. Nakon 20 dana borbi snage ARBiH su izbile na liniju: Srneće brdo – Čatići – Šantići – tt 1528 – Harambašine vode – Debele jele – Grozničavica – Šešiće vode – Crvena stijena – Kostolac – Sečevo. U danima borbi temperatura se spuštala na -20 stepeni, dok je vjetar često dosezao brzinu i do 100 km/sat. Jasno je da su glavne teritorijalne promjene urađene u periodu do 25. marta 1995. godine, dok su nova pomjeranja vršena uz izrazito teške borbe. Jedan od ciljeva operacije je bilo i smanjenje linija odbrane. Ipak, uslijed prodora na Galici formirano je ponovo veliko udubljenje, pa je dužina borbene linije prije i poslije operacije ostala gotovo ista. Analizirajući uspjeh operacije zaključeno je da se ciljevi nisu ostvarili jedino na desnom krilu gdje nije realiziran zacrtani prodor u rejonu Žežička greda i Šišava, dok je na lijevom krilu izvršeno i više nego što se očekivalo. Rezultati operacije „Domet-1“ bili su sljedeći: Oslobođena teritorija je oko 51 km². Ono što je najbitnije i najznačajnije za ovu operaciju je oslobođenje najvišeg vrha Opaljenika (1933 m.). „Dok su jedinice Karadžića bile na njemu, on ih je posjetio i odatle poručio, da je Vlašić ponos i kapa Republike Srpske. Sam Plato Galica je šumovit, obrastao kvalitetnom crnogoricom, čija je bogatstva komandant 22. pbr, pukovnik Janko Trivić, strasno rabio, izvezio za Srbiju i prodavao, jer je znao da Vlašić neće moći održati. Oslabađenjem Vlašića, stvorit će se veoma povoljni uvjeti za snabdijevanje i svaki drugi pristup jedinicama na njemu, raspoređenim do lijeve obale rijeke Ugra. Armija je pod svoju kontrolu stavila putnu komunikaciju Travnik – Galica – Veliki Šantić – Crni Vrh, i ona je postala glavna kružna komunikacija na Vlašiću“ (Mušibegović, H. Šiljak, R. Bećirević, K. 1999:80). Šta se može kazati za operaciju „Domet-1“ u kontekstu vojne historije i sociologije? Operacija „Domet-1“ je univerzalna i praktična vrijednost, sadržaj jedinstvenog vojnog kolektiviteta te uspjeha. To je simbol čvrstog i jakog otpora, te ofanzivne hrabrosti i ponosa 7. korpusa ARBiH. Trebalo je doći do vrha, uspostaviti jedinice odbrane i napada, pomjerati snage naprijed, svakodnevno podizati borbeni moral (što je izvedeno u toku priprema za operaciju) i izdržati najveće vremenske nepogode. Pored postignutih rezultata je i ogromno ratno iskustvo kad je u pitanju priprema organizovanja i onda izvođenje.

Stalne snježne padavine, izvođenje dejstava na visinama preko 1500 m, snježni pokrivač više od metra, a nanosi i do 5 metara, mećave, temperature od -10C0 i minimalna prohodnost puteva, postavlja se pitanje da li uopšte izvoditi borbena dejstva ili ne. Da li je to uopšte mnogo. Jedinice Armije R BiH su, združene u cjelinu, pokazale da je to itekako moguće samo združenim snagama i jedinstvenom komandom sve se može. Ova operacija je, dakako, veoma bitna i značajna iz razloga što će „otvoriti“ vizije mladim naraštajima i budućim generacijama da uče o disciplini, organizaciji, jedinstvu i kolektivitetu. Mlađi naraštaji i buduće generacije će na taj način razvijati svijest o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini i njenim tekovinama u sjećanju najtežih vremena koje je bosanskohercegovački vojnik uspio nadvladati i savladati svojim znanjem, sposobnostima, kreativnošću i iskustvom. Tako će se razviti koncept kvalitetne nastave u teorijsko-praktičnoj ravnoteži gdje će više govoriti u kontekstu vojne historije i sociologije, a manje u kontekstu teorijske apstrakcije. Poslije operacije „Domet-1“, 7. korpus svoje snage dalje upućuje prema oslobođanju Donjeg Vakufa. Koncipirat će i realizirati „Donjevakufsku operaciju“. **„Donjevakufska operacija“** je ofanzivna operacija koju je 7. korpus ARBiH koncipirao i realizirao u vremenskom roku od četiri dana, a trajala je od 10.9.1995. godine do 14.9.1995. godine. Dana, 10. septembra 1995. godine počeo je silovit napad jedinica 7. korpusa ARBiH na cijeloj dužini fronta prema Donjem Vakufu, kojeg su branile jedinice 30. divizije Vojske Republike Srpske, na čelu sa generalom Zecom. Snažni artiljerijsko – pješadijski napadi naročito su bili usmjereni prema Turbetu. Prva u napad je krenula 77. Vrbaska divizija³⁴, pod komandom pukovnika Senada Dautovića, koja je prvo riješila preostale snage VRS na Kupreškom ratištu, koje je oslobođeno u novembru 1994. godine. Tom prilikom oslobođena je Velika Plazenica, čijem oslobođenju je pridonijela i snažna artiljerijska podrška Hrvatskog vijeća odbrane. Istog dana oslobođena su i mjesta: Demirovac, Križ i Javorka, te se napreduje prema Čučkovinama, Dekalama i Semešnici. Naročito teške borbe su vođene na Dekalama gdje je VRS izgradila dobro utvrđene fortifikacijske objekte. Ipak, do kraja dana ovladano je Čučkovinama, te važnim objektom Bukvir. Istovremeno su hrvatske jedinice preko važnog objekta Maglaj, napredovale i spojile se sa jedinicama 77. Vrbaske divizije. Time je razbijena glavnina snaga VRS. Nakon ovladavanja Slatinom izbilo se na putnu komunikaciju prema Donjem Vakufu. Tada su već dijelovi 770. slavne brigade 7. korpusa izvršili prodor preko Kutanje i iz pravca Prusca počeli ulaziti u Donji Vakuf. VRS je uzvratila pješadijskim i artiljerijskim napadom iz pravca Urije i Grota.

Borbe su vođene i na lijevom pravcu prema Skender Vakufu, čiji je nosilac bila 727. brigada. Već u početnom naletu oslobođena su sela Seferi i Begići, čijim činom su dosegnute linije odbrane iz 1992. godine. Napredujući putem Turbe – Karaula, borci 708. brigade oslobađaju sela u gornjem toku rijeke Lašve: Didake, Krčevinu, Radalje, Ramići i Selići, kao i Karaulska gora. Nakon ovladavanja objektima Smet, Gostilj i Ploča, 7. korpus je pod svoj nadzor stavio putnu komunikaciju Turbe – Smet – Vitovlje. Uporedo sa ovim akcijama, vršene su daleko važnije operacije u pravcu Turbeta,

34 77. Vrbasku diviziju činile su četiri brigade: 707. brdska brigada, 770. Slavna brdska brigada, 708. brdska brigada i 717. Slavna brdska brigada.

gdje je oslobodilački pohod počeo dan ranije, 9. septembra. Također, jedinice 77. Vrbaske divizije su napadale prostor Komara, dok je desno od njih napredovala 17. viteška krajiška brigada. Njihov zadatak je bio izbijanje na Šamaju i ovladavanje putnom komunikacijom Travnik – Donji Vakuf, te izbijanje na jugoistočne padine planine Radalj. Prvi dan akcije djelomično je ovladano objektom Gradina i oslobođeno je selo Potkraj. Nakon oslobođenja Potkraja jedinice 7. korpusa su uz snažnu podršku tenkova oslobodile selo Voćnjak. Tom prilikom je oštećen jedan tenk 7. korpusa. Nakon ovladavanja mjestima Mali Šiljkovac, Vezovi, Topolom i Pačavrom izbijeno je na putnu komunikaciju Travnik – Donji Vakuf. Time se 17. viteška krajiška brigada, preusmjerila na dio ratišta 77. Vrbaske divizije koja je u tom trenutku ulazila u Donji Vakuf. Dana, 13. septembra jedinice HVO iz pravca Glamoča u poslijepodnevnim satima napreduju prema Šipovu u kojeg istog dana ulaze u večernjim satima sa južne strane. Istovremeno su preko Jezera razbile jedinice VRS i ušle u Jajce. Time je došlo do potpunog rasula u redovima srpske vojske. Istovremeno su i jedinice 7. korpusa ulazile u Donji Vakuf, nakon što su ovladali Slatinom, Urijom i Kutanjom, iz pravca Prusca i Kutanje. Historijsko oslobođenje grada desilo se oko 22:00. Uporedo sa kolonom jedinica 7. korpusa, koje su ulazile u grad, išla je i vojna policija, kojoj je general 7. korpusa Mehmed Alagić, naredio da osigura sve neophodne radnje u cilju zaštite imovine. Alagić je također naredio preko TV BiH preostaloj srpskoj vojsci da se preda i istakne bijele zastave. Srpska vojska je u povlačenju zapalila veliki broj objekata, a među njima i poznatu zgradu Karingtonku, u kojoj su stanovali oficiri 19. pješadijske brigade VRS. Šta se može kazati iz rezultata „Donjevakufske operacije“? Može se kazati sljedeće: u veoma kratkom vremenskom periodu oslobođen je grad koji je bio, jeste i bit će centar multikulturalne historije države Bosne i Hercegovine. Tu je „ugrađena“ tradicija, građanski duh i „šarolikost“ religija. Grad je oslobođen u koordiniranim operacijama³⁵ (ARBiH, HV i HVO), pri čemu je snaga i moć srpskog agresora sve više slabila i počeo je da se povlači prema najvećem uporištu i centru „locirane“ paradržave RS (Banja Luka). Agresor je u Donjem Vakufu uništio sve što je bilo nerspsko (vjerske, kulturne, historijske objekte) i promijenio je ime grada u Srbobran. 7. korpus ARBiH je u prethodnom vremenskom periodu pokušavao da oslobodi Donji Vakuf, ali bezuspješno. Sada je to uspješno izveo i Donji Vakuf je vratio svoj „historijski sjaj“. Ovaj grad je „nadvladao“ nasilnu mržnju i mentalitet srpskog agresora koji ga unatoč svim poniženjima i destrukcijom nije uspio poraziti.

35 Radi se o koordiniranoj Operaciji „Maestral“ (eng. „Mistral“) u kojoj su učestvovali 4. i 7. gardijska brigada HV, 3. brigade HVO, 5. i 7. korpus ARBiH kada su zauzeli Jajce, Drvar, Šipovo, Bosanska Krupa, Bosanski Petrovac i Ključ. Ova Operacija je trajala od 8.9. 1995. godine do 17.9. 1995. godine. Odvojeno od toga 5. korpus ARBiH je koncipirao i realizirao Operaciju „Sana 95“ kada zauzima Bosansku Krupu i Bosanski Petrovac gdje se spaja sa jedinicama 7. korpusa, a nakon toga dolazi do zauzimanja Ključa i Sanskog Mosta. To su dvije odvojene Operacije, ali u koordiniranom obliku.

4. OPERACIJA „SANA 95“ - OGRANIČENA PRAVDA, UNIŠTENA SLOBODA I NEPRAVEDAN MIR

Operacija „Sana 95“ je oslobodilačka i ujedno posljednja operacija 5. i 7. korpusa ARBiH koja je trajala od 13. septembra do 13. oktobra 1995. godine. To je bila jedna od najvećih i najuvjerljivih pobjeda nad srpskim agresorom, koja nije završila na vrijednostima univerzalne pravde, slobode i jednakosti, nego, naprotiv, pod ograničenim i unaprijed planiranim uticajima evropske i svjetske politike (SAD). U čemu se ogledao cilj operacije „Sana 95“? Plan i cilj „Operacije Sana 95“ ogledao se u sljedećim postavkama: „General Dudaković je trebao da grupiše svojih osam brigada u dvije operativne grupe. Prva, koja bi obuhvatala četiri brigade, trebala je ići osom Bosanski Petrovac-Ključ. Nakon zauzimanja Ključa, grupa bi se podijelila na dva dijela, s jednim dijelom snage koja bi išla prema Mrkonjić Gradu, a druga prema Sanskom Mostu. Druga grupa, sa ostale četiri brigade, je trebala izvesti ofanzivu na osi Krupa-Bosanski Novi-Prijedor. 7. korpus brigadnog generala Mehmeda Alagića trebao je zauzeti Donji Vakuf, u kojem su odbijani napadi ARBiH od 1994, ići glavnim pravcem za Banja Luku i potom proći kroz Skender-Vakuf i Kotor-Varoš. Ako je moguće, 5 i 7. korpus trebali bi se povezati blizu Mrkonjić-Grada“.

Kako je sve krenulo? Operacija „Sana 95“ počela je tačno u 6,00 sati. Prvi cilj je bio da se zauzme Bosanski Petrovac. Već u 6 sati i 30 minuta snage Armije Republike BiH probile su neprijateljsku liniju odbrane na nekoliko mjesta. Iza ponoći, tačnije u 1 sat i 10 minuta, jedinice 502. viteške brdske brigade ušle su u Bosanski Petrovac, a nastavak dana iskorišten je za čišćenje terena i likvidiranje i zarobljavanje razbijenih neprijateljskih snaga srpskog agresora. Nakon kraćeg odmora, 16. septembra 1995. godine, preneseno je naređenje komandanta Petog korpusa, generala Atifa Dudakovića, da se forsiranim maršom krene prema Ključu. Jedinice su motornim vozilima u marševskoj koloni upućene ka Ključu. Prema tom gradu krenuli su i pripadnici 510. oslobodilačke brigade koji su vodili uspješne borbe na pravcu Begova Glava - Veliki Ljutoč - Dubovsko - Vrtoče - Bosanski Petrovac.

Pripadnici 510. oslobodilačke brigade, na čijem je čelu bio komandant Amir Avdić, pješačili su punih 11 sati i prešli blizu 40 kilometara, sve vrijeme vodeći borbu sa neprijateljem. Dolaskom u Krnjušu, ova jedinica obezbjeđivala je lijevo krilo, čime je omogućeno napredovanje 517. slavne brdske brigade prema Sanskom Mostu, a 510. slavna i 501. slavna brdska brigada krenule su prema Ključu. Nakon žestokih borbi na Laništu, u Velagićima i u Pudinom Hanu, oko 21.00 sat, jedinice 501. i 510. brdske brigade pobjedonosno ulaze u Ključ. Vremena za slavlje nije bilo, a već narednog dana u ranim jutarnjim satima 510. slavna brdska brigada u borbenom potretku kreće ka Sanskom Mostu. Sanski Most je bio tu, tik pred njima. Svjesni snage jedinica Petog korpusa Armije RBiH, četnici su u rejonu Sanskog Mosta organizovali odsudnu odbranu. Nešto prije dolaska snaga Armije Republike BiH, u rejon Vrhpolja agresorske snage uspjele su minirati most u Vrhpolju i time usporiti napredovanje jedinica Petog korpusa. Vrijeme do oslobođenja Sanskog Mosta počelo se mjeriti minutama. Naime, usiljenim maršom iz Srednje Bosne preko Drvara stizala je već

legendarna 17. viteška krajiška brigada iz sastava Sedmog korpusa Armije RBiH. Priblizavao se trenutak fizičkog spajanja dva najslavnija korpusa Armije BiH - Petog i Sedmog - dvojice legendarnih krajiških komandanata i generala, Atifa Dudakovića i Mehmeda Alagića. 19. septembra 1995. godine, komandant Sedmog korpusa Armije RBiH, general Alagić, izdao je naređenje za marš u pravcu Bosanskog Petrovca 17. viteškoj krajiškoj brigadi pod komandom majora Sakiba Forića. Formirana je kolona od 125 motornih vozila i krenula je pravcem Travnik - Novi Tavnik - Bugojno - Kupres - Livno - Bosansko Grahovo - Bosanski Petrovac. I pored izvjesnih zadržavanja kolone ispred Kupresa i Drvara jedinica je u Bosanski Petrovac stigla u 23.00 sata 20. septembra 1995. godine. HVO se suprotstavljao odluci generala Alagića da preko teritorija pod njihovom komandom uputi svoju jedinicu za Bosansku Krajinu. Bilo je i prijetnji da će kolona biti izložena topničkoj vatri. Komandant Sedmog korpusa bio je čvrst u svojoj odluci. Smotru jedinice izvršio je 20. septembra 1995. godine u Bosanskom Petrovcu komandant Petog korpusa Armije RBiH general Atif Dudaković. Smotra je izvršena u 12 sati, a raport je predao komandant 17. viteške krajiške brigade, major Sakib Forić. Nakon smotre jedinice ove brigade upućene su u rejon razmještaja. Nakon teških borbi sa neprijateljskom vojskom i oslobođenja Bosanskog Petrovca i Ključa, osjetio se zamor kod boraca AR BiH. Komandant Sedmog korpusa Mehmed Alagić izdao je naredbu da kompletna 77. divizija izvrši pripreme za prebacivanje svojih snaga u Bosansku Krajinu. Također, izdana je naredba za pripremu 308. brigade, a potom je traženo od komandanta Armije RBiH, generala Delića, da se na pravac Bosanske Krajine upute i dijelovi snaga iz ostalih korpusa Armije RBiH.

Dijelovi iz ostalih korpusa Armije RBiH po dolasku u Bosansku Krajinu potčinjavaju se Sedmom i Petom korpusu (Prvi, Drugi, Treći, Četvrti korpus). Gardijska brigada i jedinice «Crni labudovi», koje su bile pod neposrednom komandom Generalštaba Armije RBiH. U završnim pripremama za operaciju „Sana 95“, general Alagić je bio jedan od članova tima koji su usaglašavali borbena sadejstva sa dijelovima Hrvatske vojske i HVO³⁶. Period od 18.9. do 10.10. 1995. godine karakterističan je po tome da su četničke snage svim raspoloživim ljudstvom, uz angažiranje artiljerije i oklopno-mehaniziranih snaga, pokušavali sve vrijeme zaustaviti nadiranje jedinica Armije RBiH. Zajedničkim dejstvima, jedinice 502. viteške brdske brigade, Prve gardijske i 510. oslobodilačke su 9.10. 1995. godine, žestoko udarile pravcem Banjići – Smajino Brdo- Donji Dabar – Sanski Most. Napadna djelovanja odvijala su se prema planu i agresorska vojska je bila prinuđena na povlačenje, a jedinice Armije RBiH pristupile su završnim fazama oslobođenja grada i gonjenja neprijatelja, čije su se snage povlačile u neredu. U Pilipovićima je došlo do fizičkog spajanja 502. viteške brdske brigade i Prve gardijske brigade Generalštaba Armije RBiH, i ove dvije jedi-

36 U svojoj knjizi „5. korpus (1992.-1995.)“ brigadir Bejdo Felić iznosi ponašanje HVO-a u Operaciji „Sana 95“: „Najzad, nešto o aktivnostima HVO-a regije Bihać. Tom prilikom predloženo mu je da i njihova jedinica uzme učešće u borbama u operaciji „Sana-95“. Dobijen je iznenađujući odgovor. „Postrojbe su na odmoru do daljnjeg. Zapovijedi primam samo iz stožera Grude“. Žalostan odgovor i stav, kao i odnos prema zajedničkom neprijatelju. Ovoga puta kao i da nije njihov već samo neprijatelj bošnjačkog prijatelja. Oni neće da znaju da se ovom operacijom oslobađaju i brojna sela bosanskih Hrvata“ (Felić, B.2002:573).

nice silovito kreću ka Sanskom Mostu. Bježeći od Armije BiH koja je nadirala prema Sanskom Mostu, četnici su minirali most na rijeci Sani između Tomine i Vrhpolja kako bi ih tako zaustavili u silovitom napredovanju. To im nije uspjelo. Neprekidno vodeći borbe, uveče 9. oktobra 1995. godine, oko 23,30 sati, dijelovi 502. viteške brdske brigade i BVP-a Petog korpusa prešli su most na rijeci Sani i ušli u centar grada. Neprijatelj je još pružao žestok otpor iz gradske pošte, međutim ne dugo. Neposredno nakon oslobođenja grada, sa drugih pravaca, vodeći neprekidne borbe, pristizu i drugi dijelovi jedinica iz sastava Petog i Sedmog korpusa Armije RBiH. Šta se može kazati iz rezultata Operacije „Sana 95“? Može se kazati sljedeće: Oslobođen je veliki dio sjeverozapadnog dijela Bosanske Krajine (Bosanska Krupa, Bosanski Petrovac, Ključ i Sanski Most). Izvršeno je uspješno spajanje jedinica 5. i 7. korpusa do kojeg je došlo veoma teško i usporeno iz razloga što je vladalo, također nepovjerenje od strane snaga HVO i HV. Srpskom agresoru je prijetio konačan pad, a nastavak Operacije „Sana 95“ je trebao da se odvija u zauzimanju Bosanskog Novog, Prijedora i naposljetku najvećeg centra i lokacije srpskog agresora. 5. i 7. korpus ARBiH je u nekim borbenim situacijama morao da uspostavlja linije odbrane nakon zauzimanja gradova, jer je srpski agresor stalno izvodio kontranapade, a bio je vidljiv i veliki umor kod boraca.

Sada se postavlja glavno pitanje Operacije „Sana 95“, a to je: Da li je 5. i 7. korpus mogao da zauzme Banja Luku? 5. i 7. korpus je mogao da zauzme definitivno Banja Luku, ali je za to trebao prema vlastitom mišljenju jedan do dva mjeseca. Zašto govorim o ovom vremenskom periodu? Iz razloga što je bilo potrebno da se uspostave jake i čvrste linije odbrane, kako bi se rasporedile daljnje snage u napadu. Svjetska politika je stalno nametala neki vremenski rok u zauzimanju gradova, što je samo bio cilj da se „uspostavi“ omjer 51:49. Ona je napravila veliku grešku u svojoj praksi, jer je nagradila srpskog agresora i „instalirala“ mu je legalno etničko-nacionalističku teritoriju koja je zauzeta: agresijom i najvećim monstruoznim radnjama (ubijanje, silovanje, paljenje, pljačkanje, eksterminacija) što je rezultiralo genocidom. Bosanski Novi je tako izgubio svoj historijski kontinuitet, pa je postao Novi grad³⁷, što odgovara srpskom nacionalističkom svjetonazoru. Prijedor je kao mjesto genocida (stradalo je 5200 Bošnjaka i Hrvata) ušlo pod kontrolu srpske većine. Banja Luka je sada postala mono-nacionalna, i tamo više nema Bošnjaka i Hrvata koji su sada samo „nacionalne manjine“. Dalje se moglo ići. Samo je bilo potrebno više vremena kako bi se utvrdio daljnji koncept i realizacija na putu za pobjedu nad srpskim agresorom. HV i HVO su se povukli puno prije, jer Banja Luka kao grad nije bio u interesu u hrvatske političke javnosti (Franjo Tuđman, Gojko Šušak i ostali). Realiziraju i posljednju Operaciju „Južni potez“ u periodu od 8.10. do 11.10.1995. kada zauzimaju Mrkonjić Grad i hidroelektranu „Bočac“ koja je osiguravala Banja Luku električnom energijom. Ponovo i na isti način, radi se o slabom otporu srpskog agresora čije su se snage povlačile prema Banja Luci. Djelovanje njihovih snaga je bilo, što će se

37 Nešto slično može se vidjeti i u Skender Vakufu, koji je imao u sebi „sliku“ tradicionalnog, vrijednosnog i historijskog bića države Bosne i Hercegovine. Srpske vlasti su porušili sve što je nesrpsko, multikulturalno obojeno i različito te su kao rezultat svega preimenovali ime grada u Kneževu.

kasnije potvrditi, planirano i interesno. Imali su više snage, iz razloga što se cijeli tok rata odvijao u državi Bosni i Hercegovini. Položaj tzv. paradržave RSK je bilo lako eliminisati, jer je HV mogla da osvaja prostore u kratkom vremenskom periodu, iz razloga što je većina srpske mašinerije išla na konačno uništenje Bihačke enklave. O terenu da se ne govori. 5. korpus ARBiH je tako „cijedio“ agresora, i doživio je veliki umor, dok je HV bila više spremna i odmorna da ide do kraja. Kada se sagleda realna slika svega 5. i 7. korpus ARBiH bi imao puno lakše realizacije da je postojalo jako povjerenje i dobra namjera od HV i HVO-a. Ukoliko bi postojalo koordinirano djelovanje u nastavku Operacije, Banja Luka bi brže i mnogo ranije bila zauzeta. Da je 5. i 7. korpus ARBiH zauzeo Banja Luku to bi bio definitivni poraz srpskog agresora i eliminacija tzv. paradržave RS, kao što je slučaj bio u Republici Hrvatskoj. Nažalost, to se nije desilo, jer je sve bilo planirano i dogovoreno unaprijed. Pregovori su rezultirali potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma koji će, kao što će se pokazati do današnjih dana pokazati svoje nedostatke. Svjedoci smo stalnih i upornih priča o nemogućnosti zajedničkog života. To je dolazilo i dolazi od srpskih (prije Radovan Karadžić, a danas Milorad Dodik) i hrvatskih (prije Mato Boban, a danas Dragan Čović) političkih predstavnika koji žele da formiraju „propale“ paradržave. Planirali su i radili tako u periodu od 1992-1995. godine, ali se nisu nadali da će naići na posljednju vojno-sposobnu generaciju ljudi koji vole ove zemlju, i koji su dokazali još jednom svijetu da država Bosna i Hercegovina nije nikada „šapatom pala“. Države Bosne i Hercegovine je bilo, ima je i bit će je.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U ovom radu je detaljno prezentirana i obuhvaćena uloga i značaj vojnih operacija 5. i 7. korpusa ARBiH u periodu od 1994-1995. godine. Radi se o smislu egzistiranja i djelovanja 5. i 7. korpusa ARBiH, a što je proizvod historijskih normi i vrijednosti borbe za jedinstvenu, zajedničku, pravednu, slobodnu i nedjeljivu državu Bosnu i Hercegovinu. Historija je mogla da se odvija drugačijim, težim i opasnim tokom da nije bilo 5. i 7. korpusa ARBiH koji se, zahvaljujući vojno obrazovanim i sposobnim ljudima suprotstavio daleko jakom i moćnom srpskom agresoru. Prvi dio rada obuhvata formu i sadržaj 5. i 7. korpusa ARBiH, a odnosi se na sljedeća pitanja: Kada je formiran 5. a kada 7. korpus ARBiH? Ko je bio komandant, a ko načelnik štaba 5. i 7. korpusa ARBiH? Šta je obuhvatala zona odgovornosti 5. i 7. korpusa ARBiH? Šta je obuhvatala organizacijsko-formacijska struktura 5. i 7. korpusa ARBiH? Drugi dio rada obuhvata ulogu i značaj vojnih operacija 5. korpusa ARBiH u periodu od 1994-1995. godine. Odabrao, analizirao i obradio sam sljedeće vojne operacije iz razloga što ove Operacije bile najznačajnije i najuticajnije, a to su: Operacija „Tigar-Sloboda 94“, Operacija „Breza 94“, Operacija „Grmeč 94“ i Operacija „Pauk“. Treći dio rada obuhvatao je vojne operacije koje su realizirane u kratkom vremenskom roku, ali i u najtežim vremenskim uvjetima i prilagođavanju snaga, a to su: „Kupreška Operacija Jesen 94“, Operacija „Domet-1“ (poznatija kao Operacija „Vlašić“) i „Donjevakufska

Operacija". Četvrti i ujedno posljednji dio rada obuhvata posljednju, ali nezavršenu Operaciju „Sana 95“ koja je koncipirana i realizirana precizno i organizirano. Nažalost, srpskog agresora je „spasila“ internacionalna politička elita koja mu je „instalirala“ i „legalizirala“ paradržavu koja je nastala na agresiji, monstruoznim djelima (ubijanje, silovanje, paljenje, pljačkanje i eksterminacija), i naposljetku genocidom. Na to ne može biti niko ponosan. Što dolazi sa strane srpskog političkog vodstva i naroda kojem mu pripada je žalosno i tragično. Isto se vidi i kod hrvatskog političkog vodstva i naroda kojem mu pripada. Potrebno je u zaključnim razmatranjima dati upute i smjernice mladim generacijama i budućim naraštajima, što sam i naveo u jednom dijelu rada. Šta će mlade generacije i budućí naraštaji imati za priliku? Mlade generacije i budućí naraštaji će imati za priliku da uče o vojnoj historiji i sociologiji u kontekstu uloge i značaja vojnih operacija 5. i 7. korpusa ARBiH. Na taj način će se razvijati i jačati svijest o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini, njenim tekovinama i historijskom identitetu i kontinuitetu. Što se tiče bosanskohercegovačke društvene i obrazovne javnosti, ona bi trebala da u svojim okvirima koncepta i prakse znanja, normi, vještina i navika koncipira i kreira udžbenik koji bi se bavio ulogom i značajom vojnih operacija 5. i 7. korpusa ARBiH u periodu od 1994-1995. godine. Ovo govorim iz razloga što se od završetka rata ne radi na promjenama u obrazovanju, koje je sve više teoretsko, a sve manje praktično. Kao nedostatak kvalitetnih rezultata i istraživanja u nastavi, hrvatska i srpska etničkonacionalistička politička grupa stvara i nameće teze o građanskom ratu, odgovornosti sve tri strane, bošnjačkom nacionalizmu i unitarizmu, nemogućnosti zajedničkog života i naposljetku- negiranju i vrijedjanju 5 i 7. korpusa, ali i svih ostalih korpusa ARBiH, nazivajući je prefiksom „takozvane“ i „agresorske“. Bošnjaci ne trebaju i ne smiju se stidjeti ARBiH, kao i svi građanski opredijeljeni Srbi i Hrvati. To je bila jedina legalna i državna vojska koja je položila sve ispite i oborila sve ono što se učilo na najpriznatijim, najvećim i najpoznatijim univerzitetima svijeta. Obaveza je i čast pamtiti.

Mirsad Čukle

KRVAVIM STAZAMA PRENJA

Knjiga Krvavim stazama Prenja, prva je koja poslije 22 godine od završetka rata govori o složenim, zamršnim i teškim pitanjima odbrane područja općine Konjic, koje se nalazi u srcu BiH, na granici dviju regija, zamišljenih granica nasilne podjele BiH. Komandant i prosvjetni radnik, Ibrahim Hota, vodio je ratni dnevnik kojeg je pretočio u knjigu od 383 stranice, te tako dnevnik učinio dostupnim najširoj javnosti. Iako su njegova zapažanja i tvrdnje potkrijepljene konkretnim dokazima, sigurno je da će izazvati oprečna mišljenja, posebno mnogobrojnih prozvanih, jer je ovo područje bilo raj za razne, velike i male, manipulatore.

Hrabro, oštro i kritički Hota otvara mnoga pitanja odbrane Hercegovine i posebno Konjica, a odgovori nadležnih još se čekaju. Njegove tvrdnje, zabrinutosti i strahove, poslijeratna praksa pokazuje opravdanim, jer je opšte stanje sve gore, a država još nije prošla porođajne muke, agonija započeta 1992., produbljena 1993., nastavlja se sve do danas.

Zbog izuzetnog geostrateškog i privrednog značaja područja općine Konjic, zbog Neretve kao zamišljene granice srpskih i hrvatskih agresora na grad, oni su udruženim snagama sve učinili da ga i osvoje. Ljubina je dominantna kota iznad grada koja se jednom stranom naslanja na Prenj, a drugom stranom spušta se na magistralnu cestu M 17, Sarajevo - Mostar. Vojni stratezi Vojske RS pravilno su ocijenili značaj ovih dominantnih kota, te ih pokušali zaposjesti prvih dana agresije, gdje je 5.5.92. godine došlo i do prvog oružanog sukoba sa braniteljima, kao i do prvih žrtava na obje strane.

Svjesna značaja Ljubine za odbranu grada bila je i komanda ARBiH, pa su i branitelji žurili da zauzmu dominantne kote iznad grada. U tim sudbonosnim danima za grad, Ibrahim Hota bio je na čelu, bio je na licu mjesta, ispred svih nas, oči u oči sa neprijateljem. O tome govori knjiga čije predstavljanje je organizovano u Domu kulture u Konjicu, 21.4.2017. godine.

Knjiga svjedoči o nadjudskim naporima najsvjesnijeg običnog čovjeka, koji brani čast bosanskog vojnika, koji daje sve od sebe ali je zbunjen ponašanjem međunarodnih snaga, nesposobnošću i podijeljenošću najviših vojnih i političkih organa BiH, grupa i pojedinaca koji zajedničke nevolje uvijek pretvaraju u ličnu korist. Npr. prve ratne godine pojedinci su ismijavali branioce i izbjegavali mobilizaciju, otvarali kafiće, bavili se „prevođenjem“ preko linija odbrane, bogatili se švercujući municiju,

oružje i raznu robu, da bi poslije toga postajali moćni vojni, a kasnije mirnodopski funkcioneri?

Knjiga je ovo protiv mržnje jer ju je pisao jedan iskusni prosvjetni radnik, dokazani patriota, humanista, antifašista, kozmopolita koji teško proživljava raspad njegove velike Jugoslavije, agresiju na njegov zavičaj-Višegrad, njegovu Bosnu i Hercegovinu, nestanak njegove bosanske nacije, urušavanje sistema vrijednosti zasnovanog na univerzalnim ljudskim vrijednostima u kojem se pravda, poštenje, patriotizam, humanizam, solidarnost, zamjenjuju licemjerjem, lopovlukom, sistemom snalaženja, politikantstvom...

Drama koju proživljava autor, ujedno je i drama svakog poštenog borca i građanina koji voli svoju državu BiH. Krik najpoštenijih pojedinaca ne čuje se u moru sva kojakih vojski, ideja, projekata, laičkih tumača vjere, agresije i odbrane, svako selo imalo je svoju politiku i mnogo sitnošićardžijskih grupa.

Autor je pravilno shvatio red prioriteta i na prvo mjesto stavlja odbranu teritorije i izgradnju države, ali vremenom, otvoreno ili prikriveno, nešto zvanično nešto nezvanično, kao prioritet nameću se druge vrijednosti, što znatno sužava patriotski front odbrane BiH, na radost agresora, njihovih i bjelosvjetskih tajnih i javnih obavještajnih službi, koji su na ovom prostoru razvijali intenzivne aktivnosti, najviše kroz humanitarno-vjerske organizacije. (Kobno za odbranu bilo je odstupanje od Platforme za odbranu RBiH koju je Predsjedništvo države usvojilo 22.6.1992., a koja je okupljala sve patriotske snage u široki front odbrane).

Vrijednost knjige je u malim pričama o ljudskim sudbinama, u izvornosti građe, dokumentovanju događaja, brizi za „malog“ čovjeka-borca, za svakog stanovnika mjesne zajednice, posebno ranjene i protjerane, ovo je knjiga najljepši i najtrajniji, pokretni spomenik braniteljima Ljubine, Konjica i BiH. Autor teško preživljava zaboravljanje i pogibiju svakog svoga borca, a bilo ih je mnogo, često i zbog nepoštivanja komande i vojne discipline. Ovakve knjige su rijetke, dokumentarističke, emotivne, opisuju „pogled iz rova“, sa prve linije odbrane, i najvrijednije su, jer su „historija pisana odozdo“.

„Prošlost nije mrtva. Ona i nije prošlost“, kaže Wiliam Fokner, a autor slijedi tu misao jer je svjestan da je prošlost sadržana u sadašnjosti, da utiče na budućnost. Mnogi još nisu shvatili da se historija ponavlja onima koji je zaboravljaju, a da se ne zaboravi Ljubina tu je ova knjiga kao znak zahvalnosti braniocima i kao poruka i pouka svim bh. generacijama i nacijama, kao lekcija za život.

Komandantu Hoti treba čestitati i vjerovati, jer je svoju moralnost i hrabrost dokazao i u situacijama opasnim po život. Uvijek je išao ispred svojih boraca i ličnim primjerom potvrđivao svoju riječ i odanost odbrani slobode i dostojanstva, kao najviših ljudskih i civilizacijskih vrijednosti.

Mudrost kaže da u ovakvim situacijama nema nevinih - zločin čine i oni koji šute, a Ibrahim Hota ne šuti. Svjedok je jednog vremena, iznosi poučno lično iskustvo, čuvar je sjećanja, svjestan odgovornosti i dužnosti iznošenja ratnih iskustava, ima mnogo poginulih u užoj porodici u Višegradu i Sarajevu, ali čovjek je to koji zna

praštati, koji ne zaboravlja, ne sveti se nikome, koji pamti i poručuje da se trebamo suočiti sa prošlošću i okrenuti se budućnosti.

Na Ljubini se branilo i Sarajevo i cijela BiH, što ni u samom Konjicu nije dovoljno valorizovano ni dokumentovano, a kako onda da se u drugim gradovima cijeni doprinos Konjica, koji je BiH spasio više puta. Učitelj, pedagog, odgajatelj, pukovnik i komandant Hota napravio je vrijedno djelo, iznio vlastita iskustva i iskušenja, dao trajne pouke i poruke, što posebno mladi trebaju znati cijeniti.

A institucije su tu da utemelje kolektivnu memoriju, da organizuju cjelovit zapis o odbrani ovoga grada u koji nikada nije ušla agresorska čizma. Konjic je, doturanjem municije i hrane, prijemom ranjenika i izbjeglica pomogao mnoge brigade i gradove, što još uvijek nije dovoljno opisano.

Mudrost kaže da u ovakvim situacijama nema nevinih - zločin čine i oni koji šute, a Ibrahim Hota ne šuti. Svjedok je jednog vremena, iznosi poučno lično iskustvo, čuvar je sjećanja, svjestan odgovornosti i dužnosti iznošenja ratnih iskustava, ima mnogo poginulih u užoj porodici u Višegradu i Sarajevu, ali čovjek je to koji zna praštati, koji ne zaboravlja, ne sveti se nikome, koji pamti i poručuje da se trebamo suočiti sa prošlošću i okrenuti se budućnosti.

Na Ljubini se branilo i Sarajevo i cijela BiH, što ni u samom Konjicu nije dovoljno valorizovano ni dokumentovano, a kako onda da se u drugim gradovima cijeni doprinos Konjica, koji je BiH spasio više puta. Učitelj, pedagog, odgajatelj, pukovnik i komandant Hota napravio je vrijedno djelo, iznio vlastita iskustva i iskušenja, dao trajne pouke i poruke, što posebno mladi trebaju znati cijeniti.

A institucije su tu da utemelje kolektivnu memoriju, da organizuju cjelovit zapis o odbrani ovoga grada u koji nikada nije ušla agresorska čizma. Konjic je, doturanjem municije i hrane, prijemom ranjenika i izbjeglica pomogao mnoge brigade i gradove, što još uvijek nije dovoljno opisano.

“SLUČAJ DOBROVOLJAČKA” POLIGON VELIKOSRPSKIH LAŽI I PODVALA

Tokom sudskog procesa Ejupu Ganiću u Londonu 2010. godine, Srbija je priznala da se 2. maja 1992. godine desio međunarodni oružani sukob na prostoru Republike Bosne i Hercegovine i da je na strani Srbije učestvovala Vojska Jugoslavije.

I, danas 26. godina nakon 2. i 3. maja 1992. godine, velikosrpska propaganda maltretira region mnoštvom podvala o tzv. “slučaju Dobrovoljačka” i navodnom velikom nekažnjenom ratnom zločinu nad “nedužnim vojnicima Jugoslovenske narodne armije”.

Elaboracija i rasvjetljavanje svih događaja, koji su se desili u nekoliko poslijepodnevnih sati 2. i 3. maja 1992. godine, predstavlja dug prema historiji države BiH, gradu Sarajevu, budućim generacijama. Neozbiljnim pristupom istraživanja ovog datuma, dozvolilo se instaliranje tzv. „slučaja Dobrovoljačka“, tako da u medijskim istupima niko ne koristi termin „slučaj napada na Predsjedništvo RBiH od strane agresorske Vojske Jugoslavije“ ili „slučaj otmice predsjednika Predsjedništva RBiH Alije Izetbegovića.“

Uglavnom, i domaći mediji koriste termin „slučaj Dobrovoljačka“.

Velikosrpska propaganda redovno objavljuje spisak od 42 vojnika koji se vode na spisku “ubijenih u Dobrovoljačkoj”.

Niko ne postavlja pitanje - koliko je za ta dva dana ubijeno građana Sarajeva?

Niko ne navodi da je samo u Starom Gradu poginulo sedam policajaca Stanice policije Stari Grad, da je ubijeno više branilaca Sarajeva, da su ubijene desetine civila...

Na spisku srbijanske optužnice za tzv. “slučaj Dobrovoljačka” nalaze se sljedeća lica:

1. Bešlić Kruno, vojnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
2. Blagojević Aleksandar, vojnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
3. Bojanić Nebojša, vojnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
4. Vitković Dragan, vojnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
5. Gajić Zoran, vojnik

6. Gvozdrenović Obrad, poručnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
7. Gluhović Aleksandar, rezervista, vojni policajac
8. Divović Goran - Divac, vojnik, poginuo 2.5.1992.
9. Đukić Miodrag, vojnik dobrovoljac, poginuo 3.5.1992.
10. Janjić Milomir, poginuo 3.5.1992.
11. Jelić Slobodan, vojnik, poginuo kod kinosale „Đuro Đaković“, 3.5.1992.
12. Jovanić Boško, potpukovnik, poginuo u ulici Dobrovoljačka 3.5.1992.
13. Jovanović Nebojša, vojnik
14. Jovanović Srećko, vojnik, poginuo kod kinosale „Đuro Đaković“, 3.5.1992.
15. Kastrati Nihad, poručnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
16. Kočiš Robert, vojnik
17. Labudović Marko, major, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
18. Mihajlović Boško, pukovnik, poginuo u ulici Dobrovoljačka 3.5.1992.
19. Mojsilović Milomir, vojnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
20. Nikolić Mladen, vojnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
21. Nikolić Srđan, vojnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
22. Ninkov Predrag, vojnik, poginuo u kafiću 29.4.1992.
23. NN Vesna, poginula kod kino-dvorane Sutjeska 3.5.1992.
24. NN Čedo
25. NN Dževad, portir poginuo u Domu JNA 2.5.1992.
26. Nović Perica, vojni policajac, Komanda Druge vojne oblasti 2.5.1992.
27. Pajović Radoš, vojnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
28. Petrović Vitomir, vojnik
29. Petrović Vlastimir, vojnik
30. Petrović Gradimir, pukovnik, poginuo u ulici Dobrovoljačka 3.5.1992.
31. Popović Branko, vojnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
32. Radulović Budimir, dr. pukovnik, poginuo Dobrovoljačka 3.5.1992.
33. Rakić Željko, vojnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
34. Ritan Stevo, vojnik
35. Rotić Kozafer, vodnik
36. Simić Ivica, desetar, dobrovoljac, nestao 3.5.1992.
37. Sokić Miro, pukovnik, poginuo u ulici Dobrovoljačka 3.5.1992.
38. Tomović Zdravko, vojnik, poginuo u ulici Dobrovoljačka 3.5.1992.
39. Urošević Saša, vojnik, poginuo u kafiću 29.4.1992.
40. Cvetković Ivica, poručnik, poginuo kod Skenderije 2.5.1992.
41. Cerović Predrag, vojnik, poginuo kod kinosale „Đuro Đaković“, 3.5.1992.

42. Šuko Nurmela, građansko lice u vojsci, poginula u ulici Dobrovoljačka 3.5.1992.

Na ovom spisku se najbolje vidi manipulacija od strane države Srbije žrtvama, s ciljem da se uvećava broj onih koji su uistinu poginuli u Dobrovoljačkoj ulici 3.maja 1992.godine.

Zašto je ovo i kome još uvijek potrebno?

Zašto se već 25 godina uporno skriva istina da je između 20 i 30 vojnika i starješina Vojske Jugoslavije izginulo 2.maja 1992. u pokušajima da zauzmu strateške tačke u Sarajevu, među njima i zgradu Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine?

Zašto se podlo podmeće kako su svi oni „mučki i zločinački masakrirani u koloni koja se mirno povlačila iz grada“ dan poslije, 3.maja 1992.

Jedan od razloga nesumnjivo je u pokušaju da se, falsifikovanjem i skrivanjem istine, sakriju i zaštite od pravde istinski krivci za smrt i pripadnika Vojske Jugoslavije i, naravno, svih drugih žrtava tog 2. maja u Sarajevu.

Sem toga, ovakvim povećavanjem broja „žrtava u koloni“ krije se i notorna činjenica da su pripadnici Vojske Jugoslavije poginuli kao napadači, a ne kao napadnuti.

U jednom od svojih posljednjih intervjuja, general Milutin Kukanjac, koji je umro 2002. godine, posebno se bavio beogradskom propagandom u odnosu na slučaj Dobrovoljačka ulica:

- Pošto se mnogo manipuliralo, lagalo, izmišljalo o tome koliko je stradalo u Dobrovoljačkoj ulici, vrijeme je jednom da se kaže tačno, a to samo mogu ja. U toj Dobrovoljačkoj ulici oni su napali jedno sanitetsko vozilo. Poginuo je jedan vojnik – Tomović Zdravko, iz Han-Pijeska, tri pukovnika – Sokić Miro, Radulović dr. Budimir i Mihajlović Boško, i jedan potpukovnik – Jovanić Boško, i jedna žena, Muslimanka, Šuko Nurmela, koja je došla iz Zagreba sa tom komandom, i ona je rekla: «Ja neću nikakvu drugu vojsku, ja idem sa mojom vojskom, pa neka poginem». Znači, šest osoba je stradalo, od 261.

Valjda su ovi u Beogradu izgubili strpljenje što mi nismo stradali, već ne stradamo. Te laži koje su prosute oko Dobrovoljačke je nešto najsramnije što se može čuti. Ja sam se borio da to objelodanim. «Novosti» nisu smjele, «Politika» - ma ni govora. «Televizija Srbije» - ma ni govora. «Radio Beograd» - ma kakvi. Do dan-danas“.

Analizom spiska 42 navodne žrtve iz „Slučaja Dobrovoljačka“, vrlo lahko se da dešifrovati sva podvala i manipulacija koja se evo već decenijama sprovodi iz Beograda.

1. Na spisku srbijanskog tužilaštva nalazi se i ime pukovnika Gradimira Petrovića, kao osobe koja je ubijena 3.maja 1992. u Dobrovoljačkoj ulici. Pukovnika Petrovića, nikada general Kukanjac nije spomenuo.

2. Na spisku se nalaze imena trojice vojnika Srećka Jovanovića, Predraga Cerovića i Slobodana Jelića, a kao mjesto pogibije je navedena lokacija kina Đuro Đaković.

Međutim, opštepoznato je da su svih 27 specijalaca koji su bili odsječeni u pomenutom kinu i koji su se 3.maja 1992. godine predali Dževadu Topiću Topi, Ademu Ježu, Zoranu Čegar i njihovim saborcima, preživjeli i vrlo brzo razmijenjeni.

Prešućuje se u kreiranju spiska žrtava da su pomenuti vojnici poginuli u transporteru kod kafića „Estrada“, koji je uništio branilac Sarajeva, rahmetli Alija Miladin.

3. Na spisku se nalazi sedam imena vojnika za koje nije uopšte utvrđeno gdje su i kada poginuli (Gajić Zoran, Jovanović Nebojša, Kočiš Robert, Petrović Vitomir, Petrović Vlastimir, Ritan Stevo – vojnici i Rotić Kozafer, vodnik).

Navedeno je ime jednog rezerviste (Gluhović Aleksandar, rezervista, vojni policajac), dvojice dobrovoljaca (Simić Ivica, desetar dobrovoljac, nestao 3.5.1992., Đukić Miodrad, vojnici dobrovoljac, poginuo 3.5.1992.) što argumentovano dokazuje da su se u Komandi Druge vojne oblasti nalazili srpski vojnici koji su tu došli nakon počinjenja zločina u Vukovaru i drugim dijelovima Hrvatske u jesen 1991. godine.

Također, na spisku se nalaze i tri NN osobe (NN Vesna, kino Sutjeska 3.5.1992., NN Čedo, NN Dževad, portir Dom JNA 2.5.1992.), kao i imena dvojice vojnika (Urošević Saša i Ninkov Predrag), čija se mjesta pogibije navodi izvjesni kafić, a kao datum smrti 29.4.1992.godine, četiri dana prije incidenta u Dobrovoljačkoj.

4. Na spisku žrtava Dobrovoljačke nalaze se i imena specijalaca Vojske Jugoslavije, koji su pod komandom majora Marka Labudovića poginuli kod Skenderije 2. maja 1992. godine u pokušaju osvajanja zgrade Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine.

Danas je sasvim jasno da se u Komandi Druge vojne oblasti Vojske Jugoslavije na Bistriku nalazio i pouzdani kadar Srpske demokratske stranke BiH, koji će nakon nekoliko dana postati okosnica komande Vojske Republike Srpske: prije svega pukovnik Dušan Kovačević i potpukovnik Petar Salapura.

Interesantno je da je 3. maja 1992. godine u koloni u Dobrovoljačkoj ulici poginuo Zdravko Tomović iz Han-Pijeska, koji se danas vodi kao poginuli borac Vojske Republike Srpske.

Postavlja se pitanje da li je Vojska Republike Srpske u to vrijeme postojala?

Prema dostupnoj dokumentaciji, postavlja se pitanje - otkud pripadnici Mladićeve vojske u komandi kod generala Kukanjca.

Posljednjih godina, na obilježavanjima u Dobrovoljačkoj ulici pojavljuje se i Gordana, sestra poginulog potporučnika Obrada Gvozdrenovića i maltretira javnost pitanjem: „Kad će odgovarati onaj ko je ubio mog nevinog brata?“

Međutim, prava istina je da se Gvozdrenović ne nalazi na spisku poginulih u Dobrovoljačkoj, jer je poginuo dan ranije, 2. maja 1992. godine kod Skenderije, u diverzantskom napadu na Predsjedništvo RBiH.

Inače, većina poginulih 2.i 3. maja 1992. godine su bili državljani Srbije.

Mr. Husnija Sejdinović

„BOSNA U SRPSKOJ POLITICI“

(KNJIGA ISTINE I ARGUMENTATA)

Ovih dana je Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu čitaocima pripremlilo društveno izuzetno značajnu knjigu „BOSNA U SRPSKOJ POLITICI 2010-2012.“ Autori su dvojica veoma kompetentnih publicista i istraživača društvene stvarnosti: političko-vojni analitičar Fikret Muslimović i prof. dr. pravnih nauka Omer Hamzić. Recenzenti ove obimne i tematski veoma izazovne knjige su dvojica vodećih stručnjaka iz oblasti društvenih nauka: prof. dr. Omer Ibrahimagić i prof. dr. Enes Pelidija.

O TEMATSKOJ SADRŽAJNOSTI I SISTEMATIČNOSTI

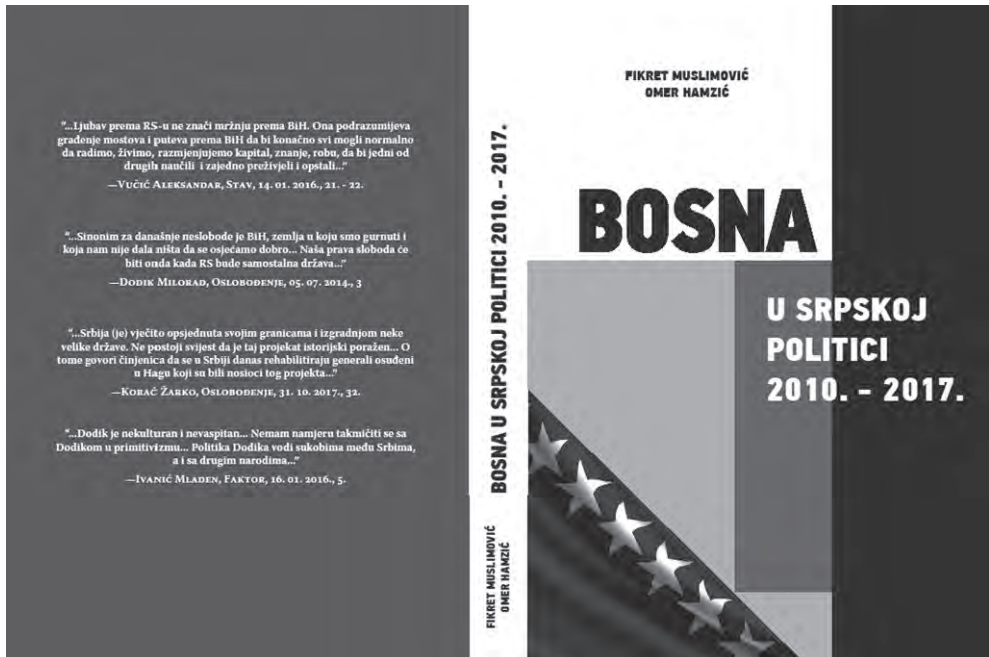
Obzirom da su autori knjigu pisali, sa najboljom namjerom, za čitaoce skoro svih obrazovnih nivoa na prostoru cijele BiH, kao i svih identiteta, nastojali su da knjiga cijelim obimom (od preko 400 stranica) bude tematski veoma sadržajna, interesantna i korisna. Uz to postignut je i zavidan nivo sistematičnosti kao i lahkoća čitanja u jezičkom pogledu, odnosno načinu izlaganja.

Naime, knjiga je strukturirana u dva dijela. U prvom dijelu su izloženi rezultati istraživanja (empirijske činjenice i analiza) na temu „POLITIKA SRBIJE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI 2010-2017.“ (182 stranice). Poštujući principe logičnosti i sadržajnog prožimanja tematike, taj dio knjige je strukturiran u 18 potpoglavlja sa 108 tematski napisanih značajnih aspekata navedene politike. Drugi dio knjige posvećen je temi: „SRPSKA POLITIKA U BOSNI I HERCEGOVINI 2010-2017.“ (oko 200 stranica). Sadržaj drugog dijela knjige izložen je u 26 potpoglavlja sa 113 tematski obrađenih aspekata.

U cjelini, tekst knjige je sistematizovan u 44 potpoglavlja sa 221 tematskim aspektom srpske politike prema i unutar Bosne i Hercegovine. Cijeli tekst je praćen i sa 791 fusnotom, u kojima se argumentuju citirani tekstovi-kazivanja kreatora i realizatora navedene politike. Sve to potvrđuje stanovište da je s razlogom riječ o knjizi veoma argumentarne istine.

Može se reći da su autori sve učinili da se istraživanjem i pisanjem ove unikatne knjige što više pođe do istine. A istina nam je još uvijek nasušna potreba radi neophodnih katarzi, izvinjenja, pomirenja i mira u BiH na dobrobit svih i svakog građanina u njoj. Tom gorućem pitanju u Bosni i Hercegovini autori su posvetili pažnju u

većem dijelu teksta a naročito u posebnom potpoglavlju o tome. Novinski prostor prikaza ove knjige ne dozvoljava ni najmanje osvrtanje na ostale mnogobrojne tematske sadržaje. To nije ni neophodno s obzirom na to da je cjelokupni tematski sadržaj tako znalčki sistematizovan i uređen da ga svaki čitalac ima kao na dlanu. Umjesto toga, korisnije je da ukažem na još nekoliko drugih važnih aspekata.

DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM KAO KONTEKST ISTRAŽIVANJA

Neprocjenjivo je važno što su autori u svom timskom radu na istraživanju aktuelne Srbije prema i u Bosni i Hercegovini, kao polazište i kao kontekst uzeli Dejtonski mirovni sporazum, a posebno Ustav BiH (ANEKS 4). To su učinili jer je Dejtonski mirovni sporazum zaista rezultirao prekidom oružane agresije na BiH i otvorio polazne mogućnosti za trajniji mir.

Upravo iz tih razloga su autori za svoje polazište u empirijskim istraživanjima i analizama uzeli nekoliko ključnih odrednica i vrijednosti, posebno iz Dejtonskog ustava BiH: 1. Dejtonski mirovni sporazum u cjelini, 2. Državnopravni kontinuitet BiH, 3. Nezavisnost, suverenost i teritorijalni integritet BiH, 4. Mir i stabilnost, 5. Međunarodnu obaveznost i odgovornost potpisnika DMS za njegovo poštovanje i sprovođenje, 6. Obaveze i nadležnosti međunarodne zajednice (OHR) da tumači i osigurava ostvarivanje DMS, itd.

Međutim, u cijelom poratnom periodu DMS se zbog veoma izraženih raznovrsnih opstrukcija samo djelimično ostvaruje. U tome učestvuje u velikoj mjeri i politika Srbije osloncem na srpsku politiku u BiH, uz kontinuirano veoma vješto zaklinja-

nje DMS-om. To do kraja argumentuju i autori u njihovoj izuzetno značajnoj knjizi o kojoj je riječ.

Inače, prema istraživanjima i kazivanju prof. dr. Omera Ibrahimagića, u BiH poratno nisu ostvarene skoro 2/3 DMS. Upravo zbog toga država BiH ne može do danas da postane funkcionalna, stabilna i prosperitetna (u knjizi BOSANSKI IDENTITET I SUVERENITET, 2012.).

Interesantno je da rezultati istraživanja i analiza u navedenoj knjizi „BOSNA U SRPSKOJ POLITICI“ dobivaju na značaju i kontekstu prognostičkih stanovišta bivšeg Visokog predstavnika u BiH, dr. Wolfganga Petrića, koji je rekao: „Ako je Dejton na početku bio pojas za spašavanje, tokom godina pretvorio se u luđačku košulju... zbog konstrukcijskih grešaka Mirovnog sporazuma i snažnih opstrukcija... kad je konačno potpisan Dejtonski mirovni sporazum, tek tada je počeo stvarni kraj Bosne kakvu smo poznavali do 1992. godine“. (U knjizi - zbornik radova „BOSNA U FOKUSU“, 211.).

Ipak, autori su se, sasvim ispravno, odlučili da istraže i analiziraju šta se i kako se sa stanovišta pozitivnih odrednica DMS retrogradno dešava u BiH te uloji srpske politike u tome. Posebno je važno što su primjenom naučno zasnovane istraživačke metodologije svestrano istraživali i pozitivne aspekte srpske politike prema i unutar BiH. To su i posebno isticali nastojeći da postignu zavidnu nepristrasnost. Cijenim da su valjano odabrali i vremenski uzorak 2010-2017. godina, jer, to je period nastavka sve dublje ukupne društvene krize u BiH, pored ostalog, i zbog kamufliranih i otvorenih narušavanja i pozitivnih odrednica DMS. Odabirom takvog vremenskog uzorka autori su evidentno iskoračili iz prakse neophodnih brojnih istraživanja i analiza turbulentne prošlosti (predratne i 15 godina poratne). Time su i sebi i čitaocima olakšali promišljanja bosanske sadašnjosti radi iznalaženja rješenja za prosperitetniju i ljudski ljepšu budućnost. U toj funkciji su i brojna pitanja za koja su autori obimnim istraživanjima tragali za što istinitijim odgovorima, kao i brojni zaključci do kojih su došli. Također je važno što su brojnim teorijskim i praktičnim hipotezama otvorili vrata za dalja slična istraživanja.

O KONTINUITETU RETROGRADNE POLITIKE PREMA BiH

U knjizi „BOSNA U SRPSKOJ POLITICI“ je jasno i sa suštinskim razlogom napisano da je riječ o krajnje retrogradnoj politici i da se ona osmišljava i vodi u kontinuitetu (od vremena pred agresiju, tokom agresije i poratno do današnjih dana). Ispravno je rečeno da u BiH bilo čija retrogradna politika šteti svim narodima i građanima jer im potkopava i omogućuje normalan život i normalno funkcionisanje njihove države i društva itd.

No, možda je, radi čitalaca, važno bar kratko ukazati na izvornost i samu suštinu predratne i ratne velikosrpske politike prema RBiH. Služeći se ispravnom metodom autora knjige, najadekvatnije je citirati šta su kazali tvorci takve politike. U tom pogledu karakteristična su stanovišta tadašnjeg predsjednika SDS-a, koja je (početkom oktobra 1991. godine) izložio na zatvorenom skupu na Palama (pred raspisivanje

srpskog plebiscita) rekavši „...Srbi će donijeti odluku da neće više sa Muslimanima... nijedan više temelj muslimanski se neće i ne smije zakopati...prvi temelj koji se zakopa letiće u vazduh...Srbi više ne smiju prodavati zemlju Muslimanima...JNA je konačno Srpska...Srbi za sebe moraju napraviti neka faktička stanja...Evropa je uz nas. U Evropi pravo uopšte ne uzimaju u obzir. Uzimaju faktičko stanje i analogije...” (u zborniku radova „KARAKTER RATA U BiH 1992-1993.“, 2001.godine).

Takva, u suštini genocidna politika, bila je sastavnica ukupne retrogradne politike SRJ, odnosno Srbije i Crne Gore prema RBiH. Suština te velikosrpske politike izrečena je i početkom 1993.godine na proširenoj sjednici Savjeta za usaglašavanje stavova o državnoj politici SRJ kojom je rukovodio predsjednik Dobrica Ćosić. Na toj izuzetno važnoj sjednici, a nakon dužeg referisanja Radovana Karadžića i Ratka Mladića, savezni ministar za inostrane poslove Vladislav Jovanović je pored ostalog rekao: “Važno je da život u toj budućoj Bosni bude nemoguć i da to svi pojedinačno shvate, da hrle svojim matičnim pokrajinama. To je strateški cilj kojem treba težiti i koji se ima ostvariti. Kada se to ostvari, onda je sve drugo stvar tehnike, uključujući i razlamanje Bosne na tri dijela.” Na ovo stanovište Karadžić je dodao: “Mislim da se ovo desilo u ogromnom stepenu...” (ŽURNAL DANI, 15.06.2012. godine)

UMJESTO ZAKLJUČKA

Citirana stanovišta, pored brojnih drugih dokazanih istina, dovoljno bacaju dodatno svjetlosti čitaocima na ukupni tekst knjige „BOSNA U SRPSKOJ POLITICI 2010.-2017.“ To je ujedno i mjerilo društvenog značaja te knjige u savremenosti.

Ovom knjigom autori su praktično pokrenuli niz daljih istraživanja, na istom vremenskom uzorku i sa primjenom slične istraživačke metodologije. U najmanju ruku nasušna je potreba da se provedu istraživanja i urade knjige o: Bosni o hrvatskoj politici, Bosni u politici međunarodne zajednice te Bosni u bošnjačkoj politici. To bi za praktičan život, za katarze i pomirenje, kao i ozdravljenje sistemski bolesne Bosne imalo neprocjenjivu vrijednost. Profitirala bi u daljim istraživanjima. Bilo bi sudbinski važno tragati za odgovorom - kako prekinuti svaki kontinuitet retrogradne politike prema BiH. Vjerovatno njenim sistemskim ustavnim preuređenjem...

U ZABORAVU JE PROPAST

Knjige su najpouzdanije vremenske sehare. One brižljivo čuvaju našu prošlost

Od svega što je čovjek do danas otkrio, ili izumio, na prvo mjesto bih stavio pisanu riječ, odnosno knjigu. Ona je najbolja saputnica i prijateljica na putu kroz život čovjekov. Ona ga uči, opominje i podsjeća na sva prošla i buduća iskušenja. Stimulira ga, i daje mu novu snagu da otkrije neotkriveno, ali isto tako da ne zaboravi sve ono, na čemu se tokom vremena opekao, ili zbog nepromišljenosti, lutanja, gramzivosti, i mnogih drugih izazova, doživljavao padove i svakojake katastrofe. Ratovi su, svakako, jedan od najružnijih oblika ljudske nepromišljenosti. Sastavni su dio života od samog nastanka ljudskog roda. Vode se neprekidno, kako između ljudske zajednice, tako i između svih živih bića. Vode se na zemlji, pod zemljom, u zraku, vode se uvijek i svugdje. Vode se kad treba, i kad ne treba. Za sve te ratove postoji, kažu, jedna zajednička karakteristika, u nauci poznata kao :“borba za opstanak“. To ni ukom slučaju nije valjano mišljenje, niti opravdanje, za sve one strašne ratove, koji su kroz historiju vođeni među ljudima. Čovjek je jedino svjesno biće na zemlji, i upravo ta moć rasuđivanja, šta je ispravno, a šta nije, ne daje mu za pravo da se spusti na nivo životinje i počini mnoge zločine, nedostojne, i neprimjerene ljudskom rodu. Vodi-lja, ili bolje kazati bolest, najteža, najraširenija, i najopasnija bolest, koja neprekidno gura čovječanstvo u ponor ništavila, bila je i ostala pohlepa. Sve ostale opake, i manje opake bolesti, kojim je čovječanstvo danas zaraženo, u zajedničkom zbiru, čine manju štetu čovjeku od pohlepe. Njen vječiti pratilac i egzekutor, zasigurno, je sila i silništvo. Od kako je „svijeta i vijeka“, i od kako ljudska noga dunjalukom korača, uvijek su sila i pohlepa krvavu prošlost ispisivale, te tokove historije nadmoćno krojile i određivale. Traje hiljadama godina sukob između dobra i zla, između istine i laži, između duha i materije. Danas u dvadeset-prvom vijeku, najmračnijem od svih vjekova do sada, na tragičnoj pozornici mržnje i zla, u svoj svojoj strahoti, brutalnosti, otvoreno i bez ustezanja, konačno se razgolitio do danas jedini važeći zakon – ZAKON SILE. Nimalo se, dakle, nije promijenio čovjek od svog postanka do danas, i to je najstrašnije saznanje, i najveća opasnost, što nas na tragičan put bez povratka vodi. Historija nas, očito, ničemu do sada nije naučila. Tako je bilo i na prostoru bivše Jugoslavije. Agresija na R.BiH, kako sa istočnih, tako i sa zapadnih granica, izvršena je prije svega radi prisvajanja njene teritorije i prirodnih bogatstava, a ponajmanje radi rješavanja nacionalnog pitanja. Da je to tako, najbolji pokazatelj je trenutno

stanje u novonastalim državama. U svakoj od njih narod se pati, i jedva preživljava, dok zagovarači nacionalizma žive u izobilju, i sve više se bogate. Termin nacija samo je šuplja fraza, od koje niti jedan narod nikada nije imao koristi. Zato sam i napisao u jednoj pjesmi:

„Svaka je nacija samo frustracija/ Tuđe kudi svoje veliča/ Nacija to je samo šuplja priča. Ne volim naciju priznajem javno/ Niti nacionaliste koji rade tajno/ Zavadili su narode do mržnje i klanja/ A sve pod šifrom nacional-sranja/ Svi se oni samo za fotele brinu/ Boli njih ono za jadnu svjetinu“.

Od svih ratova vođenih na prostoru bivše nam države, rat u R.BiH. bio je najteži, najkrvaviji, i nije bez razloga proglašen genocidnim. Postoji nepodijeljeno mišljenje, da je zločinaca bilo na svim stranama, ali je stepen zločina zaraćenih strana neuporediv. To najbolje pokazuje broj osuđenih ratnih zločinaca, i dužina kazni, pred Međunarodnim sudom u Hagu. Po mnogim relevantnim mišljenjima, da nije bilo veoma moćnih lobija onih koji su izvršili agresiju na R.BiH, vjerovatno bi se danas plaćala ratna šteta prema BiH. Ne treba prešućivati ni našu nesposobnost, nesnalaženje, ponekad i nemar institucija i izabranih pojedinaca. Neću pretjerati, ako kažem, da je zbog laži, agresivne propagande, prekrivanja istine, i jake finansijske podrške tokom lobiranja, krivica sve tri strane gotovo izjednačena. To je nedopustivo i za svaku osudu. O ratu u BiH, mnogo je više napisanih knjiga od strane onih koji su se borili i činili sve za njen nestanak. U njima se zločinci proglašavaju herojima, a krivica svaljuje na drugoga. Sve se to, kažu bolje upućeni, čini plan-ski i na organizovan način, sa precizno utvrđenom strategijom, i adekvatnom finansijskom podrškom. Ukoliko se ne učini nešto na utvrđivanju pravih činjenica, i bilježenjem događaja onako kako su se zaista i dešavali, sve ove smišljeno napisane neistine mogle bi jednog dana postati i činjenice, jer drugih neće biti. To su ozbiljni, zabrinjavajući i nerazumni propusti. Krajnje je vrijeme da se napravi valjana strategija, jer svakim danom sve je manje onih koji su bili na braniku ove zemlje. Smrću svakog borca, jedna je istina, i jedna napisana knjiga manje. Treba omogućiti pristup arhivi (što je trenutno upitno), i konačno cjelovito obraditi sva dešavanja i ratne događaje na prostoru BiH. Za pisanje nikada nije, niti smije biti kasno. Samo nenapisani i nezabilježeni događaji nestaju iz sjećanja, ostavljajući iza sebe muk, prazninu, sumnju, smutnju, nagađanje i nesporazume. E, upravo se zbog toga i pišu knjige, bilježe historijske činjenice, da se uzme pouka, da se ne ponavljaju greške, i da se sigurnijim korakom u bolju budućnost ulazi. Istina, biće to ozbiljan i mukotrpan rad. Uvjerio sam se u to već, pišući knjigu: „Idbar u zagrljaju brda i vijekova“. Punih dvanaest godina trajalo je prikupljanje podataka, ali su borci naše čete i događaji u zoni naše odgovornosti sačuvani od zaborava, a to je najvažnije. Trenutni rad na knjizi „Ljubinski odred“, biti će mnogo teži, jer valja obraditi sve četiri čete, započeti od seoskih straža, pisati o braniocima, šehidima, invalidima, nestalima, umrlima, granatiranjima, ratnim poprištima, razgovarati sa preživjelima. Za ovako složen posao potreban je tim ljudi, i određena finansijska podrška. Šta onda tu može učiniti invalid, kojem su čak i invalidnost ukinuli, sa 320 K.M. penzije, i ozbiljno narušenim zdravljem. Ali, i pored svega navedenog, treba pokušati. Ja to činim srcem, jer osjećam se dužnim, kako prema našoj dragoj BiH-i, tako i prema ratnim drugovima, što su svoje mlade živote ugradili u temelje ove zemlje. Pisana riječ, umjesto puške, postala mi je oružje, odmah po okončanju

rata 1996 godine. To sam objelodanio u pjesmi „Istina mora pobijediti smutnju“. Motiv nastanka ove pjesme je razgovor sa kolegom, nakon potpisivanja njegovog profesionalnog ugovora u Armiji BiH-e. „Danas nas komandir sve izjednači, i braniocce i napadače“, veli tužno kolega. Trgovinske veze Turske i BiH su u usponu. Posebno su značajni ugovori za izvoz iz BiH u Tursku mesa, a izvjesno je da će se ta saradnja proširiti i na izvoz bh. mlijeka, sira, ulja, proizvoda drvne i metalne industrije, te izvoz raznih usluga posebno u oblasti turizma. Bitna je saradnja BiH i Turske u oblastima vojne obuke, sigurnosti, razmjene informacija, obrazovanja, kulture i sporta. U 2015. godine, uvoz iz Turske u BiH je bio u vrijednosti 550 miliona KM, a izvoz iz BiH u Tursku 350 miliona KM, što znači da je pokrivenost uvoza izvozom 65 posto.¹ Tendencija te saradnje je u korist bh. privrede. U intervjuu za „Stav“, generalni direktor Ziraat banke, Ali Riza Akbas je rekao da je Turska u BiH, preko njegove banke, investirala 100 miliona eura.²

Turska je u proteklim godinama, preko „Turske agencije za međunarodni razvoj“ (TIKA) realizirala oko 700 razvojnih projekata u vrijednosti oko 300 miliona dolara.³ Ta saradnja je praćena redovnim kontaktima predstavnika Turske i BiH, na najvišem nivou. Član predsjedništva BiH iz reda srpskog naroda, Mladen Ivanić i predsjedavajući Vijeća ministara BiH, Denis Zvizdić, sa 15 istaknutih bh. privrednika, početkom aprila 2016. godine, u Ankari su razgovarali sa predsjednikom Erdoanom, tadašnjim premijerom Ahmetom Davutoluom i brojnim turskim privrednicima.

Radi unapređenja privredne, kulturne i ukupne saradnje Turske i BiH, angažira se i Svjetski savez dijaspore (SSD), čiji predsjednik Hasan Šehović, stalno boravi u Turskoj, pa želi da Turska bude vodeći, najveći strani investitor u BiH. Važno je što SSD djeluje s ciljem „jačanja veza između BiH i mladih generacija koje vode porijeklo iz BiH“.⁴ U tom smislu, naročito je važno da se mladi koji u Turskoj vode porijeklo iz BiH, približavaju domovini svog porijekla.

1 Faktor, 01.04.2016. godine, strana 2.

2 Akbas Ali Riza, Stav, 23.03.2017. godine, strana 38.-41.

3 Faktor, 08.04.2016. godine, strana 2.-3.

4 Šehović Hasan, Faktor, 06.06.2016. godine, strana 9.

Brigadir u penziji: Ekrem Alihodžić

OBRAĆANJE NA OBILJEŽAVANJU 25. GODIŠNJICE 333. BBR. I PROMOCIJA MONOGRAFIJE „BUSOVAČKO NE“ - 1991-1995. GODINA

„Autori Monografije uložili su iznimno značajan naučno-istraživački napor u rasvjetljavanju događaja kroz koje su borci i narod općine Busovača prošli u proteklom odbrambeno- oslobodilačkom ratu. Sadržaj Monografije ima i obilježja školskog štiva, i kao takva treba ući u sve bosanske kuće u Busovači.

Postoji evidentna potreba svakog civilizovanog čovjeka za boljim poznavanjem istorijskih događaja mjesta u kojem se rodio i u kojem živi i djeluje. Njihov pristup objektivnosti, počev od ličnog izvora saznanja i dokumenata, bio je krajnje razuman i sa težnjom da ova Monografija bude što istinitije kazivanje.

Približavanjem sopstvenoj istoriji, javlja se želja za očuvanjem istorijskih vrijednosti. Radi toga, Monografija „ Busovačko ne“ jeste i više od nama poznatih do sada izdatih monografija koje obično tretiraju samo vojno angažovanje. Ova Monografija ima širi obuhvat, počev od predratnog, ratnog i poslijeratnog prikazivanja društveno-političkog i ekonomskog sistema, te angažovanje naroda u odbrambeno-oslobodilačkom ratu na području općine Busovača. Cilj ove Monografije je da upozori buduće generacije Bošnjaka, pogotovo njihove političke strukture, da teritoriju i državu niko ne poklanja, već se ona dobiva ili brani životima i krvlju.

Današnji dan nas podsjeća na sve one dane proteklih 25 godina zlatne 333. bbr, čiji su borci bili istovremeno obilježeni slavom i tugom, ponosom i borbom.

Svi oni koji otvore korice ove Monografije moći će vidjeti osnovne biografske podatke i fotografije nevino ubijenih Bošnjaka. Oni su nevini jer se ne može dokazati njihova krivnja u odnosu na agresore, a što je bila vojska bosanskih Srba i bojovnici bosanskih Hrvata, potpomognuti Srbijom i Hrvatskom. Oni su ubijali pripadnike Armije R BiH zato što su najvećim procentom bili druge vjere i nacionalnosti, zato što su branili svoje porodice, svoje kuće, svoju zemlju, svoju čast i dostojanstvo, te svoje pravo na slobodan život u svojoj domovini.

Bošnjaci ne trebaju potencirati mržnju prema sugrađanima Hrvatima i Srbima za ono što su im učinili. Naprosto, zbog samih sebe, jer je mržnja ogroman teret. Ona

ne pripada nama i sa njom nije moguće živjeti životom dostojnim čovjeka. Ali, isto tako, ne bi nikada smjeli ni zaboraviti šta su im radile njihove komšije izmanipulisani njihovom vlašću, kako ne bi doživjeli isto što im se već dogodilo.

Bošnjaci ne smiju zaboraviti 192 nevino ubijenih pripadnika Armije RBiH i 28 civila bošnjačke nacionalnosti.

Ovim žrtvama treba dodati i 155 ratnih vojnih invalida i 2 silovane žene bošnjačke nacionalnosti, te logor Kaonik, otvoreni sabirni centar u selu Skradno, u kojima je bio pritvoren veći broj Bošnjaka iz Busovače i drugih općina današnjeg Srednjobosanskog kantona.

Znam da svi vi želite da se u ovoj Monografiji pronađete i pokažete svojoj djeci i svojim najmilijim. Tvrdim da su svi borci, starješine i građani na ovaj ili onaj način opisani u Monografiji kroz razne ratne događaje i da će se moći prepoznati, jer odbrana vjere, naroda i države na ovim prostorima pripada svima vama.

Međutim, dozvolite mi da, radi istorijskog pamćenja, kažem da je bošnjački narod ove općine iznjedrio i svog prvog generala Merdan Džemala, inače potpukovnika bivše JNA, a u Busovači je jedno vrijeme obavljao dužnosti komandanta OpŠ PL, kasnije RgŠ PL Zenica i komandanta RgŠTO Zenica, te zamjenika komandanta 3. korpusa ARBiH.

Da bi me razumjele posebno mlađe generacije, sve što se događalo u proteklom odbrambeno-oslobodilačkom ratu na ovim prostorima bilo je „prvi“ - prvi komandant OpŠTO dipl. ing. Husein Hadžimejlić, prvi komandant brigade Dževad Mekić, prvi predsjednik Ratnog predsjedništva, dipl.ing. Asim Mekić, prvi komandir policije... Ovo treba znati i poštovati.

Kada se na prostorima bivše SFRJ još uvijek mislilo da su zlonamjerni velikosrpski memorandumi istorijska prošlost, oni su doživjeli svoju rekonstrukciju u poznatom Memorandumu Srpske akademije nauka i umjetnosti 1986. godine. Koautor dokumenta bosanskohercegovački akademik Milorad Ekmečić, sa poznatim njegovim „naučnim“ stavovima, da je „cijela Bosna srpska zemlja“ i da će se „pomeriti njene granice znatno na Zapad jednim novim unutrašnjim ratom uz najmanje jedan milion ljudskih glava na tom oltaru.“

Dakle, Bošnjaci moraju znati da su političke i vojne strukture susjednih država Srbije i Hrvatske, kao i njihove agenture u BiH, planirali potpuni nestanak Bošnjaka sa prostora ove države, ili svođenje njihove biološke supstance na minimalan procenat i njegovu potpunu eliminaciju kao političkog faktora na ovim prostorima.

Odbrambeni sistem RBiH, putem subverzivno-propagandnih aktivnosti je institucionalno onesposobljen. Destrukcije su se odvijale u: 1) procesima transformacije JNA u agresorsku vojsku i formiranja 2. vojne oblasti uz podjelu zona odgovornosti na teritoriji BiH sa četiri vojne oblasti; 2) procesima onesposobljavanja snaga TO i rezervne policije i njihovim podmuklim razoružavanjem i 3) subverzivnim aktivnostima, naprotiv neustavnom formiranju paradržavnih tvorevina RS, HZ H-B, kasnije i AP ZB.

Takozvana RS i snage SDS su uz pomoć 2. i 4. vojne oblasti uspostavile vlast u 40 od planiranih 50 općina u okviru formiranja tzv. SAO i uspostavile svoje paradržavne organe, dok je tzv. HZ H-B također formirala svoje paradržavne organe i uspostavila svoju vlast u 12 od planiranih 17 općina.

U vezi stvaranja HR H-B, Dario Kordić je 6. marta 1992. godine na održanom proširenom sastanku čelnika HDZ-a i HVO-a rekao: „Ako treba ideju ćemo sprovesti silom i oružjem. Zatreba li, nas će naša Hrvatska naoružati, i mi ćemo oružjem stvoriti svoju državu. Što se tiče Muslimana, njih ćemo, ako treba, i oružjem natjerati da prihvate Herceg-Bosnu!“

Dakle, značajnu ulogu u formiranju paradržavne tvorevine HZ H-B imao je Dario Kordić, osuđeni ratni zločinac, koji će pravo lice pokazati 10. maja 1992. godine, zavođenjem vojne diktature i ukidanjem legalnih organa vlasti na području općine Busovača.

Bošnjaci će posebno pamtili 24. januar 1993. godine, kada su pripadnici Armije u z/o u Kaćunima zaustavili kolonu UNPROFOR-a, u kojoj se nalazio i jedan transporter HVO-a iz kojeg je po njima otvorena vatra iz pješadijskog naoružanja. U obostranom djejestvu poginula su dva bojovnika HVO-a. Planirani incident u Kaćunima za HVO je bio alibi da 25. januara 1993. godine krenu u opšti napad na sve što je bošnjačko na teritoriji općine Busovača, sa težištem na Kaćune.

Potvrdu naših saznanja, da je Dario Kordić inicijator napada na prostore općine Busovača, nastanjene bošnjačkim stanovništvom, nalazimo u dokumentu SIS-a HVO od 8.02.1993. godine. Za sve neredе u Busovači odgovorni su Dario Kordić i Anto Slišković, čiji su ljudi vršili premlaćivanje, progon i likvidaciju Bošnjaka, pljačku njihove imovine i dobro profitirali na račun tih dešavanja tokom 1992. i 1993. godine. Prema tom dokumentu SIS-a, Kordić se poslužio navodnim zaustavljanjem prolaza Ignjaciju Koštromanu preko kontrolnog punkta ARBiH u Kaćunima, da bi započeo januarski sukob u Busovači.

Primorani napustiti Busovaču, 01.02.1993. godine, u Kaćunima je održan sastanak bošnjačkih odbornika, proširen uglednim privrednicima i ljudima iz društvenog života, s ciljem formiranja legalnih organa vlasti općine Busovača. Predsjedništvo RBiH je prihvatilo prijedlog i donijelo Odluku o organizovanju Ratnog predsjedništva SO Busovača i imenovalo dipl. ing. prof. Asima Mekića za predsjednika Ratnog predsjedništva.

Džemal Merdan je izabran za prvog komandanta opštinske Patriotske lige. Od polovine novembra 1991. godine tu dužnost obavlja Senad Buljina, jer je Merdan postavljen na dužnost komandanta RŠ PL za regiju Zenica. Poslije mnogo uloženog truda na terenu, 18.10.1991. godine u Kaćunima je formirana prva jedinica PL ranga čete na prostoru općine Busovača, čiji je komandir bio Alija Čatić.

Do zavođenja vojne diktature od strane HVO-a Busovača, OpŠTO je imao formirane odrede TO na većim prostorima (odredi u Lugovima i Kaćunima, te samostalna četa Gornja Rovna), a kasnije samostalna četa Pridola i samostalna četa MOS-a, odnosno odred „Šehid Resul“.

Bošnjaci su sve učinili da ne dođe do rata sa komšijama Hrvatima. Tako se komandant OpŠTO Busovača Husein Hadžimejlić 13.11.1992. godine pismenim putem obratio Opštinskom stožeru HVO Busovača u kojem između ostalog traži da Hrvati uzmu učešće u formiranju zajedničke brigade, i podsjeća na realizaciju dogovora o uspostavljanju zajedničke komande ARBiH i HVO-e u Srednjoj Bosni. Hrvatska strana se o ovom nije nikada ni pismeno niti usmeno izjasnila, već je nastojala da pretpočini jedinice Armije pod svoju komandu.

U Kaćunima je 1. decembra 1992. godine formirana 333. bbr ARBiH. Za vršioca dužnosti prvog komandanta postavljen je Dževad Mekić, a od 8.3.1993. godine brigada i OpŠTO ulaze u sastav OG "Lašva", čiji je komandant bio Nehru Ganić, kasnije general AR BiH. Pored promjena u organizacijskoj strukturi brigade dolazi do promjene na čelu brigade. Naime, na prijedlog Komande 3. korpusa od 12. aprila 1993. godine za komandanta 333. bbr imenovan je major Ekrem Alihodžić, a od 1.7.1993. godine na mjesto zamjenika 333. bbr postavljen je Faik Lušija. Nakon potpisivanja Vašingtonskog sporazuma, 02.05.1994. godine, tadašnji komandant odlazi na višu dužnost u 3. korpus, a kasnije na dužnost komandanta 37.dKov u Tešnju, a na dužnost komandanta brigade postavljen je Mirsad Šestić. Dana 01.07.1994. godine busovačka brigada je ušla u sastav 7. korpusa ARBiH, a 12.02.1996. godine ponovo ulazi u sastav 3. korpusa ARBiH, nakon što je rasformiran 7. korpus.

Od formiranja pa do rasformiranja brigade, jedan od najvjerodostojnijih svjedoka je načelnik štaba 333. bbr, kasnije komandant 353. KZR natkapetan Hrstan Mekić. On je organizator izrade separata i okruglog stola o angažovanju brigade u posljednjem našem odbrambeno-oslobodilačkom ratu.

Govoreći o ratnim djejtstvima brigade, ističem da je koridor kroz Kaćune imao vojno strateški značaj obzirom da je povezao slobodne državne teritorije Sarajeva i Hercegovine, na jednoj, i Travnik, Zenicu, Tešanj i regiju Tuzle na drugoj strani. Pitam se - šta bi stvarno značio gubitak ovog prostora za Armiju, državu BiH i društvo u cjelini. Postojanje naših snaga odbrane na prostoru Kaćuna spriječilo je povezivanje Busovače i Kiseljaka radi ostvarivanja Tuđmanovog cilja zaokruživanja tzv. paradžavne tvorevine HZ-HB.

Od samog osnivanja, busovački heroji su pohodili teritorije drugih općina sadjejtvujući sa jedinicama AR BiH u odbrani i oslobađanju privremeno zaposjednutih teritorija, a tokom 1993. i 1994 godine intenzivnim b/d suprotstavljaju se nasrtajima ekstremnog HVO-a na busovačkoj općini braneći stanovništvo, svoje domove i teritoriju. Busovačka brigada učestvovala je u b/d, bojevima i operacijama zajedno sa drugim jedinicama, prvo u sastavu 3. korpusa, a kasnije 7. korpusa ARBiH, na visočkom i maglajskom ratištu, na Vlašiću, deblokadi Sarajeva i borbama na Treskavici, Kupresu, turbetskom i donjevakuškom ratištu.

U z/o 333. bbr kraće ili duže vrijeme bile su angažovane sljedeće jedinice ARBiH: 17. VK bbr, 305. Sbbr, 7. Vmobr, 325. bbr, 314. zenička brigada, 303. Vbbr, jedinice MUP-a Busovača i CSB Zenica. Bošnjaci Busovače zahvaljuju se borcima i starješinama 17. VKbbr na doprinosu u toku prvih odbrambenih borbenih djejtstava na pro-

storima Pridole, Kaćuna i Šudina, a posebno se zahvaljuju njenom osnivaču i komandantu generalu Fikretu Ćuskiću.

Značajno angažovanje u ratu u z/o 333. bbr imali su SNO, CZ, jedinice radne obaveze, MUP-a, MZ, stanovništvo, medicinski i veterinarski radnici, te imami Medžlisa islamske zajednice Busovača i šejhovi tekija u Vukeljićima i Kaćunima. Svi oni imaju značajno mjesto u odbrambeno-oslobodilačkom ratu. Međutim, sa posebnim razlozima ističemo prve komandante bataljona i samostalnih četa: Helega Ernesta, Brkić Idriza, Bešo Sakiba, Hasagić Halima, Smaku Mirsada, Merdan Suada, Begić Aliju, Koluh Enesa, Mujičić Rasima, Sivro Murisa, Ićanović Ilfada i Lepiricu Enesa.

Kao autori, javno se zahvaljujemo i odajemo priznanje narodu i borcima MZ Lugovi, Kaćuni, Bukovci, Gornja Rovna, Kaonik, Pridola i drugim na ispoljenoj hrabrosti u toku odbrambeno-oslobodilačkog rata. Izražavamo posebnu zahvalnost svim donatorima koji su pomogli da se uradi ova Monografija.

U šestom poglavlju Monografije autor piše o „Obimu, oblicima i karakteristikama zločina.“ Obzirom na njegovu važnost, ovog puta i sa ovog mjesta predlažem budućim magistrima i doktorima nauka da uzmu jednu od ovih tema i da magistriraju ili doktoriraju.

Uzimajući u obzir sve naprijed navedeno smatramo da u predstojećim aktivnostima na izradi novog Ustava demokratske i prosperitetne države BiH u EU, Bosanci ne smiju prihvatiti bilo šta što bi imalo osnovu za stvaranje čistih teritorija ili regionalnih podjela BiH isključivo na etničkoj osnovi. Mi također ne smijemo i nećemo nikada prihvatiti bilo kakve teritorijalne i demografske promjene i prednosti izazvane ratom i nasiljem.

Savjetovao bih da učimo našu djecu da njeguju tradiciju borbe za BiH i da njeguju kulturu istine i sjećanja, da poštuju državu, njene organe i obilježja. Djeca treba da znaju da brane svoju državu i da znaju kome pripadaju.

Nama je i ubuduće, ako zatreba, braniti našu domovinu Bosnu i Hercegovinu. Nemojte da je kudimo, jer mi nemamo druge države, a svi oko nas su radili, rade i radiće da nestane. Međutim, i država mora da kontinuirano vodi brigu o porodicama šehida, RVI i demobilisanim borcima. Živjela naša najljepša država Bosna i Hercegovina.

101. MTBR - BRIGADA ZA PONOS

U povodu 25. godišnjice formiranja 101. mtbr 1. korpusa ARBiH u velikoj sali opštine Novi Grad 20. aprila 2018. godine održana je svečana akademija, kojoj su, osim pripadnika ove jedinice, prisustvovali i brojni gosti, predstavnici izvršne i zakonodavne vlasti, federalni i kantonalni ministri za boračka pitanja, načelnik općine Centar Nedžad Ajnadžić, učenici i nastavnici osnovnih i srednjih škola sa područja općine Novi Grad, predstavnici boračkih udruženja Kantona Sarajevo, generali i mnogi drugi koji su i na ovaj način odali dužno poštovanje ovoj jedinici za sve ono što je uradila u odbrani Sarajeva i Bosne i Hercegovine. Prisutnima su se obratili predsjednik Udruženja „101. brigada“ Hamdija Lagumdžić, prvi ratni komandant brigade general Nedžad Ajnadžić, ministar za boračka pitanja u vladi FBiH Salko Bukvarević i ministar za boračka pitanja u Vladi Kantona Sarajevo Muharem Fišo.

O nastanku, razvoju i borbenom putu ove jedinice govorio je ratni komandant 1. bataljona pukovnik Šaćir Hrustemović, iz čijeg izlaganja izdvajamo sljedeće: „Meni je pripala čast da vam se obratim i kažem nešto o nastajanju i herojskom putu 101. mtbr. Prije toga želim da iznesem nekoliko istorijskih činjenica koje jasno ukazuju kroz kakve je ratne nesreće Bosna prolazila u svojoj hiljadugodišnjoj istoriji. Napadali su je sa svih strana: stari Grci, Rimljani, Goti, Bizantinci, Avari, Bugari, Mađari, Slaveni, Austrijanci i mnogi drugi, i svi su polazili na Bosnu da je ruše i pale a njene stanovnike pobiju, protjeraju ili podjarme. Postavlja se pitanje zašto je to tako? Ima puno faktora a tri su osnovna.

1. Geostrategijski položaj koji je od velikog značaja za širi prostor ovog dijela Evrope. Bosna spaja mediteranski i panonski bazen – dva krajnja geografska, klimatska i kulturna kontrasta. Doline rijeka Neretve i Bosne su u svim epohama imale istorijsku ulogu. Značaj Bosne je i taj što se nalazi na razmeđu istočnog i zapadnog svijeta, što je uzrokovalo sukobom interesa šireg evropskog kruga. Preko Bosne su vodili važni migracioni putevi, što je opet imalo trajne kulturne, vjerske i političke posljedice.
2. Drugi važan faktor koji je uticao na sudbinu Bosne i njenih stanovnika jesu prirodna bogatstva zemlje. Mnogi zavojevači su željeli da se domognu njenog zlata, srebra, olova, željeza i t.d.
3. Treći faktor koji je bitno uticao na sudbinu bosanskog naroda i koji mu je stoljećima bio uzrokom teških nesreća i stradanja bila je njena vjera. U pra-

povijesti i starom vijeku bili su odani paganskim vjerovanjima koje je rimski osvajač nemilosrdno satirao u korist svojih oficijelnih kultova. U srednjem vijeku Bosanci su ispovijedali posebnu vjeru koja se u našem narodu obično naziva bogumilskom. Kako nije slijedila učenje zvanične crkve, bila je trn u oku kršćanskoj Evropi. Zbog nje je kroz čitavo razdoblje srednjeg vijeka Bosna bila napadana, pljačkana i rušena. Primivši novu islamsku vjeru, Bosanci su se opet našli na meti Evrope, koja je bila tradicionalni neprijatelj islama. Takav odnos prema Bosni traje do današnjeg dana.

Neposredne opasnosti i borbe učinile su od starih Bosanaca vrsne i nepobjedive ratnike. O njihovom ratničkom duhu govore brojna svjedočanstva iz raznih epoha, bilo da je riječ o ilirskim borcima, srednjovjekovnim vitezovima ili turskodobnim janičarima. Njihovi potomci su u posljednjem strašnom ratu, koji se vodio od 1992-1995. godine pokazali da su po svemu na visini junaštva svojih predaka. Kada dođe u pitanje opstanak Bosne i Hercegovine, nema te sile koja ih može pobijediti. Podvizi koje je činila bosanska vojska u ratu 92-95 godine, braneći zemlju i narod od srpsko-crnogorskog agresora, domaćih četnika i drugih dušmana koji su četiri godine pokušavali istrijebiti bosanski narod a Bosnu raskomadati i međusobno podijeliti, dovodili su u zabunu čak i najjupucenije svjetske vojne analitičare. Suprotstaviti se goloruk do zuba naoružanom neprijatelju na čiju stranu su otvoreno stale i regularne snage bivše JNA, i svima odoljeti, podvig je za koji je premalo svaka riječ pohvale.

Dokazalo se, međutim, da je ARBiH sposobna učiniti i više od toga. Dok je najviše krvarila ulažući nadljudske napore da zaštiti zemlju i narod od mnogostruko jačeg neprijatelja, neočekivano na nju okrenu oružje dotadašnji joj saveznik HVO. Opoljena sa svih strana, sama i bez ičije podrške, našla se u apsolutno bezizlaznoj situaciji. Svako ko je pratio događaje bio je uvjeren da je konačno došao kraj Bosni i Bosancima. Svi su vidjeli propast Bosne, svi osim ARBiH i naroda iz kojeg je ponikla.

Kada se nije desilo ono što se očekivalo, a što se po svakoj logici i zdravom rasuđivanju moralo dogoditi, svijet je počeo praviti analize pokušavajući odgonetnuti u čemu se sastoji to „bosansko čudo“. Da je svijet malo bolje poznao bosansku povijest shvatio bi da se ne radi ni o kakvom čudu nego o tradiciji ove zemlje koja je stara koliko i Bosna. Svijet ne zna da u Bosni nema visa, klanca ni polja koji nisu natopljeni krvlju njenih branilaca. Samo se na taj način Bosna mogla odbraniti i opstati sa svojim narodom.

Dio tog „čuda bosanskog otpora“ bila je 101. mtbr 1. korpusa AR BiH. Preko noći, od golorukih i vojnički neopremljenih građana stasali su junaci sve opremljeniji, sve obučeniji za odvažne i odsudne bitke. Djelima je potvrđena hrabrost i plemenitost pripadnika 101. mtbr. Dokaz tome su i sveukupni rezultati i doprinos brigade u odbrambeno-oslobodilačkom ratu. 101. motorizovana brigada je branila i oslobađala prostor dvije opštine, Novo Sarajevo i Novi Grad, od mosta Suade i Olge, do „Lorisa“ i Trga heroja, preko Hrasnog brda, Mojmila pa do padina ka Dobrinji i prema Nedžarićima. Sadjejtvo u drugim područjima grada kao što su Žuč i Stup, te u odbrani Igmana i Bjelašnice, ali i oslobođeni kilometri na Crnoriječkoj visoravni djela su koja

potvrđuju odvažnost i hrabrost branilaca 101.mtbr. Linije odbrane u zoni odgovornosti ove brigade uvijek su bile čvrste i sigurne. Nije bilo ni pedlja pomjeranja unazad, već samo naprijed.

Upravo zbog toga, borci 101. motorizovane brigade su ispisali najljepše stranice velike bosanskohercegovačke borbe. Bili su pripadnici brigade ARBiH koja je bila ponos u svakom pogledu, bilo da se radi o hrabrom i časnom izvršavanju borbenih zadataka ili o organizacijskom i profesionalnom ustrojstvu.

Od ranije formirane 14. pješadijske i Prve podrinjske brigade, u septembru 1992. godine je formirana 101. brdska brigada a za komandanta je postavljen Nedžad Ajnadžić. U oktobru iste godine formirana je 6. brdska brigada od odreda Hrasno brdo, Ivan Krndelj i Trg heroja. Za komandanta je postavljen Adem Halilagić. U martu 1993. godine od ove dvije brigade formirana je 101. mtbr. Tada je za komandanta postavljen Nedžad Ajnadžić, a za zamjenika komandanta Bahrudin Fazlić.

Ono što želim posebno apostrofirati je visok borbeni moral boraca naše brigade, spremnost i odlučnost da se svaki zadatak izvrši bez pogovora uprkos svim teškoćama sa kojima su se svakodnevno susretali. Za potvrdu ovih navoda navešću jedan primjer iz februara 1994. godine, kada je Komanda brigade primila narednje 1. korpusa da se, zbog nepovoljnog razvoja situacije na ratištu, jedan bataljon 101. brigade sa cjelokupnim ljudstvom i svim MTS sa kojima raspolaže pripremi za izlazak u rejon planine Zvijezde u narednih 24 sata. To je bila prva jedinica ranga bataljona koja je izašla na ratište van Sarajeva. Za izvršenje ovog zadatka u mirnodopskim uslovima i sa dobro ustrojenom jedinicom, po svim propisima, potrebno je najmanje tri dana. Komanda bataljona je primila zadatak, i jedinica je za 24 sata bila na ulazu u tunel D-B. Izvršen je marš pravcem Butmir-Igman-Pazarić-Lopata-Kozograd-Fojnica-Visoko-Breza-Vareš-planina Zvijezda. U ekstemno teškim zimskim vremenskim uslovima, po dubokom snijegu, bez adekvatne odjeće i obuće borci su sve stoički izdržali i nakon tri dana prave golgote stigli na odredište. Bez uređenih položaja, u porušenim objektima, bez logističkog obezbjeđenja, bez uspostavljenog sistema veza, sve je izgledalo kao nemoguća misija. Ipak, borci su uz ogromno požrtvovanje i naporan danonoćni rad za kratko vrijeme stvorili osnovne uslove da jedinica može funkcionisati. Uređeni su borbeni položaji, uspostavljeni svi logistički elementi, obezbijeđen dotur hrane borcima na položajima pomoću tovarnih grla i, na kraju, jedinica je uspješno izvodila ofanzivna borbeno dještva, sa nekoliko ranjenih boraca. Poslije dva i po mjeseca, bataljon se u istom brojnom stanju vratio u matičnu zonu odgovornosti.

Mi nikada ne smijemo zaboraviti šehide i poginule borce naše brigade. Nih 472 su položili svoje živote za odbranu domovine i njihova žrtva je naša trajna obaveza da ih se sjećamo i ne zaboravljamo, da pričamo i pišemo o njihovoj hrabrosti.

Najveći dio demobilisanih boraca do sada nisu riješili svoja socijalno statusna pitanja. Snalaze se kako znaju i umiju. Prestari su za novi početak a premladi ili neuvezanog radnog staža za penzionisanje. Dva su osnovna razloga za ovakvo stanje:

- Nedostatak kvalitetnih zakonskih rješenja kojima bi se sistemski, sveobuhvatno riješila osnovna statusna pitanja boraca sa akcentom na zapošljavanje radno sposobnih i materijalno zbrinjavanje onih koji nisu radno sposobni. Svi dosadašnji propisi koji regulišu ovu oblast očigledno nisu polučili očekivane rezultate. Država izdvaja ogromna sredstva a problemi se gomilaju. Neprihvatljivo je još uvijek borcima dijeliti pakete pomoći. To je za njih ponižavajuće. Njima treba posla i da dostojanstveno žive od svog rada.
- Drugi razlog je potpuna razjedinjenost boračke populacije. Sa ovolikim brojem udruženja nemoguće je pravilno artikulirati boračke zahtjeve i vrlo je teško ustanoviti ko koga zastupa i kakve interese promovira. Pravo i jedino svrsishodno i sveobuhvatno rješenje je jedinstvena boračka organizacija. Nažalost, otpori pojedinih predstavnika boračkih udruženja ovoj ideji su toliko veliki da ne žele ni razgovarati na ovu temu. Zakon o reprezentativnim udruženjima, po mom mišljenju, neće riješiti ništa.
- Zadovoljstvo mi je da je u sali i veliki broj mladih, a to je garancija da će neko i poslije nas nastaviti čuvati tekovine naše borbe i obilježavati značajne datume i događaje a nadalje da će sačuvati trajnu uspomenu na naše šehide i poginule borce. Svim veteranima 101. brigade čestitam godišnjicu formiranja“

Nakon oficijelnog dijela ove akademije upriličen je kulturno-umjetnički program. U foajeu sale je prikazana izložba ratnih fotografija pripadnika ove jedinice.

Nazif Osmanović

IZGRAĐEN DOM OSLOBODILACA NA BRDU ŽUČ

Planirana rekonstrukcija tranšeja i rovova

Dom oslobodilaca ulazna je kapija za budući memorijalni kompleks koji će se u narednom periodu graditi na platou Golog brda, lokalitetu gdje su se tokom agresije na našu zemlju vodile žestoke borbe za odbranu grada Sarajeva i države Bosne i Hercegovine. Očekuje se da će do 8. juna ove godine objekat biti spraman za otvaranje.

„Imali smo želju i potrebu da na Žuči napravimo nešto gdje će domaći i strani turisti i svi drugi koje to zanima imati osnovne informacije o tome šta se to dešavalo u ratnim godinama na ovome najvažnijem ratištu, gdje su izvojevane pobjede nad agresorom. U narednom periodu na Golom brdu planirana je rekonstrukcija tranšeja i rovova, kako bi ih sačuvali u njihovom autentičnom izgledu. Obzirom da je

turizam u glavnom gradu BiH u ekspanziji, značajno je da lokalitet brda Žuč postane nezaobilazno mjesto na turističkim mapama grada Sarajeva“, izjavio je načelnik općine Novi Grad Sarajevo Semir Efendić.

Aktivnosti koje su u proteklom periodu realizirane na ovom području podržao je i Grad Sarajevo. Gradonačelnik Abdulah Skaka istakao je da je ovaj projekat od velikog značaja, kako zbog historijske činjenice, zbog agresije na

našu zemlju u periodu od 1992. do 1995. godine, tako i zbog toga što će se ovakvim projektom obogatiti turistička ponuda u Sarajevu.

Pored restorana, u kojem će se nalaziti ugostiteljski dio sadržaja, za sve posjetioce koji dođu ovdje bit će osiguran i parking. U objektu će biti smješteni i muzejski sadržaji, što je dio saradnje sa Javnom ustanovom Muzej Sarajeva. Općina ima spremne eksponate, uglavnom originalnih artefakata i dokumenata vezanih za ono što se dešavalo na ratištu na Žuči, a koji će tu biti izloženi. Muzejska postavka će se pripremiti u saradnji sa 2.Viteškom motorizovanom brigadom i 1.Slavnom mehanizovanom brigadom, koje su ovdje izvojevale najveće pobjede i gdje je puno ljudi dalo svoje živote za odbranu ovog lokaliteta od agresora. Jedan dio Doma imat će i smještajne kapacitete.

Planirano je i da se obilježe planinarske staze duž cijelog platoa Žuči, kako bi se povezale sa lokacijama na kojima su ginuli naši branioци, tako da ljudi mogu pješice obići sam plato Žuči, kotu 850 i bliže se upoznati sa našom bližom historijom.

Na lokalitetu gdje će se raditi rekonstrukcija tranšeja i rovova Federalna uprava civilne zaštite, u saradnji sa Općinom Novi Grad Sarajevo, radi na deminiranju površine 16.000 metara kvadratnih prostora. Prema riječima Ferhata Ljuce, vođe deminerskog tima FUCZ, do sada je na ovom lokalitetu pronađeno 145 neeksplozivnih ubojitih sredstava, mina, kasetnih bombi i dr.

Podsjećanja radi, na Žuči su u minulom ratu vođene najsudbonosnije bitke za odbranu našeg grada ali i Bosne i Hercegovine. Nakon što su 16. maja 1992. godine učestvovali u čuvenoj bici za oslobođenje Pofalića, pa 8. juna ovladali najvišim vrhom na Žuči – Orličem, a potom u decembru iste godine, u nizu blistavih pobjeda, oslobodili još tri važne kote – Vis, Golo brdo i kotu 850, te herojski odbranili Sokolje od jakog neprijateljskog napada 1.12.1992. godine, ratnici sa Žuči su postali simboli hrabrih, časnih boraca Armije RBiH, koji ne samo da brane nego i oslobađaju svoju zemlju. U to vrijeme proglašeni su najhrabrijim i najslavnijim ratnicima u našoj Armiji. Najuglednije ličnosti naše zemlje tada su (krajem 1992. i početkom 1993. godine) odlazile na brdo Žuč da se sretnu sa ovim ratnicima i fotografišu sa njima. Jer, u to vrijeme doći na brdo Žuč, među ratnike, bio je vrhunac hrabrosti svakoga ko je nešto značio u državi.

Na Žuči je poginulo više stotina junaka, a među njima i dva najpoznatija sarajevska komandanta brigada Safet Zajko i Enver Šehović, te Safet Isović, Salko Muraspačić, Hakija Mršo, Remzija Vejo, Fehim Agić, Ejub Delalić, Fadila Odžaković, Hamdo Radonja, Fikret Kavazović, Zahir, Cero i Šaban Panjeta, Rudo Tomić, Rasim Kelemiš, Dubravko Anđelić, Mujo Šejto, Fikret Kobiljak, Zijo Kajmović, Muzafer Mešić, Derviš Vražalica, Suljo Šorlija, Nusret Brkić, Nermin Šerak i mnogi drugi. Tada (1992.) je brdo Žuč postalo metaforom odbrane i grada Sarajeva i Bosne i Hercegovine, zbog čega je nastala ideja da se na ovom mjestu izgradi Memorijalni kompleks, Dom oslobođiocima i drugi sadržaji kao što je to izgrađeno na Sutjesci. Jer bitke vođene na Žuči sasvim opravdano su upoređivane sa onima koje su vođene na Sutjesci u Drugom svjetskom ratu.

General Fikret Muslimović

PONAŠANJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U KRIZI NA BLISKOM ISTOKU I DALJA ESKALACIJA IZRAELSKOG DRŽAVNOG TERORA NAD PALESTINCIMA, MARTA I APRILA 2018. GODINE

(Analiza prema događajima od sredine 2016. do aprila 2018. godine)

ESKALACIJA SUKOBA NA BLISKOM ISTOKU, MARTA I APRILA 2018. GODINE

„Dan Zemlje“ i „Dan sjećanja na progonstvo“

Krajem marta 2018. godine, po osnovu prava za povratak na svoju zemlju prognanih Palestinaca i njihovih potomaka, oni su otpočeli šestosedmične proteste pod nazivom „Veliki marš za povratak“. Protesti se održavaju u okviru obilježavanja 30. marta „Dana Zemlje“, što se u proteklih preko 40 godina čini u znak sjećanja na ubijene Palestince 1976. godine kada su demonstrirali protiv izraelskog oduzimanja palestinskog zemljišta. Aktivnosti za „Dan Zemlje“ povezane su sa obilježavanjem 15. maja „Dana sjećanja na progonstvo i raseljavanje Palestinaca“ od osnivanja države Izrael 1948. godine do sada. Protestanti zahtijevaju povratak palestinskih izbjeglica i njihovih potomaka na teritoriju koju sada čini Izrael i sa koje su protjerani tokom postojanja te jevrejske države.

Pri tome treba imati u vidu da su od sedam miliona Palestinaca, prognanici protjerali njih čak četiri miliona koji žive u drugim zemljama - Siriji, Jordanu, Egiptu i širom svijeta, i da se država Palestina nekada prostirala na 27.000 kilometara kvadratnih, a da je sada pod okupacijom 85 posto od te teritorije.

Terorom i ubijanjem Izrael odgovorio na aktivnosti Palestinaca za „Dan Zemlje“

U pripremama za obilježavanje tih događaja, Palestinci su krajem marta 2018. godine podigli kampove u blizini granice Gaze sa Izraelom, blizu izraelske zaštitne ograde koju Palestinci nazivaju „zid aparthejda“. Na postavljene palestinske kampove Izrael je reagirao gomilanjem vojske i policije uz tu granicu i zaštitnu ogradu, odnosno uz „zid aparthejda“. Ministar odbrane Izraela, Liberman Avigdor je zaprijetio da svaki Palestinac koji priđe „zidu aparthejda“, odnosno granici Izraela, „stavlja svoj život u opasnost“¹. Za nekoliko dana od kraja marta do 10.04.2018. godine, snažno naoružana izraelska vojska je ubila 31 i ranila oko 1.500 Palestinaca od kojih 757 bojevom municijom, a ostali gumenim palicama, premlaćivanjem i posipanjem bojnog otrova suzavca. Na Palestince koji su se približavali granici i izraelskoj zaštitnoj ogradi, odnosno „zidu aparthejda“ bacane su plinske bombe.² Borbeno je djelovalo izraelsko ratno zrakoplovstvo. Osim kamenica za bacanje prema napadaču, Palestinci nisu upotrebljavali druga sredstva za odbranu od izraelskih terorističkih napada.

Izrael odbacuje neovisnu istragu o sukobima:

UN i EU se zalažu za neovisnu istragu o oružanim sukobima Izraela i Palestina, što Izrael odbacuje. Očito je da odbacivanjem nezavisne istrage Izrael želi prikriti istinu s ciljem da otkloni prepreke izraelskim lažima protiv Palestinaca o okolnostima nastanka i razvoja sukoba. Prikriivanje istine, izraelske vlasti ispoljavaju i na druge načine, kao naprimjer sprečavanjem novinara da profesionalno izvještavaju. Tokom sukoba, samo u početku 2017. godine, Izrael je počinio 22 prekršaja protiv novinara, na razne načine: ispaljivanjem bojeve municije, gumenim mecima, gumenim palicama, upotrebom bojnog otrova suzavca, premlaćivanjem, hapšenjem, isljeđivanjem, ... novinara.³ Sprečavajući da se širi istina o izraelskom teroru nad Palestincima, u ljeto 2017. godine, upravo u vrijeme eskalacije sukoba u i oko džamije Al-Aksa, Izrael je podržao vlade Saudijske Arabije, UAE, Bahreina i Egipta u kampanji protiv medijske mreže „Al Jazeera“, što je također bio udar na palestinska prava i slobode, jer se Palestinci redovno informiraju praćenjem tog medija.

1 Liberman Avigdor, Oslobođenje, 04.04.2018. godine, strana 12.

2 Stav, 05.04.2018. godine, strana 52.

Oslobođenje, 31.03.2018. godine, strana 9.

Oslobođenje, 03.04.2018. godine, strana 12.

Oslobođenje, 02.04.2018. godine, strana 11.

Oslobođenje, 06.04.2018. godine, strana 18.

Oslobođenje, 10.04.2018. godine, strana 12.

3 Oslobođenje, 10.02.2017. godine, strana 18.

Poruka Međunarodnog krivičnog suda

Na učestale slučaje izraelskih zločina nad Palestincima uzgredno se kroz medije pominje mogućnost da će najviši zvaničnici Izraela odgovarati pred Međunarodnim krivičnim sudom, ali se u tom pravcu nikada ništa nije dogodilo. Povodom izraelskih zločina nad Palestincima od kraja marta i tokom aprila 2018. godine, glavna tužiteljica Međunarodnog krivičnog suda, Fatou Bensouda, izrazila je zabrinutost zbog sukoba i apelirala na sukobljene strane da obustave neprijateljstva, uz obećanja da će ažurno pratiti događaje na Bliskom Istoku.⁴ S obzirom na obim i intenzitet strašnih izraelskih zločina nad Palestincima, takvi apeli od strane Međunarodnog krivičnog suda ne znače ništa osim što pokazuju do koje se mjere međunarodna zajednica ponaša licemjerno. Da ima iskrenog i pravednog pristupa, Međunarodni krivični sud je do sada trebao presuditi višedecenijske i doživotne kazne zatvora svim izraelskim liderima od nastanka Izraela 1948. do aktuelnog vremena. Da se tako postupalo, vjerovatno je da bi sada kriza na Bliskom istoku bila blaža, pa čak i prevaziđena.

OPĆI POLITIČKI KONTEKST KRIZE NA BLISKOM ISTOKU

Sukobljeni stavovi

Arapci znaju da je Palestina njihova zemlja, a Izraelci tvrde suprotno da je to njihova „biblijska Sveta zemlja“, odnosno „obećana zemlja“, iako je na tom prostoru, pred nastanak Izraela, 14.05.1948. godine, bilo samo osam posto Jevreja. Palestinci odbijaju priznati jevrejsku državu u aktuelnim granicama („zida aparthejda“). Žele nezavisnu državu Palestinu koja obuhvata Gazu i okupirana područja Zapadne Obale, dakle u granicama iz 1967. godine sa Istočnim Jerusalemom kao glavnim gradom. Izrael smatra da nepodijeljen, znači čitav Jerusalem treba biti glavni grad Izraela.

S jedne strane, izgradnja jevrejskih naselja na okupiranoj palestinskoj zemlji, a s druge strane izraelsko rušenje palestinskih naselja pod izgovorom da vlasnici nemaju građevinskih dozvola, direktno je suprotstavljeno palestinskoj težnji za nezavisnu državu. Početkom jula 2017. godine, po izraelskom planu gašenja palestinskih naselja, izraelske vlasti su izdale dozvole za rušenje više od 1.500 palestinskih stambenih jedinica u Istočnom Jerusalem.⁵ Predsjednik Palestine Mahmud Abaz zahtijeva (a) prekid rušenja palestinskih domova i (b) prekid izraelske gradnje naselja na palestinskoj zemlji. Ovi zahtjevi ne znače legalizaciju onih jevrejskih naselja, koja su već izgrađena na palestinskoj zemlji, već naprotiv, podrazumijevaju povratak Palestincima njihove zemlje na kojoj su nasilno, nelegalno sagrađena jevrejska naselja.

Palestinu je priznalo 137 država članica OUN-a. Postupno, u svoje članstvo, Palestinu prihvataju razne međunarodne organizacije, čemu se Izrael ogorčeno proti-

4 Bensouda Fatou, Oslobođenje, 10.04.2018. godine, strana 12.

5 Oslobođenje, 08.07.2017. godine, strana 9.

vi, prekidajući svoj doprinos za njihovo finansiranje. U Pekingu, krajem septembra 2017. godine, odlukom generalne skupštine Interpola, Palestina je primljena u njegovo članstvo.⁶

Odgovornost za prekid pregovora između Palestine i Izraela

Očito je da Izrael želi uništiti, i Palestince i palestinski san o svojoj nezavisnoj državi. Radi toga, nastavkom gradnje izraelskih naselja na palestinskoj zemlji i odbacivanjem da iz zatvora oslobodi oko 7 000 zatočenih Palestinaca, Izrael je 2014. godine zaustavio pregovore za rješavanje krize na Bliskom Istoku.

Da je to upravo tako potvrđuje činjenica što je propao pokušaj obnove izraelsko – palestinskih pregovora, na osnovama međunarodnih rezolucija za uspostavu dvije države, Izraela i Palestine putem bliskoistične konferencije u Parizu, 15.01.2017. godine. Izraelski premijer Natanjahu je tu inicijativu odbacio, a predsjednik Palestine, Mahmud Abaz prihvatio kao šansu za „dvodržavno rješenje“ krize na Bliskom Istoku.⁷ Nastavak pregovora sa Palestincima, Natanjahu uslovljava (a) palestinskim priznavanjem Izraela kao jevrejske države i (b) potpunom izraelskom kontrolom na području između rijeke Jordan i Sredozemnog mora.

Sredinom 2016. godine, i ruski predsjednik Vladimir Putin je bezuspješno pokušavao da se izraelski premijer Natanjahu i palestinski predsjednik Mahmud Abaz sastanu u Moskvi kako bi dogovorili nastavak pregovora između Izraela i Palestine.⁸

Oportuno posmatranje izraelskog ubijanja, ponižavanja i mučenja Palestinaca

Umnožavanje tragičnih kriza u muslimanskim zemljama odvraća pažnju međunarodne zajednice i svjetskog javnog mnijenja od stradanja Palestinaca na Bliskom Istoku. Takvo stanje ohrabruje Izrael da intenzivira teror i zločinstvo nad Palestincima. Istovremeno, međunarodna zajednica, medijski i drugi činioci oblikovanja javnog mnijenja u svijetu izbjegavaju da se izraelski državni terorizam i genocidno djelovanje protiv Palestinaca, nazove pravim imenom, onim što ustvari jeste. Oportuno i demagoški, za najteže izraelske zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, kritičari govore da su to „brutalna“, „okrutna“, „glupa“, „nehumana“ ... ponašanja Izraela, a nikako da se odluče reći pravu istinu da je izraelski režim genocidan, zločinački i teroristički, jer taj režim kolektivno kažnjava čitav palestinski narod ugrožavajući njegova osnovna ljudska prava, naprimjer pravo na slobodu kretanja, jer je Gaza pod izraelskom blokadom najveći koncentracioni logor gdje se ljudi ponižavaju i muče pred očima čitavog svijeta. Izraelske vlasti sprečavaju da se palestinsko stanovništvo snabdijeva strujom i vodom.

6 Oslobođenje, 28.09.2017. godine, strana 15.

7 Oslobođenje, 16.01.2017. godine, strana 13.

8 Faktor, 17.09.2016. godine, strana 13.

Problem političkog organiziranja Palestinaca

Strateški cilj izraelskog režima je da se Palestincima oduzmu prava političkog organiziranja i da se u postojeću političku strukturu Palestinaca unesu što dublje podjele i sukobi. Ubijanje i progoni Palestinaca je put uništavanja raznih formi njihovog nacionalnog, društvenog i državnog, odnosno političkog organiziranja.

Nesretna okolnost u političkom organiziranju Palestinaca su unutarnje podjele i sukobi između „*Hamasa*“ i „*Fataha*“, što bitno otežava borbu za uspostavu države Palestine na teritorijama koje obuhvataju i područja koja su okupirana od strane Izraela, poslije 1967. godine.

Ipak, uslijedilo je ohrabrenje da će se politički pokret Palestinaca ujediniti i stabilizirati. Sredinom oktobra 2017., u Kairu, okončani su pregovori između predstavnika „*Fataha*“ i „*Hamasa*“. Tada je postignut sporazum da će „*Hamas*“ do 01.12.2017. godine kontrolu nad Gazom predati palestinskoj vladi nacionalnog jedinstva.⁹ Time su osigurani uslovi da se ostvari nacionalno pomirenje kao primarni cilj oslobodilačke borbe Palestinaca. Obilježavanje 13. godišnjice smrti palestinskog lidera Jasera Arafata, novembra 2017. godine, iskorišteno je kao prilika da se putem govora predsjednika Mahmuda Abaza podstakne odgovornost palestinskih frakcija za ujedinjenje Gaze i Zapadne Obale pod jedinstvenu palestinsku upravu.

SADRŽAJI I METODI IZRAELSKOG DRŽAVNOG TERORA NAD PALESTINCIMA

Gaza kao Gvatanamo

Mnogi Palestinci u Gazi žive izvan kuća, pod šatorima i drugim improviziranim skrovištima, jer je njihove kuće izraelska vojska iz temelja porušila. Nakon što poruše palestinske kuće, izraelski zločinci uvode zabrane da se u Gazu dopremi građevinski materijal. Pored ostalog i zato Palestinci prave improvizirana skloništa od recikliranog materijala iz ruševina nastalih izraelskim bombardiranjem i raketiranjem njihovih kuća. Srušeni su brojni objekti za obrazovanje Palestinaca. Izraelske vlasti su, 21.08.2017. godine, „*srušile vrtić u zajednici Jabal al-Baba, a slijedećeg dana školu u selu Jubbet adh Dhib*“. O tome, psiholog Hasab Zajada, angažiran u programu za mentalno zdravlje Palestinaca u Gazi, napisao je: „*Gaza je pretvorena u Gvatanamo i slični laboratoriji za testiranje novih tehnika kontrole. Cilj je da se zatvorenici razbije volja tako što će ih natjerati da povjeruju kako su sami krivi za svoju patnju.*“¹⁰ Gaza je pod kontrolom „*Hamasa*“, ali Izrael kontrolira zračni prostor iznad te oblasti.

9 Oslobođenje, 06.10.2017. godine, strana 18.

Oslobođenje, 13.10.2017. godine, strana 19.

10 Zajada Hasab, Politika, Beograd, 18.09.2016. godine, strana 4.

Oslobođenje, 31.08.2017. godine, strana 19.

Izraelsko zlostavljanje i ponižavanje Palestinaca

Izrael je usavršio metode zlostavljanja i ponižavanja Palestinaca, čak i putem uznemiravanja vjernika koji dolaze u džamiju Al-Aksa u Istočnom Jerusalemu. Ograničava ulazak u džamiju Palestinaca mlađih od 40 godina, a često zatvara džamiju. Često, Palestinci su prinuđeni da klanjaju izvan, na prostoru ispred i oko džamije. Postavljanjem metalnih detektora izraelska snage vrše tehničku kontrolu ulaska u džamiju. Cilj tih mjera nije sigurnost Al-Akse, kako ističu izraelske vlasti, već je cilj da Izrael nasiljem demonstrira pun suverenitet u Istočnom Jerusalemu, uključujući džamiju Al-Aksa i prostor oko te džamije. Sredinom jula 2017. godine, na ulazu u Al-Aksu, uz zabranu Palestincima da u toj džamiji klanjaju džumu, izraelska policija je pucala na okupljene Palestince i ubila trojicu, a stotinama njih, suzavcima i gumenim mecima nanijela povrede. Tada je na vratima Al-Akse uhapšen jerusalemski muftija, Muhamed Huseini. „*Nacionalni vojni komitet Izraela je zabranio ezan u Al-Aksi ...No, ezan se oglasio u Nazaretu, u hrišćanskom dijelu, i to s crkava, kao znak protivljenja odluci izraelske vlade da nema više ezana.*“¹¹ Čak i za vrijeme ramazana i bajrama, Izrael zabranjuje ulazak u Istočni Jerusalem i džamiju Al-Aksu. U ljeto 2017. godine oko te džamije bila je prava ratna atmosfera. Tada je na izlasku iz Al-Akse uhapšeno na stotine Palestinaca. Širom svijeta brojne slavne, ugledne ličnosti su iskazale podršku 17-godišnjoj Palestinki, Ahed Tamimi, koja je, kako je prikazano na videu, ošamarila izraelskog vojnika. Međunarodna podrška toj djevojčici izraelsku vlast nije odvratila od njenog hapšenja, pa se i ona našla u zatvoru među 300 uhapšene palestinske djece.¹² Povodom takvih izraelskih terorističkih postupaka, prijeteći Izraelu odmazdom oglašavali su se palestinski pokreti „*Hamas*“ i „*Islamski džihad*“. Palestinski predsjednik Mahmud Abaz tada je apelirao da UN, SAD i EU zaustave izraelsko terorističko nasilje nad Palestincima.

Izraelska policija i vojska, sa efektima zastrašivanja, neprekidno patroliraju po ulicama gdje ima Palestinaca, često upadajući u njihove domove. Takođe, sa oružjem upadaju u palestinske škole, zastrašujući i uznemiravajući malodobnu djecu.

Nasilje nad Palestincima je svuda prisutno. Ubiti Palestinca za Izrael nije nikakav problem, niti je to vijest koja uznemirava Izraelce. Međutim, kada u sukobima strada Izraelac, onda je to veliki problem, kakav i treba da bude, ali se postavlja pitanje: zašto nije veliki problem i slučaj stradanja Palestinca? Nakon što su objavljeni snimci kako izraelski vojnik ubija ranjenog Palestinca, pod snažnim pritiskom javnosti, sredinom jula 2017. godine, izraelski vojnik ubica je osuđen na kaznu zatvora od 18 mjeseci.¹³ Da nije bilo medijskog pritiska, ubica ne bi uopće bio sankcioniran. U to vrijeme, s ciljem da prikrije istinu o ubistvu Palestinca, Vlada Izraela je naredila zatvaranje ureda Al-Jazeera u Jerusalemu, što je grubo kršenje ljudskih prava, slobode mišljenja i izražavanja.

11 Kamenica Edina, u intervjuu sa Hebib Avdom, Oslobođenje, 26.11.2016. godine, strana 27.

Ridžal Hamza, Stav, 27.07.2017. godine, strana 26.-28.

Oslobođenje, 15.07.2017. godine, strana 9.

Politika, Beograd, 17.07.2017. godine, strana 3.

12 Oslobođenje, 15.02.2018. godine, strana 15.

13 Oslobođenje, 22.07.2017. godine, strana 19.

Bliskoistočni kršćani uglavnom podržavaju i štite Palestince, a osuđuju Izrael. Tako, naprimjer, jula 2017. godine, kada je eskaliralo izraelsko nasilje u i oko džamije Al-Aksa, kršćanin Nidal Abud je u vrijeme džuma namaza, ispred Al-Akse čitao Bibliju, a zatim rekao: „*Moj motiv je da stanem uz moju muslimansku braću iz solidarnosti s našim palestinskim problemom okupacije i njegove (izraelske) politike protiv naših svetih mjesta, bilo da su džamije ili crkve.*“¹⁴ Dakle, kršćanin Nidal ukazuje na istinu da je prisustvo izraelske vojske i policije u Istočnom Jerusalemu okupacijskog karaktera, po čemu je palestinska oružana borba protiv izraelskih okupacijskih snaga legalna i legitimna, isto onoliko koliko je nelegalno okupacijsko prisustvo izraelske vojske i policije na teritorijama koje je Izrael okupirao poslije 1967. godine, pa i ranije. Slične stavove u korist istine o izraelskom teroru nad Palestincima, ranije je iznio i vasiljenski patrijarh Vartolomej, vjerovatno i prilikom razgovora koga je u Istanbulu imao u vaskršnjoj atmosferi sa Mladenom Ivanićem, članom Predsjedništva BiH, aprila 2018. godine.

U Izvještaju Amnesty Internationala za 2016. godinu, detaljno su opisani zvjerski zločini Izraela nad Palestincima. Navedeno je: „*Izraelske snage uhapsile su hiljade Palestinaca sa okupiranih teritorija ... Mučenja i zlostavljanja zatvorenika su okrutna ...*“¹⁵ Sredinom aprila 2017. godine, generalni sekretar PLO Saeb Erekat je apelirao na čitav svijet da „*pozove Izrael na odgovornost zbog sistematskog kršenja ljudskih prava Palestinaca, posebno zatvorenika*“¹⁶ koji u izrazito teškim uslovima za život i pod strašnom torturom od strane izraelskih vlasti često štrajkuju glađu. Početkom maja 2017. godine, u izraelskim zatvorima štrajkovali su glađu 1.600 Palestinaca od njih oko 7.000 koji su zatočeni.¹⁷

Ekstremno nehumano izraelsko uskraćivanje Palestinaca vode i struje

U crnu sliku zlostavljanja Palestinaca spadaju akcije izraelskih vlasti da se širom Izraela ruše beduinska sela pod izgovorom da su njihove kuće izgrađene bez građevinske dozvole. Nakon što nareda rušenje kuća, izraelske vlasti prekidaju snabdjevanje tog stanovništva strujom i vodom za piće. U analizi na osnovu istraživanja tokom boravka u Izraelu, na okupiranim teritorijama, Zapadnoj Obali i Gazi, Nedim Jahić je utvrdio: „*Od početka okupacije 1967. godine, Palestinci nemaju kontrolu nad prirodnim resursima, a posebno nad vodom. Izrael je integrisao sistem vodovoda te primorao Palestince da istu plaćaju Mekorotu, nacionalnoj kompaniji za vodu ... Zbog restrikcija i redukcija, Palestinci troše šest puta manje vode nego prosječan stanovnik izraelskih naselja na Zapadnoj Obali ... Eksploatacija kamena čini 25% palestinskog tržišta i doprinosi sa 4,5% BDP-a. Izraelske vlasti već dugo ograničavaju proizvodnju kroz zatvaranje kamenoloma ... 2016. godine su zatvorili 35 palestinskih kamenoloma ...*“¹⁸ Za 1,8 miliona Palestinaca Izrael isporučuje struju tri, a samo ponekad pet sati dnev-

14 Abud Nidal, po kolumni Somun Hajrudina, Oslobođenje, 27.07.2017. godine, strana 13.

15 Oslobođenje, 24.02.2017. godine, strana 18.

16 Erekat Saeb, Oslobođenje, 19.04.2017. godine, strana 15.

17 Oslobođenje, 07.05.2017. godine, strana 11.

18 Jahić Nedim, Preporod, 15.06.2017. godine, strana 14.

no. Izraelske vlasti su „zaplijenile solarne panele putem kojih se električnom energijom napaja jedna škola u zajednici Abu Nuwar“.¹⁹

Jevrejska naselja na palestinskoj zemlji

Izrael sistematski gradi jevrejska naselja na palestinskoj zemlji okupiranoj poslije 1967. godine, kao i u mjestima širom Izraela iz kojih su Palestinci protjerani, i prije i poslije 1967. godine. Krajem marta 2017. godine Vlada Izraela je odlučila da se na okupiranim područjima Zapadne Obale i Jerusalema gradi 2.000 kuća za doseljenike. UN i EU osuđuju takve odluke Vlade Izraela, uz ocjene da naseljavanje Jevreja na palestinskoj zemlji „*potkopava izgled za postizanje pravednog i trajnog mira*“,²⁰ kako je istakla šefica diplomatije EU, Federika Mogherini.

Okupiranu zemlju Izrael tretira da je vlasništvo države Izrael, iako se zna da su vlasnici te zemlje prognani Palestinci. Intenzitet i obim doseljavanja Jevreja na palestinsku zemlju ilustrira činjenica da se na okupirana područja Zapadne Obale, poslije 1967. godine, naselilo oko 400.000 Jevreja, a u Istočnom Jerusalemu još oko 200.000 jevrejskih doseljenika.

Afrički migranti u Izraelu

U Izraelu ima oko 37.000 migranata, najviše iz Sudana i Eritreje. Izraelska desnica insistira na njihovom progonu iz Izraela. Početkom aprila 2018. godine Izrael je postigao sporazum sa UNHCR-om da 16.250 afričkih migranata iz Izraela bude raseљeno po Evropi, a da za isto toliko migranata Izrael izda privremenu dozvolu za boravak. Samo nekoliko sati nakon što je javnost upoznata o tom sporazumu, premijer Natanjahu je blokirao i odbacio taj sporazum.

Prema tome, nikakav sporazum koji se postiže sa Izraelom Palestincima ne bi bio garancija provedbe, o čemu postoje loša iskustva u vezi sa sporazumom iz Osla, 1993. godine. Dakle, ne bi bila moguća uspostava stabilnog i trajnog mira na Bliskom Istoku bez čvrstih garancija međunarodne zajednice. Izraelskom režimu ne treba i ne smije se ništa vjerovati.

POLITIKA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRAŽAVA U KRIZI NA BLISKOM ISTOKU

Dolazak Trampa na čelo SAD-a, radovanje za Izrael

Rijetka su razilaženja u stavovima SAD i Izraela. Administracija SAD-a i Vlada Izraela usaglašavaju stavove i koordinirano nastupaju u pitanjima od značaja za krizu na Bliskom Istoku i šire, uglavnom u interesu izraelske politike protiv Palestinaca. Tako je bilo i povodom odluke UNESCO-a pod naslovom „*Ugrožena svjetska baština u vlasništvu Palestine*“. Tom odlukom na listu svjetske baštine uvršten je palestinski Stari

19 Oslobođenje, 31.08.2017. godine, strana 19.

20 Mogherini Federika, Oslobođenje, 03.04.2017. godine, strana 13.

grad u Hebronu. Suprotstavljajući se toj UNESCO-voj odluci, SAD i Izrael su napustili članstvo te organizacije, pa su umjesto punopravnog članstva dobili status stalnog posmatrača.²¹

Odlazak Baraka Obame obradovao je izraelski režim, cijeneći da će Doland Tramp, dolaskom na čelo SAD-a, bolje podržavati politiku Izraela protiv Palestinaca. Pred preuzimanje uloge predsjednika SAD-a, Tramp je uznemirio Palestince obećanjem da će Ambasadu SAD-a iz Tel Aviva premjestiti u Istočni Jerusalem, gdje već postoji Konzulat SAD-a.

Dolazak Trampa ne čelo SAD-a ohrabrio je izraelski Kneset da početkom februara 2017. godine donese novi zakon po kome se odobrava izgradnja naselja na palestinskoj zemlji, uprkos rezoluciji UN-a po kojoj se takve izraelske aktivnosti osuđuju i zabranjuju. U vrijeme donošenja tog spornog zakona, oko 600.000 Jevreja živi u više od 200 bespravno izgrađenih naselja na palestinskoj zemlji Zapadne Obale i Istočnog Jerusalema. Generalni sekretar UN-a, Antonio Guterres je osudio donošenje spornog zakona ističući da je isti protivan međunarodnom pravu. Trampova administracija je odbila komentirati donošenje tog antiljudskog izraelskog zakona, dok su se, u vezi s tim, članice EU kritički usmjerile protiv izraelskog režima.

Zanimljivo je što se jevrejski doseljenici, napadajući na palestinska naselja, uključuju u represalije koje nad Palestincima čini izraelska vojska i policija. Tako, naprimjer, sredinom marta 2018. godine, jevrejski doseljenici su napali mještane Palestine u selu Al-Tuwwa, južno od Hebrena, na okupiranoj Zapadnoj Obali. Jula 2017. godine, masa od preko 200 jevrejskih doseljenika u Istočni Jerusalem, pod policijskom zaštitom, nasilno je upala u džamiju Al-Aksu.²²

Antiiranske i druge političke poruke iz Trampove turneje na Bliskom Istoku

Sredinom maja 2017. godine, nakon posjete Saudijskoj Arabiji, predsjednik SAD-a Tramp je posjetio Izrael i Palestinu. U Saudijskoj Arabiji je postigao sporazum o isporuci naoružanja u vrijednosti od 110 milijardi dolara. Općepoznato je da će to, kao i svo ostalo oružje na Srednjem Istoku služiti za ubijanje muslimana.

Sa izraelskim zvaničnicima Tramp je razgovarao u Zapadnom Jerusalemu, a sa palestinskim u Betlehemu. Glavna poruka iz te posjete je bila usmjerena protiv Irana, koga je Tramp optužio za, navodno, naoružavanje terorista u Iraku i Siriji, uz konstataciju da se Iranu „*nikada ne smije dozvoliti da posjeduje nuklearno oružje*“.²³ Taj američki stav je podudaran sa stavovima Saudijske Arabije i izraelskog premijera Natanjaha, koji je Trampovu posjetu Izraelu oduševljeno ocijenio historijskom. Bliskost Izraela i SAD u pogledu antiiranskih stavova ilustrira izjava Natanjaha da

21 Oslobođenje, 14.10.2017. godine, strana 9.

22 Oslobođenje, 11.03.2018. godine, strana 11.

Oslobođenje, 31.07.2017. godine, strana 10.

23 Tramp Donald, Oslobođenje, 23.05.2017. godine, strana 17.

je tokom svoje posjete SAD-u sa američkim zvaničnicima „uglavnom razgovarao o Islamskoj Republici Iranu“ te, u vezi s tim, istakao: „Rekao sam da nuklearni sporazum s Iranom krije mnoge opasnosti po svijet, uključujući posebnu opasnost od nuklearizacije Bliskog Istoka ... Zato je način da se spriječi opasnost nuklearizacije ... da se suštinski popravi sporazum ili da se poništi.“²⁴

Dolaskom Trampa na poziciju predsjednika SAD-a uslijedile su poruke o američkom odustajanju od nuklearnog sporazuma sa Iranom, što indicira da Izrael bitno utječe na američku, globalnu vanjsku i sigurnosnu politiku. Početkom 2017. godine, SAD i Izrael su zajednički reagirali zahtjevom za hitnu sjednicu Savjeta sigurnosti povodom iranskog testiranja balističke rakete, što je vremenski koincidiralo odluci Trampa da zabrani ulazak u SAD državljanima sedam muslimanskih zemalja uključujući i Iran. Ta zabrana ulaska u SAD, uz podršku izraelskom režimu da glavni grad Izraela bude Istočni Jerusalem, očito potvrđuje da je politika Trampa prema krizi na Bliskom Istoku bitno drugačija od politike njegovog prethodnika Baraka Obame. Tu promjenu Tramp je nagovijestio i obećanjem u predizbornoj kampanji da će, ako postane predsjednik SAD-a, brzo učiniti transfer američke Ambasade iz Tel Avina u Jerusalem. Postao je upitan i raniji američki stav da će se u pregovorima za rješavanje bliskoistočne krize zalagati za dvije države, Izrael i Palestinu, u granicama od 1967. godine. Tramp je promijenio i stav o izgradnji jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji, tako da se ne ometa izgradnja novih zgrada u već izgrađenim jevrejskim naseljima. Takvo proširivanje bi urbano povezivalo već izgrađena naselja i dobilo smisao beskonačnog otimanja palestinske zemlje.

Publicista Hajrudin Somun je ocijenio da američki predsjednik Tramp, kroz turneju na Bliskom Istoku, nije izgovorio nijednu rečenicu u korist postizanja mira u toj regiji. Odnosno, Tramp nije izrekao američki stav o konceptu rješavanja krize na Bliskom Istoku, osim što je ukazivao na potrebu „čvrstog kompromisa“, odnosno da američka administracija od Palestine očekuje više kompromisa, a od Izraela više čvrstine.²⁵

Ipak, treba imati u vidu da je po dolasku na čelo SAD-a, u ranijem razgovoru sa palestinskim vođom Mahmudom Abazom, Tramp obećao da će se zalagati za obnovu pregovora između Izraela i Palestine, da će SAD podržati osnivanje nezavisne palestinske države na temelju granica iz 1967. godine, i da će SAD djelovati kako bi dvije države, Izrael i Palestina, bile u miru i saradnji. Dakle, diplomatija SAD-a ističe da je njen cilj riješiti krizu na Bliskom Istoku pomoću formule o „dvije države“. SAD ne daju sasvim jasan odgovor kako bi ta formula tretirala teritorije koje je Izrael okupirao nakon 1967. godine, odnosno SAD ne daje odgovor kako bi se tretirale teritorije gdje je Izrael na palestinskoj zemlji već izgradio jevrejska naselja.

24 Natanjahu Benjamin, Oslobođenje, 12.03.2018. godine, strana 10.

25 Somun Hajrudin, Oslobođenje, 27.05.2017. godine, strana 24.

Razlike politike SAD i UN-a o gradnji jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji

Progon Palestinaca od strane Jevreja organizirano i planski je započet osnivanjem „*Jevrejskog nacionalnog fonda*“ 1901. godine, s ciljem da se intenzivno otkupljuje palestinska zemlja i osigura prostor za naseljavanje Jevreja iz cijeloga svijeta. Zatim je 1917. godine uslijedila podrška Velike Britanije da se na palestinskoj zemlji osnuje jevrejska država. Uslijedilo je organizirano oblikovanje svijesti Jevreja širom svijeta da Palestince treba protjerati jer Jevrejima pripada prostor Bliskog Istoka. Taj proces u drastičnim sadržajima i formama intenziviran je poslije nastanka Izraela 1948. godine, pa sve do aktuelnog vremena, kada je intenzivirana gradnja jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji.

Javnost je uvjeren da SAD ohrabruju politiku Izraela protiv Palestinaca, što zbunjuje, s obzirom na uvjerenja da su SAD nosilac demokratskih vrijednosti u korist mira i progresa. U nekim situacijama kada SAD kritikuju Izrael, kao što su u vrijeme mandata Baraka Obame, naprimjer, slučajevi kritike izgradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji, javnost stiče optimizam da će se tragedija palestinskog naroda konačno zaustaviti. Početkom oktobra 2016. godine, američka, odnosno Obamina administracija je ocijenila da izraelska najava izgradnje 600 novih stambenih jedinica na palestinskoj zemlji umanjuje šanse za postizanje mira na Bliskom Istoku, jer cementira stanje sukoba. Pri tome treba imati u vidu da je nakon izraelske okupacije Zapadne Obale i Istočnog Jerusalema, 1967. godine, izgrađeno preko 100 naselja na palestinskoj zemlji gdje danas živi oko 570.000 Izraelaca.

Izrael smatra da vrijeme radi u korist njegovog ekspanzionizma, jer se neprekidno, putem izgradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji pomjeraju granice u korist povećanja Izraela. Istovremeno uz gradnju jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji, Izrael provodi operaciju rušenja arapskih kuća u gradovima širom Izraela, opravdavajući to bespravnom gradnjom, zbog čega su Palestinci, početkom 2017. godine reagirali putem poruka da su izloženi „*kolektivnom uništenju*“ od strane izraelskog režima.²⁶ Povodom rezolucije za prekid izgradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji, koju su predložili Novi Zeland, Malezija, Venecuela i Senegal, za usvajanje od strane Savjeta sigurnosti UN-a, američki, tek izabrani ali ne efektivni predsjednik Donald Tramp je saopćio da će SAD uložiti veto na tu rezoluciju, jer, navodno, „*mir između Izraelaca i Palestinaca samo se može postići putem direktnih pregovora između strana, a ne kroz nametnuta rješenja Ujedinjenih nacija.*“²⁷

Ipak, kada se glasalo o rezoluciji, SAD su bile suzdržane, nisu uložile veto, pa je rezolucija usvojena sa 14 od 15 glasova u Savjetu sigurnosti. To je bilo vrijeme kada je predsjednik Barak Obama bio u zadnjim danima svog predsjedničkog mandata. Tim povodom, američka ambasadorica pri UN-u Samantha Power je rekla da SAD nisu uložile veto „*jer rezolucija odražava činjenice na terenu i američku politiku*“ da nastavak izgradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji „*ozbiljno potkopava sigur-*

26 Oslobođenje, 12.01.2017. godine, strana 15.

27 Tramp Donald, Oslobođenje, 23.12.2016. godine, strana 18.

nost Izraela ... SAD su tokom gotovo pet decenija ... slale poruku da se mora zaustaviti izgradnja naselja." Takvu ocjenu da je izgradnja jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji ključna prepreka postizanju mira, pred kraj Obaminog predsjedničkog mandata je istakao i tadašnji američki šef diplomatije Džon Keri.²⁸

Glavni palestinski pregovarač sa Izraelom, Saeb Erekat je ocijenio da je usvajanjem rezolucije Savjeta sigurnosti UN-a označena „*pobjeda međunarodnog prava ... i totalno odbacivanje ekstremističkih snaga u Izraelu.*“²⁹ Izraelski premijer Natanjahu je oštro reagirao protiv odlazeće administracije na čelu sa Obamom čiji je postupak neulaganjem veta u vezi sa rezolucijom ocijenio „*sramnim*“. Tim povodom, Natanjahu je izrazio radovanje za dolazak Trampa na funkciju predsjednika SAD-a.

Podrška UN-a u korist Palestinaca

U vezi sa UN-ovom rezolucijom protiv izgradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji, važno je što su sredinom 2017. godine UN i Vlada Palestine potpisali sporazum o UN-ovoj pomoći Palestincima na okupiranoj teritoriji u periodu od 2018.-2022. godine, u vrijednosti od 1,3 milijarde dolara. Cilj te UN-ove pomoći je (a) pokretanje razvojnih projekata za Palestine, te (b) jačanje palestinske države i njenih institucija. Protiveći se UN-ovoj pomoći Palestincima, Vlada Izraela poduzima razne aktivnosti, pored ostalog i obustavom finansiranja od strane Izraela pet UN-ovih institucija koje su „*posebno neprijateljski nastrojene prema Izraelu*“. Krajem marta 2017. godine, zato što država zahtjeve Palestinaca, Izrael je najavio dodatno smanjivanje svojih izdvajanja za UN.³⁰

Tokom boravka na Bliskom Istoku, generalni sekretar UN-a Antonio Guterres je isticao da je nužno ukloniti blokadu Gaze otvaranjem granica prema susjednim zemljama, posebno da je nužno ukloniti blokadu na granici Gaze sa Egiptom.³¹ Na držanju Palestinaca u opsadi i blokadi, insistira Vlada Izraela, navodno zbog opasnosti da „*Hamas*“ i druge palestinske naoružane grupe koje etiketira terorističkim, izvana pribavljaju oružje, municiju i drugi ratni materijal.

Trampova odluka za premještanje Ambasade SAD-a u Istočni Jerusalem

Najavljivanu odluku o premještanju Ambasade SAD-a iz Tel Aviva u Istočni Jerusalem, Tramp je donio 06.12.2017. godine, čime je izašao u susret osvajačkoj politici i praksi izraelskog režima, da cijeli Jerusalem bude glavni grad Izraela. Tako su SAD potpuno izgubile kredibilnost da neutralno posreduju između Palestinaca i Jevreja u rješavanju krize na Bliskom Istoku, što potvrđuje izjava palestinskog predsjednika

28 Power Samantha, Oslobođenje, 25.12.2016. godine, strana 11.

Oslobođenje, 26.12.2016. godine, strana 12.

Vukasović V., Politika, Beograd, 25.12.2016. godine, strana 3

Keri Džon, Oslobođenje, 30.12.2016. godine, strana 19.

29 Erekat Saeb, Oslobođenje, 25.12.2016. godine, strana 11.

30 Politika, Beograd, 26.12.2016. godine, strana 3.

Oslobođenje, 31.03.2017. godine, strana 18.

Oslobođenje, 17.06.2017. godine, strana 9.

31 Guterres Antonio, Oslobođenje, 13.08.2017. godine, strana 19.

Mahmuda Abaza, da Palestinci ubuduće ne žele SAD za posrednika u pregovorima. Trampova odluka je označila vrlo radikalan zaokret američke politike u krizi na Bliskom Istoku. Navodno, to je učinjeno po zakonu iz 1995. godine, ali su Trampovi prethodnici Klinton, Buš i Obama odgađali provedbu tog zakona. Prilikom posjete Egiptu i Jordanu, sredinom januara 2018. godine, potpredsjednik SAD-a, Mike Pence je relativizirao Trampovu odluku, ističući da su SAD posvećene dvodržavnom rješenju sukoba između Izraela i Palestine, uz „očuvanje *statusa quo* u pogledu svetih mjesta u Jerusalemu“.³²

Pod pritiskom vrlo kritičnih reakcija širom svijeta protiv odluke o premještanju Ambasade, početkom februara 2018. godine, predsjednik Tramp je poručio da će SAD o Jerusalemu podržati svaki dogovor između Palestinaca i Izraela, i da Izrael treba činiti značajne kompromise za mir sa Pelestincima. Ova Trampova izjava se mogla shvatiti i kao njegov pokušaj blagog relativiziranja svoje sporne odluke. Izraelski premijer Natanjahu je ocijenio da je Trampova odluka izraz važnog priznanja izraelskoj državi i Jevrejima.

Povodom te američke odluke, pokrenute su masovne demonstracije Palestinaca u Gazi i Zapadnoj Obali. Istim intenzitetom, u organizaciji „*Hezbollah*“ demonstrirali su muslimani u Libanu. Sve palestinske političke frakcije su pozvale narod na demonstracije protiv Trampove odluke. Širom svijeta razni činioци međunarodne zajednice zgražavali su se na tu Trampovu odluku, uz ocjene da je još više iskomplicirano i odloženo postizanje mira na Bliskom Istoku, te da je Tramp „*posijao kaos*“. Njemačka, Velika Britanija, Francuska, Švedska, Italija ... su odbacile Trampovu odluku za premještanje Ambasade SAD u Jerusalem, uz poruku da je Jerusalem zajednička prijestolnica Izraela i Palestine. EU je zatražila od SAD-a da same, jednostrano ne donose nikakve odluke o rješavanju krize na Bliskom Istoku, jer odluke o tome moraju biti multilateralne. U Vijeću sigurnosti UN-a, 14 članica se izjasnilo protiv Trampove odluke. Angela Merkel je rekla da pitanje Jerusalema treba riješiti u okviru nastavka izraelsko – palestinskih pregovora. Slično su reagirale i mnoge druge evropske zemlje.

Arapska liga, na hitnom sastanku, je zaključila da je Trampova odluka „*ilegalna*“. Na vanrednom sastanku, koga je sazvao turski predsjednik Erdoan, lideri 57 zemalja članica Organizacije islamske saradnje, odbacujući Trampovu odluku koja implicira da je Jerusalem glavni grad Izraela, odlučno su potvrdili svoje priznanje Palestine sa glavnim gradom Istočnim Jerusalemom, te pozvali sve zemlje svijeta da priznaju Palestinu u granicama od 1967. godine, uz poruku da se mora očuvati historijski i pravni status Jerusalema. U Turskoj i mnogim drugim muslimanskim zemljama održani su skupovi protesta protiv Trampove odluke. Turski predsjednik Tajip Erdoan je rekao da je Izrael „*okupatorska i teroristička država*“.

32 Abaz Mahmud, Oslobođenje, 08.12.2017. godine, strana 20.

Abaz Mahmud, Oslobođenje, 27.12.2017. godine, strana 12.

Oslobođenje, 20.12.2017. godine, strana 13.

Pence Mike, Oslobođenje, 22.01.2017. godine, strana 11.

Oko 300 islamskih učenjaka iz cijelog svijeta su pozvali muslimane da zbog Trampove odluke bojkotiraju američke proizvode. Profesorica dr. Mirjana Kasapović, u kolumni zagrebačkog „Globusa“, o Trampovoj odluci je navela: „Bezumnim potezom ... Tramp će razbuktati nove sukobe na Levantu, a time će ugroziti Evropu, koja može očekivati nove migracijske valove. Je li pravi cilj Trampove politike upravo destabilizacija Evropske unije?“ Slično, putem komentara objavljenog u „Globusu“, izraelski režim je osudio i Boris Havel.³³

Uprkos svemu tome, izraelski premijer Natanjahu je zahtijevao od EU i UN-a da se poštuje Trampova odluka o premještanju Ambasade SAD-a iz Tel Aviva u Jerusalem. U znak zahvalnosti Trampu, Vlada Izraela je pokrenula postupak da se jednoj željezničkoj stanici za brze vozove dodijeli ime po američkom predsjedniku Donaldu Trampu. Ohrabren Trampovom odlukom o premještanju Ambasade SAD-a, izraelski Kneset, 02.01.2018. godine je izglasao novi zakon o Jerusalemu, tako da se o njegovom statusu može odlučiti samo dvotrećinskom većinom Kneseta, što u kolumni za Preporod prof. dr. Fikret Karčić smatra da je dodatna prepreka za dvodržavno rješavanje krize na Bliskom Istoku.³⁴

Palestinski predsjednik Mahmud Abaz je rekao da je Tramp svojom odlukom o premještanju Ambasade zanemario sve međunarodne rezolucije i bilateralne sporazume i usprotivio se međunarodnom konsenzusu o rješavanju krize na Bliskom Istoku. Također, predsjednik Abaz je rekao da je ta antipalestinska Trampova odluka novi poticaj da Palestina ponovo zatraži punopravno članstvo u UN i članstvo u 22 međunarodne organizacije. U govoru pred Vijećem sigurnosti, sredinom februara 2018. godine, predsjednik Abaz je pozvao čitavu međunarodnu zajednicu na priznanje Palestine, te zahtijevao da Palestina bude primljena u članstvo UN. Palestinski zvaničnici su odlučili da bojkotiraju sastanke sa američkim zvaničnicima koji su najavljivali dolazak u turneje po Bliskom Istoku, što se odnosilo i na posjetu potpredsjednika SAD-a, Mike Pencea. Palestinska oslobodilačka organizacija (PLO) je saopćila da neće priznati Izrael sve dok Izrael ne prizna Palestinu u granicama od 1967. godine, sa glavnim gradom Istočnim Jerusalemom.

33 Oslobođenje, 09.12.2017. godine, strana 9.
 Oslobođenje, 10.12.2018. godine, strana 11.
 Oslobođenje, 11.12.2017. godine, strana 11.
 Budimac Bojan, Stav, 14.12.2017. godine, strana 38.
 Oslobođenje, 14.12.2017. godine, strana 14.-15.
 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 14.12.2017. godine, strana 14.
 Kasapović Mirjana, Globus, 15.12.2017. godine, strana 61.-63.
 Efendić Ibrahim, Oslobođenje, 23.12.2017. godine, strana 22.-23.
 Jusić Muhamed, Preporod, 15.12.2017. godine, strana 6.-7.
 Hadžimešić – Hafizović Ajša, Preporod, 15.12.2017. godine, strana 48.
 Tahirović Senada, Preporod, 01.01.2018. godine, strana 5.
 Grabus Halim, Preporod, 15.02.2018. godine, strana 30.-31.
 Havel Boris, Globus, 02.03.2018. godine, strana 32.-35.

34 Karčić Fikret, Preporod, 15.01.2018. godine, strana 28.

Zbog Trampove politike prema Palestini, posebno zbog premještanja Ambasade SAD iz Tel Aviva u Istočni Jerusalem, produbljeno je i prošireno antiameričko raspoloženje među muslimanima širom svijeta. S druge strane, u uslovima antiislamskog i anticivilizacijskog terorističkog djelovanja Al-Kaide i ISIL-a proširuje se i produbljuje islamofobija. Takve tendencije štete miru i sigurnosti u svijetu. Teroristi Al-Kaide, ISIL-a i njima slični odluku Trampa uzimaju kao opravdanje za svoja zločinačka djela, prijeteći terorističkim napadima na američke interese i vrijednosti, iako palestinska borba protiv izraelskog terorističkog režima nema ničega zajedničkog sa Al-Kaidom i ISIL-om, jer Palestinci uvažavaju demokratske vrijednosti SAD-a, bez obzira što im se ne dopada politika podrške Izraelu. Podrška Palestinaca američkim vrijednostima demokratije i ljudskih sloboda iskrenija je od izraelske podrške, pa bi bilo logično da američka administracija ima više obzira prema toj palestinskoj iskrenosti, nego prema ekstremno nepravednoj, ustvari zločinačkoj politici i praksi Izraela.

Američka vojna pomoć Izraelu

Septembra 2016. godine, SAD su najavile „paket desetogodišnje vojne pomoći“ Izraelu „vrijedan 38 milijardi dolara.“³⁵ S obzirom na činjenicu da se u vojnim operacijama Izraela na palestinske teritorije masovno ubijaju Palestinci, a njihova imovina razara, logičan je zaključak da će izraelskom upotrebom resursa pribavljenih putem američke vojne pomoći stradavati mnogi Palestinci.

Razlike politike SAD i Izraela prema Kosovu

U odnosu na balkanske probleme i krize, politika SAD-a i Izraela se bitno razlikuje. Naprimjer, Izrael se protivi nezavisnosti Kosova, odnosno Izrael se zalaže za povratak Kosova u ustavno uređenje Srbije, dok su SAD bile glavni nosilac političke i vojne podrške u suprotstavljanju srbijanskom režimu, odnosno SAD su imale glavnu ulogu u okviru međunarodne podrške osamostaljenju Kosova. Prisutne su i druge razlike između američke i izraelske politike. Natanjahu se povezuje sa vođama desnice u evropskim zemljama, kojima se protive SAD. Izrael u BiH podržava ekstremistu Milorada Dodika, dok ga SAD osuđuju.

PRISUSTVO EU I NJENIH ČLANICA U KRIZI NA BLISKOM ISTOKU

Evropski desničari su i antisemisti, i islamofobi

Desničari širom Evrope ideološki su i islamofobi, i antisemisti. Islamofobijom maskiraju da su antisemisti. Kad ispoljavaju antisemitizam u vezi krize na Bliskom Istoku stiže se iskrivljen utisak da nisu islamofobi. Evropski desničari žele da Jevreji odele iz Evrope. Zato podržavaju jevrejsko naseljavanje teritorije Palestine i proširivanje Izraela. U nekim razmatranjima na koja se poziva i beogradski publicista

35 Faktor, 07.10.2016. godine, strana 12.

Boško Jakšić o jačanju utjecaja desničara u Francuskoj, na čelu sa Marinom Le Pen, zaključuje se da je upravo zbog toga, tokom 2015. godine, iz Francuske u Izrael odselilo 7.000 Jevreja, kojima su izgrađena naselja na palestinskoj zemlji.³⁶

Po Evropi, u porastu je antisemitski terorizam napadima na jevrejsku imovinu i simbole. Sukobi na Bliskom Istoku, zbog očite zločinačke nepravde koju izraelski režim čini Palestincima, mogu pojačavati antisemitizam, a ublažavati islamofobiju. Međutim, učestale terorističke akcije po Evropi za koje odgovornost prihvataju ISIL i Al-kaida, utječu na ublažavanje antisemitizma i pojačavanje islamofobije. Upravo u tom kontekstu, možda treba dati za pravo onima koji tvrde da se izraelski režim raduje svakom novom slučaju terorizma po Evropi od strane terorističkih grupa i organizacija koje radikalno antiislamski tumače islam. Čak ima i onih koji tvrde da je Izrael umiješan u nastanak i terorističke akcije po Evropi od strane ISIL-a i Al-kaide.

Potencijalni antisemitizam

Iz svojih posebnih aktuelnih političkih razloga antisemitizam u nekim zemljama Evrope je „uspavan“, ali potencijalno prisutan i ne uspijeva sasvim prikriti neke indikatore o svom postojanju. Tako, naprimjer, desničari u Hrvatskoj, iako osuđuju zločine nad Jevrejima koje je počinila Pavelićeva NDH, parolom „*Za dom spremni*“ u blizini Jasenovca indiciraju potencijalni „*uspavani*“ antisemitizam. Također, desničari u Srbiji, iako se u vezi krize na Bliskom Istoku stavljaju na stranu Izraela, indiciraju raniji i potencijalni antisemitizam akcijama rehabilitacije ratnih zločinaca koji su u Drugom svjetskom ratu, sa identitetom četničke vojske i srbijanske vlade sarađivali sa fašistima dok su ubijali i progonili Jevreje.

Uloga Velike Britanije u nastanku Izraela

Predsjednik Palestine, Mahmud Abaz, zahtijeva da se Velika Britanija izvini Palestincima zbog nepravde nanesene palestinskom narodu zbog Balfourove deklaracije.³⁷ Tu deklaraciju, 02.11.1917. godine, lordu Walteru Rothschildu, vođi židovske zajednice u Engleskoj, objavio je britanski ministar vanjskih poslova Arthur James Balfour. U Deklaraciji se navodi da britanska vlada podržava prijedlog stvaranja židovske države u Palestini, ako to ne bi negativno utjecalo na arapsko stanovništvo u Palestini koja je tada bila dio Osmanskog carstva, a poslije Prvog svjetskog rata postala je britanski protektorat.³⁸ Početkom novembra 2017. godine, u prisustvu izraelskog premijera Natanjahua, Velika Britanija je svečano obilježila Stotu godišnjicu Balfourove deklaracije. Tom prilikom, opozicijski laburisti, umjesto veličanja tog dokumenta, isticali su da je Stota godišnjica, koja se obilježava, pogodna prilika da Velika Britanija prizna državu Palestinu, što bi bilo najbolji način izvinjenja Palestincima.

36 Jakšić Boško, Politika, Beograd, 15.05.2017. godine, strana 4.

37 Ridžal Hamza, Stav, 27.04.2018. godine, strana 34.-35.

38 https://hr.wikipedia.org/wiki/Balfourova_deklaracija, uzeto 8.4.2018. u 4.35 h

Tahhan Zena, Preporod, 15.11.2017. godine, strana 24.-25.

Somun Hajrudin, Oslobođenje, 10.11.2017. godine, strana 14.

Evropska politika „ekvidistance“ koristi nastavku izraelskog terora nad Palestincima

O krizi na Bliskom Istoku, u nekim pitanjima, politički stavovi EU i Palestinaca se bitno razlikuju. EU pokušava da istovremeno dok daje za pravo, i Palestincima, i Izraelu, blago kritikuje i jedne i druge. To bi se moglo nazvati evropskom politikom „ekvidistance“ koju vješto koristi izraelski režim za neometano produžavanje zločinačke prakse nad Palestincima.

Kada je 28.09.2016. godine umro Šimon Perez, koji je u raznim ulogama bio više-decenijski lider Izraela, zvaničnici EU, među kojima i visoka predstavnica za vanjsku i sigurnosnu politiku Federika Mogherini, su ukazivali da se Perez borio za mir, da je radi toga dobio Nobelovu nagradu, te da je zaslužan za sporazum u Oslu 1993. i 1995. godine, po kome je trebalo djelovati na uspostavi dvije države, Izraela i Palestine, koje će jedna pored druge postojati u miru i saradnji.³⁹ Nasuprot tome, povodom Perezove smrti, predstavnici Palestinaca, posebno lideri Hamasa koji imaju vlast u Gazi, isticali su da je Perez zločinac i da je za Palestince sreća što je umro.⁴⁰ Ipak, palestinski predsjednik Mahmud Abaz odlučio je prisustvovati sahrani Pereza, što je bila „snažna poruka izraelskom društvu da su Palestinci za mir i da cijene napore miroljubivih ljudi kao što je bio Šimon Perez“.⁴¹

Prioritet utjecaja EU treba biti fizička zaštita Palestinaca od izraelskog terorizma

EU, posebno njene stare i velike članice imaju odgovornost u tretiranju i rješavanju krize na Bliskom Istoku. Najbolje bi bilo da se ta odgovornost usmjeri na fizičku zaštitu palestinskog naroda od učestalih izraelskih terorističkih vojnih i policijskih akcija i operacija u kojima stradavaju nevini Palestinci, uz vandalsko uništavanje palestinske imovine, što uključuje i otimanje palestinske zemlje na kojoj se grade naselja za Jevreje koji se doseljavaju iz cijelog svijeta.

Nažalost, na Bliskom Istoku nema prisustva EU i njenih članica sa efektima fizičke zaštite Palestinaca od izraelskog državnog terorizma. Njihovo prisustvo ima diplomatski i humanitarni karakter. Tako, naprimjer, sredinom 2016. godine, „Njemačko – francuski kulturni centar“ u Zapadnoj Obali osnovao je pokretnu dječiju biblioteku koja se postavlja u raznim mjestima Gaze i Zapadne Obale, s ciljem da se palestinska djeca navikavaju čitati i da se zabave tokom školskog ferja.⁴² To je korisna aktivnost, ali je za palestinsku djecu porazno što EU, pa i njene najutjecajnije članice Francuska i Njemačka adekvatnim akcijama ne spriječe izraelsku vojsku i policiju kada hapsi, progoni, zlostavlja i ubija tu djecu i njihove roditelje.

39 Mogherini Federika, Faktor, 29.09.2016. godine, strana 15.
Politika, Beograd, 17.07.2017. godine, strana 3.

40 Faktor, 29.09.2016. godine, strana 15.

41 Oslobođenje, 30.09.2016. godine, strana 20.

42 Oslobođenje, 11.07.2016. godine, strana 13.

Njemačka podrška Palestincima

Kada je sredinom aprila 2017. godine, ministar vanjskih poslova Njemačke, Sigmar Gabriel, izrazio namjeru da će tokom posjete Izraelu razgovarati sa predstavnicima „građanskih grupa“, premijer Izraela, Benjamin Natanjahu je otkazao susret i razgovor s njim, zato što se „građanske grupe“ sa kojima se ministar Sigmar želi sastati protive izraelskoj politici prema Palestincima.⁴³ Početkom maja 2017. godine, tokom posjete Palestini, ministar Sigmar je u razgovoru sa predsjednikom Mahmudom Abazom podržao njegove napore da se kriza na Bliskom Istoku riješi u skladu sa međunarodnim rezolucijama, uspostavom dvije države Izraela i Palestine sa granicama od 1967. godine i sa glavnim palestinskim gradom, Istočnim Jerusalemom.

POLITIČKI STAVOVI MUSLIMANSKIH ZEMALJA RADI ZAŠTITE PALESTINACA

Početkom marta 2017. godine, Ministarsko vijeće Arapske lige je saopćilo da palestinskom narodu treba omogućiti zaštitu ljudskih prava i sloboda kao i da stekne neovisnost svoje države Palestine. Zalagali su se za oslobađanje Palestinaca iz izraelskih zatvora i za povratak Palestinaca u svoje domove i na svoja imanja sa kojih su prognani. Insistirali su na provedbi rezolucije Savjeta sigurnosti UN-a o zabrani dalje gradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji. Predlagali su da međunarodna zajednica izraelsku okupaciju palestinskih teritorija proglasi ništavnom, posebno da proglasi ništavnom izraelsku aneksiju Jerusalema.⁴⁴

Na samitu u Jordanu, krajem marta 2017. godine, najviši zvaničnici zemalja Arapske lige su izrazili spremnost da podrže bliskoistočni mirovni sporazum, pod uslovom da Izrael napusti teritorije okupirane poslije 1967. godine, da se garantira suverena država Palestina i da se pravedno riješi pitanje povratka prognanih Palestinaca na svoja imanja, na okupiranim teritorijama i širom Izraela.⁴⁵

Povodom izraelskog okupacijskog terora koji se odvijao tokom jula 2017. godine u i oko džamije Al-Aksa, predsjednik Turske Tajip Erdoan, koji se zalaže za neometan pristup Palestinaca džamiji Al-Aksa, u ulozi predsjedavajućeg Samita Islamske konferencije, u svojoj pismenoj izjavi, pored ostalog je naveo: „Nedopustivo je da Izrael zatvara Harem-i šerif ... Mi žalimo zbog toga što se dogodilo 14. jula u Istočnom Kudsu, koji je pod izraelskom okupacijom od 1967. godine ... Osuđujem izraelsko insistiranje na zanemarivanju svih upozorenja ...“⁴⁶ Turska i ostale zemlje članice Islamske konferencije smatraju da je prisustvo izraelske vojske i policije u Istočnom Jerusalemu, kao i u drugim palestinskim prostorima, okupatorskog karaktera. Prema tome, Izrael je okupator Palestine.

43 Oslobođenje, 26.04.2017. godine, strana 13.

44 Oslobođenje, 09.03.2017. godine, strana 15.

45 Oslobođenje, 31.03.2017. godine, strana 18.

46 Erdoan Tajip, po kolumni Ridžal Hamza, Stav, 27.07.2017. godine, strana 28.

Predsjednik Turske Erdoan, možda, najkonkretnije kritikuje fašističku praksu Izraela prema Palestincima. Tako, naprimjer, povodom genocidne kampanje protiv Palestinaca, u šta spada i nacrt zakona da se pozivi sa minareta muslimanima na molitvu u ranim jutarnjim satima ukinu, da ne uznemiravaju građane drugih vjeroispovijesti, maja 2017. godine, kako se navodi u beogradskoj „Politici“, Erdoan je rekao: „*Mi ćemo naći efikasan odgovor svima onima koji žele da učutkaju mujezine koji pozivaju vjernike na molitvu u Jerusalemu.*“⁴⁷ Također, Erdoan je tada kritikovao najavu američkog predsjednika Trampa da će premjestiti američku Ambasadu iz Tel Aviva u Jerusalem.

POLITIKA SRBIJE PREMA KRIZI NA BLISKOM ISTOKU

Utemeljenost na mitovima, zajedničko je obilježje velikosrpske i izraelske politike. Izraelski mitologijski stav je da palestinska zemlja pripada Jevrejima, a velikosrpski mitologijski stav je da teritorije više zemalja na Balkanu pripadaju pravoslavlju i Srbima. Međutim, u osnovi i tradicijski, sljedbenici velikosrpske ideologije u Srbiji skloni su antisemitizmu koga prikrivaju iz dubljih, velikosrpskih ideoloških i političkih razloga. Težnja vladajućih političkih snaga u Srbiji je da se rehabilitiraju kvislinzi, Hitlerovi oslonci u Srbiji za vrijeme Drugog svjetskog rata, Milan Nedić, Dimitrije Ljotić, Draža Mihailović, Nikolaj Velimirović ..., koji su svaki na svoj način odgovorni za fašističke progone Jevreja, indicira njihov potencijalni, „*uspavani*“ antisemitizam, slično kako to u drugom kontekstu čine desničari u Hrvatskoj. Prema tome, velikosrpska ideologija i politika jednako je i antisemitska, i islamofobijska. Kada će koja od tih fobija biti više izražena ili više prikrivena, stvar je dinamike velikosrpskih interesa koji, da bi se ostvarili, ipak ostavljaju jasne indikatore o njihovoj antisemitskoj i islamofobičnoj suštini. U tom kontekstu treba sagledavati i aktuelnu podršku koju lider bosanskih Srba Milorad Dodik daje zločinačkoj praksi Izraela u progonima i genocidu nad Palestincima.

Dolaskom na vlast u Srbiji, osamdesetih godina 20. stoljeća, Slobodan Milošević je učinio niz radikalnih zaokreta u odnosu na vanjsku politiku koju je do tada imala bivša SFRJ. U širem spektru takvih zaokreta je promjena politike prema krizi na Bliskom Istoku. Umjesto dotadašnje podrške borbi palestinskog naroda, velikosrpska politika se odlučila za podršku izraelskom terorističkom režimu i praksi izraelskog terora i zlostavljanja Palestinaca. Takvu politiku velikosrpski ideolozi opravdavaju ocjenom i tvrdnjom da su u toku Drugog svjetskog rata Srbi i Jevreji imali istu sudbinu, jer su na prostorima Jugoslavije fašisti Hitlerove Njemačke i Pavelićeve NDH, navodno, poubijali na stotine hiljada Jevreja, Srba i Roma. Pri tome čute o doprinosu Nedića, Ljotića, Mihailovića, Velimirovića ... Hitlerovoj praksi genocida nad Jevrejima u Drugom svjetskom ratu.

47 Erdoan Tajip, po kolumni Lalić Vojislav, Politika, Beograd, 12.05.2017. godine, strana 2.

Podrška Izraelu od strane srbijanske politike, krajem 20. i početkom 21. stoljeća, imala je utjecaja da u vezi sa osamostaljenjem Kosova, Izrael bude na strani Srbije a ne na strani SAD-a. Povodom prisustva srbijanskog predsjednika Tomislava Nikolića na sahrani Šimona Peresa, beogradska „Politika“ je konstatirala: „Šimon Peres je ostavio snažan lični pečat ... na zauzimanju izraelskog stava o nepriznavanju nezavisnosti Kosova i Metohije.“⁴⁸

ODNOS BOSNE I HERCEGOVINE PREMA KRIZI NA BLISKOM ISTOKU

U Sarajevu djeluje „Udruženje Bosansko-palestinskog prijateljstva“, na čelu sa predsjednikom Avdom Hebibom. U BiH ima oko 200 stalno nastanjenih Palestinaca. Na čelu „Udruženja zajednice Palestinaca“ u BiH je Majed Marouf. U Sarajevu se nalazi Ambasada Palestine, na čelu sa ambasadorom Rizik Namourahom. U Tel Avivu aktuelna ambasadorica BiH je Jelena Marković.

U posljednje vrijeme, Izrael su posjetili ministar vanjskih poslova Igor Crnadak i ministar sigurnosti Dragan Mektić, a sredinom marta 2017. godine, delegacija na čelu sa tadašnjim predsjedavajućim Predsjedništva BiH, Mladenom Ivanićem. Tom prilikom, Ivanić je ocijenio da su odnosi Izraela i BiH „odlični, s prostorom za dodatno unapređenje“ u raznim oblastima. O vojnoj saradnji Ivanić je razgovarao sa ministrom odbrane Izraela, Avigdorom Libermanom.⁴⁹

Na bh. državnom nivou podijeljena su i suprotstavljena stajališta o krizi na Bliskom Istoku. Srpski lideri podržavaju izraelski državni teror nad Palestincima. Lideri Hrvata taktiziraju, pa je teško ući u trag njihovim stvarnim stajalištima o tom pitanju. Bošnjačke i stranke ljevice, kao i razne nevladine organizacije u BiH su na strani pravedne borbe Palestinaca protiv izraelskog ekspanzionizma i državnog terora.

U aktuelno vrijeme, nakon uspostave mira u BiH po Dejtonskom sporazumu, u podršci izraelskom teroru nad Palestincima, u ime srpske politike, ističe se lider bosanskih Srba, Milorad Dodik koji propagira da je Izrael stabilna i demokratska zemlja, isto „kao i Republika Srpska“. Ironija tog Dodikovog stava je u činjenicama, što ni Izrael, ni RS, nemaju ništa zajedničkog sa demokratijom, s obzirom na praksu segregacije i apathejda od strane srpske vlasti u RS-u prema Bošnjacima i Hrvatima, te s obzirom na genocidnu, terorističku praksu izraelskog režima prema Palestincima. Njihov zajednički imenitelj nije demokratija, već politika segregacije, apathejda i agresivno otimanje tuđe zemlje. Dodik posjećuje Izrael. U Banjoj Luci prima posjete izraelskih zvaničnika, a nekima dodjeljuje visoka odlikovanja RS-a, kao što je bio slučaj dodjele odlikovanja gradonačelniku izraelskog grada Modin, Haimu Bivasu, po-

48 Politika, Beograd, 01.10.2016. godine, strana 2.

49 Oslobođenje, 13.03.2017. godine, strana 3.

Oslobođenje, 14.03.2017. godine, strana 5.

Oslobođenje, 16.03.2017. godine, strana 5.

četkom maja 2016. godine.⁵⁰ Dodik je pokušao uspostaviti paradiploomske odnose sa Izraelom. Propagirao je da je njegov savjetnik Arie Livni, ujedno i zvanični predstavnik Izraela u RS-u, a zatim da je šef diplomatskog predstavništva RS-a u Izraelu.

Početkom aprila 2017. godine, nakon posjete Izraelu od strane predsjedavajućeg Predsjedništva BiH, Mladena Ivanića, Vlada Izraela se ogradila od Aria Livnija, ističući da on „*nije bio niti jeste izraelski diplomata i svi njegovi istupi po raznim pitanjima isključivo su njegovi lični stavovi koji nemaju nikakve veze sa stavovima države Izrael... Instruirali smo naše ambasade da ne budu u bilo kakvoj vezi sa Livnijem ...*“⁵¹ Predstavnik Vlade Izraela također je saopćio da je paradiploomsko predstavništvo RS-a u Izraelu transformirano u privatno preduzeće kojim rukovodi Arie Livni. Vlada Izraela je obavijestila Ministarstvo vanjskih poslova BiH da se distancira i ograđuje od aktivnosti koje je Dodik u Izraelu realizirao preko svog predstavnika (savjetnika) Aria Livnija. O tome je domaću javnost u BiH informirao ministar vanjskih poslova Igor Crnadak.⁵²

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini ažurno prati probleme Palestinaca i oglašava se saopćenjima za javnost putem kojih najoštije osuđuje svaki oblik nasilja u krizi na Bliskom Istoku. Povodom odluke američkog predsjednika Trampa da se Ambasada SAD-a iz Tel Aviva premjesti u Istočni Jerusalem, na redovnoj sjednici u Sarajevu, 23.12.2017. godine, Sabor IZ u BiH je usvojio Izjavu u kojoj se ističe: „*Sabor IZ ... izražava žaljenje i zabrinutost jednostranim pokušajem promjene statusa svetog grada Kuds – Jerusalema. Kuds sa Mesdžidu-l- Aksom je jedan od tri sveta grada islama i prva kibla muslimana. On je sveti grad u tradiciji Jevreja, kršćana i muslimana ... Muslimani su stoljećima upravljali ovim gradom i nikada ga nisu smatrali samo svojim.*“⁵³

Istinsku želju građana BiH da se dostigne mir na Bliskom Istoku simbolizira činjenica što je Sarajevo, početkom marta 2017. godine, u prisustvu reisu-l-uleme Huseina Kavazovića i člana Predsjedništva BiH iz reda Bošnjaka, Bakira Izetbegovića, bilo domaćin „*Muslimansko-jevrejske konferencije*“ na kojoj su, i muslimani i jevreji, iznosili slična stajališta. Predstavnicima Jevreja su govorili da su im „*muslimani divni i dragi ljudi*“, da je situacija na Bliskom Istoku zabrinjavajuća, ali da su „*promjene moguće*“ jer je „*moguća saradnja između muslimanske i jevrejske zajednice*“⁵⁴

Tokom 2017. godine, u BiH je eskalirala „*afera*“ o dodjeli naziva Osnovnoj školi u Dobroševićima kod Sarajeva po Mustafi Busuladžiću, za koga se, s jedne strane tvrdilo da je ugledni bošnjački intelektualac i nevina žrtva komunističkih progona, a s druge da je u toku Drugog svjetskog rata bio saradnik Hitlerovih, Musolinijevih i Pavelićevih fašista, što su optužbe zbog kojih je osuđen na smrt strijeljanjem.

50 Kremenović Mladen, Politika, Beograd, 06.05.2016. godine, strana 4.

51 Oslobođenje, 09.04.2017. godine, strana 2.-3.

52 Oslobođenje, 26.04.2017. godine, strana 3.

53 Izjava Sabora IZ u BiH, Oslobođenje, 24.12.2017. godine, strana 5.

54 Salkić Jakub, Stav, 10.08.2017.godine, strana 53.

Oktoobra 2017. godine, Ambasada Izraela za BiH, sa sjedištem u Tirani, uputila je protestnu notu Ministarstvu vanjskih poslova BiH, izražavajući žaljenje što je pomenuta Osnovna škola dobila naziv po Mustafi Busuladžiću i što je Vlada Kantona Sarajevo odobrila taj naziv, bezobzirno prema činjenici što je većina bosanskih Jevreja stradala od fašista sa kojima se, navodno, identificirao Busuladžić. Izrael je pozvao bh. vlasti da ukinu naziv škole po Busuladžiću.⁵⁵ U međuvremenu je uslijedila odluka Skupštine Kantona Sarajevo da se izmijeni naziv škole. Kao osnovu za tvrdnju da je Busuladžić antisemista, koristi se jedna njegova izjava o Jevrejima kao špekulantima u trgovini, slično kako je i Karl Marks o njima pisao. Pri tome se zanemaruju Busuladžićevi stavovi izneseni u djelu „*Islam i socijalizam*“, u kome on ističe da su jednako opasni fašizam, komunizam i nacionalsocijalizam, iz čega proizilazi da je Busuladžić bio i antifašista, i antikomunista.⁵⁶ Nigdje nema nijedne činjenice da je Busuladžić podržao fašističku praksu prema Jevrejima, ali ima dosta činjenica da je on zastupao islamski stav protiv ubijanja i zlostavljanja ljudi.

U suzbijanju negativnih stavova Izraela u vezi Busuladžića prema BiH, posebno prema Bošnjacima, bitna je izjava sarajevskog univerzitetskog profesora i humaniste, Jevreja, Davida Kamhija, koji je rekao: „*Busuladžić je bio jedan vrijedan intelektualac. Eh, sad, kako je bio orijentiran i u kojem periodu, i to moramo znati ... Ne možemo čovjeka posmatrati onako kao što pivarski konji imaju na očima. Moramo čovjeka posmatrati na svaki mogući način i u svim segmentima i vremenskim kontekstima, o tome se radi.*“

55 Oslobođenje, 25.10.2017. godine, strana 1. i strana 16.

Politika, Beograd, 25.10.2017. godine, strana 2.

Kremenović M., Politika, Beograd, 28.10.2017. godine, strana 4.

56 Ratkušić Enes, Stav, 02.11.2017. godine, strana 18.

Acc. prof. dr. Džemal Najetović

GRADNJA NELEGALNIH JEVREJSKIH NASELJA I OTIMANJE PALESTINSKOG TLA

Izrael blizu „legalizacije“ nekoliko hiljada objekata izgrađenih na okupiranoj Zapadnoj Obali

Izraelski parlament je dao preliminarno odobrenje prijedloga zakona čiji je cilj legalizacija nekoliko hiljada objekata izgrađenih na okupiranoj Zapadnoj Obali. Palestinci i borci za ljudska prava su ovaj potez nazvali krađom zemljišta. Prijedlog zakona mora proći tri čitanja u parlamentu (Knesset) kako bi postao zakon. Na Zapadnoj Obali je bez dozvole izgrađeno blizu 4.000 objekata, a ako zakon bude usvojen, ti objekti će biti legalizovani u Izraelu, iako se smatraju nelegalnim prema međunarodnom pravu.

Ašravi: Izraelska vlada ponovo pokazala da je više posvećena krađi zemlje nego dogovoru

„Još jednom je izraelska vlada dokazala da je više posvećena krađi zemlje i kolonijalizmu nego dogovoru, međunarodnom zakonu i konvencijama, posebno rezoluciji 2334 Vijeća sigurnosti OUN-a“, rekla je Hanan Ašravi, član izvršnog komiteta Palestinske liberalne organizacije nakon što je Izrael najavio izgradnju novih 2.5000 stanova na Zapadnoj Obali koju je okupirao 1967. godine i kojoj je dao novo ime – Judeja – Samarija. Glasnogovornik OUN-a kazao je da je izraelska unilateralna akcija nove izgradnje naselja prepreka miru zasnovanom na rješenju o dvije države. „Za generalnog sekretara ne postoji plan B u rješenju dvije države. Izražavamo veliku zabrinutost zbog unilateralnih odluka. Postoji potreba da se obje strane obavežu na pregovore koji će dovesti do cilja obje države, Izraela i Palestine i oba naroda“, rekao je Stephane Dujarric, glasnogovornik OUN-a.

Guterreš: Izrael je prekršio međunarodno pravo

„Novi izraelski zakon koji legalizira desetke ilegalnih jevrejskih naselja na palestinskoj Zapadnoj Obali krši međunarodno pravo“, izjavio je generalni sekretar OUN Antonio Guterreš. „Taj prijedlog protivrječi međunarodnom pravu i imat će daleko-sežne zakonske posljedice po Izrael“, upozorava Guterreš i naglašava potrebu izbjegavanja „svih akcija koje će ugroziti rješenje po principu dvije države“. Palestinci su

novi zakon koji je izraelski parlament usvojio i koji omogućava zapljenu privatne palestinske zemlje za gradnju naselja, nazvali legaliziranjem pljačke. Očekuje se da zakon bude osporen pred sudom, prenosi AFP.

Abbas: Odrediti vremenski okvir za prekid gradnje jevrejskih naselja

Palestinski predsjednik Mahmoud Abbas izjavio je da će predstojeća bliskistočna mirovna konferencija u Francuskoj odrediti vremenski rok za okončanje širenja jevrejskih naselja, čiju obustavu izgradnje je zatražilo Vijeće sigurnosti UN-a 19.12.2016. godine. Usvajanjem ove rezolucije Sjedinjene Američke Države su prekinule s ranijom praksom i omogućile Vijeću sigurnosti da osudi širenje izraelskih naselja na Zapadnoj Obali i u istočnom Jerusalemu kao flagrantno kršenje međunarodnog prava. Ovom rezolucijom, za koju je glasalo 14 članica Vijeća sigurnosti (SAD su bile suzdržane), od Izraela se zahtijeva da obustavi izgradnju naselja na okupiranim palestinskim teritorijama. Vijeće je glasalo nakon što su njegova četiri člana Novi Zeland, Malezija, Venecuela i Senegal, ponovo predložila ovu mjeru, dan nakon što ju je Egipat povukao pod pritiskom Izraela i novoizabranog američkog predsjednika Donalda Trampa.

Za rezoluciju su glasale stalne članice Vijeća: Francuska, Velika Britanija, NR Kina i Ruska Federacija, i nestalne članice: Angola, Egipat, Japan, Malezija, Novi Zeland, Senegal, Španija, Ukrajina, Urugvaj i Venecuela.

„Ova rezolucija polaže temelje za svake buduće ozbiljne pregovore i otvara put za međunarodnu mirovnu konferenciju koja je održana u Parizu, i nadamo se da će ta konferencija stvoriti mehanizam i vremenski okvir za okončanje okupacije. Rezolucija dokazuje da Svijet odbacuje širenje naselja, jer su nelegalna, na okupiranoj teritoriji uključujući i istočni Jerusalem“, izjavio je Abbas na sastanku Fataha.

„Rezolucija OUN-a nas ne dotiče, kao ni bilo ko drugi ko bi da odlučuje šta da radimo u Jerusalemu. Nadamo se da će nas nove vlasti SAD-a podržati kako bismo nadoknadili manjak gradnje za vrijeme Obamine vladavine“, rekao je zamjenik gradonačelnika Jerusalema Meir Turgeman. Međutim, uprkos rezoluciji OUN-a, koja poziva na obustavu gradnje naselja, gradske vlasti Jerusalema se pripremaju da odobre gradnju novih stambenih jedinica u istočnom sektoru Jerusalema, prenosi *Haretz*.

Očekuje se da 15. januara, nekoliko dana prije nego što predsjednik Obama napusti dužnost, Francuska bude domaćin bliskistočne konferencije na kojoj bi desetine država mogle podržati međunarodni okvir za mir između Izraela i Palestinaca. Izraelski premijer Benjamin Netanyahu odlučno se protivi svakoj takvoj akciji, tvrdeći da to podriva pregovarački proces. Netanyahu je u više navrata pozivao Abbasa na direktne razgovore bez preduslova. *Abbas je to odbijao dok Izrael prvo ne prekinе s gradnjom naselja.*

Izrael i novoizabrani američki predsjednik Donald Trump pozvali su SAD da uloži veto na rezoluciju, ali se to nije dogodilo, što predstavlja veliki zaokret u tradicio-

nalnoj praksi štíćenja Izraela i pored činjenice da su SAD ostale suzdržane u ovom glasanju.

U posljednjih 50 godina, Izrael je sagradio 120 naselja koje je «legalizovao» na palestinskoj teritoriji.

Dvije trećine „zida apartheida“ (prema Palestincima) ili „sigurnosne barijere“ (prema Izraelcima) dovršene su, a konačna dužina treba da iznosi 712 km. Trasa zida zahvaća Zapadnu Obalu u dužini od 85%, izolirajući palestinske teritorije, među kojima i Istočni Jerusalem. Međunarodni sud pravde ocijenio je izgradnju zida nezakonitom, te je zatražio njegovo rušenje, isto kao i Glavna skupština OUN-a.

Osuda sknavljenja džamije Al-Aqsa

„Upad izraelskih sigurnosnih snaga u džamijski prostor i nasilje koje je isprovocirano predstavlja drsko i sramno sknavljenje svetosti džamije Al-Aqsa, nepoštovanje osjećanja i tradicije svih muslimana svijeta i bahato prkošenje međunarodnoj zajednici“, istaknuto je u saopćenju Kancelarije reisu-l-uleme povodom upada izraelskih snaga u džamiju Al-Aqsa. Uz najoštriju osudu i poziv Organizaciji Ujedinjenih nacija da se otklone uzroci nasilja, u saopćenju se ističe: „Ponašanje političkih i vojnih zvaničnika Izraela prema džamiji Al-Aqsa i palestinskom narodu je ispod svakog civilizacijskog nivoa, ono je sramotno i kompromitirajuće, prije svega, za jevrejski narod i jevrejsku kulturu i tradiciju.“ Također, se dodaje: „Nasilje u Palestini je najvećim dijelom prouzročilo mnoge današnje sukobe i izbjegličke talase, stoga je otklanjanje uzroka ovog nasilja bitan uvod za stabilizaciju prilika i uspostavljanje mira u Svijetu.“

Abbas: Izraelski napadi na Al-Aqsu mogu izazvati novu intifadu

Palestinski predsjednik Mahmud Abbas bio je u zvaničnoj posjeti Parizu prije odlaska na godišnje zasjedanje Generalne skupštine OUN, nakon što je Francuska najavila osnivanje međunarodne kontakt grupe u OUN, koja će se sastojati od članova Vijeća sigurnosti, arapskih država i Evropske unije i čiji će cilj biti obnova mirovnog procesa. Abbas je ovom prilikom upozorio da postoji opasnost od novog palestinskog ustanka intifade, ako ne prestane nasilje u Jerusalemu u prostoru oko džamije Al-Aqsa. Izraelsko-palestinski sukobi pojačali su se posljednjih sedmica. Palestinci i druge države optužuju izraelske snage da krše pravila na jednom od najsvetijih mjesta za muslimana nasilnim ulascima u Al-Aqsu. Abbas upozorava da ovim mjerama Izrael nastoji da izmjeni pravila koja vladaju za sveto mjesto, jer ultradesničarske jevejske grupe traže veći pristup, a među njima ima i organizacija koje bi izgradile novi hram. Palestinci su pokrenuli dva prethodna ustanka protiv Izraela krajem 1980-tih godina i od 2000. do 2005. godine.

Hanije: Treća intifada je počela

Vođa Hamasa u Pojasu Gazze Ismail Hanije prije nepune tri godine (15.10.2015.) proglasio je najnovije proteste oko Al-Aqse i u Gazzi novom trećom intifadom.

Neredi su počeli proteklog mjeseca kada su izraelske snage nasilno upale u Al-Aqsu. Trinaestogodišnji Ahmed Šaraka je 24 palestinska žrtva ubijena za samo 12 dana mjeseca oktobra. Šaraka je ubijen tokom protesta u Ramallahu, a samo dan prije njega ubijena je tridesetogodišnja trudnica Nur Hasan i njezina dvogodišnja kći Rafah u Gazzi.

Izraelske snage sigurnosti u suzbijanju palestinskih protesta koriste bojevu municiju, potvrđeno je iz izraelskih izvora.

Teški sukobi su se desili u gradovima i selima širom okupirane Zapadne Obale, uključujući istočni Jerusalem, nakon sedmica koje su obilježili neredi oko i u džamiji Al-Aqsa. Sukobi su pojačani nakon što je Izrael nastavio graditi naselja za Jevreje širom Zapadne Obale.

Abbas ponovo zatražio hitnu uspostavu posebnog režima za međunarodnu zaštitu Palestinaca

Nakon što je američki državni sekretar John Kerry u Ammanu izjavio kako su Jordan i Izrael dogovorili instaliranje stalnog videonadzora u kompleksu Al-Aqsa u cilju smanjenja tenzija u ovom prostoru, što će timovi dvije države zajedno realizirati, palestinski ministar vanjskih poslova Riyad al-Maliki je optužio Izrael da bi se tim snimcima mogao koristiti za progon muslimana koje optužuje za poticanje nasilja. „To je nova zamka“, kazao je al-Maliki.

U isto vrijeme, palestinski predsjednik Mahmud Abbas ponovo je krajem oktobra u Ženevi uputio poziv za uspostavu posebnog režima za međunarodnu zaštitu Palestinaca. Isti ovaj poziv Abbas je uputio protekle sedmice OUN-a, ističući da je upostava ove međunarodne zaštite hitnija više nego ikada ranije. „Izgubili smo sposobnost da se zaštitimo. Nemamo drugog izbora nego da tražimo međunarodnu zaštitu. Nadamo se da će nam OUN pomoći i zaštititi naš narod od terorizma jevrejskih doseljenika“, kazao je Abbas.

Jevrejima ponovo zabranjen pristup Al-Aqsi tokom ramazana

Zbog dvodnevni nereda izraelska policija je zatvorila kompleks Al-Aqsa za Jevreje i posjetioce nemuslimane. Vlada Jordana, države zaštitnice svetih mjesta u Jerusalemu, je osudila ulazak jakih sigurnosnih snaga na Brdo hrama i korištenje gumenih metaka i suzavca protiv vjernika. „Zahtijevamo da Izrael hitno zaustavi sve eskalirajuće akcije koje su potpuno neopravdane“, kazao je glasnogovornik jordanke vlade Muhammad al-Mumenija ističući da su izraelske akcije suprotne svim relevantnim međunarodnim sporazumima i konvencijama. Valu nasilja u Izraelu i na Zapadnoj Obali, koji je počeo u oktobru prošle godine i u kome je poginulo preko 200 Palestinaca i 32 Izraelca, prethodili su neredi na Brdu hrama.

UNESCO usvojio više rezolucija za zaštitu Al-Aqse

Komisija UNESCO-a donijela je 26.10.2016. godine novu rezoluciju o osudi iskopavanja na platou Al-Aqse. U rezoluciji se izražava žaljenje zbog nezakonitih radova iskopavanja u starjoj gradskoj jezgri Jerusalema, koje provodi Izrael. Izrael uporno odbija da izda vize ekspertima UNESCO-a kako bi mogli na licu mjesta izvršiti procjenu nivoa oštećenosti jerusalemskih svetih mjesta. Izraelski premijer Benjamin Netenyahu je po usvajanju nove rezolucije izjavio da „treba osuditi UNESCO-vu komisiju za kulturnu baštinu, a ne Izrael“. Glavni povjerenik PLO-a Saeb Erekat je u svom saopćenju optužio Izrael da vodi orkestriranu kampanju kako bi ozakonio aneksiju istočnog Jerusalema. „Protivno onome što tvrdi izraelska vlada, UNESCOva rezolucija treba potvrditi važnost Jerusalema za sve tri mnoteističke religije, kršćanstvo, judaizam i islam“, rekao je Erekat.

U ovoj rezoluciji se, također, navodi da UNESCO osuđuje restrikcije slobode prakticiranje vjere u džamiji Al-Aqsi. Rezolucija je usvojena usred novog vala nasilja u Izraelu u kojem je poginulo najmanje 42 Palestinca i osmero Izraelaca. Nasilje je jednim dijelom izazvano palestinskim nezadovoljstvom zbog izraelskog odnosa prema kompleksu Al-Aqsa.

Rezolucija je usvojena s 26 glasova za i šest protiv, među kojima su američki, britanski i njemački. Suzdržano je bilo 25 država uključujući i Francusku. Do izmjena u tekstu ove rezolucije je došlo u posljednji trenutak na način da ne sadrži članak u kojem se navodi da je Zid plača ili Zapadni zid Al-Aqse integralni dio kompleksa džamije Al-Aqsa.

Izrael se oštro protivio usvajanju ove rezolucije, te je sedmicu prije njenog usvajanja suspendirao saradnju s UNESCO-om. U rezoluciji pod nazivom Okupirana Palestina, Izrael se imenuje kao okupaciona sila. Izraelski ministar obrazovanja Naftali Bennett je u pismu generalnom direktoru UNSECO-a Irini Bokovoj optužio ovo tijelo OUN-a za, kako je rekao, „ignoriranje hiljadugodišnjih veza jevreja s Jerusalemom“.

Stari grad Jerusalem i njegove zidine nalaze se na UNESCO-ovom popisu zaštićene svjetske baštine. UNESCO je primio Palestinu za članicu 2011., a novembra naredne godine je Generalna skupština OUN proglasila Palestinu državom nečlanicom.

UNESCO: Izrael je okupatorska sila koja nema suverenitet nad Jerusalemom

Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) usvojila je rezoluciju koja osuđuje izraelsku politiku u Istočnom Jerusalemu i okupiranom Pojasu Gazze. Kako navode palestinske novine Al-Quds, UNSECO potvrđuje da je Istočni Jerusalem okupirani grad i da su sve izraelske mjere i aktivnosti koje su promijenile ili koje namjeravaju promijeniti karakter i status svetog grada Jerusalema, posebno osnovni zakon o Jerusalemu nevažeće i ništavne, prenosi WAFA. Rezoluciju su prihvatile 22 države, 10 je bilo protiv, a 23 suzdržano. U rezoluciji se potvrđuje da je Stari grad Jerusalem „potpuno palestinski“ i naglašava se njegovo muslimansko i kršćansko naslijeđe. Izrael se u ovoj rezoluciji opisuje kao okupatorska sila

koja nema suverenitet nad tim gradom. Palestinski ministar vanjskih poslova Riyad al-Maliki u saopćenju je pozdravio ovu rezoluciju. Izraelski predsjednik Reuven Rivlin pozvao je sve države da presele svoje ambasade u Jerusalem, kao odgovor na odluku odbora UNESCO-a da usvoji rezoluciju u kojoj se kritizira Izrael. Rezolucija, koju je predložilo nekoliko arapskih država, blaža je od odluke UNESCO-a od prošle godine u kojoj se nekoliko lokacija spominje po njihovim arapskim nazivima, dok se izraelski termini uglavnom ignoriraju.

Geopolitička marginalizacija Palestine

Geopolitička marginalizacija predstavlja nastojanje da se naštetiti geopolitičkom statusu neke države kroz sprečavanje njene političke i ekonomske saradnje sa drugim državama, a posebno u neposrednom i širem okruženju i uspostave dobri međunarodni i međudržavni odnosi. Nažalost, normalna i stabilna država Palestina nije ono što mnogi žele. Traži se svaka prilika za njeno slabljenje. Dovoljno je svjedočanstva o tome da je svaka politika usmjerena na jačanje države Palestine bila dočekana s podozrenjem. SAD i EU treba da znaju da je saradnja s Palestinom garant uspješne realizacije projekta zvanog mir i sigurnost na Bliskom istoku i šire. Ukoliko zaista žele širenje regionalne saradnje i uspješnu borbu protiv nesigurnosti na Bliskom istoku, SAD i EU trebaju prihvatiti činjenicu da se strateška uloga Palestine u tom pogledu ne da poreći. Nakon tako i toliko dugo pogrešne vođene politike prema Palestini, oni mogu popraviti ranije greške. Stvarna borba protiv svakog radikalizma, ekstremizma i nasilja može se odvijati samo kroz snaženje zajedničkog tržišta u široj regiji, a to podrazumijeva uključenost svih država Bliskog istoka. Takva saradnja ne bi nimalo remetila bilo čije ekonomske interese, već bi ih samo upotpunila.

Regionalna politička marginalizacija Palestine znači da se u bližoj budućnosti ne može računati na njen napredak u oblasti trgovinske i ekonomske saradnje i sigurnosti uopće. Pretpostavke za njenu mirnodopsku destabilizaciju (prvenstveno posredstvom pro-svojih/njihovih medija): daljnje urušavanje palestinskog društva, zajedništva i svega na čemu je ta država opstojala vijekovima; geopolitička marginalizacija Palestine, siromaštvo itd.

Broj Palestinaca u svijetu prešao brojku od 12 miliona

Povodom 67. godišnjice od izraelske okupacije, koju Palestinci obilježavaju 15. maja pod nazivom Velika katastrofa - Nakba, palestinski Zavod za statistiku je objavio izvještaj u kojem se navodi da je broj Palestinaca u Svijetu porastao na 12,1 milion, javlja Anadolu Agency.

Iz Zavoda podsjećaju da je tokom Velike katastrofe od ukupno 1,4 mliona Palestinaca, njih više od 800.000 protjerano u Zapadnu Obalu, Gazzu ili susjedne arapske države, a da su cionisti tom prilikom okupirali 774 od ukupno 1.300 palestinskih gradova i sela, te da su u potpunosti devastirali njih 531. U izvještaju se navodi da je na historijskoj palestinskoj teritoriji između rijeke Jordan i Sredozemnog mora na kraju prošle godine bilo 6,1 milion Palestinaca, a da se krajem 2020., očekuje da taj broj pređe 7 miliona.

Ukazujući na činjenicu da su 43% stanovnika Zapadne Obale i Gazze Palestinci sa statusom izbjeglica, iz Zavoda navode da u Jerusalemu živi 415.000 Palestinaca, a da više od 62% njih živi u Istočnom Jerusalemu.

U Pojasu Gazze živi 70.000 amputiraca koji su dijelove tijela izgubili tokom izraelskih vojnih ofanziva.

Komparacija BiH sa Palestinom

Kada više nije bilo moguće otvoreno negirati postojanje BiH kao države i njenog najbrojnijeg naroda – Bošnjaka, tada je negacija te države i naroda bila prikrivena navodnom borbom protiv opasnih ekstremnih ideja koje nastaju u tom narodu. Tako je tokom vladavine komunističkog režima cijelo vrijeme izmišljena opasnost od Mladih muslimana, muslimanskog nacionalizma i sl.

Mada je zvanična teorija i politika negirala postojanje muslimana kao naroda sve do 1969. godine, nije se ustezala od stigmatizacije (izdaja na Kosovu, prelazak na islam - poturice, da među muslimanima proizvodi nacionalizam, izmišljeni islamski fundamentalizam, a sada evo i tzv. islamski terorizam). Za tako nešto nikada nisu postojale relevantne osnove, činjenice i dokazi koji bi takve tvrdnje dokazali, osim eventualnih pojava, sasvim individualnih slučajeva pojedinaca, koji prije spadaju u sferu psihijatrije, a nikako u oblast kulture i civilizacijskih načela muslimanske prakse i politike, još od kada je u ovim krajevima islam nastao.

Muslimane se tendenciozno pozicionira u globalnu šemu satanizacije islama i navodne opasnosti koju oni predstavljaju po mir u Svijetu. U vezi s tim, proizvedena je trajna antiislamska literatura u kojoj su razni kvazinaučnici pisali o „ratnicima džihada“ i opasnosti koju oni sa sobom nose po Evropu i Svijet. A ti isti muslimani-Bošnjaci, žive ovdje stotinama godina zajedno sa drugim narodima i nikada nisu izazvali nikakve ratove, ubijanja i sl. Naprotiv, često su bili objekt „oslobodilačkih“ akcija izvršenih istrijebljivanja muslimana (Turaka u lokalnoj terminologiji). Ironija te kampanje sastoji se u činjenici da ti „ratnici-Bošnjaci“ ni u minulom ratu, koji je stvarno i formalno vođen protiv njih, uopšte nisu počinili nikakve zločine, a ako jesu, onda su oni pojedinačni i izolovani, dok su branioci demokratije i Evrope izvršili planske systemske masovne zločine, kojih se treba stidjeti cijeli Svijet, zločine koji Svijet opominju da vrijeme Barbara nije prošlo i da brzo neće proći.

Ovom prilikom želim da citiram akademika prof. dr. Muhameda Filipovića koji, u svojoj knjizi: „Bosanski duh lebdi nad Bosnom“, piše: „Ono što su tvorci zapadno-evropskog civilizacijskog uma željeli nametnuti i od čega, izgleda, nisu odustali je da onemoguće da BiH, kada u njoj već postoje muslimani i kada ih nije bilo moguće istrijebiti, postane ikada država koja će moći formirati svoje političko gledište i normalno funkcionisati. To je onaj um koji je razvio kolonijalnu dominaciju u Svijetu, onaj um koji je vodio oba svjetska rata sa enormnim žrtvama svih vrsta, onaj um koji je iznjedrio male i velike Hitlere, Musolinije, Staljine i sl., koji se oglašavao o antisemitizam dok je on bio djelatan, a zatim iskupljivao svoje grijehe prema Jevrejima na račun Arapa i palestinskih interesa, eksteritorijalizirajući svoju mržnju na Jevreje

u arapski svijet gdje ona nikada nije postojala i gdje je neprirodna koliko i mnogo opasnija. To je onaj um koji danas mačem i ognjem uvodi demokratiju i slobodu u mnoge države. Na kraju, što da se ne kaže, to je onaj um koji je otvoreno antimuslimanski i to je bio još od dana krunisanja Karla Velikog i Deklaracije o Evropi kao izuzetnom i samo kršćanstvu namijenjenom životnom prostoru, što je ostao u biti do danas.“

Zaključna razmatranja

Mir je postao preduslov ljudskog opstanka. To nije vrijednost za koju se zalaže samo Palestina, to je težnja svih demokratskih vlada i većine čovječanstva. Riječ mir je ispisana na raznim barjacima. Skoro sve savremene međunarodne organizacije služe postizanju i očuvanju mira, koji je postao društvena potreba. Mir je stanje u kojem je napuštena, isključena i onemogućena primjena nasilja. On je prethodna vrijednost, preduslov za postizanje svih drugih ciljeva.

Zaštitu mira na teritoriji Palestine moguće je ostvariti putem ravnopravnosti naroda. Ona služi miru, jer ga omogućava i ispunjava svojom sadržinom. Palestina se ne može uspješno reintegrirati, tako da se ostvaruju opšti i posebni interesi svih njenih naroda, bez ravnopravne saradnje na ekonomskom polju, uzajamne pomoći, podjednagog pristupa prirodnim bogatstvima, sirovinama i trgovini, slobode kretanja ljudi, materijalnih i kulturnih dobara i zajedničkih poduhvata. Narodi trebaju sami, po svojoj volji na demokratskim izborima, birati oblik vladavine i vladare.

Palestina treba da ima svoje oružane snage koje trebaju da imaju onoliko moći koliko im je potrebno da država izbjegne poraz u slučaju agresije. Vojno sposobni stanovnici Palestine trebali bi biti spremni da služe u svojoj vojsci i da, ako bude trebalo, brane svoju domovinu, pod zastavom države Palestine. Oružane snage Palestine trebaju da omogućе očuvanje njenog suvereniteta i teritorijalnog integriteta. One trebaju biti glavni instrument zaštite mira. U zaštiti mira moguć je oslonac na saveznike, ali sopstvene oružane snage su bolje rješenje. Palestina u pogledu odbrane i sigurnosti ne treba zavisiti od bilo koje spoljne vlasti.

Mir je potrebno izdići na pijedestal svijesti i savjesti kao vrhovnu vrijednost. Međutim, treba imati u vidu i činjenicu da se u Svijetu svi verbalno zalažu za mir, a u praksi ga pojedine države povremeno i drastično krše. Mir treba da bude opće prihvaćena moralna norma svih aktera koji učestvuju u rješavanju problema Palestine.

Činjenica je da se u Svijetu sve više upotrebljavaju raznovrsni oblici ekonomske, političke i diplomatske konfrontacije uz prijetnju i upotrebu vojne sile. Iako je prema Povelji OUN-a zabranjena upotreba sile, vojna intervencija i miješanje u unutrašnje poslove suverene države, moguće je očekivati odstupanja od Povelje OUN-a. U tim slučajevima, potrebno je suprotstaviti se upotrebi sile i mirnim putem rješavati sporove.

Mir na Bliskom istoku će zavisiti i od toga koliko će subjekti međunarodne zajednice, Palestina i susjedne države, izboriti sebi pravo da, u jačanju mira, ugrade svoje vitalne interese, ne prepuštajući to pravo samo velikim silama.

Nažalost, nastavlja se punom žestinom divljanje zločinaca cionističkog režima nad palestinskim narodom. Izraelski vojnici skoro svakodnevno divljački ubijaju Palestince i bez ikakvog stida i odgovornosti ne dozvoljavaju im dopremanje hrane, lijekova, građevinskog materijala i drugih potrepština.

Izraelski režim pokušava da slomi otpor palestinskog naroda i protjera ga sa tla na kojem vijekovima živi.

Verujemo da trud odgovornog svjetskog stanovništva može dostići humani svijet.

Vjerujemo da humanost ujedinjuje fundamentalne principe humanih vrijednosti univerzalnog morala u cilju razvoja ravnopravnijeg svijeta, s uvjerenjem da svako ljudsko biće ima stvarna i osnovna ljudska prava.

Vjerujemo da humane društvene inovacije mogu biti dizajnirane i ostvarene od strane ljudi koji su slobodni od bilo kog vida političkog antagonizma, kao i lične nacionalne i saradničke sebičnosti i koji su orjentisani na poštivanje okoline u kojoj žive.

Vjerujemo da, oblikujući zajednički front svjetskih građana, možemo efikasno razviti stvarni ljudski primjer života, koji neće eksploatisati ljude i prirodu.

Vjerujemo da svjetski problemi moraju biti riješeni sa humanističke tačke gledišta.

Posebnu ulogu predvodništva u otporu palestinskog naroda i borbi za svoja politička prava imao je r. Yaser Arafat, koji je postao simbol tog otpora.

Otpor Palestine uspio je da probudi savijest skoro cijelog Svijeta. To je poruka da odbrana ugroženih, slobode i ljudskih prava, nikada neće biti uzaludna. Otpor i strpljenje palestinskog naroda uskoro će razbiti okupaciju Palestine, a formiranje slobodne i nezavisne države Palestine, palestinski narod će osloboditi ropstva.

Nažalost, na horizontu muslimanske svakodnevne imanencije, najčešće se ne mimiolazi sjenka mnogih strašnih smrti. Neslaganja su neminovnost, međutim, zašto su zbog njih muslimani međusobno netolerantni?

ZAŠTO međusobna neslaganja među muslimanima dovode do nepoštovanja i ubijanja?

ZLO i višak ZLA najčešće pogađaju nedužne i pravedne.

DOBRO je moralna i duhovna vrijednost i odgovor na ZLO.

SIGURNOSNI PROBLEMI TURSKE 2016 - 2017. GODINE

I TURSKA U BORBI PROTIV TERORISTA ID-A I PKK/YPG 2016.-2017. GODINE

REFORME USTAVA U KORIST ANTITERORIZMA, STABILNOSTI I SIGURNOSTI TURSKE

Propaganda o ostavci Davutolu

Početkom maja 2016. godine, tadašnji premijer Turske, Ahmet Davutolu je dao ostavku na funkciju predsjednika Partije pravde i razvoja (AKP). Ubrzo zatim na Drugom kongresu AKP, 22.05.2016. godine za predsjednika je izabran Binali Jildrim, tadašnji ministar transporta, pomorstva i komunikacija. Izbor Jildrima na čelo AKP značio je da će upravo on, umjesto Davutolu, biti premijer Turske, pa mu je Erdoan odmah povjerio mandat za sastav Vlade.¹

U javnosti se spekuliralo o razlozima Davutoluove ostavke. Propagirano je da se Davutolu usprotivio Erdoanu jer mu se miješao u funkcije predsjednika AKP i premijera, da je Erdoan smijenio Davutolu zato što je Davutolu naredio obaranje ruskog bombardera, da je Davutolu suviše naklonjen SAD-u, te da su se Erdoan i Davutolu sukobili u vezi sa promjenama Ustava u cilju proširenja ovlasti predsjednika Turske. Davutolu je dematnirao takvu propagandu i za medije rekao: „*Neću tolerisati spekulacije o mom odnosu s predsjednikom Erdoanom. Do kraja ću mu biti odan i nastaviti dobre odnose s njim. Niko od mene nikad neće čuti niti je čuo ijednu riječ protiv predsjednika. Čast predsjednika Turske i čast i ponos njegove porodice su moja čast. Njegova porodica je moja porodica.*”²

1 Oslobođenje, 23.05.2016. godine, strana 16.

Faktor, 23.05.2016. godine, strana 13.

2 Davutolu Ahmet, Oslobođenje, 06.05.2016. godine, strana 25.

Mitranić Biljana, Politika, Beograd, 29.06.2016. godine, strana 3.

Sadržaji izmjena Ustava Turske

Vladajuća AKP, poslije izbora 2015. na kojima je dobila 49 posto glasova, usmjerila se da u Turskoj uspostavi predsjednički politički sistem kakav imaju brojne zemlje Evrope i svijeta. U okviru težnji za članstvo u EU, Turska je provodila reforme, uključujući korekcije Ustava donesenog 1982., od „vojne hunte“ koja je izvela vojni udar 12.09.1980. godine i nasilno preuzela vlast. Ustavne reforme 2017. godine sa 18 amandmana su usmjerene na povećanje ovlasti predsjednika i uspostavu predsjedničkog umjesto parlamentarnog sistema, što je značilo reduciranje ovlasti premijera, da predsjednik postavlja Vladu, da može biti pripadnik neke stranke, da imenuje visoke sudske dužnosnike, da se predsjednički mandat poveća na pet godina, da se poveća broj zastupnika u Parlamentu sa 550 na 600, da najmanja starosna dob zastupnika u Parlamentu, umjesto 25 bude 18 godina, ...

Ideološki i politički sukobi u procesu ustavnih reformi

Predsjednik vladajuće AKP i premijer Turske, Binali Jildrim, je isticao da je cilj ustavnih promjena „izgraditi jaku Tursku, sposobnu da prevaziđe terorističke prijetnje i osnaži ekonomiju.“³ Krajem oktobra 2016. godine, Jildrim je informirao javnost da je AKP okončala rad na pripremi prijedloga Parlamentu da usvoji izmjene Ustava i uspostavi predsjednički sistem, za šta je bila potrebna podrška 367 od ukupno 550 poslanika.⁴ To je bilo moguće postići putem saradnje vladajućeg AKP i opozicijskih stranaka - Partije nacionalnog pokreta (MHP), Slobodarske stranke, Turske nezavisne stranke i stranke Adalet. Protivnici promjene Ustava su bile opozicione stranke - Republikanska naroda partija (CHP) i kurdska Demokratska partija naroda (HDP). Zakon o ustavnim promjenama (Nacrt ustavnih promjena), nakon što je usvojen u Parlamentu, trebalo je potvrditi voljom naroda na referendumu. Sredinom februara 2017. godine, predsjednik Erdoan je o tome rekao: „Turska se nalazi na važnoj raskrsnici kada je u pitanju promjena sistema vođenja države ... Narod će 16. aprila izaći na birališta i donijeti svoju odluku ... ovo se zove turski tip predsjedničkog sistema vlasti ... u kojem će predsjednik aktivno imati svoju partiju⁵ ... nije moguće voditi državu prema zakonima iz 50-tih godina prošlog stoljeća, ... po zakonima državnih udara“⁶

Naprijed citirana Erdoanova izjava, pored ostalog, pokazuje odlučnost da se novim Ustavom osigura pravni okvir za civilnu kontrolu nad vojskom, prema iskustvima i standardima demokratskih zemlja u kojima su, u korist unutarnje stabilnosti, sužene mogućnosti samovolje generala. Iako u tom pogledu Erdoanove težnje afirmiraju univerzalno prihvaćena demokratska načela, protiv njega se propagiralo da izmjenama Ustava uvodi islamski poredak i šerijat, iako su činjenice potvrđivale suprotno. Istina je da ustavne promjene za koje se zalagao Erdoan afirmiraju, građanski i liberalni sekularizam, sa, kako je rekao Erdoan, „jednakom distancom u odnosu

3 Binali Jildrim, Oslobođenje, 26.02.2017. godine, strana 11.

4 Lalić Vojislav, Politika, Beograd, 24.10.2016. godine, strana 3.

5 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 11.02.2017. godine, strana 11.

6 Erdoan Tajip, Faktor, 05.08.2016. godine, strana 13.

Lalić Vojislav, Politika, Beograd, 15. i 16.02.2017. godine, strana 3.

na sve vjerske grupe⁷ kojih ima u Turskoj. To znači da se Erdoan zalaže, i za sekularnu, i za građansku državu ravnopravnih ljudi.

Uprkos tome, da bi spriječila ustavne promjene, opozicija vladajućoj AKP je propagirala da Erdoan „ima prikriveni islamistički program koji sprovodi tiho, korak po korak, ispod tepiha: ukinuo je zabranu nošenja feredža, uvodi prohibiciju alkohola, razdvaja mladiće i djevojke u studentskim domovima, propisuje moralno ponašanje žena na javnim mjestima, čutke odobrava šerijatske brakove, vraća osmanski jezik u visoke škole ...”⁸ Ta propaganda je imala smisao karikiranja Erdoanovog istinskog zalaganja da se uz potpuno uvažavanje vjerskih sloboda i tradicije građana raznih vjera i nacija, afirmira demokratija i sekularizam političkog i društvenog uređenja Turske.

Pozitivan odnos prema vrijednostima sekularizma, vladajuća AKP na čelu sa Erdoanom, pored ostalog, izražava i poštivanjem prvog predsjednika Republike Turske, Mustafe Kemala Atatürka. Naprimjer, na čelu sa predsjednikom Erdoanom i premijerom Jildrimom, članovi Vrhovnog vijeća Turske, pred zasjedanje 23.08.2016. godine, položili su vijence na Atatürkov mauzolej u Ankari. Isto to, predsjednik Erdoan i premijer Jildrim učinili su 29.10.2017. godine, na 94. godišnjicu Atatürkovog proglašenje Republike Turske. Tom prilikom, Erdoan se upisao u u Knjigu utisaka i naveo da „turska i danas uspravno stoji, kao i prije 94 godine.”⁹ Dakle, Erdoan i njegovi sljedbenici afirmiraju tekovine i vrijednosti za koje je zaslužan Kemal Atatürk. To poštovanje podrazumijeva odgovornost da se Ustav, putem demokratskih reformi, osavremenjava u korist stabilnosti i prosperiteta Turske.

Referendum o Ustavu Turske

Referendum o promjenama Ustava putem 18 amandmana, održan je 16.04.2017. godine. Od preko 50 miliona građana sa pravom glasa na birališta je izašlo 86,73 posto, a za ustavne promjene je glasalo 51,5 posto, što je bilo dovoljno da Turska dobije novi Ustav, koji će se početi primjenjivati tek nakon predsjedničkih i parlamentarnih izbora 2019. godine. Ubrzo, 02.05.2017. godine, nakon referenduma, bila je ceremonija zvaničnog povratka Erdoana u članstvo AKP jer, po već izmijenjenom Ustavu to nije mogao biti. Erdoan je, zatim, ponovo izabran za predsjednika AKP, što mu je čestitao i predsjednik SDA, Bakir Izetbegović. Čestitajući Erdoanu uspješno realizirane ustavne promjene, Izetbegović je rekao: „To će definitivno stabilizirati prilike u Turskoj, učiniti je još snažnijom regionalnom silom ... Mislim da je dobro da u Turskoj bude jedno snažno liderstvo.”¹⁰

U raznim sredinama međunarodne zajednice, sa rezervom ili kritički su primljene vijesti o rezultatima referenduma za promjene u Ustavu Turske. Turska nije bila zadovoljna načinom reagiranja od strane zvaničnika EU, jer je u Briselu bilo onih koji su isticali da su rezultati referenduma razlog više da EU prekine pregovore sa Turskom

7 Erdoan Tajip, Faktor, 28.04.2016. godine, strana 13.

Erdoan Tajip, Faktor, 13.05.2016. godine, strana 14.

8 Lalić Vojislav, Politika, Beograd, 28.04.2016. godine, strana 2.

9 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 30.10.2017. godine, strana 10.

10 Izetbegović Bakir, Stav, 20.04.2017. godine, strana 35.

o njenom članstvu u EU. Zanimljivo je kako je bivši visoki zvaničnik EU iz Portugala, Bruno Macaes, odbacio takve kritike iz Brisela protiv turskog referenduma, rekavši: „U Briselu je takva atmosfera da, ko je god i najmanje naklonjen Turskoj automatski će biti optužen za jednu od tri slijedeće stvari: 1. da ne zna dovoljno o Turskoj, 2. da je na platnom spisku Vlade Turske ili 3. da sam naginje autoritativizmu.“¹¹

Važno je što je iz NATO-a korektno saopćeno da su ustavne promjene i referendum „stvar turskog naroda“.¹²

TURSKA U BORBI PROTIV TERORISTIČKIH ORGANIZACIJA ID I PKK/YPG

Terorističke organizacije

Antiteroristička borba Turske je usmjerena (a) protiv ID-a i njemu sličnih organizacija kao što su Al-Kaida, Al-Nusra, Boko Harama ... , (b) protiv kurdskih terorista PKK i njegovog oružanog krila YPG i (c) protiv Gulenovog terorističkog pokreta FETO/PDY („Hizmet“). Posebno je teška borba koju Turska organizira protiv terorista ID-a i terorista PKK/YPG. U Tursku teroristi ulaze maskirani talasom izbjeglica iz Sirije i Iraka. Sa ratišta u tim zemljama, u Tursku dolaze brojni teroristi među kojima i „strani borci“ iz brojnih država, uključujući SAD, Veliku Britaniju, Francusku ... U periodu eskalacije migrantske krize, do septembra 2016., po tom osnovu Turska je uhapsila 5.803 osobe. Tokom 2016., do septembra, Turska je uhapsila 815 osoba povezanih sa ID-om.¹³

Teroristička djela u Turskoj 2016. godine

Od 20. jula 2015. do 28. juna 2016. godine, u Turskoj je bilo devet terorističkih akcija: 20.07.2015., u bombaškom napadu blizu sirijske granice (Surč) ubijene 34 osobe; 10.10.2015., u Ankari kod željezničke stanice ubijeno više od 100 a ranjeno preko 500 ljudi, odgovornost preuzeo ID; 23.12.2015., u Istanbulu, bombaš samoubica na aerodromu ubio jednu osobu, odgovornost preuzela teroristička grupa PKK/YPG; 12.01.2016., u Istanbulu bombaš samoubica ubio 12 njemačkih turista, odgovornost preuzeo ID; 17.02.2016. godine, u Ankari automobilom bombom ubijeno 29 osoba, odgovornost preuzela teroristička grupa PKK/YPG; 13.03.2016., u Ankari, u eksploziji automobila- bombe, ubijeno 35 ljudi, odgovornost preuzela teroristička grupa PKK/YPG; 19.03.2016. godine, u Istanbulu, bombaš samoubica usmrtio četiri osobe, odgovornost preuzeo ID; 07.06.2016. godine, u Istanbulu, automobilom-bombom ubijeno sedam policajaca i četiri civila, odgovornost preuzela teroristička grupa ID-a; 28.06.2016. godine u Istanbulu, na aerodromu Ataturk, trojica samoubica – Rus, Uzbekistanac i Kirgistanac, aktivirali bombe i usmrtili 41 a ranili 239 osoba, povodom čega je njemačka obavještajna služba ukazala da je mozak terorističkih akcija

11 Macaes Bruno, po tekstu Budimac Bojana, Stav, 20.04.2017. godine, strana 35.

12 Budimac Bojan, Stav, 20.04.2017. godine, strana 34.

13 Faktor, 01.09.2016. godine, strana 13.

u Turskoj Ilhami Bali, zvani Abu Bekr. Isticalo se da je to bilo „kažnjavanje“ Turske zbog njene borbe protiv ISIL-a.¹⁴

Nakon naprijed navedenih devet terorističkih akcija, u toku augusta 2016. godine, u Turskoj se dogodila serija terostičkih djela: napad na policijsku direkciju u provinciji Elazig gdje je ranjeno preko 100 osoba; napad na policijsku stanicu u Vanu, gdje su ubijene tri a ranjene 73 osobe; teroristički napad u Bitlisu na istoku Turske gdje su ubijena četiri turska vojnika; teroristički napad u pokrajini Hakkari; ...¹⁵

Strategija turske borbe protiv PKK/YPG:

Složenost turske borbe protiv terorista PKK/YPG, ilustrira činjenica što čvrsto ideološki i politički povezana sa PKK, postoji i djeluje „Demokratska partija naroda“ (HDP) koja se u turskom narodu uspjela afirmirati kao multietnička, a ne samo kurdska, a na izborima je prešla cenzus 10 posto i ušla u Parlament Turske. Kada je Parlament Turske ukinuo imunitet poslanicima svih stranaka protiv kojih je, putem pravosuđa, pokrenuta krivična prijava ili optužnica, posebno su se uznemirili poslanici iz prokurdskog HDP-a. Na pozive da se neki od poslanika iz HDP-a jave policiji na informativni razgovor, PKK je odgovorio sa nekoliko terorističkih akcija sa strahovitim žrtvama, prebacujući odgovornost za ta zločinačka djela sa sebe na ID.¹⁶ Ustvari, pokazalo se da su PKK i HDP ideološki, politički i akcijski jedna te ista teroristička organizacija, a da je HDP dio PKK, odnosno da je HDP subverzivno infiltriran u Parlament Turske. Zanimljivo je što su mediji, pa i političari u zemljama Zapada kritikovali tursko ukidanje imuniteta za 50 poslanika prokurdske terorističke HDP, a nije im smetalo što se ukidanje imuniteta odnosilo i na poslanike vladajuće AKP (27), CHP (51), MHP (9) ...¹⁷

Sukob Turske sa PKK je vrlo težak, jer se tiče sigurnosti, ne samo Turske, već i cijele regije Bliskog istoka, sa implikacijama na sukobe velikih sila i na globalnu sigurnost u svijetu. Ključno pitanje je: Da li Kurdi imaju alternativu svojim terorističkim metodama borbe, odnosno da li Turska ima alternativu angažiranju svojih Oružanih snaga u borbi protiv kurdskih terorista? Neki analitičari upozoravaju da Turska i razni faktori međunarodne zajednice kojima je stalo do mira između Kurda i Turske trebaju pokloniti veću pažnju uzrocima tih sukoba, te djelovati u odnosu na uzroke, a ne samo u odnosu na posljedice. U tom smislu, upozorava i beogradska „Politika“ citirajući stav „poznatog istanbulskog analitičara“, Murata Jetkina, da Vlada Turske, „nažalost još nema dublju strategiju za borbu protiv talasa terora koja podrazumijeva

14 U tri eksplozije za četiri minute poginulo 41 osoba, od kojih 19 nisu bili državljani Turske, za šta je osumnjičen ISIL koji se nije javljao da preuzme odgovornost. Više od 200 je bilo ranjenih.

15 Faktor, 30.06.2016. godine, strana 2.

Faktor, 19.08.2016. godine, strana 13.

Oslobođenje, 19.08.2016. godine, strana 19.

Mitrinović B., Politika, Beograd, 30.06.2016. godine, strana 3.

16 Budimac Bojan, Stav, 10.11.2016. godine, strana 42.-44.

Muhić Elmina, Dani, 11.11.2016. godine, strana 38.-41.

17 Budimac Bojan, Stav, 30.06.2016. godine, strana 35.

Lalić Vojislav, Politika, Beograd, 20.01.2017. godine, strana 2.

*ekonomske i društvene dimenzije. U Vladi jedino ponavljaju oštre prijetnje i najavljuju osvetu.*¹⁸

Naprijed citirani stav Murata Jetkina, propagandističkog je karaktera pod utjecajima onih sa Zapada koji sarađuju sa PKK ili se oportuno odnose prema opasnostima od kurdskih namjera da se mijenja geopolitička slika na Bliskom istoku. Zanimljivo je da Turska daje prednost mirnom rješavanju sukoba sa Kurdima, a da je upotreba vojnih sredstava izraz krajnje nužde koju nameću Kurdi, s ciljem da se Turska maksimalno iznutra i izvana oslabi i prestane biti moćan ekonomski, politički i vojni faktor. Kurdi mogu kada god zažele prekinuti izvođenje terorističkih djela, a Turska nema alternativu odgovorima na ta djela, osim da bude pasivna na štetu svog teritorijalnog integriteta i suvereniteta. Pravac djelovanja Kurda s jedne, a Turske, Iraka, Sirije i Irana s druge strane treba biti da se u tim državama Kurdima osigura građanska i etnička ravnopravnost.

Intenzitet i karakter antiterorističke borbe na granici Turske sa Sirijom i Irakom

Tokom 2016. godine, sa sjevera Sirije Tursku su ugrožavali, i ID, i PKK/YPG. Za odbranu Turske, u borbi protiv njih, poduzimane su efikasne mjere turskih Oružanih snaga. Turska je ultimativno zahtijevala da se snage ID i PKK/YPG sa sjevera Sirije povuku istočno od rijeke Eufrat. Turska nije dozvolila da se kurdski teroristi sa sjevera Sirije spoje sa kurdskim teroristima u Turskoj, niti je dozvolila da Kurdi na sjeveru Sirije uspostave svoju državu ili neku posebnu autonomiju. Sredinom marta 2016. godine, povodom pregovora o rješavanju sirijske krize koji su tada bili u Švajcarskoj, Kurdi su isticali namjeru da proglase kurdsku autonomiju kao korak do svoje države na sjeveru Sirije.

Turska se borbeno angažirala protiv terorista ISIL-a i PKK/YPG, koji sa teritorije Sirije i Iraka artiljerijom borbeno djeluju po turskim prigraničnim mjestima, posebno po gradu Kilis. Turska je angažirala snažne borbene efektivne na čišćenju terorista u sjevernim pograničnim dijelovima Sirije, odakle teroristi artiljerijom i ubacivanjem terorističkih grupa napadaju Tursku. Predsjednik Erdoan je poručio da će Turska angažirati sve resurse koje ima, s ciljem da spriječi da se na sjeveru Sirije uspostavi teroristička vlast ID-a, te da će ulagati maksimalne političke i vojne napore da se suprotstavi terorističkom PKK/YPG na jugoistoku Turske i na sjeveru Iraka.

U vrijeme eskalacije terorizma u Turskoj 2016. godine, Ankara je uvjeravala saveznike u NATO, da se ID u Siriji i Iraku ne može iskorijeniti samo putem primjene zračnih udara, već da su nužne kopnene operacije.

Protiv terorista ID i PKK/YPG, koga podržava koalicija predvođena SAD-om na sjeveru Sirije, 2016. i 2017. godine, Turska je realizirala vojnu operaciju „Štit Eufrata“, s ciljem da zauzme područja na sjeveru Sirije i očisti taj prostor od terorista ID i PKK/YPG. U toj operaciji, do kraja januara 2017. godine, kako je izjavio ministar odbrane Turske, Fikri Isik, oslobođen je prostor od 2.000 km², a od sredine 2015. godine „neutralisano

18 Jetkin Murat, prema tekstu Lalić Vojislava, Politika, Beograd, 18.12.2016. godine, strana 3.

oko 10.000 pripadnika terorističke organizacije PKK.¹⁹ Tako su sirijski Kurdi spriječeni da zauzmu neke teritorije na sjeveru Sirije i spoje u cjelinu povezujući se sa Kurdima na jugu i istoku Turske gdje žele formirati kurdsku državu. Turska je odlučna u sprečavanju takvih kurdskih namjera za fragmentaciju i podjelu, i Sirije, i Turske, i Iraka, i Irana. Isti prostor na sjeveru Sirije, prema svojoj granici Turska je čistila i od ID-a, što je smetalo teroristima PKK/YPG. U vezi s tim, Turska je pitala: „Zašto se PKK/YPG uznemirava što čistimo ID, ako je to čišćenje zajednički cilj?“ Zanimljivo, SAD su kritikovale Tursku što njene operacije na sjeveru Sirije ugrožavaju i PKK/YPG, zahtijevajući od Turske da borbu protiv terorista fokusira samo na ID.²⁰ Ustvari, Turskoj je jasno da PKK/YPG djeluje s ciljem da na sjeveru Sirije uspostavi kurdsku državu koja bi se kasnije spajala sa krajevima gdje žive Kurdi u Turskoj, Iraku i Iranu. O tome, premijer Jildrim je poručio: „Turska nikada neće dopustiti stvaranje vještačke države na sjeveru Sirije.“²¹

Odlučnost Turske za upornu i efikasnu borbu protiv terorizma ilustrira izjava premijera Jildrima: „Više nećemo biti u stanju odbrane, već ćemo napadati. Ispod svakog kamena i u svakoj pećini ćemo pronaći i neutralisati sve podle teroriste. Ako tako ne učinimo, morat ćemo nastaviti živjeti sa tom prijetnjom i opasnošću.“²²

Američka podrška Kurdima da se bore protiv ID-a

Dakle, u sirijskoj i iračkoj krizi, Turska se suočava sa tri problema: (a) teroristi ID-a; (b) sirijski i irački Kurdi organizirani u PKK/YPG; i (c) režim Bašara el-Asada koga zajednički sa zapadnim saveznicima žele promijeniti, i sirijski i irački Kurdi, istovremeno boreći se za autonomiju i svoju posebnu državu.

Po kurdskim pitanjima, Turska nema potpunog savezništva sa SAD i zemljama EU. Pri tome treba imati u vidu da se Kurdi bore protiv ID, ali i da ugrožavaju suverenitet Turske, pa da Turska u svojoj borbi protiv ID treba nijansirati odnos prema Kurdima i kurdskim saveznicima među kojima se pojavljuju i turski saveznici u NATO-u. Utvrđeno je da na sjeveru Sirije gdje kontrolu imaju snage PKK/YPG, u blizini Kobaneja, postoji vojna baza SAD-a u koju slijeću američki transportni avioni C-130. Iz te baze logistički se brine o borbama koje Kurdi vode protiv ID-a, što znači da je vojna saradnja Kurda sa SAD vrlo konkretna i da ta američka podrška omogućava Kurdima, pored ostalog, i uspješniji otpor Turskoj. Kritikujući američku podršku Kurdima, Erdoan je rekao: „SAD su obećale da neće naoružavati terorističke organizacije u regiji. Od momenta kada su mi lično obećali da neće naoružavati terorističke organizacije u regiji, više od četiri hiljade kamiona je napunjeno oružjem ... Ne samo da je to podijeljeno duž sirijske granice sa nama, već je za to odvojen budžet i za narednu godinu ...“²³

19 Isik Fikri, Oslobođenje, 30.01.2017. godine, strana 13.

Vukasović V., Politika, Beograd, 13.05.2017. godine, strana 2.

20 Faktor, 30.08.2016. godine, strana 14.

Oslobođenje, 30.08.2016. godine, strana 19.

Politika, Beograd, 29.08.2016. godine, strana 3.

Oslobođenje, 26.10.2016. godine, strana 14.

21 Binali Jildrim, Oslobođenje, 06.09.2016. godine, strana 19.

22 Binali Jildrim, Faktor, 06.09.2016. godine, strana 15.

23 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 31.12.2017., 01. i 02.01.2018. godine, strana 10.

U vezi s tim, na samitu Organizacije islamske saradnje, u Istanbulu, sredinom decembra 2017. godine, Erdoan je SAD-u poručio: „*Turska neće dozvoliti da SAD zbog svoje računice uspostave terorističku paradržavu u Siriji i neće mirno posmatrati pokušaje podjele Iraka na etničkoj i vjerskoj osnovi.*“²⁴

SAD su se protivile referendumu za uspostavu nezavisnog Kurdistanu

Stavovi koje o kurdskom pitanju zastupa francuski filozof Bernard-Henri Levy indiciraju da je podrška Kurdima na štetu teritorijalnog integriteta Turske, Sirije, Iraka i Irana ideološki i politički duboka i rasprostranjena. U autorskom tekstu za sarajevske „Dane“, marta 2017. godine, upravo u vrijeme pregovora o miru u Iraku i Siriji, za obustavu oružanih neprijateljstava u koje je involvirana Turska, Levy je, pored ostalog, napisao: „*Neki najbliži saveznici Kurda brinu da bi priznavanje kurdske države moglo da poremeti regionalnu ravnotežu i ugrozi mir. Ja vjerujem da važi suprotno – Kurdi će biti stub stabilnosti u regionu koji je sve podložniji fanatizmu i terorizmu ... Kurdi će uskoro – vrlo uskoro, nadam se – biti slobodni, s vlastitom nezavisnom nacionalnom državom ...*“²⁵

Međutim, reagiranja SAD-a na referendum Kurda u Iraku za samostalnu kurdsku državu, proveden 25.09.2017. godine, ne ostavljaju nimalo prostora da se obistini predviđanje filozofa Levya o skorom nastanku kurdske države. Vašington je kritikovao taj referendum ističući da je to „*veoma rizičan potez*“, te je pozivao na njegovo otkazivanje, jer šteti zajedničkoj borbi protiv terorista ID-a.²⁶ Ta američka ocjena nije se dopala Kurdima, ali ista upućuje na zaključak da je američka podrška Kurdima za borbu protiv ID-a jedno, a da je osnivanje kurdske države nešto sasvim drugo, s obzirom da ideja o kurdskoj nezavisnoj državi ima „*četiri velika neprijatelja*“ – Siriju, Tursku, Irak i Iran.²⁷ Ove četiri zemlje, povodom referenduma iračkih Kurda su poduzele vojne, političke i ekonomske mjere za izolaciju Kurda na sjeveru Iraka, po čemu se ideja o nezavisnosti učinila prilično iluzornom. Zbog tih antireferendumskih mjera, lider regionalne Vlade iračkog Kurdistanu, Masoud Barzani, je najavio ostavku, što je bio povod da SAD zatraži dijalog centralne Vlade Iraka sa kurdskom regionalnom Vladom, jer su vojne snage iračkih Kurda („*Pešmerge*“) i *Vojska Iraka oružano sukobljeni, što je slabilo zajedničku borbu protiv ID-a. Parlament Iraka je odbacio kurdski referendum,*²⁸ a iračka Vlada je zahtijevala poništavanje tog referenduma, dok su Kurdi, vidjevši sve te otpore, umjesto implementacije, nudili „*zamrzavanje referendumskih rezultata.*“

24 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 17.12.2017. godine, strana 10.

25 Levy Bernard-Henri, Dani, 24.03.2017. godine, strana 43.

26 Janković Ivana, NIN, Beograd, 05.10.2017. godine, strana 42.
Oslobođenje, 17.09.2017. godine, strana 11.

Politika, Beograd, 17.06.2017. godine, strana 2.

27 Vukasović Vladimir, Politika, Beograd, 03.07.2017. godine, strana 3.

28 Oslobođenje, 13.09.2017. godine, strana 12.

BITNI, OPĆI STAVOVI TURSKE O TERORIZMU

Turska je odlučna u borbi protiv terorizma

Turska smatra da je terorizam svjetsko zlo, da svako posebno terorističko djelo izvršeno u Turskoj nije napad samo na Tursku, već da je napad na cijelo čovječanstvo, pored ostalog i zato što su u aktima terora žrtve ne samo Turci, već i građani drugih zemalja koji se zadese na mjestu terorističkog zločina. Dakle, nigdje, pa ni u Turskoj, u slučajevima terorističkih akcija nije pogođena samo država u kojoj se dogodilo terorističko djelo, već je pogođeno čitavo čovječanstvo. Upravo to obavezuje zemlje cijelog svijeta da se ujedine u borbi protiv terorizma i da po tom pitanju budu saveznici, bez obzira što po drugim pitanjima imaju međusobnih sukoba.

Posebni ekonomski i politički ciljevi terorizma u Turskoj

Stabilnost, politički i privredni prosperitet Turske je meta, i terorista, i islamofoba. Terorističkim metodama se želi zaustaviti snažan privredni rast Turske te unijeti politički i etnički razdor u Turskoj. Turizam je bio meta i kada je oktobra 2015. godine na Željezničkoj stanici u Ankari bombaš samoubica usmratio 103 osobe.²⁹ Teroristička akcija na Aerodrom u Istanbulu, 28.06.2016., pored ostalog imala je za cilj da oslabi turističku privredu, a politički razlog i povod tog terorističkog zločina bila je vijest da će Turska poboljšavati odnose sa Rusijom i Izraelom, što je frustriralo ideologe i egzekutore terora ID-a. Važno je uočiti visok nivo organiziranosti terorista u Turskoj, jer pripremaju terorističke grupe da mjesecima čekaju spremne, u svakom trenutku kada im se naredi, krenuti u zločinačku akciju.

Dakle, terorističke akcije u Turskoj treba sagledavati u vezi sa političkim događajima u vrijeme tih akcija. Za teroriste ID i PKK/YPG najava poboljšanja odnosa Turske sa Rusijom je bila povod za terorističku akciju na aerodromu u Istanbulu, 28.06.2016. godine, sa vrlo lošim posljedicama za turističku privredu Turske.

Turska kritikuje slabosti EU u antiterorističkoj borbi

Predsjednik Erdoan je kritikovao EU zbog „*dvoličnog ponašanja*“ u borbi protiv terorizma, jer se „*spušta na nivo razgovora s terorističkim organizacijama*“. Poručio je da Turska istim „*očima posmatra terorističke organizacije i one koji brane njihove teze*“.³⁰ Kategoričan je i decidan stav predsjednika Erdoana da ubice i podstrekači nasilja u Siriji, Iraku ... „*nisu muslimani*“. Upozoravao je evropske i druge zemlje da će se svijet suočavati sa još većim terorističkim problemima ako na bilo koji način podržavaju i toleriraju terorističke organizacije koje ugrožavaju Tursku. Kritikujući EU u vezi s tim, Erdoan je rekao: „*Ako se odvažiš da na zidovima institucija EU okačiš krpe terorističkih organizacija, suočit ćeš se sa još težim danima*“³¹ aludirajući tako na EU-ovo i SAD-ovo toleriranje kurdske organizacije.

29 Stav, 07.07.2016. godine, strana 41.-46.

Terzić Ajla, Dani, 08.07.2016. godine, strana 41.

30 Erdoan Tajip, Faktor, 13.05.2016. godine, strana 14.

31 Erdoan Tajip, Faktor, 25.06.2016. godine, strana 15.

U slučajevima terorističkih akcija u Turskoj, evropske zemlje ne reaguju kako to čine u slučajevima terorističkih akcija po Evropi, niti u pogledu osude terorističkih organizacija niti u pogledu saosjećanja sa žrtvama. Predsjednik Erdoan je o tome rekao: „Svijet je neosjetljiv na žrtve Turske ... Bombe koje su danas eksplodirale mogle su da eksplodiraju u bilo kojem gradu na svijetu. Želim da svi shvate da teroristi ne prave razliku između Istanbula i Londona, Ankare i Berlina, Izmira i Čikaga.“³²

Neke članice EU i NATO-a, kao i brojne druge zemlje zastupljene u antiterorističkoj koaliciji, ne prihvataju turski stav da su Kurdska radnička partija (PKK) i Gulenov pokret (FETO) terorističke organizacije. U vezi s tim, svim zemljama i međunarodnim organizacijama u globalnoj antiterorističkoj koaliciji turski zvaničnici su poručivali da je odbacivanje podrške terorističkim organizacijama prvi korak u antiterorističkoj borbi. To je bio poziv da prestane podrška PKK/HDP i FETO-u. Po tom pitanju, Turska se politički i medijski sukobljava, i sa SAD, i sa evropskim saveznicima, kojima je sredinom novembra 2016. godine predsjednik Erdoan poručio: „Prvo očistite predstavnike terorističkih organizacija u i oko zgrada Evropskog parlamenta, Evropskog kongresa i drugih. To pitanje ne rješava stavljanje PKK-a na listu terorističkih organizacija, već vi prvo počistite njihove predstavnike iz svojih dvorišta, pa da vas onda vidimo. Trenutno teroristički agenti djeluju u Njemačkoj, Francuskoj, Švedskoj, Holandiji i na svim stranama ...“³³

Povezanost terorizma i islamofobije

Boreći se protiv terorizma, Turska se bori i protiv islamofobije koja je rasprostranjena po svijetu, posebno u Evropi. Lideri Turske osuđuju ponašanja državnih zvaničnika i lidera političkih partija u zemljama širom svijeta, posebno u Evropi, koje na islamofobičnim stavovima žele prestiž i glasove birača. U tom pogledu Turska je angažirana na zaštiti muslimana koji žive u evropskim i drugim zemljama širom svijeta, jer im se pripisuje odgovornost za teroristička djela radikala u Siriji, Iraku, Afganistanu i drugim muslimanskim zemljama u kojima se odvijaju međumuslimanski građanski ratovi.

Islamofobija i terorizam su problemi o kojima turski i bošnjački narod dijele zajedničke osjećaje, ideološke i političke stavove, jer na isti način trpe posljedice islamofobije. Zato su, pred samit Organizacije islamske saradnje, u Istanbulu, sredinom aprila 2016. godine, predsjednik Turske, Erdoan i predsjedavajući Predsjedništva BiH Bakir Izetbegović „podijelili zabrinutost stanjem u dijelovima islamskog svijeta“ koji se suočava „sa ozbiljnim izazovima, od kojih su najistaknutiji terorizam, sektaško nasilje i oružani sukobi“.³⁴

32 Erdoan Tajip, prema tekstu Terzić Ajle, Dani, 08.07.2016. godine, strana 40.

33 Erdoan Tajip, Faktor, 15.11.2016. godine, strana 12.

34 Erdoan Tajip i Izetbegović Bakir, Faktor, 14.04.2016. godine, strana 3.

TURSKI DOPRINOS U RJEŠAVANJU MIGRANTSKE KRIZE

Politika EU o migrantskoj krizi

Evropsko – turski sporazum o izbjeglicama, postignut 18.03.2016., stupio je na snagu 04.04.2016. godine. Po tom sporazumu, Turska se prema EU obavezala da će na svojoj teritoriji zaustaviti izbjeglice te prihvatiti one koji budu ulazili u Grčku i druge evropske zemlje. EU se obavezala da Turskoj za zbrinjavanje migranata (a) osigura finansijsku pomoć od šest milijardi eura, (b) da Turskoj dodijeli bezvizni režim i (c) da se ubrzaju pregovori o članstvu Turske u EU.

Na izjavu evropskog komesara za proširenje, Johanesa Hahna, da Turskoj treba novac za zbrinjavanje izbjeglica, reagirao je turski ministar za EU Omer Celik, rekavši da novac za te potrebe ne treba Turskoj, već da treba EU, što znači da se taj novac daje Turskoj da ga upotrijebi radi zaštite interesa EU, što je ustvari velika pomoć od strane Turske u korist EU.

EU je insistirala da Turska ispuni sve uslove za ukidanje viza, u šta je spadao i uslov da Turska ukine vize za sve članice EU, uključujući i kiparske Grke, te da Turska izmijeni zakon o terorizmu jer se, navodno, tadašnji važeći može široko koristiti, ne samo za teroriste PKK, već i za osobe koje kritikuju režim.

Politika EU je bila da u cilju sprečavanja dolaska migranata u zemlje Evrope zatvori granice i da što više migranata koji su uspjeli doći u zapadnu Evropu vrati u Tursku. Ustvari, teret migrantske krize EU je skidala sa evropskih zemalja i stavljala Turskoj u odgovornost. Tako je uslijedilo da je doprinos Turske u rješavanju migrantske krize, pa u vezi s tim i doprinos antiterorističkoj borbi, veći od doprinosa svih ostalih evropskih zemalja.

Turske kritike protiv prakse EU prema izbjeglicama

Turska je maksimalno humanizirala svoj odnos prema izbjeglicama iz Sirije, Iraka i drugih muslimanskih zemalja zahvaćenih krizama i građanskim ratovima. Predsjednik Erdoan je isticao da su nesretni ljudi koji su došli u Tursku, „gosti“ – „braća i sestre“³⁵ turskog naroda i Turske. Erdoan je otišao i dalje od toga, pa je izbjeglicama, Sirijcima i drugima, dao šansu, ako žele, da uzmu državljanstvo Turske.

Turska je kritikovala evropske zemlje zbog lošeg, nehumanog odnosa prema izbjeglicama. Sredinom septembra 2016. godine, iza govornice Generalne skupštine UN-a, predsjednik Erdoan je rekao da je do tada, Turska za izbjeglice uložila 25 milijardi dolara, a da je od UN-a dobila samo 525 miliona. Istakao je, također, da do tada niko osim UN-a, pa ni EU, za zbrinjavanje tri miliona izbjeglica Turskoj nije ništa finansijski pomogao.³⁶ Erdoan je kritikovao Evropu jer „ne može da pronađe mjesta

35 Erdoan Tajip, Faktor, 04. i 05.07.2016. godine, strana 15.

Erdoan Tajip, po tekstu Terzić Ajle, Dani, 08.07.2016. godine, strana 41.

36 Erdoan Tajip, Faktor, 22.09.2016. godine, strana 14.

za šačicu izbjeglica koji se u sred Evrope drže u sramnim uslovima, dok je Turska primila tri miliona“³⁷

Komentirajući činjenicu što je Turska primila tri miliona izbjeglica i humano se odnosi prema njima, glasnogovornik predsjednika Turske, Ibrahim Kalin, je rekao: „Pogledajte situaciju u Mađarskoj, gdje su imali referendum o prijemu 1.000 izbjeglica. Nevjerovatno ... govore ‘ne želimo na našim ulicama nijednog izbjeglicu’. Zašto? Jesu li izbjeglice neki virus, nisu li i oni ljudska bića koja bježe od rata da spase živu glavu? Čak i kada se izbjeglice utapaju u Egejskom moru to nije njihov problem. To je taj europski mentalitet.“³⁸

S obzirom na ključnu ulogu Turske u zbrinjavanju izbjeglica, generalni sekretar UN-a, Ban Ki Moon je inicirao da se u Istanbulu održi „Svjetski humanitarni samit“ na kome su 22.05.2016. godine učestvovali predsjednici ili premijeri više od 60 zemalja.³⁹ Na samitu je odati posebno poštovanje Turskoj koja je tada na svojoj teritoriji brinula o tri miliona izbjeglih iz ratovima zahvaćenih muslimanskih zemalja sjevera Afrike, Bliskog i Srednjeg istoka.

II

TURSKA U BORBI PROTIV TERORISTIČKOG POKRETA FETULAHA GULENA (FETO)

SUBVERZIVNI (PODRIVAČKI) KARAKTER POKRETA FETULAHA GULENA⁴⁰

Gulenova subverzivna prisutnost u 160 zemalja

Fetulah Gulen širom svijeta je razvio mrežu obrazovnih, privrednih, medijskih i kulturnih institucija, kojima upravlja iz izbjeglištva u SAD. Neprijateljski djelujući protiv vlasti u Turskoj na čelu sa Erdoanom, umjesto legalnih demokratskih metoda, Gulen primjenjuje subverzivne, podrivačke, transparentne i ilegalne metode djelovanja, posebno u obliku antidržavne tajne agenture oblikovane u paralelan, paradržavni sistem suprotstavljen legalnim, demokratski izabranim vlastima Repu-

37 Erdoan Tajip, po tekstu Janković Ivane, NIN, Beograd, 14.04.2016. godine, strana 50.-51.
Celik Omer, Faktor, 01.09.2016. godine, strana 13.

38 Kalin Ibrahim, po tekstu Muhin Elmine, Dani, 11.11.2016. godine, strana 39.

39 Faktor, 23.05.2016. godine, strana 3.

40 Gulen Fetulah, rođen 1941. godine, završio je osnovnu školu i pohađao medresu u Erzurumu 1954. godine. Bio je imam u Izmiru od 1966. godine. Uhapšen je od strane vojne hunte 1971. godine. Od 1979. godine počeo je pisati za mjesečnik – islamski časopis Sızıntı u kome je 1980. objavljen njegov uvodnik kojim je veličao tadašnje aktere rušenja Vlade, a 1981. godine povukao se sa mjesta imama u Upravi za vjerske poslove. Godine 1986., sa sljedbenicima je pokrenuo časopis Zeman, a januara 1993. osnovao je TV Samanyolu, što je bio početak gradnje medijskog carstva radi širenja političkog utjecaja. Osamdesetih i devedesetih godina odvijala se ekspanzija njegovih članaka sa tendencijom prodora u sistem obrazovanja i državnu upravu Turske. Godine 1991., Gulen počinje osnivanje svojih škola širom svijeta, a 1997. godine pozvao je svoje sljedbenike da poštuju volju vojske. Vidjevši da je pod sumnjom od strane turskih legalnih vlasti, 1999. godine pobjegao je u SAD. Gulen je ocijenio da je do 2013. godine izgradio moćan pokret da može svrgnuti legalno izabranu vlast, pa je 15.07.2016., usmjeravanjem svojih sljedbenika u vojsci i drugim institucijama Turske pokrenuo vojni udar. (Stav, 10.11.2016. godine, strana 36.)

blike Turske. Osloncem na svoje pristalice, Gulen je široko i duboko bio prisutan u vojnim, policijskim, pravosudnim, obrazovnim i drugim institucijama političkog sistema Turske, kao i u raznim nevladinim organizacijama. Dakle, u svim strukturama turskog društva, tako da su i najmoćnije turske kompanije uključene u finansiranje Gulenovog pokreta.

Zvaničnici Turske upozoravaju sve zemlje u svijetu na opasnosti od Gulenove terorističke organizacije FETO, jer djeluje u 160 zemalja svijeta u kojima tajno, strpljivo čeka kada će nastati šansa, da na štetu tih zemalja čine ono što su putem pokušaja vojnog udara učinili u Turskoj, 15./16.07.2017. godine. Predsjednik Erdoan je upozorio da ta teroristička organizacija „predstavlja prijetnju svim zemljama u kojima djeluje“. Posebno je upozorio „afričke prijatelje da budu pažljivi i oprezni, jer sutra može biti kasno kada FETO infiltrira svoje članove u državne institucije i pokuša izvesti nešto slično što su u Turskoj pokušali.“⁴¹

Gulenova podrivačka uputa pristalicama

Za razumijevanje podrivačkog, subverzivanog karaktera Gulenovog pokreta naročito je bitan snimak nastao nekoliko godina prije pokušaja vojnog udara, kojim je dokumentirano Gulenovo obraćanje užem krugu svojih pristalica: „Morate ući u arterije sistema, a da niko ne primijeti vaše postojanje dok ne stignete do centra moći. Morate čekati vrijeme kada ste vi spremni i uvjeti zreli, dok budemo sposobni uprtiti cijeli svijet da ga ponesemo. Morate čekati vrijeme kada sva moć države bude vaša, dok na vašoj strani ne budu sve moći ustavnih institucija u Turskoj. Sada sam izrazio svoja osjećanja svima vama u povjerenju ...“⁴²

Subverzivna obilježja Gulenovog pokreta FETO

Kako je prenio sarajevski „Faktor“, subverzivni, (podrivački) karakter Gulenovog pokreta, početkom augusta 2016. godine, u turskom listu „Hurijet“, predstavila je publicistkinja Ezgin Basaran, ukazujući: da se na Zapadu Gulenov pokret iskrivljeno tretira kao da je „promotor mira i međureligijskog dijaloga“ iako je Gulen bježeći od suđenja napustio Tursku, jer je pokušavao rušiti sekularnost državnog uređenja Turske; da Gulena, njegovi sljedbenici smatraju da je „Mehdi, islamska verzija Mesije, spasioca“ koji je počev od 1980. godine u najvažnijim državnim institucijama i djelatnostima Turske uspostavio sebi lojalnu tajnu mrežu s ciljem da „tajno, postupno preuzme“ vlast u Turskoj; da je Gulen izgradio snažnu lobističku „mašineriju“ sa finansijskim kapacitetima „između 25 milijardi i 50 milijardi dolara“; da je raniju saradnju sa vladajućom Erdoanovom AKP Gulen iskoristio za etabliranje u političko i državno uređenje Turske; da su u vrijeme Gulenove saradnje sa AKP vlasti Turske hapsile novinare koji su ukazivali na Gulenovu destrukciju na štetu turskog društva; da je tek kasnije i vlast AKP na čelu sa Erdoanom spoznala subverzivni, antidržavni karakter Gulenovog pokreta.⁴³

41 Erdoan Tajip, Faktor, 03.11.2016. godine, strana 14.

42 Gulen Fetulah, Faktor, 17.07.2016. godine, strana 2.

43 Basaran Ezgi, preneseno iz Hurijeta, Faktor, 09.08.2016. godine, strana 15.

Na slična obilježja Gulenovog pokreta ukazao je i predsjednik Uprave za vjerske poslove Turske, Mehmet Gormez, ističući da je FETO „*utemeljen na sili i interesu pod krinkom vjere*“, da se taj pokret „*ne može karakterizirati kao vjerska struktura*“, da je FETO zlorabljivao vjeru i vjerska osjećanja, „*krao zekat*“ i da je to pokret „*lažnog Mehdija*“.⁴⁴

Upravo u tom smislu, Gulenov pokret je ocijenio i osudio predsjednik Erdoan, rekavši: „*Organizacija FETO prevarila je narod zlorabljavajući Boga, zlorabljavajući nauku. Oni su pljačkali narod pod izgovorom dobrovoljnih priloga ... Svaka njihova škola, svaki njihov kurs, svaka kuća je leglo terorizma. Svaka njihova kompanija, nevladina organizacija, fondacija je teroristička organizacija ... Svaki novčić koji je poslan terorističkoj organizaciji FETO metak je stavljen u cijev koja će pucati na naš narod*“.⁴⁵ O podršci koju je ranije AKP davala pokretu Fetulaha Gulena, predsjednik Erdoan je rekao: „*Koliko god smo imali sumnje u ljude na čelu ovog pokreta, tolerirali smo ih zbog onoga što su pokazivali kako djeluju kroz obrazovanje, humanitarne i druge aktivnosti. Tolerirali smo ih zbog toga što su izgovarali riječ 'Allah'. Smatrali smo da imamo nešto zajedničko. Ali, vjerujte nismo dugo vremena vidjeli, nismo mogli vidjeti da je ovaj pokret zapravo paravan za potpuno druge namjere i sredstvo za potanje i podle račune*“.⁴⁶

O karakteru Gulenovog pokreta FETO, u intervjuu za „*Stav*“, direktor TRT Senol Goka je rekao: „*To je jedna teroristička organizacija. Uspjeli su se maskirati pod plaštom vjere, tako da su naši građani bili zbunjeni kada se govorilo da su teroristička organizacija ... Organizacijom FETO se dirigira izvana, na način da se iskorištavaju vjerska osjećanja i solidarnost turskog naroda unutar države ... Ne mislim da Fetulah Gulen nešto lično želi. On izražava ono što se od njega želi i traži. I zato se godinama sprema i obučavan je za to ... Zato će biti bolje odgovoriti na pitanje šta žele oni koji koriste Fetulaha Gulena? A to je već svima jasno. Oslabiti državu, napraviti nered ... Ljudi smatraju da su svi neredi koji se dešavaju na ovom području povezani s utjecajima sila izvana. Zato, kao što su ranije izazvali haotično stanje u Iraku, Siriji ili Egiptu, uz pomoć domaćih kolaboracionista, naši su građani odmah postali svjesni da se ista situacija može i njima desiti ...*“⁴⁷ Dakle, Turska se suočila sa snažnom paradržavnom, subverzivnom organizacijom.

U intervjuu za sarajevski „*Stav*“, bivši parlamentarac Republikanske narodne stranke u Skupštini Turske, porijeklom Bošnjak, Faik Tunay, o pokretu Fetulaha Gulena je rekao: „*Sada je vrijeme da naučimo lekciju. Prema njima treba zauzeti strog stav i protiv njih se boriti. Ova je struktura jaka i utjecajna svugdje u svijetu. Imaju stotine škola u različitim državama*“.⁴⁸

Rektor Internacionalnog univerziteta u Sarajevu, Yucel Ogurlu, Gulenovu organizaciju FETO/PDY je ocijenio da „*u sebi nosi potencijal fašizma*“.⁴⁹

44 Gormez Mehmet, Faktor, 06.08.2016. godine, strana 13.

45 Erdoan Tajip, Faktor, 05.08.2016. godine, strana 13.

46 Erdoan Tajip, Faktor, 04.08.2016. godine, strana 13.

47 Goka Senol, Stav, 25.08.2016. godine, strana 34.-35.

48 Tunay Faik, Stav, 28.07.2016. godine, strana 26.

49 Ogurlu Yucel, Faktor, 28.07.2016. godine, strana 15.

POKUŠAJ VOJNOG UDARA U TURSKOJ 15.07.2016. GODINE

Izbor vremena za pokušaj puča

Za početak vojnog udara Gulen je odredio „pogodno“ vrijeme sa izgledima za uspjeh jer se tada Turska suočavala sa sigurnosnim i političkim problemima u borbi protiv terorista ID i PKK/YPG, istovremeno prihvatajući tri miliona izbjeglica. Tada su se pogoršavali odnosi Turske sa EU i SAD, dok je inicirano poboljšavanje odnosa Turske sa Rusijom, što je, s obzirom na sukobe EU i SAD sa Rusijom izazvalo negodovanje na Zapadu zbog bojazni da će Turska na štetu interesa Zapada ojačati savezništvo sa Rusijom, Kinom, Iranom ... Cijeni se da se vojnim udarom željelo spriječiti takvo usmjerenje vanjske politike Turske, pa se izazivalo haotično stanje i građanski rat u Turskoj, isto kako se to već događalo u više muslimanskih zemalja u takozvanom „arapskom proljeću“, s ciljem da se na taj način Turska „raskomada“ i zaustavi njen ekonomski uspon. Dakle, nimalo nije slučajno što se pokušaj vojnog udara ispoljio upravo u jeku turističke sezone i jačanja diplomatskih, vojnih, političkih i ekonomskih veza Turske sa Rusijom.

Neuspjeh vojnog udara 15.07.2016., godinu poslije se mjerio, pored ostalog, i privrednim rezultatima Turske u drugoj polovini 2016. i prvoj polovini 2017. godine: porast izvoza za 10,6 posto; rast privrede 5 posto; rast u poljoprivrednom sektoru 3,2 posto; rast u industrijskom sektoru 5,3 posto; rast u građevinskom sektoru 3,7 posto; i rast u sektoru uslužnih djelatnosti 5,2 posto.⁵⁰

Kratak opis puča

Više godina prije otvorenog sukoba sa Erdoanom, djelujući na pridobijanju generala i njihovom usmjeravanju protiv Erdoana, za one koji su bili lojalni Erdoanu, Gulen je „fabrikovao dokaze“ da su protiv Vlade na čelu sa Erdoanom, pa su na stotine oficira i generala zbog toga suđeni, ali su u kasnijem postupku, kada je otkrivena suptilna igra Gulena oslobođani od zatvorskih kazni.

U pokušaju vojnog udara u Turskoj, 15./16.07.2016. godine, po planu i usmjerenjima od strane Gulena, učestvovalo je „više od deset hiljada FETO pripadnika, kako vojnika tako i civila, 35 vojnih aviona, 74 tenka, 37 vojnih helikoptera, 3 vojna broda ...“⁵¹

Upotrebom tenkova i zračnih snaga, dijelovi turske vojske pod rukovodstvom generala i oficira lojalnih Gulenu izašli su na ulice i pozvali narod da ostane u svojim kućama, kako bi se plan vojnog udara lakše, neometano realizirao. Cilj je bio da vojska zbací legelno izabranu i uspostavi Gulenovu vlast u zemlji. Vojska je paralizirala saobraćaj. Generali lojalni Erdoanu su bili meta pučista i hapšeni su. Vojska je prisilila voditeljicu TRT da pročita krivotvorenu poruku da vojska uspješno preuzima vlast u zemlji. Helikopterima, avionima i tenkovima pučisti su napali na najviše državne institucije – Skupštinu, Generalštab, predsjednički kompleks, Policijsku akademiju, Odjeljenje za specijalne operacije i specijalne snage, Nacionalnu obavještajnu služ-

50 Budiumac Bojan, Stav, 22.06.2017. godine, strana 62.

51 Šećerović-Kasli Amina, Stav, 14.12.2017. godine, strana 44.

bu ... Iz aviona je bombardirana zgrada Parlamenta Turske. Pokušan je atentat na predsjednika Erdoana. Glavni zadatak je bio uhapsiti ili ubiti predsjednika Erdoana, pa je bombardirano svih pet lokacija gdje se on uobičajeno nalazio. Na nekoliko minuta prije dolaska pučista, Erdoan je napustio hotel Marmarisu. Gulenovi generali i oficiri za izlazak na ulice prevarili su vojnike tako što su njihovo učešće u puču predstavili da je redovna obuka. Pučisti su propagirali da se njihove aktivnosti odvijaju uspješno, ali su se ubrzo i sami uvjerali da su naišli na snažan otpor naroda, vojske, policije, ...

Gulen nije preuzeo odgovornost za pokušaj puča, ali u slučaju da je puč bio uspješan, on bi sam sebe proglasio organizatorom.⁵²

Jednim helikopterom turske vojske u Grčku je pobjeglo osam oficira prema kojima su grčke vlasti pokrenule istragu zbog ilegalnog ulaska u Grčku. Od grčkih vlasti prebjegli oficiri su zatražili politički azil jer su se bojali da će u slučaju povratka, dobiti smrtne kazne.

Hronologija pokušaja puča

Hronologija pokušaja vojnog udara u noći 15/16.07.2016. godine je slijedeća: 22.00 u Generalštabu su se začuli pucnji, a počela je i paljba iz helikoptera; 22:29 sati počela blokada dva mosta na Bosforu i blokada aerodroma Ataturk u Istanbulu; 22:50 sati avioni i helikopteri nadlijetali su Ankaru; 23.05 sati premijer Jildrim putem medija je obavijestio narod da je na sceni pokušaj vojnog udara; 23:05 sati pučisti zauzeli TRT i objavili laž da su preuzeli vlast u Turskoj; 23.30 sati javljeno da je komandant Generalštaba Hulusi Akar od pučista uzet kao taoc; 00.01 sati predsjednik Erdoan iz odmarališta Marmarisa krenuo prema aerodromu u Istanbulu; 00.09 sati iz helikoptera izvršen napad na Nacionalnu obavještajnu agenciju; 00:24 sati, predsjednik Erdoan je pozvao građane da izađu na ulice i suprotstave se pučistima; 00:30 sati tenkovi su okružili zgradu Parlamenta u Ankari, a ministar pravde je javio da iza udara stoje snage pod utjecajem Fetulaha Gulena; 00.30 sati na poziv vjerskih autoriteta počelo učenje salavata s džamija u 81 turskom gradu, što je također bio poziv narodu da izađe na ulice i stanu na put pučistima; 00:59 sati turski borbeni avion u Ankari srušio helikopter kojim su upravljali pučisti, a u Istanbulu su se sukobili civili i vojnici; 01:04 sati 17 policajaca poginulo u sukobu sa vojskom; 02:25 sati Erdoan avionom pošao za Istanbul; 02:45 sati pučisti zauzeli sjedište televizije CNN Turk, a 30 vojnika koji su učestvovali u puču predali su se na trgu Taksim u Istanbulu; 02.00 sati počelo prvo privođenje vojnika u pojedinim dijelovima Ankare i Istanbula; 02.30 sati pučisti izveli zračni napad na Komandu policijskih snaga za specijalne operacije ubivši 17 policajaca, na šta je Vlada reagirala upotrebom aviona F-16 te je oboren jedan pučistički helikopter; 02.42 sati od bombe bačene na Parlament povrijeđeno nekoliko policajaca i civila; 03:00 sati predsjednik Erdoan se obratio građanima; 03.10 sati premijer Jildrim rekao da će svi pučistički avioni i helikopteri koji nadlijeću Ankaru biti oboreni; 03.20 sati predsjednik Erdoan došao u Istanbul; 04.00 sati glav-

52 Politika, Beograd, 17.07.2016. godine, strana 4.

ni tužilac odlučio o istragama prema pučistima; 04:10 sati komandant vojnih snaga Turske Hulusi Akar spašen jer je bio zarobljen od strane pučista; 04.42 pucano iz helikoptera po hotelu Marmarisu, gdje je odsjedao predsjednik Erdoan; 05.20 sati premijer Jildrim obavijestio o ubistvu pučističkog generala; 05:47 sati deblokirani mostovi na Bosforu; 06.30 sati oboren pučistički helikopter i predali se vojnici koji su blokirali mostove na Bosforu; 06.43 sati bačene dvije bombe u blizini predsjedničke palače; 07.00 sati ispred Vrhovne komande policije bačena aviobomba; 08:20 sati premijer Jildrim obavijestio građane o stradanjima u pokušaju državnog udara; 09.40 sati iz Generalštaba se predalo oko 200 vojnika angažiranih u puču; 10.07 sati predalo se oko 700 vojnika angažiranih u puču; 12.57 sati premijer Jildrim objavio da je pobuna ugušena a da je do tada privedeno 2.839 oficira i vojnika.⁵³

MJERE VLADE TURSKE NA ZAUSTAVLJANJU UDARA I ČIŠĆENJU DRŽAVE OD „GULENISTA“

Mjere Vlade u toku pokušaja vojnog udara

Predsjednik Erdoan i Vlada Turske, na čelu sa Binali Jildirinom, odmah u početku, hitno i efikasno su poduzimali mjere za suzbijanje pokušaja vojnog udara. Erdoan je obavijestio narod da je puč izveden od strane „terorističke organizacije FETO/PDY“. Posebno je bio bitan, čak i odlučujući Erdoanov poziv turskom narodu da izađe na ulice i stane pred dijelove vojske koji su bili egzekutori u pokušaju vojnog udara.

Narod se odazvao tom Erdoanovom pozivu, što je bio jasan znak da je uz legalnu vlast, odnosno što je bio znak da je narod protiv „gulenista“ u vojsci i drugim institucijama Turske koji su pokušali državni udar. Pokazala se vrijednost povjerenja naroda prema Erdoanu i povjerenje Erdoana u turski narod. Ustvari, narod je za nepuna 24 sata, na čelu sa predsjednikom Erdoanom i premijerom Jildrimom, odbranio državu Tursku. Građani su stali pred tenkove.

Mjere Vlade nakon zaustavljanja pokušaja vojnog udara

Vanredno stanje u Turskoj je proglašeno 20. jula, 2016. godine, čime je omogućeno da se poduzimaju mjere ograničavanja prava i sloboda identificiranim pripadnicima i osloncima terorističkih organizacija FETO i PKK/YPG, te da Vlada izvan Parlamenta donosi odluke sa zakonskom snagom, a da takve odluke Parlament kasnije potvrđuje, kao što je, naprimjer, 21.07.2016. godine potvrdio odluku o uvođenju vanrednog stanja u Turskoj. Nakon tri mjeseca, vanredno stanje je produženo za još tri mjeseca. Slijedila su i kasnija produženja, uključujući i šesto po redu, o kome je odlučeno početkom januara 2018. godine.⁵⁴

Vijeće za nacionalnu sigurnost Turske je djelovalo na identifikaciji „gulenista“ u raznim institucijama Turske. To je rezultiralo da do 24.07.2016. godine, dakle za

53 Faktor, 17.07.2016. godine, strana 2.

Ridžal Hamza, Stav 13.07.2017. godine, strana 54.-55.

54 Oslobođenje, 09.01.2018. godine, strana 13.

samo desetak dana, nakon pokušaja puča, u Turskoj bude zatvoreno 35 zdravstvenih institucija, 1.043 ustanove i internata u privatnom obrazovanju, 1.229 fondacija i nevladinih organizacija, 19 sindikata, 15 univerziteta ... Više od 45.000 uposlenika u javnom sektoru je razriješeno dužnosti. Iz Turske radiotelevizije razriješeno je oko 300 osoba, a iz aviokompanija više od 100 uposlenika ... Uhapšeno je 42 novinara.⁵⁵ Odmah je planirano zaposlenje novih a pouzdanih 20.000 nastavnika.

Vlast, na čelu sa predsjednikom Erdoanom i premijerom Jildrimom, je uspješno kontrolirala situaciju, pored ostalog i tako što je u prva četiri dana, do 19.07.2016. godine, u Turskoj uhapšeno 7.543 osobe među kojima su bili 27 generala i bivši komandant zračnih snaga Akin Ozturk, 100 policajaca, 6.038 vojnika i oficira, 755 sudija i tužilaca, te 650 civila.⁵⁶ Do tada je bilo 208 poginulih, i to: 145 civila, 60 policajaca i 3 vojnika. Kasnije, broj poginulih se povećao na blizu 250.

Antiturska propaganda je isticala da je „čistka“ na hiljade vojnika, oficira i generala oslabila vojnu moć Turske, o čemu je generalni sekretar NATO Jens Stoltenberg rekao: „*Turska ima veliku vojsku, profesionalne oružane snage i siguran sam da će i dalje biti snažan saveznik NATO-u ... Za sve nas je bitno da Turska i dalje bude snažan saveznik u NATO-u, jer se Turska nalazi na granici svih nestabilnosti, sveg nasilja koja smo vidjeli u Iraku i Siriji.*“⁵⁷

Neki od privedenih policajaca, generala, oficira, sudija i tužioca, u istrazi su priznali da su ilegalno djelovali u organizaciji Fetulaha Gulena, i da su se, djelujući protiv legalnih vlasti na čelu sa Erdoanom služili kodnim imenima. U početnim danima istrage pronađeni su dokumenti po kojima su organizatori puča bili pripremili optužnice za Erdoana i njemu lojalne funkcionere u državnom aparatu. Također, pronađeni su videozapisi koji potvrđuju da je Gulen glavni organizator puča.⁵⁸ U znak podrške mjerama koje je poduzimala Vlada Turske protiv pučista, danima i sedmicama, narod se okupljao na trgovima Istanbula, Ankare, Izmira i drugih gradova širom Turske.

Odlučnost Turske da iskorijeni Gulenov utjecaj pokazuje se, pored ostalog, i mjerama koje su poduzete prema najtiražnijim medijskim kućama - „*Zemanu*“, „*Tudejs*

55 Faktor, 24.07.2016. godine, strana 13.

Faktor, 27.07.2016. godine, strana 13.

Faktor, 25.07.2016. godine, strana 13.

Oslobođenje, 26.07.2016. godine, strana 18.

56 Dinamika hapšenja: do 21.07.2016., na isljeđivanje privedeno 118 generala i admirala; do 23.07.2016. uhapšeno 10.410 osoba među kojima su policajci, vojnici i oficiri, sudije i tužioci, te civili; do 25.07.2016. privedeno je više od 13.000, a pod istragu stavljeno oko 60.000 osumnjičenih da su članovi terorističke organizacije FETO/PDY među kojima su 1.485 policajaca, 8.831 vojnih osoba, 2.101 članova pravosuđa, 52 guvernera distrikta i 689 civila; do 31.07.2016., iz više ministarstava i državnih institucija otpušteno je 69.779 službenika, među kojima 440 profesora, 525 docenata, 8.777 policajaca i službenika unutarnjih poslova ...; do početka oktobra 2016. uhapšeno oko 32.000 osoba, pokrenute istrage protiv 70.000 osoba, suspendovano 12.801 policajac među kojima 2.523 policijska načelnika, smijenjeno oko 10.000 ljudi u vojsci, civilnoj službi, policiji i pravosuđu; do 23.11.2016., razriješeno dužnosti najmanje 15.726 službenika u vojsci, policiji, pravosuđu, zatvoreno je 550 nevladinih organizacija i 19 privatnih zdravstvenih ustanova; ...

57 Stoltenberg Jens, Oslobođenje, 22.07.2016. godine, strana 19.

58 Faktor, 19.07.2016. godine, strana 14.

Faktor, 21.07.2016. godine, strana 12.-13.

Faktor, 23.07.2016. godine, strana 14.

zemanu“, „Džumhurijetu“⁵⁹ ... Ove medijske kuće do maja 2016. godine je kontrolirao Gulen. Pod izgovorom slobode medija, Gulen je provodio antidržavnu subverziju koja nema nikakve veze sa slobodom izražavanja. Širom Turske hapšene su i zatvarane osobe identificirane da pripadaju Gulenom pokretu.

Zanimljivo je da su sve opozicijske političke partije u Turskoj podržale predsjednika Erdoana i premijera Jildrima za mjere koje poduzimaju u suzbijanju puča. Protiv pučista jedinstveno su djelovale opozicijske stranke Republikanska narodna stranka kao najveća opozicijska stranka, Nacionalna narodna partija, Narodna demokratska stranka i Erdaonova vladajuća Stranka pravde i razvoja. Dakle, i ljevica, i desnica, i islamisti, i socijalisti, ujedinili su se u ime demokratije. Lideri tih partija su zajednički sa liderom AKP, Erdoanom, učestvovali na mitinzima koji su tokom augusta organizirani u Ankari, Istanbulu i drugim mjestima širom Turske.

Hitne reforme u sistemu odbrane

Pokušaj vojnog udara je pokazao slabosti u državi, posebno u vojsci, sigurnosnom i obavještajnom sistemu vojske i države u cjelini. Na kraju jula 2016., dakle 15 dana nakon pokušaja vojnog udara, predsjednik Erdoan je najavio opsežne vojne i odbrambene reforme koje su i realizirane: (a) predsjednik i premijer su dobili nadležnost direktnog komandovanja Generalštabu; (b) pojačana je uloga Ministarstva odbrane u sistemu komandovanja vojskom; (c) načelnik Generalštaba i Nacionalna obavještajna služba (MIT) stavljeni su direktno pod nadležnost predsjednika Turske; (d) reorganizirano je vojno i policijsko školstvo, te osnovan univerzitet za nacionalnu odbranu ...

Predsjednik Erdoan je 03.08.2016. godine, prvi put poslije pokušaja puča, posjetio Generalštab Oružanih snaga Turske. Zatim, 05.08.2016. godine, prilikom obraćanja građanima putem TRT, Erdoan je, o vojnim i odbrambenim reformama, rekao: „*Nakon pokušaja vonog udara pokrenute su reforme unutar Oružanih snaga Turske. Kada se o tome govori, to ne znači da će se poduzeti koraci koji nisu u skladu sa zakonom i ne govorim da se poduzmu koraci koji nisu u skladu s pravdom. Ali izvinite, ne može tako, ne može se suosjećati s tiraninom, a izdati ugnjetavani.*“⁶⁰ Na dan te Erdoanove izjave, 05.08.2016., premijer Binali Jildrim je, prvi put poslije puča posjetio Generalštab gdje je s generalom Hulusi Akarom i njegovim saradnicima razgovarao o nužnim reformama putem kojih će se ostvariti efikasna civilna kontrola nad vojskom i u vojsci Turske.

Provedene reforme imaju smisao uspostave potpune civilne kontrole nad vojskom, tako da je maksimalno sužena vjerovatnoća da se u Turskoj više ikada dogoditi vojni udar. Provođene su reforme putem kojih su modeli civilne kontrole nad vojskom isti kao i u demokratskim zemljama Zapada. Zato je predsjednik Velike narodne skupštine Turske rekao: „*Turska je zatvorila period državnih udara*“⁶¹ kojih je u prošlosti bilo mnogo.

59 Lalić Vojislav, Politika, Beograd, 06.03.2016. godine, strana 3.

60 Erdoan Tajip, Faktor, 06.08.2016. godine, strana 13.

Erdoan Tajip, Faktor, 01.08.2016. godine, strana 13.

61 Kahraman Ismail, Faktor, 02.10.2016. godine, strana 12.

Djelovanje pravosuđa

Augusta 2017. godine, protiv 111 organizatora FETO, na čelu sa Gulenom, podnesena je optužnica na 2.527 stranica. Gulen i ostali u toj optužnici optuženi su da su rukovodili terorističkom, naoružanom organizacijom u pokušaju uništenja ustavnog poretka Turske. Za Gulena, tužilaštvo je zatražilo „*dvije doživotne robije i dodatnih 1.900 godina zatvora*“⁶² Sud u Ankari je potvrdio optužnicu protiv 73 osobe među kojima je i Fetulah Gulen. U optužnici je nevedeno da su pripadnici terorističke organizacije FETO/PDY „*ušli u institucije države Turske i vršili aktivnosti kao <država u državi> s odvojenom hijerarhijom FETO/PDY je organizacija koja je osnovana s ciljem preuzimanja kontrole nad državnim institucijama, rušenja ustavnog poretka i uspostavljanja autoritarnog državnog poretka koji se temelji na dominaciji tzv. džematske oligarhije. Iz optužnice su izuzete osobe koje su se u organizaciju FETO/PDY uključile misleći da se radi o vjerskoj organizaciji ... Ova istraga nema nikakve veze sa onima koji džemat smatraju vjerskom organizacijom i u tom kontekstu sa iskrenom namjerom djeluju ne izlazeći iz pravnih okvira. Ova istraga se tiče organizacije koja je formirana od strane Fetulaha Gulena, odnosno aktivnosti paralelnih struktura koje su se uvukle unutar države.*“⁶³

Ubrzo nakon te optužnice, oktobra 2016. godine, tužilaštvo u Izmiru je podiglo optužnicu na 1.300 stranica protiv 267 pripadnika FETO osumnjičenih za pokušaj rušenja ustavnog poretka, za članstvo u „*terorističkoj organizaciji FETO unutar vojske.*“⁶⁴

Godinu nakon pokušaja vojnog udara, 01.08.2017. godine, po jednoj od optužnica, u Ankari je otpočelo suđenje za 486 osoba, uglavnom najviših oficira i generala turske vojske koji su imali rukovodeće uloge u organiziranju puča, a većina njih je tokom pokušaja puča djelovala iz zračne baze „*Akinci*“ kod Ankare.⁶⁵

Početkom 2017. godine, zbog učešća u vojnom puču, na suđenje je čekalo oko 40.000 osoba, a do tada je oko 100.000 ljudi suspendovano sa posla.⁶⁶

Na sjednici Vrhovnog vojnog vijeća Turske, kojom je predsjedavao premijer Jil-drim, po odobrenju predsjednika Erdoana, penzionisano je 586 pukovnika.

REAGIRANJA OD STRANE ČINILACA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE NA POKUŠAJ PUČA

Taktiziranje u ocjenama i osudama puča

Analitičari su primijetili da brojne zemlje Zapada nisu bile decidne u osudi pučista, odnosno nisu bile decidne u podršci Erdoanu da se uguši puč, sve dok se nije vidjelo da će pokušaj puča biti neuspješan. Direktor TRT, u intervjuu za „*Stav*“, Senol Goka, o tome je rekao, da osim predsjedavajućeg Predsjedništva BiH, Bakira Izetbegovića „*niti jedan visokopozicionirani lider niti je nazvao, niti je došao u posjetu našoj*

62 Oslobođenje, 17.08.2016. godine, strana 15.

63 Faktor, 23.07.2016. godine, strana 13.

64 Faktor, 25.10.2016. godine, strana 13.

65 Budimac Bojan, 10.08.2017. godine, strana 46.-47.

66 Erhan Čagri, Politika, Beograd, 02.02.2017. godine, strana 2.

zemlji. Mi to smatramo velikom slabošću. Nakon određenog vremena i nakon što je postalo jasno da je puč propao, upućene su samo jalove poruke osude. Ovako nešto mi nećemo lahko zaboraviti. Vjerovatno su očekivali da će se situacija odvijati u sasvim drugom smjeru. Nakon što je postalo jasno da od udara nema ništa, jednostavno nisu mogli prevazići to stanje šoka ...⁶⁷

EU i SAD kritikuju Tursku zbog represivnih mjera protiv nosilaca subverzivnog djelovanja Gulenove organizacije. Smatraju da Turska putem tih mjera krši ljudska prava i slobode. Organizacija islamske saradnje (OIC) je uzela u razmatranje prijedlog Turske da Gulenov FETO/PDY bude stavljen na listu terorističkih organizacija.

Reagiranja od strane SAD

Iz nekih propagandnih centara djelovalo se s ciljem, da se predstavi kako SAD stoje iza puča, odnosno da su SAD stale iza Fetulaha Gulena. U Turskoj i šire u svijetu sumnjalo se da su SAD bile iza Gulena dok je subverzivno gradio paralelni sistem u turskim državnim institucijama, posebno u vojsci, što su američki zvaničnici kategorički odbacivali. Postavljalo se također pitanje da li su obavještajne službe SAD i njenih saveznika u NATO znale za pripreme puča i zašto takve informacije nisu ustupljene turskom predsjedniku Erdoanu. Ostat će upamćeno što je američki general Joseph Votel, u ulozi komandanta Centralne komande američkih snaga, kritikovao hapšenje pučista, ističući da će se to negativno odraziti na borbu protiv ID-a.

Ta propaganda je bila sračunata na pogoršavanje odnosa između Turske i SAD-a, što bi oslabilo poziciju Turske s obzirom na značaj koga za Tursku ima savez sa SAD. Pogoršanje odnosa sa Turskom štetilo bi SAD-u, s obzirom na značaj koga za američke interese na Bliskom istoku ima savez Vašingtona sa Ankarom. Zato, početkom augusta 2016., u Ankaru je došao načelnik američkog združenog štaba, general Joseph Dunford, koji je u razgovoru sa premijerom Jildrimom osudio pučiste i podržao „tursku demokratiju“⁶⁸ Pri tome treba imati u vidu da je, u kampanji za američke predsjedničke izbore, svoj pokret Gulen usmjerio da podrži Hilari Klinton protiv Donalda Trampa. Navodno, Gulen je finansijski pomagao Hilari Klinton, koja je u kampanji isticala da će naoružavati Kurde (PKK i YPG) i pružati im podršku za borbu protiv ID,⁶⁹ što se loše primalo u Turskoj.

Sve to koincidira sa činjenicom da je američki general, Micheal Flynn, bivši šef Vojne obavještajne službe (DIA), koji je u predizbornoj kampanji Trampu bio savjetnik za nacionalnu sigurnost, nakon pokušaja vojnog udara u Turskoj, o Gulenovom FETO pokretu rekao: „*Mi moramo prilagoditi vanjsku politiku tako da prihvatimo Tursku kao prioritet. Trebamo sagledati svijet iz turske perspektive. Šta bismo mi uradili ako bismo odmah poslije 11. septembra čuli vijest da Osama bin Laden živi u lijepoj vili u turskom odmaralištu i istovremeno rukovodi sa 160 škola koje finansiraju turski poreski obveznici.*“⁷⁰ Također, treba imati u vidu da su se iz SAD-a ispoljavale i kritike da vlast

67 Goka Senol, Stav, 25.08.2016. godine, strana 34.-35.

68 Dunford Joseph, Oslobođenje, 03.08.2016. godine, strana 14.

69 Klinton Hilary, prema tekstu Budimac Bojan, Stav, 17.11.2016. godine, strana 27.

70 Flynn Michael, prema tekstu Budimac Bojan, Stav, 17.11.2016. godine, strana 27.

na čelu sa Erdoanom „krši vladavinu zakona i zanemaruje princip proporcionalnosti“, što znači da se turskim vlastima iz SAD-a stavljalo na teret da prema pučistima poduzima strožije sankcije, nesrazmjerne težini djela koja se sankcioniraju.

Turska je od SAD-a zatražila izručenje Fetulaha Gulena, a tadašnji predsjednik Obama je odgovorio da će se taj turski zahtjev ispuniti ako budu dostavljeni dokazi u skladu sa američkim zakonima. Turci, koji žive u SAD-u, masovno su potpisali i Bijeloj kući dostavili peticiju za izručenje Gulena Turskoj. Pokrenuta je inicijativa da se Gulenu i njegovim bliskim saradnicima u FETO oduzme državljanstvo Turske.

Premijer Binali Jildrim je negodovao zbog američkog izbjegavanja da Turskoj izruči Fetulaga Gulena: „Teško je razumjeti zašto SAD ne može izručiti Gulena Turskoj. Tužni smo zbog načina na koji se SAD bavi ovim pitanjem.“⁷¹ Sredinom augusta 2016. godine, radi sagledavanja osnova za izručenje Gulena, u Tursku su došla četiri stručnjaka iz ministarstva pravde i vanjskih poslova. Stotinu hiljada Turaka koji žive u SAD potpisali su peticiju za izručenje Gulena. U to vrijeme, Erdoan je poručio: „Prije ili kasnije, SAD će se opredijeliti. Ili Turska ili FETO. Ili pučista i teroristi FETO-a ili demokratska zemlja Turska. U poziciji je da napravi izbor.“⁷² Istraživanja javnog mnijenja u Turskoj pokazuju,⁷³ da su američko odugovlačenje isporuke Turskoj Fetulaha Gulena i američko naoružavanje PKK/YPG dva pitanja koja najviše utječu na rast nepovjerenja Turaka prema SAD, tako da je u Turskoj veliki broj onih koji smatraju da SAD nisu prijatelj Turske. Za američko izručenje Gulena, Turska je angažirala advokata Roberta Amsterdama koji tvrdi da će SAD, konačno ispuniti taj zahtjev Turske.

Evropska reagiranja

U medijima evropskih država Turska je kritikovana zbog uvođenja vanrednog stanja u zemlji. Po ocjeni rektora Internacionalnog univerziteta u Sarajevu, prof. dr. Yucel Ogurlu, takve kritike protiv Vlade Turske je „teško shvatiti“ s obzirom na praksu zemalja Zapada da uvode vanredno stanje u slučajevima težih terorističkih akcija, kao što je bilo u Francuskoj i Njemačkoj.⁷⁴ Profesor međunarodne političke ekonomije na Harvard univerzitetu, Dani Rodrik, cijeneći neuspjeli puč „gulenista“, u kolumni za sarajevske „Dane“, napisao je: „Da je puč uspio, demokratskim prilikama bi bio zadan jači udarac s dugoročnijim posljedicama. To je neki razlog za slavlje“. Rodrik je istakao da „krvavi vojni puč prilično odskaka od tradicionalnog modus operandija gulenističkog pokreta, koji ima tendenciju da više pribjegava mahinacijama iza scene nego oružanoj akciji ili eksplicitnom nasilju. Puč je možda bio njihov posljednji očajnički pokušaj, s obzirom na to da je bilo izgleda da izgube svoje posljednje uporište u Turskoj.“⁷⁵

Zato što su zvaničnici SAD i EU izražavali kritike protiv mjera koje Turska poduzima prema pučistima, predsjednik Erdoan je zvaničnike Zapada upozorio, rekavši:

71 Jildrim Binali, Faktor, 28.07.2016. godine, strana 11.

72 Erdoan Tajip, Faktor, 12.08.2016. godine, strana 13.

73 Lalić Vojislav, Politika, Beograd, 26.06.2017. godine, strana 3.

74 Ogurlu Yucel, Faktor, 28.07.2016. godine, strana 15.

Budimac Bojan, Stav, 28.12.2017. godine, strana 36.-38.

75 Dani Rodrik, Dani, 29.07.2016. godine, strana 33.

„Mnogi nam daju savjete, kažu da su zabrinuti. Gledajte svoja posla. Pogledajte svoja djela.“⁷⁶ Ministar Turske za EU, Omer Celik je komentirao izjavu visoke predstavnice EU Federike Mogherini, da tokom pokušaja vojnog udara sukobljene strane treba da budu suzdržane. O toj izjavi Mogherini, ministar Omer Celik je rekao: „*To nije izjava prijateljskog karaktera. Na nas su ovdje izdajnici i pučisti uperili oružje, a u tom trenutku su se upućivali pozivi na razumno ponašanje i suzdržanost strana. Kada se onaj koji me želi ubiti i ja pozivamo na suzdržanost, to nije stajanje na moju stranu.*“⁷⁷

Njemačke vlasti su zabranile Erdoanu da se građanima turskog porijekla koji su se okupili u Kelnu da podrže Vladu Turske, obrati putem video linka.⁷⁸

Nešto kasnije, krajem 2016. godine, evropski komesar za politiku susjedstva i proširenje, Johannes Hahn, je rekao da „*EU nije shvatila kolika je prijetnja Fetulah Gulen*“⁷⁹ a bivši ministar vanjskih poslova Švedske Carl Bildt je rekao da „*ne postoji sumnja stručnjaka, kako u Turskoj, tako i izvan nje, da se u centru pokušaja udara nalazi Gulen i njegov pokret.*“⁸⁰

REAGIRANJA IZ BIH POVODOM POKUŠAJA VOJNOG UDARA U TURSKOJ

Građani BiH podržali mjere Turske protiv pučista

U Sarajevu, 16.07.2016. godine, radi podrške Vladi Turske u zaustavljanju pokušaja vojnog udara, okupio se veći broj građana iz cijele BiH. Ambasador Turske u BiH, Cihad Erginay se zahvalio građanima BiH na podršci, rekavši: „*Održani su skupovi podrške u Sarajevu koji nama puno znače i mi smo na tome puno zahvalni. U ovakvim danima vidjeti da su vaši prijatelji uz vas zaista je velika stvar.*“⁸¹

Građani BiH znaju da je ekonomska saradnja Turske i BiH u usponu. Turska je za BiH odobrila kredit od 100 miliona eura koji je omogućio povratak u prijeratna boravišta za 6.500 izbjeglica. Kredit od 50 miliona eura je odobren za poticaj „start ap“ preduzećima. Trgovinska razmjena je u porastu, tako da je 2003. bila u vrijednosti 71 milion dolara, a 2015. je bila 542 miliona dolara. Za devet mjeseci 2015. direktna ulaganja Turske u BiH bila su 48,8 miliona KM ili 22,3 posto ukupnih stranih ulaganja u tom periodu.⁸² Članovi Predsjedništva BiH posjetili su Tursku 10. i 11.12.2016. godine. Tom prilikom sa predsjednikom Erdoanom i premijerom Davutoluom razgovarali su o daljem unapređenju ekonomske saradnje.

76 Erdoan Tajip, Politika, Beograd, 01.08.2016. godine, strana 3.

77 Celik Omer, Faktor, 01.09.2016. godine, strana 13.

78 Politika, Beograd, 01.08.2016. godine, strana 3.

79 Hohannes Hahn, prema tekstu Šećerović – Kaslu Amine Stav, 03.11.2016. godine, strana 18.

80 Bildt Carl, prema tekstu Šećerović – Kaslu Amine Stav, 03.11.2016. godine, strana 18.

81 Erginay Cihad, Faktor, 18.07.2016. godine, strana 2.

82 Faktor, 10.08.2016. godine, strana 8.

Podrška vođstvu Turske od strane Izetbegovića

U noć dok se odvijao pokušaj puča, prije svih ostalih u svijetu, predsjedavajući Predsjedništva BiH Bakir Izetbegović je stao na stranu legalne vlasti u Turskoj na čelu sa Erdoanom. O značaju Izetbegovićeve podrške predsjednik Erdoan je, putem TRT, turskom narodu poručio: „Predsjedavajući Predsjedništva BiH, Bakir Izetbegović, iz sata u sat je pomno pratio šta se te noći dešava u Turskoj.“⁸³

Nekoliko dana nakon pokušaja vojnog udara u Turskoj, u znak podrške Erdoanu, Izetbegović je rekao: „Moja poruka bratu Erdoanu je da ima snažnu podršku ovdje među nama u BiH. Poruka turskom narodu je da brani svoju slobodu, da brani demokratiju, svoje pravo na izbor, svoj uspješan put, da bude uz svog predsjednika ...“⁸⁴ Početkom augusta 2016. godine, u intervjuu za „Faktor“, o prisustvu i djelovanju FETO u BiH, Izetbegović je rekao: „Kada su u pitanju obrazovne i druge institucije i pojedinci u BiH koji su povezani sa organizacijom Fetulaha Gulena odavno smo upozoreni na opasnost koja može doći od njih. Nakon podmuklog pokušaja vojnog udara u Turskoj logično je da se upitamo – zašto je FETO prisutan u BiH ... Drago mi je što sam prvi u svijetu reagirao na pokušaj puča i snažno stao uz svoga prijatelja Erdoana, tursku državu i narod ...“⁸⁵

Gulenov pokret u BiH

Izetbegovićeva podrška Erdoanu značajna je u vezi sa širokim utjecajem Fetulaha Gulena u BiH, putem pokreta „Hizmet“ u okviru koga djeluju obrazovne institucije „Bosna Sema“ sa nizom predškolskih ustanova, osnovnih i srednji škola. „Bosna Sema“ u BiH, obuhvata Internacionalni univerzitet Burch, Turistička agencija „Fidan Tour“, Izdavačka kuća „Hikmet“ koja je objavljivala knjige Fetulaha Gulena na bosanskom jeziku i novine „Novo vrijeme“ koje su se prestale štampati pa izlaze samo u online verziji, a objavljivale su tekstove u kojima je afirmiran Fetulah Gulen. Dakle, institucije u okviru „Bosna Sema“ su djelovale na širenju FETO ideologije.

Zbog djelovanja tih Gulenovih institucija, pokušaj vojnog udara u Turskoj 15/16.07.2016., odrazio se na BiH. Ataše za medije Ambasade Turske u Sarajevu, Omer Cetres, u intervjuu za „Faktor“ je rekao: „Turska vodi borbu protiv terorističke organizacije FETP/PDY, ali pipci ove organizacije su izvan države, u inostranstvu. Njen lider živi u SAD-u, ali su im ruke svugdje. Onom što se desilo proteklih dana u Turskoj može se desiti i u drugoj državi. Njihov izvor je u Turskoj, i počeci su im bili u sektoru obrazovanja. Oni su otvorili škole, domove, derslane i ljudi dobre volje su davali novac da se otvore te škole ... Recimo, Bosna i Hercegovina. Ovdje imaju obrazovne ustanove koje su u vezi sa ovom organizacijom ... Ovakva situacija može zadesiti i BiH i neku drugu državu ...“⁸⁶

Ali Lafcioglu, utemeljitelj „Bosna Sema“, o svom dolasku u BiH je rekao: „Časni hodža-efendija Fetulah Gulen savjetovao je da dođemo ovdje. Rekao je ovako: «Vi

83 Erdoan Tajip, Faktor, 06.08.2016. godine, strana 13.

84 Izetbegović Bakir, Dani, 22.07.2016. godine, strana 16.

85 Izetbegović Bakir, Faktor, 09.08.2016. godine, strana 3.

86 Cetres Omer, Faktor, 22.07.2016. godine, strana 4.

sada idete tamo, budite dio njihovih vjenčanja, zajedno klanjajte njihove dženaze. A sutra kada dođu druge države, vi tamo budite dio porodice. Sada kažem da je hodža-efendija baš ispravno govorio, dobro je da smo došli tada.”⁸⁷

Ambasador Turske u Beogradu, Kemal Bozay, je rekao da FETO djeluje u Srbiji i da se to čini u Beogradu preko osnovne škole Beyza, u Novom Sadu preko studentskog doma, u Novom Pazaru preko dva udruženja Most i Horizont.⁸⁸

Subverzivni karakter djelovanja „Bosna Sema“

Pripadnici „Bosna Sema“ su svjedočili da su Bošnjacima u BiH savjetovali da putem kvalitetnog obrazovanja, u BiH kao i u Turskoj trebaju djelovati na uspostavi paralelnog sistema u državnoj strukturi BiH. U vezi s tim, zaključivali su da su „tvrdnje“ da „Bosna Sema“ nije povezana sa ideologijom Fetulaha Gulena, obična „komedija“, jer su učenici i studenti na časovima morali poznavati Gulenovu ideologiju, pa su organizirana takmičenja u čitanju i poznavanju Gulenovih knjiga ...⁸⁹

Bivši student univerziteta „Burch“ u Sarajevu, Yavuz Bicimli, za medije je iznosio lična iskustva o djelovanju Gulenovog pokreta „Hizmet“ u BiH. Bicimli je objasnio da se ideološka indoktrinacija u Gulenovom pokretu provodila organiziranim čitanjem Gulenovih knjiga i gledanjem video snimljenih Gulenovih govora, a zatim testiranjem znanja o tome, uz dodjele nagrada, stipendija i drugih stimulativnih mjera za najbolje polaznike „Hizmetovih“ obrazovnih institucija u BiH. Tokom demonstracija ranijih godina organiziranih protiv vlasti na čelu sa Erdoanom u Turskoj, „Hizmetovi“ aktivisti, posebno profesori, učenici i studenti su imali zadatak da na Twitteru pišu protiv Erdoana i da veličaju Gulena. Slične propagandne aktivnosti aktivisti „Hizmeta“ su provodili protiv predsjednika SDA, Bakira Izetbegovića, uz utjecaje na Bošnjake da za njega ne glasaju na izborima.⁹⁰

Dodjela, a zatim oduzimanje nagrade Aliju Lafciogluu

Gradsko vijeće Grada Sarajeva, 23.09.2016. godine, dakle dva mjeseca nakon pokušaja vojnog udara u Turskoj, predložilo je da se osnivaču gulenističke „Bosna Sema“ u BiH, Aliju Lafciogluu dodijeli Plaketa Grada Sarajeva. Prijedlog je usvojen i nagrada je dodijeljena. Mediji u Turskoj su negodovali što se to dogodilo uprkos činjenicama što je FETO u pokušaju vojnog udara usmrtio preko 240, a ranio preko 1.500 ljudi. Tadašnji gradonačelnik Sarajeva, Ivo Komšić, je tražio od Gradskog vijeća da se ta odluka preispita u cilju kontinuiteta dobre saradnje i unapređenja odnosa BiH i Turske. Ubrzo zatim, krajem novembra 2016. godine, Gradsko vijeće je oduzelo

87 Lafcioglu Ali, Faktor, 22.07.2016. godine, strana 4.

Stav, 28.07.2016. godine, strana 28.-30.

88 Bozay Kemal, Faktor, 10.08.2016. godine, strana 11.

89 Šećerović – Kasli Amina, Stav, 28.07.2016. godine, strana 28.-30.

Stanišić Dušanka, Politika, Beograd, 23.07.2016. godine, strana 7.

90 Šećerović – Kasli Amina, Stav, 18.08.2016. godine, strana 38.-41.

dodijeljenu Plaketu Aliju Lafciogluu. Oduzimanju nagrade putem medija usprotivili su se „ugledni građani“ Miro Lazović, Žarko Papić, Senad Pećanin ...⁹¹

Krajem 2016. godine, mediji u BiH su izvještavali da je obrazovne institucije „Bosna Seme“ sa 15 predškolskih, osnovnih i srednjih škola i fakulteta kupio američki „US Global Invest LLC“, a da je pregovore o kupovini vodio Samuel Henry, profesor na američkom Portland State Universityju.⁹²

III VANJSKA POLITIKA I SIGURNOST TURSKE 2016 - 2017. GODINE

ODNOSI TURSKE I RUSIJE 2016. I 2017. GODINE

Suprotstavljena stajališta

Turska i Rusija imaju različite i suprotstavljene pozicije prema režimu Bašara al Asada u Siriji. U rješavanju sirijske krize, Ankara pokušava da se ujedine SAD, Rusija i Iran, jer njihovi suprotstavljene stavovi kompliciraju tu krizu. Borba protiv ID bila je, možda, jedino pitanje ujedinjenog djelovanja zemalja u antiterorističkoj koaliciji, pa i Rusije i Turske. U savezu sa Iranom, Rusija se zalaže za očuvanje Bašarevog režima, a Turska u savezu sa SAD i evropskim saveznicima u NATO, zalaže se za odlazak Bašara sa vlasti. Rusija je protiv sirijske opozicije, a Turska djeluje na strani sirijske opozicije koja se bori protiv Bašarevog režima. Rusija je optuživala Tursku da ona, pomažući sirijsku opoziciju, pomaže ID. Rusija podržava optužbe protiv Turske da je odgovorna za genocid nad Armenima u Prvom svjetskom ratu. Također, Rusija je protiv Turske u političkim i vojnim sukobima Armenije sa Azerbejdžanom oko Nagorno Karabaha. Dakle, Rusija podržava režim u Armeniji koji je prema Turskoj neprijateljski usmjeren. Praktički, Rusija je suprotstavljena težnjama Turske da poboljša odnose sa Armenijom i da uslijedi istinsko pomirenje u korist, i Armenije, i Turske.

I po nizu drugih pitanja, kao što je naprimjer ruska aneksija Krima, čemu se Turska usprotivila, odnosi Turske i Rusije su opterećeni suprotstavljenim stavovima. Ponekad, Turska optužuje Rusiju da pomaže teroriste PKK, a Rusija ponekad optužuje Tursku da pomaže teroriste ID-a u Siriji.

Neki od zajedničkih interesa

Ipak, Turska i Rusija imaju zajedničkih interesa, posebno u pitanjima ekonomije i sigurnosti. U tim odnosima nužni su kompromisi što podrazumijeva da jedna strana, udovolji interesima druge, kao što je naprimjer spremnost Turske da udovolji interesu Rusije za izgradnju novog plinovoda (Turski tok), jer su zbog ukrajinske krize, onemogućene isporuke ruskog plina prema zapadnoj Evropi. Turska je ponudila

91 Šišić Almedin, Nezavisne novine, 01.12.2016. godine, strana 6.

92 Faktor, 12.11.2016. godine, strana 9.

Rusiji da gradi nuklearnu elektranu u Akiju. Dogovorena je veća saradnja Rusije i Turske u industriji za vojne potrebe. Također, dogovoreno je osnivanje zajedničkog rusko-turskog investicionog fonda.

I pored različitih gledanja na važne probleme u regiji Bliskog istoka i šire u svijetu, Turska i Rusija, ako sarađuju imaju kapacitet da bitno utječu na rješavanje složenih kriza kao što je u Siriji. Tokom posjete Rusiji, Erdoan je rekao da je „Rusija najvažniji akter za postizanje mira u ratom pogođenoj Siriji“, uz uključivanje Irana, SAD-a, Katarra i Saudijske Arabije.⁹³ Na poboljšanje odnosa Turske i Rusije, bitno je utjecala ruska osuda pučista koji su ugrožavali ustavni poredak Turske, što je ustvari ruska podrška turskoj Vladi u borbi protiv FETO. Povodom pokušaja vojnog udara u Turskoj, Rusija je isticala stav da podržava mjere koje Ankara poduzima u okviru ustava i zakona.

Drastično pogoršanje odnosa Rusije i Turske zbog obaranja ruskog bombardera:

Nakon što je Turska, 24.11.2015. godine, oborila ruski borbeni avion jer je ugrozio turski zračni prostor, odnosi Turske i Rusije su se radikalno pogoršali. Turska se eksponirala da je odlučna suprostaviti se Rusiji i zaprijetila da Rusija mora snositi posljedice za svaki slučaj ugrožavanja suvereniteta Turske. U najvišem intenzitetu sukoba zbog obaranja ruskog bombardera, cijenilo se da je Rusija ohrabrena uspjehom ugrožavanja suvereniteta Ukrajine, posebno u pogledu aneksije Krima, provocirala testirajući granicu do koje će Turska tolerirati povrede svog teritorijalnog integriteta. Također, tada se cijenilo da bi bez Turske odlučnosti ispoljene obaranjem ruskog bombardera, vjerovatno, Rusija još dublje zalazila u suverenitet Turske. Nakon što je Turska oborila ruski bombarder, Moskva je jednostrano primjenjivala ekonomske i druge sankcije protiv Turske: obustava uvoza roba i usluga iz Turske; obustava djelovanja u Rusiji turskih institucija i organizacija; zabrana turskim firmama da posluju u Rusiji; obustava bezviznog režima; poziv ruskim državljanima da ne idu na odmor u Tursku; zabrana čarter letova prema Turskoj ... Tako su, od kraja 2015. do sredine 2016. godine, odnosi Turske i Rusije bili na vrlo niskom nivou. Za prvih šest mjeseci 2016. godine, obim trgovine između Rusije i Turske je smanjen za 35 posto, sa 13 milijardi na 8,5 milijardi. U istom periodu, broj ruskih turista u Turskoj je smanjen za 87,4 posto, sa 1.454.618 na 183.828 osoba.⁹⁴

Proces prevazilaženja krize u odnosima Turske i Rusije:

U fazi zahlađenja tursko-ruskih odnosa, 03.12.2015. godine u Beogradu su se sastali ministri vanjskih poslova Turske i Rusije, Lavrov i Čavušolu. Juna 2016., Erdoan je poslao pismo Putinu inicirajući normaliziranje odnosa, te se izvinuo zbog obaranja ruskog bombardera. Diplomatski naponi su rezultirali telefonskim razgovorom Erdoana i Putina, 28. juna 2016. godine, kada je postignut sporazum o poboljšanju odnosa Turske i Rusije, pa je dogovoren i njihov susret. Tada je Putin izdao direktivu ruskoj Vladi da normalizira odnose sa Turskom i da prekine sankcije koje su bile za-

93 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 10.08.2016. godine, strana 14.

94 Faktor, 09.08.2016. godine, strana 13.

vedene protiv Turske, što je bilo od koristi za ekonomije obje zemlje.⁹⁵ Taj sporazum Turske i Rusije je omogućio uspješnije rješavanje sirijske krize u borbi protiv ID-a. Ministar Čavušolu, 01.07.2016. godine je boravio u Moskvi i o tome razgovarao sa ministrom Lavrovim.

U procesu oporavka odnosa Turske i Rusije, naročito je važno što je Putin, na drugi dan pokušaja vojnog udara, 17.07.2016., telefonski pozvao Erdoana i saopćio mu da podržava demokratski izabranu vlast Turske, odnosno da Rusija osuđuje pokušaj vojnog udara u Turskoj. Tom prilikom Putin se Erdoanu obratio riječima: „Pod vašim rukovodstvom turski narod će prevazići taj problem.“⁹⁶ I kasnije, Erdoan se zahvaljivao Putinu što ga je, kad je došlo do pokušaja vojnog udara, među prvima pozvao i podržao u mjerama koje poduzima turska Vlada.

Tokom 2016. godine, Erdoan i Putin su se sastali tri puta: u augustu, prilikom Erduanove zvanične posjete Rusiji (Petrograd), u septembru, prilikom Samita G-20 u Kini i u oktobru na Svjetskom energetskom kongresu, u Istanbulu.

Reagiranje Zapada na oporavak odnosa između Turske i Rusije:

Delegacija Turske na čelu sa predsjednikom Erdoanom, 09.08.2016. je boravila u Rusiji. U Petrogradu, Putin i Erdoan su razgovarali o normalizaciji odnosa i postizanju cilja da na godišnjem nivou, njihove zemlje postignu 100 miliona dolara trgovinske razmjene. To je bio dalji iskorak u težnjama Turske i Rusije da prevaziđu krizu u odnosima i unaprijede saradnju, što je izazvalo pažnju, pa i sumnje na Zapadu, kako u SAD-u i EU, tako i u NATO koji je za javnost saopćio da „nije upitno članstvo Turske u Alijansi“ i da Alijansa ima jasan stav podrške Turskoj u borbi protiv pučista, što je bilo važno s obzirom na propagandu da Turska, pod utjecajem Rusije više neće biti pouzdan saveznik NATO-a. U vezi rusko – turskih razgovora u Petrogradu i Moskvi, ministar vanjskih poslova Turske, Čavušolu je rekao: „Razgovori u Moskvi nisu korak protiv NATO-a. Zapad neće određivati budućnost odnosa Turske i Rusije ... Postoje zemlje koje izvan NATO-a sarađuju na polju odbrambene industrije, uključujući i raketne sisteme. Turska je do danas imala želju za saradnjom sa članicama NATO-a, no rezultati koje smo dobili nisu nas zadovoljili. U tom smislu je potpuno normalno da ulazimo u druge opcije. Ne smatramo to korakom protiv NATO-a ... FETO otvoreno radi na narušavanju odnosa Turske s Rusijom i svim drugim zemljama ... FETO je umiješan u obaranje ruskog aviona. Piloti će biti procesuirani ne zbog umiješanosti u taj događaj nego zbog članstva u terorističkoj organizaciji FETO ...“⁹⁷

Turska je zapažala nepripicijelnost Zapada u uvezi poboljšanja tursko-ruskih odnosa, jer, kada su ti odnosi bili u krizi zbog obaranja ruskog bombardera, Zapad je

95 Sankcije Rusije protiv Turske su i formalno ukinute sredinom maja 2017. godine potpisivanjem deklaracije o ukidanju sankcija i prepreka u trgovinskim odnosima Turske i Rusije.

96 Kalin Ibrahim, Faktor, 06.07.2016. godine, strana 15.
 Putin Vladimir, Dani, 19.08.2016. godine, strana 38.
 Faktor, 10.08.2016. godine, strana 13.

97 Čavušlu Mevlut, Faktor, 11.08.2016. godine, strana 13.
 Terzić Ajla, Dani, 19.08.2016. godine, strana 38.

savjetovao da te dvije zemlje izbjegavaju tenzije, a kada su se njihovi odnosi počeli popravljati, Zapad je izražavao sumnju da se to odvija na štetu interesa koje EU i SAD imaju u regiji Bliskog istoka i šire.

U vezi sa poboljšanjem odnosa Turske i Rusije, evropski mediji su iznosili procjene i predviđanja da je moguć izlazak Turske iz članstva u NATO, te da bi to bila najveća pobjeda ruske diplomatije. Zbog međusobnog približavanja Rusije i Turske, uz predviđanja mogućeg izlaska Turske iz NATO članstva, eskalirala je zabrinutost Zapada, posebno nakon izjave Erdoana da se Turska ne treba više opterećivati ulaskom u EU s obzirom da EU već 53 godine odlaže, usposrava i po svemu sudeći odbija prijem Turske u svoje članstvo. O tome, Erdoan je rekao: „Neko će me možda kritikovati ali ja kažem: zašto ne bismo ušli u šangajsku organizaciju za saradnju ... (Rusija, Kina, Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan i Uzbekistan, potencijalno Indija, Pakistan, Mongolija i Iran prim aut. an.) ... Ja sam o tome već razgovarao sa Vladimirom Putinom i Narsultanom“⁹⁸ predsjednikom Kazahstana. Povodom poboljšavanja, ukupne, posebno vojne saradnje Turske sa Rusijom, NATO je, za javnost saopćio: „Turska je vrijedan partner koji doprinosi zajedničkim naporima NATO-a ... NATO vjeruje u doprinos Turske, isto tako i Turska može vjerovati u solidarnost i podršku NATO-a.“⁹⁹ Pri tome treba imati u vidu da Turska sa Rusijom pregovara o kupovini „četiri baterije protuzračnog i proturaketnog sistema S-400 po cijeni od 2,5 milijarde dolara. Dvije od četiri bile bi isporučene u roku od godinu, a dvije bi u slijedeće dvije i po godine bile proizvedene u Turskoj.“¹⁰⁰

Reagiranje FETO na oporavak odnosa Turske i Rusije:

Dakle, nekima u svijetu, ne dopada se poboljšanje odnosa Rusije i Turske, pa se poduzimaju razne, čak i terorističke aktivnosti s ciljem „miniranja tog poboljšanja“. U takve protivnike spada teroristička organizacija FETO za koju je ocijenjeno da je organizirala teroristički čin ubistva ruskog ambasadora, Andreja Karlova, u Ankari, 19.12.2016. godine. Taj atentat, ruski predsjednik Putin je ocijenio da je provokacija „usmjerena na prekid normalizacije tursko-ruskih odnosa i mirovnog procesa u Siriji“.¹⁰¹ Slično je ocijenio i turski predsjednik Erdoan, da je atentat na ruskog ambasadora „provokacija onih koji žele da unište odnose dvije zemlje“¹⁰² odnosno da je to provokacija od strane FETO po scenariju Fetulaha Gulena. Trend poboljšanja odnosa Turske i Rusije, došao je u pitanje kada su sredinom februara 2017. godine, u zajedničkoj rusko-turskoj operaciji protiv ID, u sirijskom gradu El Baba, ruske snage ubile trojicu turskih vojnika. Tada je ruska strana optuživala Tursku, navodno, da ruskoj vojsci nije dala tačne koordinate svojih položaja, a turska strana je optuživala Rusiju da se željela revanširati za obaranje ruskog bombardera kada je poginuo pilot.

98 Erdoan Tajip, prema tekstu Lalić Vojislava, Politika, beograd, 28.11.2016. godine, strana 2.

99 NATO, saopćenje, prema tekstu, Faktor, 11.08.2016. godine, strana 13.

100 Budimac Bojan, Stav, 03.08.2017. godine, strana 34.

101 Putin Vladimir, Oslobođenje, 20.12.2016. godine, strana 19.

102 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 20.12.2016. godine, strana 19.

ODNOSI TURSKE I SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA 2016. I 2017. GODINE

SAD i Turska imaju istaknute uloge u NATO, jer je teritorija Turske u geostrateškom pogledu naročito značajna za SAD, evropske i druge saveznike u Alijansi. Međutim, SAD i Turska, suprostavljaju se oko važnih pitanja regionalne i opće sigurnosti, i to:

(a) Kurdsku PKK/YPG, Turska smatra terorističkom, a SAD sa njom saraduje u borbi protiv ID-a. Dakle, SAD i Turska se zajednički bore protiv Bašarevog režima i ID-a, dok SAD u toj borbi saraduje sa neprijateljem Turske PKK/YPG. Krajem maja 2016. godine, ministar vanjskih poslova Turske, Čavuşolu je oštro kritikovao što su vojnici SAD-a u Siriji, na uniformama nosili obilježja YPG-a, ogranka terorističke organizacije PKK, ističući da je „*neprihvatljivo da vojnici zemlje koja je naš saveznik i vrlo ambiciozna na polju borbe protiv terorizma, koristi obilježja jedne terorističke organizacije*“.¹⁰³ Turska se suprostavlja američkom i ruskom stavu da u pregovorima za mir u Siriji, mogu učestvovati i predstavnici PKK/YPG. Sukobi Turske i SAD-a su pojačani od proljeća 2017. godine, kada su SAD počele naoružavati PKK/YPG teškim naoružanjem i specijalnom opremom. Na protivljenje Turske zbog toga, SAD su uvjeravale da oružje koje daju u ruke PKK/YPG neće biti korišteno u kurdskim borbama protiv Turske, već da će biti korišteno samo u borbama Kurda protiv ID-a.

b) Turska u Egiptu, podržava Muslimansku braću i Mohameda Mursija koji je od strane egipatskih vlasti podržanih od SAD-a, osuđen na doživotnu kaznu zatvora. Dakle, SAD podržavaju vladajući režim u Kairu, a osuđuju Mursija i Muslimansku braću. Turska se protivi toj američkoj politici.

c) Turska nije zadovoljna kolebljivim ponašanjem SAD-a u ocjenama stradanja Armena u Prvom svjetskom ratu. Iako je bivši predsjednik SAD-a, Barak Obama, o tom pitanju izbjegao upotrijebiti riječ „*genocid*“ Turska je pozvala američke zvaničnike da budu objektivni, da zauzmu konstruktivan stav, uvažavanjem „*mišljenja svih strana*“. Da bi pridobio glasače u sredinama armenske dijaspore u SAD, u predsjedničkoj predizbornoj kampanji, Obama je obećavao da će, ako bude izabran za predsjednika, armenska stradanja okvalificirati kao genocid, što nije ispunio.¹⁰⁴

d) Turska osuđuje politiku i terorističku praksu Izraela prema Palestincima, smatrajući da je izraelski režim „*teroristički*“, dok SAD načelno podržavaju i priznaju palestinski pokret, ali je isti taj SAD u konkretnom ponašanju najvažniji saveznik Izraela. Turska se suprostavila američkom priznavanju Jerusalema da je glavni grad Izraela. Protiveći se SAD-u zbog toga, Turska je priznala Istočni Jerusalem kao glavni grad Palestine.

e) Ankara se ne slaže sa ocjenama SAD-a o stanju ljudskih prava i sloboda u Turskoj. SAD su protiv modela i prakse Erdoanove vladavine, posebno u pogledu primjene represivnih mjera prema organizacijama i pojedincima koji su identificiranu da podrivaju ustavni poredak Turske, kao i prema novinarima i medijskim kućama.

103 Čavuşoglu Mevlut, Oslobođenje, 28.05.2016. godine, strana 15.

104 Lalić Vojislav, Politika, Beograd, 25.04.2016. godine, strana 3.

Turska ima argumente da ne sudi novinarima, već da to čini ako je bilo ko, pa i novinar eksponiran kao pomagač terorista.

f) Turska i SAD se nisu saglasili o invaziji protiv režima Sadama Husein u Iraku. Turska nije dozvolila da se iz baza NATO u Turskoj borbeno djeluje po ciljevima u Iraku.

g) Nakon pokušaja vojnog udara, Turska je zahtijevala od SAD-a da izruči Fetulahu Gulena, ali su američki zvaničnici odgovarali da će se to učiniti, tek ako budu ispunjeni uslovi iz američkih zakona.

Prvi telefonski razgovor američkog predsjednika Trampa i turskog predsjednika Erdoana, sredinom februara 2017., rezultirao je približavanjem stavova o pitanjima koja su ključna za Tursku u pogledu američkog tretiranja terorističkih organizacija FETO i PKK/YPG, što se moglo tumačiti kao američki obzir prema činjenicama o približavanju Turske prema Rusiji, što može biti protivno američkim interesima na Bliskom istoku.

U vezi s tim, tokom maja 2017. godine, odnosno prvih dana poslije referenduma o izmjenama Ustava u Turskoj, pažnju svih najmoćnijih činilaca međunarodne zajednice, izazvale su Erdoanove posjete Indiji, Kini, Rusiji, EU i SAD-u.

ODNOSI TURSKJE I EVROPSKE UNIJE 2016. I 2017. GODINE

Islamofobija kao uzrok blokada Turskoj na putu za članstvo u EU:

Turska je podnijela zahtjev za članstvo u EU prije tri decenije, a pregovori su počeli 2005. godine. Dakle, od prije 12 godina, Turska je u statusu kandidata za članstvo u EU, ali je napredak u tom integracijskom procesu zaustavljen. Do sredine 2016. godine, Turska i EU su otvorile 16 od ukupno 35 pregovaračkih poglavlja za članstvo Turske u EU, a samo jedno poglavlje je zatvoreno. Za pet pregovaračkih poglavlja, blokadu postavlja Kipar. Smatra se da je islamofobija glavni ideološki i politički izvor blokada integraciji Turske u članstvo EU. Krajem 2017. godine, povodom rezultata izbora u Austriji od 15.10.2017., turski ministar za EU, Omer Celik, o tome je rekao: „Vidljiv je progres antiislamskih, ksenofobnih, antisemitskih partija u EU. Takve političke struje su sada u Austriji došle i na vlast.”¹⁰⁵

Inače, tokom 2016. i 2017. godine, učestale su međusobne optužbe austrijskih i turskih zvaničnika. Naprimjer, početkom augusta 2016. godine, austrijski kancelar Kristian Kern je upozorio Tursku da će Austrija pokrenuti debatu sa evropskim liderima o prekidu razgovora za članstvo Turske u EU, a slične izjave protiv Turske je iznosio i austrijski ministar vanjskih poslova Sebastijan Kurz.

105 Celik Omer, Oslobođenje, 18.12.2017. godine, strana 4.

Odrzi mjera koje Turska poduzima prema pripadnicima FETO:

Povodom mjera koje Turska poduzima prema identificiranim članovima terorističke organizacije FETO/PGY, EU je pojačavala svoje rezerve o integraciji Turske u članstvo EU, posebno u vezi sa najavom da će Turska ponovo uvesti smrtnu kaznu. Predsjednik Evropske komisije Jean-Claude Juncker je zaprijetio da će se „smjesta obustaviti“ pregovori za članstvo Turske u EU, ako Turska ponovo uvede smrtnu kaznu. Također je rekao: „Smrtna kazna nema mjesta u EU, kao ni zlostavljanje i hapšenje bez razloga. Imam utisak da je Turska koja se kretala ogromnim koracima ka demokratskom evropskom prosjeku, sada napustila taj put.“¹⁰⁶ I pored tih prijetnji, Erdoan je rekao da će kao predsjednik Turske, podržati uvođenje smrtne kazne ako to usvoji Parlament.

U izvještaju Evropske komisije (EK), novembra 2016. godine, o reformama u Turskoj konstatirano je „zabrinjavajuće nazadovanje“ jer se u Turskoj poslije pokušaja vojnog udara „masovno progone neistomišljenici, ugrožava nezavisnost pravosuđa, kao i sloboda javnog izražavanja“. U tom izvještaju EK stoji zaključak da je nužno razmotriti da li nastaviti pregovaračke aktivnosti za članstvo Turske u EU. U kampanju prtotiv Turske zbog mjera koje se poduzimaju protiv osoba uključenih u terorističku organizaciju FETO, svrstalo se i Vijeće Evrope. Sredinom februara 2017. godine, komesar za ljudska prava Vijeća Evrope, Nils Muiznieks, u svom izvještaju je ocijenio da je u Turskoj zabrinjavajući nedostatak „medijskih sloboda i slobode izražavanja“, da amandmani za predstojeće ustavne promjene u Turskoj predviđaju „dodatno umanjenje autonomije turskog pravosuđa“, da je neprihvatljiva turska definicija terorizma jer „uključuje i one izjave koje ne potiču na nasilje“ ...¹⁰⁷

Predsjednik EK, Jean Claude Juncker je rekao da se Turska ubrzano udaljava od Evrope, te je okrivio Tursku za propast pregovora o ulasku u članstvo EU, a krajem novembra 2016. godine Evropski parlament je usvojio nacrt odluke o prekidu pregovora sa Turskom za članstvo u EU. Ankara je odbacila taj dokumenat. Predsjednik Erdoan je rekao: „Šta čekate, razmotrite to i donesite konačnu odluku. Mi nastavljamo borbu protiv terorizma do kraja.“¹⁰⁸ U vezi pomenutog dokumenta o prekidu integracijskih pregovora, premijer Jildrim je rekao: „Mi smo ranije poručili da nama ta odluka ne znači ništa. I dalje vjerujemo da se u Evropi nalaze lideri koji imaju viziju njene budućnosti. Smatramo da se EU što prije mora spasiti od zbunjenosti u kojoj se nalazi. To poručujemo kao prijatelji.“¹⁰⁹ Istim povodom, Jildrim je ukazao da se Turska bori protiv opasnosti koje ugrožavaju Evropu i da bi, bez zaštite od strane Turske, stanje u Evropi bilo još lošije.

Kada je rekao da vjeruje kako u Evropi ima lidera sa vizijom evropske budućnosti, vjerovatno, premijer Jildrim je imao u vidu izjavu koju je početkom augusta 2016. godine, prilikom posjete Turskoj dao generalni sekretar Vijeća Evrope Thorbjørn Ja-

106 Juncker Jean-Claude, Oslobođenje, 26.07.2016. godine, strana 18.

Juncker Jean-Claude, Oslobođenje, 31.07.2016. godine, strana 4.

107 Muiznieks Nils, Oslobođenje, 16.02.2017. godine, strana 17.

108 Erdoan Tajip, po tekstu Lalić Vojislava, Politika, 12.11.2016. godine, strana 2.

109 Jildrim Binali, Oslobođenje, 01.12.2016. godine, strana 19.

gland. On je u razgovoru sa ministrom vanjskih poslova Turske, Çavuşoluom izrazio podršku Turskoj za mjere koje su poduzete da se zaštiti demokratija, ističući da se turski narod hrabro suprostavio pučistima i tako cijeloj Evropi poslao poruku kako se čuva demokratija.¹¹⁰ Tada je Çavuşlu informirao Jaglanda da će u skladu sa vladavinom prava, Turska očistiti svoje institucije od sljedbenika Gulenovog pokreta.

Odgovori Turske na blokade od strane EU:

Erdoan smatra da EU, blokadama procesa integracije Turske u njeno članstvo, stavlja na kušnju „*tursko dostojanstvo*“, što se tumači kao spremnost Turske da se zbog islamofobičnih blokada, dostojanstveno odrekne težnje za članstvo u EU, te da pronade alternativu izgradnjom saveza sa Rusijom, Kinom, Iranom ... Ustvari, Turska nema dilema o svom interesu za članstvo u EU, ali dileme i blokade o tome postavlja EU, o čemu se Ankara ima potrebu jasno odrediti. Turska je insistirala da EU otvori nova poglavlja za pregovore za članstvo Turske u EU. Početkom maja 2017. godine, Erdoan je poručio da njegova zemlja nema o čemu razgovarati sa EU ukoliko ona ne otvori nova pregovaračka poglavlja, rekavši: „*Nemate drugog izbora osim otvoriti poglavlja. Ukoliko to ne uradite, onda zbogom.*“ Ubrzo zatim, Erdoan je rekao da „*većina turskog naroda trenutno ne želi Evropsku uniju i smatra da pristup EU prema Turskoj nije iskren.*“¹¹¹ Ustvari, Erdoan ističe da želi ulazak svoje zemlje u EU, ali da isto tako želi da EU, konačno, iskreno kaže ako ne može primiti Tursku: „*To bi nam olakšalo. U tom slučaju fokusirali bismo se na plan B, plan C. EU za nas nije nužno mjesto. Turska snažno stoji na svojim nogama, to je zemlja koja je prešla 11.000 dolara dohotka po glavi stanovnika.*“¹¹²

Početkom maja 2016. godine, vidjevši da EU ne ispunjava obaveze prema Turskoj u vezi migranata i da EU odlaže ukidanje viznog režima za turske građane, predsjednik Erdoan je Evropljanima poručio: „*Mi ćemo našim putem a vi vašim*“¹¹³ što je značilo da u krajnjem Turska odustaje od svojih težnji za ulazak u članstvo EU. Novembra 2016. godine, reagirajući na evropske prijetnje da će EU prekinuti pregovore o turskom članstvu u EU, predsjednik Erdoan je nagovijestio mogućnost referenduma na kome će narod odlučiti da li će u uslovima lošeg odnosa EU prema Turskoj, njegova zemlja i dalje težiti članstvu u EU. U vezi s tim, u evropskim centrima pažljivo se analizirala posjeta Erdoana, Rusiji i njegovi razgovori sa Putinom. U zbližavanju Erdoana i Putina, EU je vidjela pokušaj turskog lidera da Evropi pokaže da Rusija može biti alternativa naspram EU koja je kritički raspoložena prema Ankari zbog mjera prema pripadnicima terorističke organizacije FETO.

110 Jagland Thorbjorn, Faktor, 04.08.2016. godine, strana 13.

111 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 13.07.2017. godine, strana 15.

112 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 13.07.2017. godine, strana 15.

113 Erdoan Tajip, po tekstu Jakšić Boška, Politika, Beograd, 19.05.2016. godine, strana 2.

Dani, 12.08.2016. godine, strana 8.

Utjecaj Brexita na proces približavanja Turske članstvu u EU:

Brexit je nova situacija za turski integracijski proces prema članstvu u EU, jer se aktuelizira da Turska može, umjesto članstva u EU, dobiti status „partnerstva sa privilegijama“ kako su predlagali njemačka kancelarka Merkel i bivši francuski predsjednik Sarkozy. Publicista Galip Dalay je o tome za „Aljazeera Balkans“ napisao: „Brexit može također u konačnici biti blagodat za turske bilateralne odnose sa evropskim državama. Ovo može stvoriti poticaje za Tursku i EU da počnu razmatrati alternativni međusobni dogovor kako bi se prevazišle tjeskobe i očekivanja nastali dugim, nedjelotvornim i, uglavnom, iluzornim procesom ka članstvu ... Nakon Brexita, turski odnosi sa Evropom doživljavaju preporod i čini se kako nude relativno obećavajuću budućnost. Sirijska izbjeglička kriza, rastuća plima radikalizacije, propadanje regionalnih odnosa na Bliskom istoku i na Sjeveru Afrike, te rusko oponiranje NATO-u potiču Tursku i Evropu na bližu saradnju. Ovi trendovi će se vjerovatno nastaviti.“¹¹⁴ Dakle, u odnosima Turske i EU, treba da se afirmira kombinacija „zajedničkih vrijednosti i realpolitike“ u odnosu na nepremostive razlike koje bi se u slučaju integriranja Turske u članstvo EU morale prevazići, a ne bi u slučaju ako EU i Turska svoje odnose uredile po zamisli „partnerstvo sa privilegijama“.

ODNOSI TURSKJE I NJEMAČKE 2016. I 2017. GODINE

Poseban interes Turske za dobre odnose sa Njemačkom:

Nedostatak motiva od strane EU da Tursku uključi u svoje članstvo, Turska pokušava kompenzirati dobrim bilateralnim odnosima sa članicama EU, posebno sa Njemačkom, sa kojom također Turska ima teških otvorenih pitanja oko kojih se te dvije zemlje spore. Poseban razlog za dobre odnose Turske i Njemačke je činjenica da u Njemačkoj ima 3,5 miliona Turaka koji su se dobro integrirali u njemačko društvo. Turci su značajan dio njemačkog biračkog tijela, što moraju vrednovati svi politički subjekti koji se bore za vlast. Rješavanje migrantske krize, također je važan sadržaj za unapređenje odnosa Turske i Njemačke. Turska od Njemačke kupuje oružje, ali se Turska protivi što Njemačka prodaje oružje i PKK/YPG. Turska želi da se Njemačka, prema PKK i FETO odnosi kao prema terorističkim organizacijama, isto kao što se odnosi prema ID.

„Iz unutarnjih razloga“, Turska nije dozvolila parlamentarcima Njemačke da posjete zračnu bazu Indžirlik, pa je njemački ministar vanjskih poslova Sigmar Gabriele rekao da Njemačka nema drugog izbora nego da povuče svojih 260 vojnika i nekoliko borbenih aviona iz te baze odakle učestvuju u antiterorističkim operacijama protiv ID-a u Siriji i Iraku. Turska je odvrćala Njemačku od takvih namjera, ali je u konačnom, Erdoan rekao: „Turska će reći Njemačkoj doviđenja ukoliko ta zemlja odluči da povuče trupe iz zračne baze Indžirlik.“¹¹⁵

114 Dalay Galip, Faktor, 14.07.2016. godine, strana 15.

115 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 26.05.2017. godine, strana 4.

Verbalne optužbe u odnosima Turske sa Njemačkom, ...:

Neke od evropskih zemalja (Njemačka, Holandija, Austrija, Švajcarska ...) nisu dozvolile da na skupovima njihovih građana porijeklom iz Turske, predstavnici Turske skupljaju podršku za referendum 16.04.2017. godine. Pred referendum za promjene ustava u Turskoj, retorika međusobnih optužbi između Turske i članica EU, posebno Njemačke i Holandije se zaoštravala, pa je predsjednik Erdoan, Njemačku i Holandiju nazvao „banditskim državama“¹¹⁶ čak optužujući Holandiju da je odgovorna za stradanja Bošnjaka u Srebrenici 1995. godine. Krajem marta, novoizabrani predsjednik Njemačke Frank-Walter Steinmeier, odgovarajući na Erdoanove optužbe, je rekao da Erdoan „ugrožava sve što je, zajedno sa drugima gradio.“¹¹⁷ Slično je reagirala i kancelarka Merkel.

Početkom marta 2017. godine, Vlada Holandije nije dozvolila da ministar vanjskih poslova Turske, Mevlut Çavuşolu, avionom dođe na njen aerodrom, navodno zbog razloga „javne sigurnosti“. Taj postupak Holanđana, Erdoan je komentirao da je izraz kukavičluka, ostataka nacizma i fašizma.¹¹⁸ Protiv Holandije, Turska je poduzimala protumjere blokirajući rad njene ambasade i njenog konzulata u Turskoj.

Turska je razočarana njemačkom rezolucijom o „genocidu“ nad Armenima:

Dalje zatezanje u odnosima Turske i Njemačke, uslijedilo je nakon što je, 02.06.2016. godine, njemački Bundestag razmatrao i usvojio rezoluciju pod nazivom „Sjećanje i komemoracija genocida nad Armencima i drugim kršćanskim manjinama tokom 1915. i 1916. godine“ u kojoj se pominju „genocid ... masovna pogubljenja i protjerivanja ... etničko čišćenje ... 1,5 miliona Armenaca“. Inicijator rezolucije je Nijemac turskog porijekla, Cem Ozdemir, poznat da je u mreži Fetulaha Gulena, a vodio je kampanju u korist prokurdske Demokratske partije naroda (HDP) koju vlast u Ankari smatra ogrankom terorističke PKK. Odbacujući tu njemačku rezoluciju, turski parlament je donio svoju rezoluciju kojom je osudio njemački Bundestag zbog donošenja antiturske rezolucije. Protiv rezolucije u turskom parlamentu jedino je bio prokurdski HDP.

*Važno je imati u vidu da je Bundestag donio rezoluciju protiv Turske, upravo u vrijeme kada je Turska snosila glavni teret u zaštiti migranata, te u vrijeme kada se na Tursku vršio pritisak za ublažavanje njenog antiterorističkog zakona jer, navodno, strogo tretira PKK, što koincidira sa odbacivanjem turskih zahtjeva prema EU za ukidanje viznog režima.*¹¹⁹ Njemački zvaničnici su isticali da rezolucija Bundestaga ima cilj prisjetiti se žrtava i potaknuti pomirenje Turaka i Armenaca, te da cilj rezolucije nije da se optužuje aktuelna Turska i njena Vlada.

O rezoluciji njemačkog Bundestaga, premijer Turske Binali Jildirim je rekao: „Turskoj spočitavaju mnogo toga, pa i događaje koji su se odvijali u okolnostima Prvog svjet-

116 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 15.03.2017. godine, strana 17.

117 Steinmeier Frank-Walter, Oslobođenje, 23.03.2017. godine, strana 15.

118 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 12.03.2017. godine, strana 11.

119 Budimac Bojan, Stav, 09.06.2016. godine, strana 34.-35.

skog rata. Turska nema šta kriti. Neka sve bude istraženo ... Neka izađe na vidjelo sve o svakome, ali neka to rade historičari. Pogrešno je da se takvim pitanjima bave političari ... Zbog toga, nema sumnje da će biti narušeni odnosi Turske i Njemačke, iako mi to ne želimo.“ Premijer Yildirim je ukazao da je za rezoluciju Bundestaga odgovoran „rasistički jermenski lobi“¹²⁰. Oštro kritikujući kancelarku Merkel što nije spriječila izglasavanje rezolucije, i predsjednik Erdoan je ocijenio da će rezolucija „ozbiljno narušiti odnose dvije zemlje ... Sada se pitam hoće li njemački čelnici biti u stanju, nakon takve odluke, da pogledaju u lice mene i mog premijera ... Njemačka je posljednja zemlja na svijetu koja može govoriti o genocidu. Neka oni najprije definiraju holokaust ...“¹²¹

Ubrzo nakon donošenja rezolucije u njemačkom Bundestagu, pripremala se posjeta pape Franje Armeniji, pa se posebno iščekivalo šta će on reći o optužbama protiv Turske da je odgovorna za genocid nad Armenima 1915./1916. godine. Tada su mediji podsjećali da je raniji papa Ivan Pavao II, prilikom posjete Armeniji 2001. godine „osudio prvi genocid u 20. stoljeću“ izvršen nad Armenima, što je izazvalo oštro reagiranje Turske.¹²²

Nakon što je Bundestag donio rezoluciju o Armeniji, u Njemačkoj je prošireno antitursko raspoloženje, a Erdoan vrlo negativno tretiran, pa su u tom pravcu djelovali i njemački humoristi, na šta je reagirala turska Vlada, a kancelarka Merkel obećavala sankcije zbog klevete, jer se u Njemačkoj, uvreda stranog državnika, tretira kao krivično djelo klevete.

Posjeta Turskoj njemačke kancelarke Angele Merkel:

U takvim okolnostima, 02.02.2017. godine, kancelarka Merkel je posjetila Ankaru. U to vrijeme, Turska je rješavala brojne probleme kao što su posljedice pokušaja vojnog udara, djelovanje terorista ID-a, PKK/YPG i FETO, zbrinjavanje tri miliona izbjeglica iz Iraka i Sirije, pogoršavanje odnosa Turske sa EU i SAD ..., Također, bitno je što se u vrijeme Merkeline posjete Turskoj odvijao proces poboljšavanja odnosa Turske i Rusije, kao i što su se tada odvijale pripreme za referendum o ustavnim promjenama u Turskoj ...

Dolazak kancelarke Merkel u Ankaru je izazvao naročito pažnju u vezi sa daljim tretmanom njemačke borbene avijacije u turskoj bazi Incirlik. Na pogoršanje odnosa Turske i Njemačke, utjecali su (a) tursko hapšenje njemačkog novinara Deniza Yucela pod optužbom da djeluje u korist terorista PKK i (b) njemačka zabrana da ministar pravde Turske, održi govor na skupu Turaka koji rade i žive u Njemačkoj, a u vezi priprema za referendum u o ustavnim promjenama u Turskoj.

120 Yildirim Binali, Faktor, 02.06.2016. godine, strana 14.

Faktor, 03.06.2016. godine, strana 14.

Yildirim Binali Oslobođenje, 03.06.2016. godine, strana 19.

121 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 03.06.2016. godine, strana 19.

Erdoan Tajip, po tekstu Budimac Bojan, Stav, 09.06.2016. godine, strana 34.

Erdoan Tajip, Oslobođenje, 05.06.2016. godine, strana 11.

122 Oslobođenje, 23.06.2016. godine, strana 14.

Početak 2018. godine, otvaraju se perspektive prevazilaženju zategnutih odnosa i nesporazuma u odnosima Turske i Njemačke. Tokom posjete Njemačkoj, 06.01.2018., turski ministar vanjskih poslova Čavuşolu je razgovorao sa njemačkim kolegom Sigmar Gabrielom. Oni su ukazali na velike razloge za poboljšanje odnosa Turske i Njemačke, pored ostalog zato što je njihova ekonomska saradnja vrlo obimna. Istakli su da su njihove zemlje izrazito važni partneri u NATO, da pored ostalog njih vežu, kako je istakao ministar Gabriel, „*historijske veze*“, rad turskih „*gastarbajtera*“ na izgradnji Njemačke poslije Drugog svjetskog rata, kao i „*turska gostoljubivost prema njemačkim izbjeglicama koje su bježale od nacističkog režima*“.¹²³

POLITIKA TURSKE U ZAŠTITI PALESTINACA OD DRŽAVNOG TERORA IZRAELA

Turska podrška Palestincima:

U prošlosti, Izrael i Turska su imali prijateljsku ekonomsku i vojnu saradnju, sve do 2010. godine. Turska smatra da je agresivnost Izraela prema Palestincima jedan od glavnih uzroka krize na Bliskom istoku. Predsjednik Turske Erdoan je ukazivao da izraelska vlada u Tel Avivu stoji iza „*državnog terora*“ nad Palestincima i da je u tome, „*nadmašila Hitlerov varvarizam*“.¹²⁴ Turska se zalaže da se osiguraju prava palestinskom narodu što podrazumijeva da se okonča nasilje izraelskog režima nad Palestincima.

Povodom američkog proglašenje Istočnog Jerusalema glavnim gradom Izraela, sredinom decembra 2017. godine, turski predsjednik Erdoan, u svojstvu predsjedavajućeg je sazvao lidere Organizacije islamske saradnje (OIC) na vanredni samit u Istanbulu. OIC je usvojio deklaraciju o priznanju Istočnog Jerusalema kao glavnog grada Palestine, što je bio poziv da sve zemlje svijeta priznaju da je Jerusalem glavni grad Palestine.¹²⁵

Zaoštavanje odnosa između Turske i Izraela:

Nakon incidenta 31.05.2010. godine kada su Izraelci ubili devet, a ranili 20 Turaka na turskom brodu Mavi Marmara, Turska je povukla svog ambasadora iz Tel Aviva, izraelskom ambasadoru u Ankari otkazala gostoprimstvo, pa su odnosi svedeni na nivo otpravnika poslova. Za poboljšanje odnosa, Turska je Izraelu postavila uslove: (a) da se Izrael izvine Turskoj; (b) da Izrael isplati štetu porodicama stradalih na brodu Mavi Marmara; (c) da Izrael ukine blokadu Gaze, te omogući Turskoj slanje humanitarne pomoći u Gazu; (d) da Izrael otkloni smetnje u pogledu snabdijevanja Palestinaca strujom i vodom; (e) da se za potrebe Palestinaca izgradi električna centrala i fabrika pitke vode; i (f) da Turska u Gazi završi izgradnju bolnice, mnogih kuća i stanova koje je Izrael uništio bombardujući palestinska područja.

123 Gabriel Sigmar, Oslobođenje, 07.01.2018. godine, strana 11.

124 Erdoan Tajip, po tekstu Lalić Vojislava, Politika, Beograd, 13.07.2015. godine, strana 3.

125 Oslobođenje, 17.12.2017. godine, strana 10.

Maksimalno zategnuti odnosi su trajali do 2016. godine. Izraelski premijer Benjamin Natanjahu se izvinuo Turskoj za stradanja na brodu Mavi Marmara. Izrael je porodicama ubijenih Turaka isplatio štetu u iznosu od 20 miliona dolara. Ublažena je blokada Gaze. Između Turske i Izraela je postignut sporazum o normalizaciji odnosa, čime je omogućen efikasniji utjecaj Turske na mirovni proces i ublažavaje tenzija radi zaštite života i imovine Palestinaca.¹²⁶ U normaliziranju odnosa između Turske i Izraela, ključnu ulogu su imale SAD, čiji su partneri, i Turska i Izrael, pa su njihovi sukobi štetili američkim interesima na Bliskom istoku.

Odnosi Turske i Irana:

Prijateljstvo Turske i Irana prema palestinskom narodu, sušinski je isto, što se ne dopada ni Izraelu, ni izraelskim saveznicima.

Erdoan je posjetio Iran, a iranski predsjednik Hasan Rohani, sredinom aprila 2016. godine, posjetio je Tursku. Nakon razgovora sa Rohanijem, predsjednik Erdoan je istakao da Iran i Turska moraju svoje nesporazume svesti na minimum, a zajedničke interese na maksimum, u vezi čega je ukazao na potrebu borbe protiv terorizma, sektaštva i radikalizma, te na potrebu da Iran i Turska budu vodeće zemlje u zaustavljanju „prolijevanja krvi“¹²⁷ u cijeloj regiji Srednjeg istoka. Erdoan i Rohani su poručili: „*Naš identitet nije biti šiit, niti sunit ili pripadnik neke druge sekte. Naš identitet je biti musliman, naš identitet je islamski.*“¹²⁸

Sredinom augusta 2016. godine, u povodu posjete Turskoj, od strane iranskog ministra vanjskih poslova, Javad Zarifa, njegov turski kolega, Mevlut Čavusoglu je rekao: „*Sigurnost i stabilnost Irana mi vidimo kao sigurnost i stabilnost Turske. Znamo također da i Iran ima takav stav.*“¹²⁹

POLITIKA TURSKJE U RJEŠAVANJU KRIZE NA KIPRU

Kipar je bio kolonija Velike Britanije, a dobio je nezavisnost 1960. godine, ali je Velika Britanija na ostvrvu zadržala dvije pomorske baze.

Zatim, Kipar je podijeljen 1974. godine. Grčki dio ostrva, Republika Kipar, od 2004. godine je članica EU. Republiku Sjeverni Kipar, na 37 posto teritorije ostrva,

126 Kalin Ibrahim, Faktor, 06.07.2016. godine, strana 15.

Faktor, 29.06.2016. godine, strana 14.

Faktor, 21.08.2016. godine, strana 13.

127 Erdogan Tajip, Faktor, 17.04.2016. godine, strana 14.

128 Rohani Hasan, Faktor, 17.04.2016. godine, strana 14.

129 Čavusoglu Mevlut, Faktor, 13.08.2016. godine, strana 13.

1983. Godine, proglasili su kiparski Turci.¹³⁰ Turska je jedina zemlja koja je priznala nezavisnost Republike Sjeverni Kipar. Vojska Turske čuva suverenitet turskog dijela Kipra. Smatra se da Turska ne može učiniti napredak u pregovorima sa Briselom o svom članstvu u EU, dok se ne riješi kiparski problem.

Kiparski narod, i Turci, i Grci žele ujedinjenje ostrva u jednu federalnu državu, sa dvije etničke zone. Takvo raspoloženje naroda, ispoljeno je na skupovima organiziranim od strane „90 nevladinih grupa“¹³¹ početkom januara 2017. godine, s ciljem da se u tom pravcu utječe na lidere kiparskih Grka i Turaka, da na pregovorima počev od 09.01., postignu konačan dogovor. Na tim pregovorima kao garanti su prisustvovali delegacije Grčke, Turske i Velike Britanije. Te tri zemlje, u slučaju postizanja sporazuma, treba da garantiraju nezavisnost i teritorijalni integritet Kipra. Povodom tih januarskih pregovora, turski predsjednik Erdoan je rekao: „*Jasno smo poručili Kipru i Grčkoj da ne treba da očekuju rješenje bez Turske kao garanta. Tamo ćemo vječno biti.*“¹³²

Grčka strana, u procesu pregovora za ujedinjenje Kipra, želi da se zanemari čitava historija tog ostrva iz 20. stoljeća. Posebno se želi zanemariti puč grčke vojne hunte od 1963. godine, sa teškim posljedicama za sigurnost kiparskih Turaka, uz isticanje ideje ujedinjenja Kipra sa Grčkom. Ideju pripajanja Kipra Grčkoj su odbacili kiparski Turci pa su zbog toga, od strane Grka proglašeni neprijateljima. Pod poroviteljstvom UN-a, već decenijama započinju i prekidaju se pregovori o ujedinjenju ostrva u jednu federalnu državu, sa jednim „rotirajućim predsjednikom države“. *Poslije prekida tih pregovora od novembra 2016. godine, za približavanje stavova, u Atini su se sastali turski predsjednik Erdoan i grčki premijer Aleksis Cipras. Sa istim ciljem, tadašnji generalni sekretar UN-a Ban Ki Mun je razgovarao sa predstavnicima kiparskih Grka i Turaka.*

Poslednji pregovori između premijera Republike Kipar, Nikos Anastasijadesa i predsjednika Republike Sjeverni Kipar, Mustafe Akincija, uz prisustvo novoizabra-

130 Od 15. do 18. stoljeća Kipar je bio u sastavu Osmanskog carstva. Od Berlinskog kongresa 1878. godine, Kipar je bio pod upravom Velike Britanije, a izbijanjem Prvog svjetskog rata, 1914., Britanija je proglasila Kipar svojom kolonijom. Pedesetih godina 20. stoljeća, na Kipru se gerilski organiziraju kiparski Grci s ciljem prisajedinjenja Kipra Grčkoj, odnosno organiziraju se protiv britanskog kolonijalnog prisustva na Kipru. Na to, Turci su odgovorili svojom organizacijom otpora, u početku boreći se na strani Velike Britanije, a ubrzo zatim istakli ideju podjele ostrva, na grčki i turski dio. Kipar je tada bio na ivici građanskog rata. U uslovima takvih sukoba iz pedesetih godina 20. stoljeća, Kipar je kao nesvrstana republika stekao nezavisnost 1960. godine na čelu sa predsjednikom arhiepiskopom Makariosom, a Velika Britanija je tada zadržala suverenost u dvjema vojnim bazama. Sticanjem nezavisnosti, sklopljena su dva sporazuma – (a) Sporazum o garancijama kojim su Grčka, Turska i Velika Britanija imenovane kao garanti nezavisnosti, teritorijalnog integriteta i sigurnosti Kipra, sa pravom tih garantora da vojno interveniraju ako uslijedi kršenje Sporazuma i (b) Sporazum o savezinstvu kojim je određen broj grčkih i turskih vojnika na Kipru, uz osnivanje Kiparske nacionalne garde u kojoj će biti i Grci i Turci, što se nije nikada ostvarilo. Početkom tih šesdesetih godina 20. stoljeća, kiparski Grci su provodili teror i genocidne masakre nad kiparskim Turcima, kao što je, naprimjer, bio masakr „Krvavi Božić“ 1963. godine. Zato su rasle težnje Turaka za autonomijom, što je dodatno motiviralo Grke da ostvare ambiciju pripajanja cijelog Kipra Grčkoj. U uslovima takvih sukoba, jula 1974. godine, grčka vojna hunta je izvela puč i svrgla Makariosa, s ciljem da prisajedini otok Grčkoj. Tada je uslijedila vojna intervencija od strane Turske, što je bilo u skladu sa naprijed pomenutim Sporazumu o garancijama. Tada je proglašena Republika Sjeverni Kipar. (Budimac Bojan, Stav, 19.01.2017. godine, strana 36.-37.)

131 Lalić Vojislav, Politika, Beograd, 08.01.2017. godine, strana 4.

132 Erdoan Tajip, Oslobođenje, 14.01.2017. godine, strana 11.

nog generalnog sekretara UN-a, Antonia Gutaresa, su vođeni u Švajcarskom odmaralištu Crans-Montana, od 28.06. do 08.07. 2017. godine. Grci su tražili povrat dijela teritorija zauzetih od strane Turaka kako bi se na njih „vratili“ raseljeni Heleni. Posebno su tražili povrat grada Morfu, dok su Turci nudili povrat samo jednog dijela tog grada. Također, Grci zahtijevaju, da se sa ostrva povuče 30.000 turskih vojnika koliko ih ima na turskom dijelu Kipra, te da se Turska, putem posebnog dokumenta prije potpisivanja sporazuma, odrekne prava na vojnu intervenciju na Kipar. Turci su odbacili grčke zahtjeve. Navodno, Turci nude Grcima (a) povrat samo sedam posto sporne teritorije na koju su se naselili Turci, (b) povlačenje samo 80 posto svoje vojske koja se nalazi na Kipru i (c) da se o odricanju prava Turske na intervenciju prema Kipru može razgovarati tek 15 godina nakon implementacije mirovnog sporazuma ako se isti postigne. Grcima se žuri da postignu sporazum, jer žele učešće u eksploataciji gasa što na ostrvu kontrolira Turska koja to ne dozvoljava sve dok se ne postigne sporazum.¹³³

PRIJATELJSTVO TURSKJE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI

Sretna okolnost za sadašnjost i budućnost Bosne i Hercegovine je njeno čvrsto prijateljstvo sa Turskom. Politička, vojna i ekonomska moć Turske koristi političkoj afirmaciji, ugledu u svijetu i privrednom razvoju BiH. Turska pomaže BiH u reformama za integraciju u EU i NATO, za razvoj regionalne saradnje i napredak međunarodnih i međudržavnih odnosa na Balkanu.

Sredinom augusta 2016. godine, ambasador Turske u Sarajevu, Cihad Erginay je rekao da je Turska „jedan od vodećih faktora očuvanja Dejtonskog mirovnog sporazuma kroz svoju ulogu u Vijeću za implementaciju mira“¹³⁴ (PIK). Posebno je značajno što Turska u BiH ne želi činiti ništa štetno ni za koji od njenih naroda, što treba biti osnova za pravilno razumijevanje posebnih kulturnih i historijskih veza turskog i bošnjačkog naroda. Turska je uvijek podsticala dobre odnose između BiH i njenih susjeda, Srbije, Hrvatske i Crne Gore. U tom smislu, vrlo je značajno angažiranje Turske u Srbiji u pružanju raznih vrsta pomoći, od krupnih do malih projekata kao što je, naprimjer donacija vrijedne informatičke opreme Suda u Beogradu i renoviranje zgrade Suda u Novom Pazaru.¹³⁵

Posebno iz bh. entiteta RS-a, Bošnjacima se spočitava, navodno pretjerana povezanost sa Turskom. Mnogima smeta bliskost bošnjačkog lidra Bakir Izetbegovića sa predsjednikom Turske, Erdoanom, što se od pojedinaca tretira kao „vraćanje osmanske imperije“ na Balkan, iako je prava istina da Turska podržava BiH bez bilo kakvih zahtjeva i uvjeta. Ta propaganda je udar na političku zrelost i odgovornost bošnjačkog naroda koji je u BiH sposoban djelovati bez ičijeg, pa i turskog patrona-

¹³³ Oslobođenje, 08.07.2017. godine, strana 9.

Oslobođenje, 29.06.2017. godine, strana 15.

Mitrinović B., Politika, Beograd, 08.07.2017. godine, strana 3.

¹³⁴ Erginay Cihad, Faktor, 19.08.2016. godine, strana 2.

¹³⁵ Faktor, 02.06.2016. godine, strana 11.

ta. Nažalost, u toj propagandi vrlo aktivno učestvuju pojedini bošnjački mediji i u javnosti poznati Bošnjaci.

U intervjuu za „Faktor“, početkom augusta 2016. godine, predsjedavajući Predsjedništva BiH, Bakir Izetbegović, o odnosima sa Turskom je rekao: „Turska je prijatelj Bosne i Hercegovine, ne samo Bošnjaka u njoj, i to se vidi iz svakog postupka Turske. Turska podržava stabilnost BiH, naš evropski i reformski kurs, obnovu privrede ... Turska samo podržava BiH bez ikakvih kontrahtjeva ... Bošnjaci su samostalni, osviješćeni i na svaki način dovoljno jaki da se iznesu sa unutarnjim problemima ... Ne treba nam nikakav patronat, trebaju nam prijatelji ... Eventualni izostanak balansa ... mogao bi ohrabriti političke avanturiste u RS-u da zaista krenu u seperatističke avanture, a to bi njih i sve nas sasvim sigurno nanovo odvelo u konflikte sa užasnim posljedicama.“¹³⁶

Turska je obnovila brojne u ratu porušene objekte, posebno džamije i mostove. Na otvaranju obnovljene Ferhadija džamije u Banjoj Luci, 07.05.2016. godine, premijer Turske, Davutolu, tada u ostavci je rekao: „Kada nekome u vašoj zemlji krene krv na nos, kod nas krv potekne iz žile kucavice. Kad se ovdje sruši i najmanja stvar, kod nas kao da je bio zemljotres. Bili smo nekada ovdje, danas smo ovdje, bićemo ovdje“ a zatim se metaforički obratio prvom predsjedniku R BiH, rahmetli Aliji Izetbegoviću: „Veliki lideru, mudri čovječe, neka ti je mjesto u lijepom dženetu. Svjedočimo da si na svom putu dao lekciju ljudskosti, što su tekovine koje ćemo do kraja čuvati. Rane će zacijeliti, džamije ćemo obnoviti, a Bosna i Hercegovina će biti onakva kakvu si sanjao, jedinstvena zauvijek.“¹³⁷

Stotinama godina prisustva na Balkanu, Turska je doprinosila dobrim međunacionalnim i međuvjerskim odnosima. U aktuelno vrijeme, Turska pokušava da doprinese prestanku međunacionalne i međuvjerske mržnje, kako bi se otvorilo razdoblje saradnje, međusobnog priznavanja i zajedničkog života u miru i prosperitetu. Turska nije orjentirana da na Balkanu saraduje samo sa muslimanskim narodima i državama, već je zainteresirana za saradnju sa svim narodima i državama, bez obzira na njihov nacionalni i vjerski identitet.

Trgovinske veze Turske i BiH su u usponu. Posebno su značajni ugovori za izvoz iz BiH u Tursku mesa, a izvjesno je da će se ta saradnja proširiti i na izvoz bh. mlijeka, sira, ulja, proizvoda drvne i metalne industrije, te izvoz raznih usluga posebno u oblasti turizma. Bitna je saradnja BiH i Turske u oblastima vojne obuke, sigurnosti, razmjene informacija, obrazovanja, kulture i sporta. U 2015. godine, uvoz iz Turske u BiH je bio u vrijednosti 550 miliona KM, a izvoz iz BiH u Tursku 350 miliona KM, što znači da je pokrivenost uvoza izvozom 65 posto.¹³⁸ Tendencija te saradnje je u korist bh. privrede. U intervjuu za „Stav“, generalni direktor Ziraat banke, Ali Riza Akbas je rekao da je Turska u BiH, preko njegove banke, investirala 100 miliona eura.¹³⁹

136 Izetbegović Bakir, Faktor, 09.08.2016. godine, strana 3.

137 Davutoglu Ahmet, Politika, Beograd, 08.05.2016. godine, strana 2.

138 Faktor, 01.04.2016. godine, strana 2.

139 Akbas Ali Riza, Stav, 23.03.2017. godine, strana 38.-41.

Turska je u proteklim godinama, preko „Turske agencije za međunarodni razvoj“ (TIKA) realizirala oko 700 razvojnih projekata u vrijednosti oko 300 miliona dolara.¹⁴⁰ Ta saradnja je praćena redovnim kontaktima predstavnika Turske i BiH, na najvišem nivou. Član predsjedništva BiH iz reda srpskog naroda, Mladen Ivanić i predsjedavajući Vijeća ministara BiH, Denis Zvizdić, sa 15 istaknutih bh. privrednika, početkom aprila 2016. godine, u Ankari su razgovarali sa predsjednikom Erdoanom, tadašnjim premijerom Ahmetom Davutoluom i brojnim turskim privrednicima.

Radi unapređenja privredne, kulturne i ukupne saradnje Turske i BiH, angažira se i Svjetski savez dijaspore (SSD), čiji predsjednik Hasan Šehović, stalno boravi u Turskoj, pa želi da Turska bude vodeći, najveći strani investitor u BiH. Važno je što SSD djeluje s ciljem „jačanja veza između BiH i mladih generacija koje vode porijeklo iz BiH“¹⁴¹ U tom smislu, naročito je važno da se mladi koji u Turskoj vode porijeklo iz BiH, približavaju domovini svog porijekla.

140 Faktor, 08.04.2016. godine, strana 2.-3.

141 Šehović Hasan, Faktor, 06.06.2016. godine, strana 9.